
להבין את התפלה

A Look At the Sources and Structure of the Prayers in the סידור

קריאת שמע וברכותיה-Part 3

TABLE OF CONTENTS

TABLE OF CONTENTS

Volume Number 3

Newsletter Number		Page Number
2-17	THE SOURCE FOR ברכו -1	6
	Translation of Sources	8
	<i>Supplement:</i> Section of the זוהר where the Quote by the מגן אברהם Originated . .	10
2-18	THE SOURCE FOR ברכו -2	12
	Translation of Sources	14
2-19	לפרום על שמע -1	15
	Translation of Sources	17
	<i>Supplement:</i> Additional Sources for הפרום על שמע	19
2-20	לפרום על שמע -2	22
	<i>Supplement</i> The פורסין על שמע On the Meaning of the Words: ריטב"א	24
	Translation of Sources	26
2-21	לפרום על שמע -3	27
	Translation of Sources	29
	<i>Supplement :</i> פרק שירה	31
2-22	לפרום על שמע -4	37
	Translation of Sources	39
	<i>Supplement:</i> מנהגים As The Basis for Several פריסת שמע	41
2-23	INTRODUCTION TO ברכות קריאת שמע -1	42
	Translation of Sources	44
	<i>Supplement:</i> פיוט לראש חדש אדר א'מאת רב פינחס הכהן	46
2-24	INTRODUCTION TO ברכות קריאת שמע -2	49
	Translation of Sources	51

2-25	RECONCILING THE MULTIPLE THEMES OF יוצר אור	53
	<i>Supplement:</i> Examples of Merkavah Literature	55
	Translation of Sources	58
2-26	SHOULD AN INDIVIDUAL RECITE קדושה דיוצר	59
	Translation of Sources	61
2-27	WHY IS THE TEXT OF יוצר אור DIFFERENT FOR שבת	63
	Translation of Sources	65
	<i>Supplement:</i> פיוט של רב פינחס כהן לראש חדש אדר ב'	67
2-28	ISSUES WITHIN THE TEXT OF 1-יוצר אור	70
	Translation of Sources	72
	<i>Supplement :</i> קול צופיך from מחצית השקל The Laws and Customs of	74
2-29	ISSUES WITHIN THE TEXT OF 2-יוצר אור	81
	Translation of Sources	83
	<i>Supplement:</i> קול צופיך from פרשת זכור The Laws and Customs of	85
2-30	אהבת עולם OR אהבה רבה	90
	Translation of Sources	92
	<i>Supplement:</i> תענית אסתר May a Wedding Take Place on	94
2-31	VERSIONS OF אהבת עולם / אהבה רבה	99
	<i>Supplement:</i> פרשת פרה on מהרל מפראג Two Thoughts from the	101
2-32	1-א-ל מלך נאמן	105
	Translation of Sources	107
	<i>Supplement:</i> פיוט לקידוש ראש חודש ניסן מאת רב פינחס הכהן	109
	<i>Supplement:</i> פרשת החודש	111
2-33	2-א-ל מלך נאמן	115
	Translation of Sources	117
2-34	3-א-ל מלך נאמן	119
	Translation of Sources	121
	<i>Supplement :</i> הגדה to the שיבולי הלקט of the פירוש The	123
2-35	THE NEED FOR A ברכה BEFORE קריאת שמע	143
	Translation of Sources	145

	<i>Supplement:</i> The קשה מזונותיו של אדם בקריעת ים סוף and זוהר	
	קשה זווגו של אדם בקריעת ים סוף	147
2-36	DEFINING קריאת שמע	151
	Translation of Sources	153
	<i>Supplement:</i> פיוט לקידוש ראש חודש אייר מאת רב פינחס הכהן	155
2-37	עשרת הדברות AND קריאת שמע	158
	Translation of Sources	160
	<i>Supplement:</i> Standing for The Reading Of the עשרת הדברות	162
2-38	קריאת שמע WHILE RECITING כוונה	165
	Translation of Sources	167
	<i>Supplement:</i> The One Should Have While Reciting G-d's Name in ק"ש ...	169
2-39	WHAT DO THOSE WORDS MEAN -שמע ישראל ה' אלוקינו ה' אחד	174
	Translation of Sources	176
2-40	קריאת שמע OF פסוק THE WORDS WITHIN THE OPENING	178
	Translation of Sources	180
	<i>Supplement:</i> פיוט לקידוש ראש חודש סיון מאת רב פינחס הכהן	182
	<i>Supplement :</i> How The Catholic Church Viewed קריאת שמע	184
2-41	שמע, והיה עם שמוע, ויאמר	192
	Translation of Sources	194
2-42	מצוה דרבנן OR A מצוה דאורייתא A קריאת שמע OF מצוה IS THE	196
	Translation of Sources	198
2-43	ובשכבך ובקומך	200
	Translation of Sources	202
	<i>Supplement:</i> A Poem of Ben Sira That Contains Words From שמונה עשרה	203
2-44	THE AS A HISTORICAL AND SOCIOLOGICAL RECORD גמרא	204
	Translation of Sources	206
	<i>Supplement:</i> פיוט לקידוש ראש חודש תמוז מאת רב פינחס הכהן	208
2-45	ה' אלקיכם אמת	210
	Translation of Sources	212
	<i>Supplement:</i> Should someone praying alone repeat ה' אלקיכם אמת	214

2-46	FULFILLING OUR OBLIGATION OF זכירת יציאת מצרים	218
	Translation of Sources	220
	<i>Supplement:</i> The פסוק of לבקרים חדשים Within Rabbinic Literature	222
2-47	DOES אמת ויציב SERVE A DUAL FUNCTION	224
	Translation of Sources	226
	<i>Supplement:</i> Some issues involving זמן קריאת שמע שחרית	228
2-48	THE NUMBER OF TIMES THE WORD אמת APPEARS WITHIN THE ברכה of אמת ויציב	231
	<i>Supplement:</i> Two Excerpts from the זוהר on תפלה	233
	<i>Supplement:</i> פיוט לקידוש ראש חודש מנחם אב מאת רב פינחס הכהן	239
2-49	THE SIXTEEN ADJECTIVES THAT OPEN THE ברכה OF אמת ויציב	242
	Translation of Sources	244
	<i>Supplement:</i> Introduction to the תשעה באב of קינות	246
2-50	THE CUSTOM TO KISS ONE'S ציצית WHILE RECITING קריאת שמע	252
	Translation of Sources	254
	<i>Supplement:</i> More תשעה באב Issues	256
2-51	THE WORDS WITHIN אמת ויציב, AND על הראשונים ועל האחרונים, עזרת אבותינו	259
	Translation of Sources	261
2-52	INTRODUCTION TO סמיכת גאולה לתפלה	262
	Translation of Sources	264
	<i>Supplement:</i> A Discussion Concerning the Rule of סמיכת גאולה לתפלה	266
3-1	ISSUES WITHIN THE RULE OF סמיכת גאולה לתפלה	276
	Translation of Sources	278
	<i>Supplement:</i> פיוט לקידוש ראש חודש אלול מאת רב פינחס הכהן	280
	<i>Supplement:</i> The Development of the סידור	282

1-ברכו THE SOURCE FOR

קריאת תפלת שחרית, פסוקי דזמרה, we now enter the third section of תפלה. Undoubtedly, קריאת שמע is one of the oldest forms of תפלה. Its words originate in the תורה and all agree that לקרא קריאת שמע is a מצוה מן התורה. We can therefore begin our discussion by noting the historical fact that קריאת שמע has been recited by the Jewish community on a daily basis since מתן תורה.

It is further a fact that קריאת שמע was recited as part of תפלה ברבים at the time of the בית שני as can be seen from the following משנה:

מסכת תמיד פרק ה' משנה א'—אמר להם הממונה: ברכו ברכה אחת, והן ברכו; קראו עשרת הדברים, שמע, והיה אם שמוע, ויאמר; ברכו את העם שלש ברכות: אמת ויציב, ועבודה וברכות כהנים. ובשבת מוסיפין ברכה אחת למשמר היוצא.

In addition to providing historical proof that קריאת שמע was recited in the בית שני, this משנה demonstrates that in בית שני only one ברכה was said before the כהנים recited קריאת שמע.

Other aspects of קריאת שמע וברכות lead to questions that are more difficult to answer. When did ברכו and the קדושה within the first ברכה of קריאת שמע become a part of תפלת שחרית? What is the purpose of those two תפילות? How do we explain the גמרא that we studied which taught us: פחות מעשרה. . . אין פורסין את שמע?

Let us begin by searching for the origin of ברכו. Any discussion as to the origin of ברכו must begin by highlighting the points at which ברכו or its equivalent appear in Jewish practice: before ברכות קריאת שמע in תפלת מעריב and תפלת שחרית; before ברכת המזון and before קריאת התורה. Because ברכו is not a part of תפלת מנחה, we can conclude that ברכו has no connection to שמונה עשרה and תפלת נעילה, מוסף.

The ברכת הזימון which introduces קריאת שמע וברכות shares its origin with ברכו as found in the following משנה:

מסכת ברכות פרק ז' משנה ג'—כיצד מזמנין? בג' אומר נברך; בג' והוא אומר ברכו. בעשרה אומר נברך לאלהינו; בעשרה והוא אומר ברכו. אחד עשרה ואחד עשרה רבוא במאה אומר נברך לה' אלהינו; במאה והוא אומר ברכו. באלף אומר נברך לה' אלהינו אלהי ישראל;

באלף והוא אומר ברכו. ברבוא אומר נברך לה' אלקינו אלקי ישראל אלקי הצבאות יושב הכרובים על המזון שאכלנו; ברבוא והוא אומר ברכו. כענין שהוא מברך כך עונין אחריו: ברוך ה' אלקינו אלקי ישראל אלקי הצבאות יושב הכרובים על המזון שאכלנו. ר' יוסי הגלילי אומר לפי רוב הקהל הן מברכין שנאמר (תהלים סח) במקהלות ברכו אלקים ה' ממקור ישראל. אמר רבי עקיבא מה מצינו בבית הכנסת אחד מרובין ואחד מועטין אומר ברכו את ה'; רבי ישמעאל אומר ברכו את ה' המבורך.

That **ברכת המזון** and **ברכת התורה** share common elements can be seen from the following **גמרא**:

ברכות-כא'-א'-אמר רב יהודה: מניין לברכת המזון לאחריה מן התורה - שנאמר: (דברים ח') ואכלת ושבעת וברכת. מניין לברכת התורה לפנייה מן התורה - שנאמר: (דברים ל"ב) כי שם ה' אקרא הבו גדל לאלהינו. אמר רבי יוחנן: למדנו ברכת התורה לאחריה מן ברכת המזון מקל וחומר, וברכת המזון לפנייה מן ברכת התורה מקל וחומר לאחריה מן ברכת המזון מקל וחומר: ומה מזון שאין טעון לפניו - טעון לאחריו, תורה שטעונה לפנייה - אינו דין שטעונה לאחריה וברכת המזון לפנייה מן ברכת התורה מקל וחומר: ומה תורה שאין טעונה לאחריה - טעונה לפנייה, מזון שהוא טעון לאחריו - אינו דין שיהא טעון לפניו. איכא למפרך: מה למזון - שכן נהנה, ומה לתורה - שכן חיי עולם. ועוד, תנן: על המזון מברך לאחריו ואינו מברך לפניו. תיובתא.

Notice from the following that the **ברכות קריאת שמע** which introduces **ברכו** is derived from the same source as the **ברכה** before **ברכו**:

ספרי דברים פיסקא שו-כי שם ה' אקרא- רבי יוסי אומר מניין לעומדים בבית הכנסת ואומרים ברכו את ה' המבורך שעונים אחרים ברוך ה' המבורך לעולם ועד שנאמר כי שם ה' אקרא הבו גדל לאלהינו.

It should be noted that all three **מצוות מדאורייתא** share the fact that all are **מצוות**. As a result, when the **גמרא** discusses each one, it is fair to suggest that the **גמרא** is relating practices that existed well before the time of the **גמרא**. They share one more element. Each is a **דבר שבקדושה** in that each requires a **מנין**. The following statement of the **מגן אברהם** confirms that **ברכת זימון בעשרה** is a **דבר שבקדושה**. In doing so, the **מגן אברהם** provides us with the first step towards understanding the purpose of **ברכו**.

אורח חיים סימן קצב הקדמה-תוב בזהר ריש פ' דברים: שיאמר הב לן ונברך כי כל מילי דקדושה בעי הזמנה. ומזה נוהגין בל"א לומר רבותי מי"ר וועלי"ן בענשי"ן והן עונין יהי שם יי" מבורך מעתה ועד עולם.

TRANSLATION OF SOURCES

'משנה א' -The leader said to them: Recite one Bracha and they recited it; Read the Ten Commandments; Shma; V'Haya Im Shamo'a, Va'Yomer; Make three blessings in front of the people: Emes V'Yatziv, V'Avoda (Ritzai) and the Blessings of the Kohanim. On Shabbat they would add one more blessing for the departing shift of Kohanim.

'משנה ג' -Mishnah. What is the formula for Zimmun? If there are three, he [the one saying grace] says, 'let us bless [Him of whose bounty we have eaten]'. If there are three beside himself he says, 'bless'. If there are ten, he says, let us bless our G-d'; if there are ten beside himself he says, 'bless'. It is the same whether there are ten or ten myriads. If there are a hundred he says, 'let us bless the Lord our G-d'; if there are a hundred beside himself he says, 'bless'. If there are a thousand he says 'let us bless the Lord our G-d, the G-d of Israel'; if there are a thousand beside himself he says 'bless'. If there are ten thousand he says, 'let us bless the Lord our G-d, the G-d of Israel, the G-d of hosts, who dwells among the Cherubim, for the food which we have eaten'. If there are ten thousand beside himself he says, 'bless'. Corresponding to his invocation the others respond, 'blessed be the Lord our G-d the G-d of Israel, the G-d of hosts, who dwells among the Cherubim, for the food which we have eaten'. R. Jose the Galilean says: the formula of invocation corresponds to the number assembled, as it says: bless You G-d in full assemblies, even the Lord, You that are from the fountain of Israel. Said R. Akiba: what do we find in the synagogue? Whether there are many or few the reader says, 'bless You the Lord. R. Ishmael says: bless you the Lord who is blessed.

'כא-א' -Rav Yehudah said: Where do we find that the Grace after Meals is ordained in the Torah? Because it says: And you shall eat and be satisfied and bless. Where do we find that a blessing before studying the Torah is ordained in the Torah? Because it says: When I proclaim the name of the Lord, ascribe you greatness to our G-d. R. Johanan said: We learn that a blessing should be said after studying the Torah by an argument a fortiori from grace after food; and we learn that grace should be said before food by an argument a fortiori from the blessing over the Torah. The blessing after the Torah is learnt a fortiori from the grace after food as follows: Seeing that food which requires no grace before it requires a grace after it, does it not stand to reason that the study of the Torah which requires a grace before it should require one after it? The blessing before food is learnt a fortiori from the blessing over the Torah as follows: Seeing that the Torah which requires no blessing after it requires one before it, does it not stand to reason that food which requires one after it should require one before it? A flaw can be pointed out in both arguments. How can you reason from food [to the Torah], seeing that from the former he derives physical benefit? And how can you reason from the Torah [to food], seeing that

from the former he obtains everlasting life? Further, we have learnt: AT MEALS HE SAYS THE GRACE AFTER BUT NOT THE GRACE BEFORE? — This is a refutation.

אקרא -ספרי דברים פסקא שו -כי שם ה' אקרא -Rabbi Yosi said: from where do we learn that those who are standing in synagogue and others recite Barchu Et Hashem Ha'Mivorach that they answer Baruch Hashem HaMivorach L'Olam? From the verse: Ki Shem Hashem Ekra Havu Godel L'Eilokainu.

מגן אברהם אורה חיים סימן קצב הקדמה -Read what is found in the Zohar in the beginning of Sefer Devarim: that it is necessary to precede Birkat Hamazon with the words: “come let us Bless” because all words of kedushah require an invitation. From this rule we began the practice that one says (in Yiddish) Robosai Mir Villin Benchen and those around him answer YiHi Shem Hashem Mivorach Mai-Ata V'Ad Olam.

SUPPLEMENT

Section of the Zohar where the Quote by the מו"ק אברהם Originated

וזהו כרך ג (במדבר) פרשת בלק דף קפו עמוד ב-אכלו והוא ינוקא הוה אמר מלי
They ate their meal, while the boy gave expositions of the Torah.

דאורייתא וחדושי אורייתא, אמרו הב ונברך, אמר להו יאות אמרתון, בגין דשם
Having finished they said: 'Come, let us say grace.' He said to them: 'You have spoken well, since the Holy Name

קדישא לא מתברך בברכה דא אלא בהזמנה, פתח ואמר (תהלים לד) אברכה את יי'
is not to be blessed with this blessing unless permission is asked.' He then cited the verse: "I will bless the Lord

בכל עת וגו', וכי מה חמא דוד לומר אברכה את יי' אלא חמא דוד דבעי הזמנה ואמר
at all times" (Ps. XXXIV, 2). He said: "For what reason did David use the permissive form *abarechah* (let me bless)? Because

אברכה בגין דבשעתא דבר נש יתיב על פתורא שכינתא קיימא תמן וסטרא אחרא
David wanted to teach that this type of blessing requires permission. When a man sits at a table the Shekinah is there and the

קיימא תמן, כד אומין בר נש לברכא לקודשא בריך הוא שכינתא אתתקנת
"other side" is there. If a man invites the company to bless the Holy One the Shekinah takes her place

לגבי עילא לקבלא ברכאן וסטרא אחרא אתכפייא ואי לא אומין בר נש לברכא
above to receive the blessings and the "other side" is kept down. But if a man does not invite

לקודשא בריך הוא סטרא אחרא שמע ומכשכשא למהוי ליה חולקא בההיא ברכה, ואי
the company to bless the Holy One, the "other side" hears and pushes in that he may have a share in that blessing

תימא בשאר ברכאן אמאי לא אית הזמנה, אלא ההוא מלה דברכה דקא מברכין עליה
It may be asked, why is not such an invitation necessary in the case of other blessings (over food)? The fact is that the character

איהו הזמנה, ות"ח דהכי הוא דהאי דמברך על פרי ההוא פרי איהו הזמנה ומברכין
of the thing over which the grace is said is itself an invitation For instance, if one says grace over fruit, that fruit is itself an

עליה, ולית ליה חולקא לסטרא אחרא וקודם דא דהוה ההוא פרי ברשות דסטרא
invitation, and the "other side" has no share in it. For previously (in the three years of "uncircumcision" - ערלה)

אחרא לא מברכין עליה, וכתוב (ויקרא יט) לא יאכל בגין דלא יברכון על ההוא פרי
it was in the power of the "other side", and no blessing was to be said over it as it is written: "Do not eat." The reason not

ולא יתברך סטרא אחרא. כיון דנפק מרשותיה יאכל ומברכין עליה ואיהו הזמנה
to bless that fruit was so that the "other side" would not receive a blessing. Once the fruit emerged from the power of the
"other side" it may be eaten and a blessing is said over it, and this is itself the invitation

לברכתא וכן כל מילין דעלמא דקא מברכין עלייהו כללהו הזמנה לברכתא, ולית בהו
to the blessing. In the same way, with all other matters that require a blessing, it is the matter itself that invites the blessing and

חולקא לסטרא אחרא, ואי תימא אופי הכי לברכתא זמון כסא דברכתא הוה הזמנה,
the "other side" has no share in the blessing. You may still ask, but for the grace after meals the cup of benediction is the
invitation,

אמאי הב ונברך, אלא הואיל ובקדמיתא כד הוה שתי אמר בורא פרי הגפן, הא הזמנה
why should one have to say, Come, let us say grace? The reason is that when one drank earlier in the meal he said the blessing
"Creator of the fruit of the vine", which was an invitation,

הוי, והשתא לברכת מזונא בעינן שנוי להזמנה אחרא דהא כסא דא לקודשא בריך הוא
and now for the grace after meals we require a change for another invitation, since this cup is for God

הוי ולא למזונא ובגין כך בעי הזמנה דפומא.

and not for food.' Because of this, we require a new invitation.

2-ברכו THE SOURCE FOR

Now that the **מגן אברהם** has established for us that **כל מילי דקדושה בעי הזמנה**, we have to put that principle to the test. Does that principle explain why we recite **ברכו** before **ברכת המזון** before **נברך אלוקינו** and **קריאת התורה**; **קריאת שמע וברכותיה**? From the **משנה** in **מסכת מגילה** that we studied concerning the activities that require ten men, we can conclude that because **קריאת התורה** must be recited in a group of at least ten men, **קריאת התורה** is a **דבר שבקדושה** and the **ברכו** that precedes the **ברכות התורה** acts as the **הזמנה**. But how is **ברכת המזון** a **דבר שבקדושה** that requires a **הזמנה**? What aspect of **קריאת שמע וברכותיה** requires a **מנין**? Are we not allowed to perform the **מצוה** of **קריאת שמע** without a **מנין**?

Perhaps we need to first analyze the concept of a **דבר שבקדושה**. It is related to the **מצוה** of **קידוש ה'**. The primary source for the **מצוה** of **קידוש ה'** is described as follows: **ספר המצוות לרמב"ם מצות עשה ט-והמצוה התשיעית היא שצונו לקדש השם. והוא אמרו (אמור כב) ונקדשתי בתוך בני ישראל. וענין זאת המצוה אשר אנחנו מצווים לפרסם האמונה הזאת האמתית בעולם ושלא נפחד בהיזק שום מזיק. ואע"פ שבא עלינו מכריח גובר יבקש ממנו לכפור בו יתעלה לא נשמע ממנו אבל נמסור עצמנו למיתה.**

The same **פסוק** that teaches us the **מצוה** of **קידוש ה'** also teaches us that a **מנין** is necessary in order to recite a **דבר שבקדושה**.

מסכת מגילה דף כג' עמוד ב'-גמרא. מנא הני מילי? אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: דאמר קרא (ויקרא כ"ב) ונקדשתי בתוך בני ישראל – כל דבר שבקדושה לא יהא פחות מעשרה. מאי משמע? – דתני רבי חייא: אתיא תוך תוך, כתיב הכא ונקדשתי בתוך בני ישראל, וכתיב התם (במדבר ט"ז) הבדלו מתוך העדה, ואתיא עדה עדה, דכתיב התם (במדבר י"ד) עד מתי לעדה הרעה הזאת, מה להלן עשרה – אף כאן עשרה.

The connection between **קידוש ה'** and a **דבר שבקדושה** is brought home by Rabbi Dr. Norman Lamm, former President of Yeshiva University and currently Rosh HaYeshiva of REITS in his book *The Shema-Spirituality and Law in Judaism*. In Chapter 9, entitled: **ברוך שם כבוד (Blessed Be the Name of His Glorious Kingdom Forever and Ever)** (**מלכותו לעולם ועד**): *The Interloping Verse*, (p. 70), Rabbi Lamm lists three elements that are articulated in that verse. The third element contributes to our discussion:

c. The Liturgical Sanctification of the Divine Name (**קידוש ה' בדברים**). The

Halakha teaches that the Divine Name is sanctified not only by an act of martyrdom, and not only by exemplary moral conduct, but also by proclaiming faith in G-d's holiness in public prayer. In all such cases of liturgical **קידוש ה'**, such as the recitation of the **קדיש**, the **קדושה** or **ברכו**, the mitzvah is performed in the form of a dialogue: the reader issues the summons to perform the sanctification, and the congregation responds. The verse **ברוך שם כבוד** represents such a response to the mention of the divine Name(s) in the Shema.

Rabbi Nosson Ortner, Chief Rabbi of Lod in his **ספר יד נתן** adds to Rabbi Lamm's point: **אורה חיים סימן כח' -יא' - דהא דילפינן התם מונקדשתי דבעינן עשרה, כולל שני ענינים הא' דכל דבר שבקדושה בעינן עשרה וזה אסמכתא ומדרבנן, בדברי הר"ן, וכדאיתא התם דיש דברים שתקנו רבנן דיהא בעשרה, משום דמיקרי דבר שבקדושה, כגון קריאת התורה וברכת כהנים וכלשון התר"י ברכות כ"א: דכל דבר שבקדושה; אינו רוצה לומר כל דבר שיש בו קדושה, אלא ה"ק כל דבר שהותקן לאומרו בעשרה מתחילה משום קדושה, אינו בפחות מעשרה. והדבר הב', דאמירת דברים שתוכנם קידוש השם, יש לעשותו בעשרה וזה מן התורה, אף דעצם חיוב אמירתם הוא מדרבנן, כיון דזה ממש ענין של ונקדשתי יש לעשותו בעשרה כאשר הוא נעשה. וכאשר אומרים אותם מקיימים מצוה מן התורה של ונקדשתי.**

Rabbi Ortner views the concept of a **דבר שבקדושה** as the means by which **חז"ל** enhanced several **מצוות מדרבנן** like **תפלה** by combining those **מצוות מדרבנן** with acts that constitute the **קידוש ה' of מצוה מדאורייתא**.

And we can add one more point. Although the **גמרא** articulates the rule as: ten men must be present in order to recite a **דבר שבקדושה**, the rule can also be stated in the reverse: when ten men congregate together, it is necessary to perform the **מצוה of קידוש ה'** by performing what Rabbi Lamm describes as **קידוש ה' בדברים**. When ten men congregate together to **פורס על השמע**, it is necessary to recite **ברכו** as an act of **קידוש ה' בדברים**. When ten men congregate together to eat a meal, it is necessary to recite **נברך אלוקינו** as an act of **קידוש ה' בדברים**. We already noted this concept in practice when we studied the origin of **קדיש יתום**. We learned that **קדיש** was recited at a funeral because ten men congregated to perform the **מצוה** of burying someone. That stated, the concept poses a challenge to some of our contemporary practices-when ten or more men congregate at a simcha, like at a **קידוש** after shul or at an engagement party, is there likewise a requirement that the ten men perform an act of **קידוש ה' בדברים**; in other words, should any congregating of ten men always include **ברכת המזון** and **המוציא נטילת ידיים** so that the group can perform an act of **קידוש ה' בדברים**?

TRANSLATION OF SOURCES

ט ספר המצוות לרמב"ם מצות עשה ט-The Ninth Positive Mitzvah is to Sanctify G-d's name. The source for this Mitzvah is the verse: And I will be sanctified within the Jewish People. With this Mitzvah we are commanded to make known that our beliefs represent the true beliefs in the world and we should not fear that anyone will harm us. Although a great force may come upon us which demands that we deny our beliefs in G-d, we should not heed that force but instead we should allow ourselves to die.

ב' עמוד How do we know that certain practices require a quorum of ten men? Rabbi Chiya son of Abba said in the name of Rabbi Yochanon: there is the verse: And I will be sanctified within the Jewish People. Words of Holiness should not be recited with less than ten men present. From where did we learn that? We learn it from the fact that the word: "within" appears in two verses. In the aforementioned verse, the Torah says: "within" and in a verse in the section of the Torah dealing with the errant spies, the Torah uses the word "within" as follows: separate yourselves from within that group. We then compare two verses where the Torah uses the word: "group"; in the aforementioned verse and in the same section of the Torah, in a verse which reads: Until when will this "group" be evil. Just as in the latter verse the Torah called ten men a group so too the Torah used the word "group" to mean a group of ten men in the former verse. Once we connect all three verses together we can learn that a group of ten is required in order to sanctify G-d's name.

יא' ספר The rule that you need ten men to recite a Matter of Holiness which was derived from the verse: And I will be sanctified, contains within it two elements. First, that the rule requiring ten men to recite any Matter of Holiness is supported by a verse from the Torah but really is only a Rabbinical law as we learned: there are matters that were authored by our sages that can only be recited in the presence of ten men because they are Matters of Holiness, such as reading the Torah and the blessings of the Kohanim as the Talmud says: all Matters of Holiness. The Talmud was not teaching us that all matters that have holiness need to be recited in a group of ten men. Instead the Talmud meant to teach us that any prayer that was composed to be recited in the presence of ten men because of its holiness cannot be recited except in the presence of ten men. Second, that the rule that matters that have within them the sanctification of G-d's name must be recited in the presence of ten men is a requirement of the Torah even though the underlying matter was founded by Rabbinical decree. Because it is a rule that was learned from the word in the Torah: V'Nikdashti, the rule requires that it must be recited in the presence of ten men. When we recite those matters we are fulfilling a requirement from the Torah to sanctify G-d's name.

1-לפרום על שמע

We cannot proceed to examine קריאת שמע וברכותיה without gaining an understanding of the concept of פריסת שמע. It is an exercise that begins with a word of caution. We will not come to a definitive answer as to what the משנה in 'פרק ד' meant when it stated that: אין פורסין את שמע. . . פחות מעשרה.

Let us start by posing the following questions: Is פריסת שמע optional or mandatory? Do we currently conduct תפלת שחרית בציבור in such a manner that it includes פריסת שמע?

The following comments lead to the conclusion that פריסת שמע is mandatory:

- ♦ תשובות רב נטרונאי גאון – ברודי (אופק) אורח חיים סימן ט-ומברך ברכה הראשונה של הליל שהוא ברוך שאמר עד מלך גדול בתושבחות, ופורס על שמע ומברך יוצר אור והבוחר בעמו ישראל לפניו וגאל ישראל לאחריה, כמששנינו (ברכות פ"א מ"ד) בשחר מברך שתים לפניה ואחת לאחריה, ועומד בתפילה ואומר תשע עשרה ברכות עם ברכת המינין. . . ופורס על שמע ומברך שתים לפניה – המעריב ערבים ואוהב עמו ישראל – ושלוש לאחריה – גואל ישראל ושומר עמו ישראל ושלישית שתיקנו חכמים יראו עינינו וישמח לבנו וחותרם ברוך המולך בכבודו – ומתפלל תשע עשרי של ערבית.
- ♦ תשובות הגאונים – סימן פג' – לרב נטרונאי. ששאלתם מאי ניהו שליח צבור ומאי ניהו יורד לפני התיבה, חדא מלתא היא או תרתין מילי נינהו? תרתין מילי נינהו. שליח צבור לפרום על שמע. ולירד לפני התיבה כמשמעה. וכדאמרינן בהקורא דשאני בין לפרום על שמע ולירד לפני התיבה דתנן (מגילה כד א) פוחח פורס על שמע ומתרגם . . . ואינו עובר לפני התיבה וכו' אלמא שאני בין פורס על שמע ליורד לפני התיבה דהו להו תרתין מילי.
- ♦ סדר רב עמרם גאון סדר ק"ש וברכותיה-ולאלתר מיבעי ליה לאיניש לאתחולי בפריסת שמע ביוצר אור. אסור לאשתעווי בין ישתבח לפריסת שמע. ומיחייבין לאיזדהורי למפרס את שמע בעונתה.
- ♦ סידור רש"י סימן ח'-ולאלתר מיבעי ליה לאיניש לאתחיל בפריסת שמע ביוצר אור; ואסור לאשתעווי בין ישתבח לפריסת שמע ומיחייבין לאיזדהורי למפרס פרשת שמע בעונתה כדתנן מאימתי קורין את שמע בשחרית משיכיר בין תכלת ללבן.

Contrast what מוסכת מגילה in משנה provides in his סידור רש"י with his comment to the מגילה דף כג' עמ' ב'-אין פורסין על שמע – מניין הבא לבית הכנסת לאחר שקראו הצבור את שמע, עומד אחד ואומר קדיש וברכו וברכה ראשונה שבקריאת שמע. פורסין – לשון חצי הדבר.

This comment by רש"י indicates that פריסת שמע is not mandatory. It only occurs when a group of ten men comes late to shul and does not recite ברכה ראשונה קדיש וברכו together with the others. This position of רש"י was codified:

- טור אורח חיים סימן סט-תנן בפרק הקורא את המגילה עומד: אין פורסין על שמע בפחות מעשרה- פירוש: אותם שבאו לבית המדרש אחר שקראו הצבור שמע, אומר קדיש וברכו וברכה ראשונה יוצר אור ולא יותר. ופורסין לשון חתיכה כמו פרוסה שאין אומרים אלא קצת ממנה. ויש שמוסיפין עוד לאחר שיסימו ברכה ראשונה לומר אבות וגבורות ואומר קדושה ואתה קדוש וקאמר שלא יעשו זה בפחות מעשרה.
- שו"ע או"ח סימן סט סעיף א- דין פורס על שמע-אם יש בני אדם שהתפללו כל אחד בפני עצמו ביחיד ולא שמעו לא קדיש ולא קדושה עומד אחד מהם ואומר קדיש וברכו וברכה ראשונה יוצר אור ולא יותר וזה נקרא פורס על שמע לשון חתיכה פרוסה שאין אומרים אלא קצת ממנה. 7/7, ועכשיו לא נהגו לומר כל ברכת יוצר אור אלא אומרים קדיש וברכו והם עונים אחריו ברוך ה' וכו'. י"א שפורסין בק"ש של ערבית כמו בשחרית (כל בו וכו' בשם הר"ן) ולא נהגו כן משום דליכא קדיש קודם ברכו של ערבית.

At what point in תפלת שחרית would פריסת שמע occur according to רש"י's position?

אוצר דינים-[פורס את שמע] המנהג בפראנקפורט דמיין, כשהשלים הרב או הממלא מקומו את התפלה בלחש ופסע ג' פסיעות לאחריו, מכה השמש בפטיש נחשת על האבן המחוברת תחת השלחן (הבימה), ואומר "יאהרצי"ט" או "אבל" שעומד בפתח, ואומר חצי קדיש וברכו וכו' להוציא אחרים שבאו אחר ברכו, והקהל עונים כמו בקדיש וברכו הראשון, ואח"כ מתחיל הש"ץ חזרת התפלה, והוא הנקרא בפי חז"ל "פורס את שמע".

The following comment is made in the סידור רב יעקב מעמדין after תחנון:

אם יש בני אדם שהתפללו כל אחד בעצמו ביחיד או שאיחרו לבא לבית הכנסת ולא שמעו קדיש וברכו, עומד אחד ואומר קדיש וברכו וברכה ראשונה של יוצר אור בלבד. וזהו נקרא פורס על שמע שנזכר במשנה. לשון חתיכה (כמו פרוסת המוציא) שאין אומרים אלא קצת ממנה. . ויש שמוסיפין עוד לאחר שסיים ברכה ראשונה דיוצר מדלגין ואומרים אבות וגבורות וקדושת השם. וזה נקרא עובר לפני התיבה השנוי במשנה. ואין עושין דברים הללו אלא בעשרה. ואומרים אותו אפילו בשביל אחד שלא שמע. ובמדינות הללו אין נוהגים לפרוס על שמע. אלא אומר קדש וברכו. ועונין ברוך ה' והולכין להם. ומי ששמע ברכו מפי העולה לקרות בתורה דיו.

According to the סידור רב יעקב מעמדין, we no longer perform פריסת שמע. A remnant of the practice described by רש"י as פריסת שמע is still seen when some repeat ברכו at the end of מעריב and שחרית. Although the practice was codified, it did not survive the passage of time. Perhaps explanations exist that reflect practices that continue today.

TRANSLATION OF SOURCES

ו' אורח חיים סימן ט' -And he recites the first blessing of Hallel (Pseukei D'Zimra) which is Baruch Sh'Amar and continues until the end of Yishtabach. He then Poraises the Shma and recites the blessing "Yotzair-Creator of Light" and the blessing "HoBochair-Who Chose His Nation" before Shma and the blessing "V'Ga-ul-Saved Israel" after Shma as we learned in Tractate Brachot: In the morning, we recite two blessings before Shma and one after Shma. He then stands and recites Shmona Esrei with the blessing concerning the Apostates. He then Poraises the Shma and recites two blessings before Shma-Ha'Maariv Aravim and V'Ohaiv Umo Yisroel and three blessings after Shma-Go'Ail Yisroel and Shomer Umo Yisroel and the third that our Sages composed: Yiroo Ainainu V'Yismach Libainu and ends that blessing with the words: Baruch HaMolaich BiChvodo and then recites the Shmona Esrei of Maariv.

לרב נטרונאי -סימן פג' -לרב נטרונאי -As to the question that you asked: what is a Schaliach Tzibbur and what is the One who goes down to the Ark, are they one role or two roles? They are two separate and distinct roles. The role of the Schaliach Tzibbur is to Porais the Shma. The role of the One who goes down to the Ark is as it sounds. This is what we learned in the chapter entitled: "HaKoraih" that the difference between the Schaliach Tzibbur and the One who goes down to the ark is as it was taught: One who is wearing torn clothes may Porais the Shma but may not go down to the Ark. Thus we learn that the role for the Schaliach Tzibbur and the One who goes down to the Ark are different and that they each have their own role.

סדר רב עמרם גאון סדר ק"ש וברכותיה -Immediately the person must begin to Porais the Shma with the blessing: Yotzair Ohr. It is not permitted to speak between reciting Yishtabach and beginning to Porais the Shma. It is further mandatory that one is careful to Porais Shma before the deadline for reciting Shma has passed.

סידור רש"י סימן ח' - Immediately the person must begin to Porais the Shma with the blessing: Yotzair Ohr. It is not permitted to speak between reciting Yishtabach and beginning to Porais the Shma. It is further mandatory that one is careful to Porais Shma before the deadline for reciting Shma has passed as we studied: from what time may we begin to recite Shma in the morning? From the time that one can differentiate between the colors blue and white.

רש"י מגילה דף כג' עמ' ב' -אין פורסין על שמע -When a group of ten men comes to shul after the congregation has completed its recitation of Shma, one of the ten stands and recites Kaddish, Barchu and the first blessing of Kriyat Shma. The definition of the word: Oo'Porsin-is similar to "half a matter."

טור אורח חיים סימן סט' -We learned in the chapter entitled: He who Reads the Megilah Standing that we do not Porais the Shma unless ten men are present. The circumstances when that occurs

is when individuals come to shul after the congregation has finished reciting Shma. One of the individuals recites Kaddish, Barchu and the first blessing: Yotzair Ohr and nothing further. The word Porsin means: "a piece" like a piece of challah which means "only a little part of." There are those who recite after the first Bracha of Kriyat Shma, the first three brachot of Shmona Esrei and then recite Kedushah which should not be recited without ten men present.

שו"ע או"ח סימן סט סעיף א' -The Law of Porais the Shma-If people arrive in shul who initially prayed on their own and did not hear Kaddish nor Kedushah, one of them stands and recites Kaddish and Barchu and the first Bracha of Kriyat Shma, Yotzair Ohr and nothing more. This is what is known as Porais the Shma. The word Porais means a broken piece; that we only recite a part of it. COMMENT BY THE RAMAH: Now (1500's) it is no longer the custom to recite the first blessing of Shma, Yotzair Ohr. Instead they recite only Kaddish and Barchu and the congregation responds: Baruch Hashem, etc. There are those who say that one should Porais the Shma in Maariv as well as in Schacharit but it did not become the custom because we do not recite Kaddish before the Barchu of Maariv.

אוצר דינים-[פורס את שמע] -The custom in Frankfort-on- Main was that when the Rabbi or his substitute finished the silent Shmona Esrei and then walked back three steps, the Shamas would strike a brass gavel on a stone that was attached to the table on the Bima and would call out: those who are commemorating a Yahrzeit and those who are mourners standing by the doorway. They would then recite half a Kaddish and recite Barchu in order that those who came late would fulfill their obligation to recite Barchu. The congregation would respond in the same manner as it did when it heard the Kaddish and Barchu earlier in the service. After this, the prayer leader began to repeat the Shmona Esrei. This is what was called in the words of our sages: Porais Et Shma.

סידור רב יעקב מעמדין -If in shul there are found those who prayed without a quorum of ten people or came to synagogue late and did not hear Kaddish and Barchu, one of them stands and recites Kaddish, Barchu and the first Bracha of Kriyat Shma, Yotzair Ohr, only. This is what is known as: Porais Al Ha'Shma which is mentioned in the Mishnah. The root of the word Porais is from the word that means "a piece" like a piece of bread; it represents the practice of reciting only one of the two brachot . . . There are those who add to this. After reciting the first Bracha of Kriyat Shma, they skip to Shmona Esrei and recite the first three blessings of Shmona Esrei. This is what is known in the Mishnah as Going in front of the Ark. It is not proper to do these things unless a quorum of ten men is present. We do this even if only one person in synagogue did not hear Shma. In our geographic area we no longer follow this custom. What we do is repeat only Kaddish and Barchu. The congregation answers and then goes home. For one who heard Barchu during Kriyat Hatorah, that is enough.

SUPPLEMENT

הפורס על שמע ADDITIONAL SOURCES FOR

תלמוד בבלי מסכת מגילה דף כד עמוד א

משנה. המפטיר בנביא הוא פורס על שמע, והוא עובר לפני התיבה, והוא נושא את כפיו. ואם היה קטן – אביו או רבו עוברין על ידו. קטן קורא בתורה ומתרגם, אבל אינו פורס על שמע ואינו עובר לפני התיבה. ואינו נושא את כפיו. פוחח פורס את שמע ומתרגם, אבל אינו קורא בתורה, ואינו עובר לפני התיבה, ואינו נושא את כפיו. סומא פורס את שמע ומתרגם. רבי יהודה אומר: כל שלא ראה מאורות מימיו – אינו פורס על שמע.

MISHNAH. THE ONE WHO SAYS THE HAFTARAH FROM THE PROPHET REPEATS ALSO THE BLESSINGS BEFORE THE SHEMA¹ AND PASSES BEFORE THE ARK² AND LIFTS UP HIS HANDS.³ IF HE IS A CHILD,⁴ HIS FATHER OR HIS TEACHER PASSES BEFORE THE ARK IN HIS PLACE. A CHILD MAY READ IN THE TORAH AND TRANSLATE, BUT HE MAY NOT PASS BEFORE THE ARK NOR LIFT UP HIS HANDS. A PERSON IN RAGS⁵ MAY REPEAT THE BLESSINGS BEFORE THE SHEMA AND TRANSLATE, BUT HE MAY NOT READ IN THE TORAH NOR PASS BEFORE THE ARK NOR LIFT UP HIS HANDS. A BLIND MAN MAY REPEAT THE BLESSINGS BEFORE THE SHEMA AND TRANSLATE. R. JUDAH SAYS: ONE WHO HAS NEVER SEEN THE LIGHT FROM HIS BIRTH MAY NOT RECITE THE BLESSINGS BEFORE THE SHEMA.⁶

גמרא. מאי טעמא? רב פפא אמר: משום כבוד, רבה בר שימי אמר: משום דאתי לאינצויי. מאי בינייהו? – איכא בינייהו דעביד בחנם. תנן: ואם היה קטן – אביו או רבו עוברין על ידו. אי אמרת משום נצויי – קטן בר נצויי הוא? – אלא מאי משום כבוד – קטן בר כבוד הוא? – אלא: איכא כבוד אביו וכבוד רבו, הכא נמי איכא נצויי אביו ונצויי רבו.

GEMARA. What is the reason [why the one who says the haftarah has this privilege]? — R. Papa said: As a mark of honour;⁷ R. Shimi said: Because otherwise quarrels might arise.⁸ What difference is there in practice between them? — There is a difference, in the case of one who reads gratis.⁹

We learn: IF HE IS A CHILD, HIS FATHER OR HIS TEACHER PASSES BEFORE THE ARK IN HIS PLACE. If now you say it is to avoid quarrels, will a child pick a quarrel? What then? It is a mark of respect? Does a child receive marks of respect? What you must say is, out of respect for his father and his teacher.

So here too, there is the question of quarrels, involving him or his teacher.

1. V. supra. Sof. XIV, 8 refers this to the Shema' recited at the taking out of the law from the Ark; v. P.B. p. 145.

2. To read the 'Amidah, and especially the kedushah.

3. To say the priestly blessing. Why the maftir should have these privileges is not at all clear, and the 'lifting up of hands' certainly was the privilege of every priest. V. Rabbinowitz, op. cit. MS.M. omits: 'AND LIFTS UP HIS HANDS.'

4. Under thirteen.

5. So that most of his body is exposed.

6. Which include a prayer of thanksgiving for the creation of light.

7. I.e., as a kind of reward for having consented to read the haftarah.

8. Between persons eager to act as reader.

9. In which case there will not be such competition for the honour, and so there is no need to give the one who says the haftarah priority.

פוחח פורס על שמע וכו'. בעא מיניה עולא בר רב מאביי: קטן פוחח מהו שיקרא בתורה?
אמר ליה: ותיבעי לך ערום? ערום מאי טעמא לא – משום כבוד צבור, הכא נמי – משום
כבוד צבור.

A PERSON IN RAGS MAY REPEAT etc. 'Ulla b. Rab enquired of Abaye: Is a child in rags allowed to read in the Torah?¹⁰ He replied: You might as well ask about a naked one. Why is one without any clothes not allowed? Out of respect for the congregation. So here, [he is not allowed] out of respect for the congregation.

סומא פורס על שמע וכו'. תניא, אמרו לו לרבי יהודה: הרבה צפו לדרוש במרכבה ולא ראו אותה מימיהם. – ורבי יהודה: התם באבנתא דליבא תליא מילתא, והא קא מיכוין וידע. הכא – משום הנאה הוא, והא לית ליה הנאה. – ורבנן: אית ליה הנאה, כרבי יוסי. דתניא, אמר רבי יוסי: כל ימי הייתי מצטער על מקרא זה +דברים כ"ח+ והיית ממשש בצהרים כאשר ימשש העור באפלה, וכי מה אכפת ליה לעור בין אפילה לאורה? עד שבא מעשה לידי. פעם אחת הייתי מהלך באישון לילה ואפלה, וראיתי סומא שהיה מהלך בדרך ואבוקה בידו. אמרתי לו: בני, אבוקה זו למה לך? – אמר לי: כל זמן שאבוקה בידי – בני אדם רואין אותי, ומצילין אותי מן הפחתין ומן הקוצין ומן הברקנין.

A BLIND MAN MAY REPEAT THE BLESSINGS etc. It has been taught: They said to R. Judah: Many have discerned sufficiently [with their mind's eye] to expound the Chariot,¹¹ and yet they never saw it! — What says R. Judah to this? — There [he can reply], all depends on the discernment of the heart, and the expounder by concentrating his mind can know, but here one reads for the benefit which he derives therefrom,¹² and this one derives no benefit.¹³ The Rabbis, however, hold that he does derive a benefit, for the reason given by R. Jose, as it has been taught: R. Jose said: I was long perplexed by this verse, And thou shalt grope at noonday as the blind gropeth in darkness.¹⁴ Now what difference [I asked] does it make to a blind man whether it is dark or light? [Nor did I find the answer] until the following incident occurred. I was once walking on a pitch black night when I saw a blind man walking in the road with a torch in his hand. I said to him, My son, why do you carry this torch? He replied: As long as I have this torch in my hand, people see me and save me from the holes and the thorns and briars.¹⁵

מסכתות קטנות מסכת סופרים פרק יד הלכה ד
המפטיר בנביא הוא פורס על שמע, באיזה שמע אמרו בשמע של ספר תורה, והיכי פותח, אשרי יושבי ביתך, ואחר כך עומד המפטיר ואומר, אין כמוך באלהים יי ואין כמעשיך, מי כמוך באלים יי מי כמוך נאדר בקודש נורא תהילות עושה פלא, מלכותך מלכות כל עולמים וממשלתך בכל דור ודור, יי מלך יי מלך, יי ימלוך לעולם ועד, יי חפץ צדקו יגדיל תורה ויאדיר, יי עוז לעמו יתן יי יברך את עמו בשלום, אתה הוא יי לבדך אתה עשית את השמים שמי השמים וכל צבאם הארץ וכל אשר עליה הימים וכל אשר בהם ואתה מחיה את

10. A child not being forbidden to expose himself.

11. The first chapter of Ezekiel.

12. Viz., the light.

13. He does not enjoy the benefit of light.

14. Deut. XXVIII, 29.

15. So although blind, he does benefit by the light.

להבין את התפלה

כולם וצבא השמים לך משתחוים.

מסכתות קטנות מסכת סופרים פרק יד הלכה יב
קטן קורא בתורה ומתרגם, אבל אינו פורס על שמע לומר יוצר אור, ואינו עובר לפני התיבה, ואינו נושא את כפיו. פוחח, הנראין כרעיו, או בגדיו פרומים, או מי שראשו מגולה, פורס על שמע, ויש אומרים בכרעיו נראין, או בגדיו פרומים, פורס על שמע, אבל בראשו מגולה אינו רשאי להוציא הזכרה מפיו; ובין כך ובין כך מתרגם, אבל אינו קורא בתורה, ואינו עובר לפני התיבה, ואינו נושא את כפיו. סומא פורס על שמע ומתרגם, ר' יהודה אומר כל שלא ראה מאורות מימיו אינו פורס על שמע.

מסכתות קטנות מסכת סופרים פרק טז הלכה ט
וקטן שאינו פורס את שמע אינו יכול לומר קדוש ביוצר ביחיד, אבל בציבור עונה עמהם. וגדול שהוא פורס את שמע, יכול לומר קדוש, לפי שהוא כסודר, אבל קדוש של עמידה, כיון שצריך לומר נעריצך ונקדישך, אינו מן הדין לומר פחות מעשרה. ואין קטן עולה מן המניין לברכו, קדיש, וקריאת התורה, עד שיהא בן שלש עשרה שנה; ואין נבדקין באילו.

תלמוד ירושלמי מסכת ברכות פרק ה דף ט טור ג /ה"ד
מתני' העובר לפני התיבה לא יענה אחר הכהנים אמין מפני הטירוף אם אין שם כהן אלא הוא לא ישא את כפיו ואם הבטחתי שהוא נושא את כפיו וחוזר לתפילתו רשאי תני הפורס את שמע והעובר לפני התיבה והנושא את כפיו והקורא בתורה והמפטיר בנביא והמברך על אחת מכל מצות האמורות בתורה לא יענה אחר עצמו אמין ואם ענה הרי זה בור אית תני תני הרי זה בור ואית תני תני הרי זה חכם אמר רב חסדא מאן דמר הרי זה חכם בעונה בסוף ומאן דמר הרי זה בור בעונה על ברכה וברכה אמר רבי חנינא שנים ישראל ואחד כהן ממצעין את הכהן אימתי בזמן שכולם שוין אבל אם היה אחד מהן תלמיד חכם ממצעין את החבר.

The English translation was reproduced from the Davka Judaic Classics Soncino Talmud

2-לפרום על שמע

At the end of last week's newsletter we reached the conclusion that the practice described by רש"י as פריסת שמע is no longer followed except by those who repeat ברכו at the conclusion of שחרית and מעריב. That practice presents several problems. Should ברכו be repeated even if no one in the מנין came late and missed the first ברכו? If ברכו is a הזמנה to participate in a דבר שבקדושה, can it be recited when no prayer follows it? If you re-read רש"י's comment and the manner in which the טור and the שולחן ערוך codify the rule, you notice that all three require that the first ברכה of קריאת שמע, יוצר אור, be said after reciting ברכו. It is the רמ"א, living in the 1500's, who states in סימן ש"ע א"ה סימן יוצר אור, קריאת שמע, ברכה of ברכו that the custom began not to recite the first ברכה of שמע after ברכו was repeated. Unfortunately, the רמ"א fails to provide us with the reason why. However, the מגן אברהם, who also lived in the 1500's, does provide an answer as to why no prayer needs to be recited after ברכו:

אורח חיים סימן ס"ק א' – ועכשיו לא נהגו כו' – דכיון שאומרים ברוך ה' המבורך לעולם ועד, תו לא מחזי ככופר מידי דהוה אברכת התורה (ד"מ).

Let us continue our search for alternate explanations for the term פורסין על שמע. The פורסין על שמע provides us a fresh approach:

וכן לא יהיה אחד מברך ברכת שמע והכל שומעים ועונין אחריו אמן אלא בעשרה, וזה הוא הנקרא פורס על שמע. ואין אומרים קדיש אלא בעשרה, ואין הכהנים נושאים ידיהם אלא בעשרה והכהנים מן המנין, שכל עשרה מישראל הם הנקראים עדה שנאמר עד מתי לעדה הרעה הזאת וגו' והיו עשרה שהרי יצאו יהושע וכלב. השנת הראב"ד – וכן לא יהיה אחד מברך ברכת כו'. כתב הראב"ד ז"ל: אינו אומר אלא יוצר בשביל קדושה שבה. וזהו פורס כמו בפרום הפסח מאי פרום פלגא פלגא דהלכות הפסח וכן פורס על שמע והיא אחת מהשתים שלפניה.

The approach of the ראב"ד is totally different than the approach of רש"י. The ראב"ד adds his own twist. The ראב"ד notices that the מגילה in משנה that provides: אין פורסין עוברין לפני התיבה בפחות מעשרה also provides: על שמע בפחות מעשרה. He interprets the juxtaposition of פריסת שמע next to עוברין לפני התיבה as a clue that both practices are for the same purpose. Just as you need 10 people to be present in order to recite שמונה עשרה on behalf of those who need to fulfill their obligation for reciting שמונה עשרה through the act of the שליח ציבור so too you need ten people present in

order to recite קריאת שמע on behalf of those who need to fulfill their obligation for שליח ציבור through the act of the שליח ציבור.

The רמב"ם takes the רמב"ם's approach one step further. He agrees with the רמב"ם that the משנה lists פריסת שמע next to עוברין לפני התיבה in order to teach that both practices require the presence of ten men. What is the reason that אין עוברין לפני התיבה בפחות? It is because we recite קדושה. Based on that fact, the רמב"ם argues that אין עוברין לפני התיבה בפחות because ברכות קריאת שמע also contain within them קדושה. It should be noted that the רשב"א combines רש"י's approach with the approach of the רמב"ם:

מגילה דף כג' ע"ב ב'—מתני' אין פורסין על שמע פחות מעשרה. פי' בני אדם שבאין בבית הכנסת אחר שקראו הצבור את שמע ואומרים קדיש וברכו וברכה ראשונה של ק"ש מפני שיש בה קדושה והלכך אין פורסין אותה בפחות מ' דכל דבר שבקדושה אין פחות מ'.

But even the explanations of the רמב"ם and the רמב"ם are open to questions. Why are the מצוות of עשרה שמע and קריאת שמע different than other מצוות in that you need the presence of ten men in order for a person to fulfill those מצוות on behalf of someone else. If you answer like the רמב"ם and say that it is because קדושה is recited, then the question becomes: why did חז"ל require that when you want to fulfill the מצוה of עשרה שמע and קריאת שמע on behalf of others, you must recite קדושה? If someone needs another to help him fulfill the מצוה of קריאת שמע at night, does he have to be in the presence of ten men? And how would the רמב"ם explain why we need ten men at מעריב when in מעריב we do not recite קדושה within the ברכות קריאת שמע?

The answer may be a simple one. If there was no need for ten people to be present when someone fulfilled the מצוות of עשרה שמע and קריאת שמע on behalf of others, no one would come to shul at night and no one would feel compelled to come to shul in the morning on days when קריאת התורה did not take place. חז"ל may have inserted קדושה within חז"ל in order to introduce an additional reason for ten people to congregate in the mornings. The concern being that when an era arrived when the majority of the community was able to recite קריאת שמע and עשרה שמע on their own, as in our own era, there would no longer be any reason to congregate in the morning and in the evening. When חז"ל added the obligation to fulfill the מצוה of קריאת שמע by inserting such prayers as קדיש, ברכו, and קדושה within the תפילות, חז"ל provided the basis for ten men to congregate for all תפילות under any historical circumstances.

SUPPLEMENT

פורסין על שמע: The position of the ריטב"א on the meaning of the words:

חידושי הריטב"א מסכת מגילה דף כג עמוד ב

ועלה בידנו כדברי רש"י ז"ל שאפילו תשעה שכבר התפללו מצטרפים עם היחיד שלא התפלל כדי שיאמר קדושה וקדיש או ברכו. מכל מקום לענין פ"י פורסין על שמע אינו כפירוש שלשון פורסין אינו משמע לדלג הברכות ולומר מקצתם בלבד. ועוד שהרי אמרו במשנתנו המפטיר בנביא הוא יפרוס על שמע או משום כבוד או משום אנצוויי; ואי פורס על שמע הוא כדאמרנא, לא סגי בלאו הכי עד דלימא הוא פורס על שמע והוא עובר לפני התיבה, והא דילמא לא מתרמיא מלתא. ותו מאי כבוד ומאי אינצוויי איכא? וכדאמרין נמי איכא בינייהו דעביד הפורס על שמע בחנם דמשמע דזימנין דעביד בשכר. וכי מילתא קביעא הוא שיטלו עליה שכר דמינצו עליה.

לכך הנכון כמו שמפרש רבינו נר"ו בשם רבינו הגדול ז"ל שפורסין על שמע כמו מברכין על שמע כלומר שמתחיל בקדיש וברכו וקריאת שמע וברכותיה כולן. וכדמתרגמינן כי הוא יברך הזבח (שמואל א', ט') הרי הוא פורס על מזונא, לפי שהוא מברך והאחרונים נפטרינן, ואף כאן לפי ששליח צבור האומר ברכות של קריאת שמע בקול רם והם עונין אחריו אמן נפטרינן בברכותיו. ובלבד שיקראו את שמע כדי שישננו בפיהם כדאיתא בירושלמי (ע"י ברכות פ"ג ה"ג). הוה סלקא דעתך דסגי בפחות מעשרה נמי, קמ"ל דהא בהא נמי לא אפשר משום דכל כהאי גוונא לא סגי בלא ברכות שאינו בפחות מעשרה. וגם שיחיד אינו מוציא לחבירו את הברכות של קריאת שמע אלא בצבור. וכל שכן בברכות ק"ש של שחרית דאין קדושה ביחיד. וראיה לפי זה הא דגרסינן במס' סוטה (ל' ב') כיצד אמרו ישראל שירה על הים ר' עקיבא אומר כגדול שקורא את ההלל ועונים אחריו מה שהוא אומר. ר' נחמיה אומר כפורס על שמע בבית הכנסת שהוא פותח תחלה והן אומרים את שמע בלחש, וזה מסייע לפירושינו.

והא דקתני בתר הכי אין עוברין לפני התיבה. היינו לסדר את התפלה. שדרכם היה שלא לעבור לפני התיבה עד התפלה. ופעמים שאחד פורס על שמע ואחד מסדר התפלה. ולענין מה שנוהגין בקצת המקומות לומר ברכו אחר תפלה מפני שקצת בני אדם שלא היו שם בפתיחות ברכות, אמר מורי רבינו נר"ו שהוא טעות שלא תקנו לומר ברכו אלא בראשי

ברכות ובאומר ברכות אחריו להוציא לאחרים, כעין זימון של ברכת המזון, וכעין הקורא בתורה והמפטיר בנביא, וכן מברך ברכות של ק"ש.

ומדברי רבותי ז"ל למדנו שקדושת ברכה ראשונה של ק"ש בשחרית אינה נאמרת אלא בעשרה. והיחיד מדלג ואומר בשפה ברורה ובנעימה קדושה כולם כאחד עונים באימה ואומרים ביראה קדושה והאופנים וכו' לעומתם משבחים לאל ברוך נעימות יאמרו. ויש מביאין ראיה לזה מהא דתנן אין פורסין על שמע בפחות מעשרה. ואמרינן עלה בירושלמי (פ"ד ה"ד) התחיל בעשרה לומר ברכו גומר, מיהת הא לאו הכי לא. ואינה ראיה דהא פרישנא דפורסין היינו לברך ברכות ק"ש להוציא אחרים ובעי עשרה לפי שאין יחיד מוציא לאחרים מברכות ק"ש ג"כ אלא בעשרה. אע"פ כן אם התחילו בעשרה והלכו להם מקצתם גומר ומוציא. וי"א דכיון שאין זו אלא ספור דברים היאך מלאכי עליון מקדישין אפילו יחיד גומר, וכן דעת מורי נר"ו. ובסדר קדושה של אחר כל התפלות והתחנונים לא מצינו שיהא צריך עשרה שאינו אלא כקורא בנביא ומתרגם, וכן דעת מורי נר"ו.

TRANSLATION OF SOURCES

אורח חיים סימן ס"ק א' – ועכשיו לא נהגו כו' – Because we recite: Baruch Hashem Ha'Mivorach L'Olam Va'Ed, we no longer appear to be heretics since it appears that Barchu is connected to the Birchot Hatorah that we had recited.

רמב"ם – הלכות תפילה ונשיאת כפים פרק ח' הלכה ה' – Therefore one should not recite the brachot of Kriyat Shma so that others may listen and respond in order to fulfill their obligations by responding with amen unless ten men are present. This is what is meant by the term: Porais Al Shma. We do not recite Kaddish except in the presence of ten men. Kohanim do not bless the people except in the presence of ten men and the Kohanim can be counted as part of the ten men. Ten Jews are considered an "Edah" based on the verse: Until when will this group of evil persons etc. There were ten men there once you exclude Yehoshua and Caleb. The Ravad wrote: He recites only the first Bracha of Kriyat Shma, Yotzair, because it contains Kedusha within it. The word Porais in this matter is similar to the phrase: B'Paros Ha'Pesach. What does Porus mean in that context? Part, part of Hilchot Ha'Pesach as in Porais Al Shma. It is one of the two Brachot before Shma.

רשב"א מגילה דף כג' ע"ב' ב'מתני' אין פורסין על שמע פחות מעשרה – This means a group of people who come late to shul after the congregation has recited Shma. The group recites Kaddish, Barchu and the first Bracha of Shma because the first Bracha has within it Kedushah. As a result, we recite that Bracha only if ten men are present because all Davar Bi'Kedushah should not be recited unless ten men are present.

3-לפרום על שמע

We have completed our review of the positions of both רש"י and the רמב"ם as to definition of the term: פורם על שמע. It is appropriate to ask: how did they arrive at such diverse opinions on one subject? Is one right and the other wrong or are they both right? In his book: יסודות התפלה, Eliezer Levy posits that רש"י and the רמב"ם are both right because each is describing the practices of different eras. The position of the רמב"ם reflects an earlier era and the position of רש"י reflects a later period. In particular, רש"י was describing how in his day those who came late to shul would repeat קדיש, ברכו, and the first ברכה of קריאת שמע which רש"י attributed to the rule described by the משנה as: אין פורסין על שמע פחות מעשרה.

Similarly, Professor Levy views other statements made by the משנה concerning פריסת שמע as reflections of behavior in earlier historical periods. In particular, Levy reconciles the following משנה with what we previously studied by pointing out some historical facts: מסכת מגילה פרק ד' משנה ה'—המפטיר בנביא הוא פורם על שמע והוא עובר לפני התיבה והוא נושא את כפיו ואם היה קטן אביו או רבו עוברים על ידו.

The difficulty with this משנה is that it provides that one person performs several acts including נשיאת כפיים. That last role can only be played by a כהן. Is the משנה teaching us that only a כהן can perform פריסת שמע? This is how Levy explains the משנה:

ניטיב להבין את המשנה הזאת, אם נזכר שבזמן הראשון של תקופת הבית השני היתה התפלה והקריאה מרוכזת בידי הכהנים. קריאה בנביא דרשה הבנה וגם קריאת שמע עם ברכותיה ותפלה שמונה עשרה, שהכל אמרן בעל פה, דרשו בקיאות. הכהנים היו המלומדים ומורי הדור. עזרא בעצמו היה כהן וגם שמעון הצדיק, האחרון של אנשי כנסת הגדולה, היה כהן גדול. וכן אמר מלאכי הנביא, אחד מאנשי כנסת הגדולה: "כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו". לכהן הזה, שמפטיר בנביא, גם מוסרים לקרוא קריאת שמע ולהתפלל תפילת י"ח. . . במקומם של הכהנים באו בזמן יותר מאוחר הזקנים והם לימדו לעם תורה ותפלה.

Levy sees a historical tie between the role of the מפטיר and the role of the פורם: לברכת "יוצר אור" ולברכות ההפטרה מטרה אחת: מלחמה נגד חדירתן של השקפות זרות. אנשי כנסת הגדולה ראו צורך ללחום נגד ההשקפות של הפרסיים, שהשפיעו על המתבוללים במחנה ישראל, לכן תיקנו הכזרה פומבית לפני התחלת התפלה בציבור. כשהתאסף מנין בבית הכנסת, עמד אחד בתוך הקהל לפני קריאת שמע ופתח ב"ברכו את ה'" והכריז כלפי

המינים ש"ה' אלוקינו מלך העולם יוצר אור ובורא חשך, עושה שלום ובורא את הכל." ובכך סתר את דעות המינים על שתי רשויות. הקהל ענה והמשיך ואמר כולו ביחד. . . וכדי להדגיש את חשיבותה של תפלה זו, קשרו אותה באמירת ה"קדושה" ועל ידי כך לקדש ה' אלוקי ישראל. וכמו שברכת "יוצר אור" לפני התפלה היא הכרזה נגד השקפותיהם של הפרסיים, שחדרו מחוץ למחנה ישראל, כך ברכות ההפטרה בסוף התפלה הן הכרזה נגד השקפות הכותים, שחתרו תחת מרות התורה מבפנים. הכותים כפרו בתורה שבעל פה, שנמסרו לנו על ידי הנביאים ולא הכירו בערכו של בית המקדש שבירושלים ובמלכות דוד. נגדם הוכרו בברכות ההפטרה, "דברי הנביאים אמת וצדק הם", ש"ציון היא בית חיינו" ו"על כסאו של דוד לא ישב זר". חז"ל רצו לחזק על ידי הברכות הללו את הנחשלים, שנגררים אחרי השקפות זרות, שהפיצו הכותים בין היהודים. לכן מהראוי היה, שהמכובד הזה-כהן או זקן-מכריז את ההכרזה בתחילת התפלה ובסופה גם יחד. בתחלה על דברי התורה –"שמע ישראל"–ובסוף על דברי הנביאים-ההפטרה,–שכן "כל דבריו אמת וצדק" הם. ומכיון שהוא ברך את ברכות קריאת שמע לפני התפלה ואת ההפטרה קרא בסופה, מסתבר, שהוא גם התפלל את תפלת שמונה עשרה באמצע.

Levy further defines the term: פורסין על שמע as reflecting an ancient practice:

על הבימה שבאמצע בית הכנסת עמדה מעין תיבה, שעליה העמידו עוד לפני התפלה את ספרי התורה הדרושים לשבת זו ובגמר התפלה החזירו למקום משומר על ידי בית הכנסת או למקום אחר. לפני התפלה, כשהביאו את ספרי התורה לבית הכנסת "פרסו בגדים סביב התיבה" וכשיצאו משם "פשטו את התיבה". ואין שלוח ציבור היה רשאי לפשוט את התיבה בנוכחותו של הציבור מפני כבוד הציבור. תפקידו של שלוח ציבור היה, אפוא "לפרוס את התיבה" לפני התפלה "ולפשוט את התיבה" אחרי התפלה. . . לפני שהתחילו לקרוא בעל פה דברי תורה–"שמע ישראל"–היתה, אפוא, מצוה לפרוס על התיבה מטפחות והמצוה הזו היתה מוטלת על שלוח הציבור. דברי המשנה "פורס על שמע" מתכוונים לכך, ששלוח הציבור פרס פריסה על התיבה לפני "שמע" ומפני "שמע" ורק אחרי הפריסה התחיל בברכת "יוצר אור".

מסכת סופרים פרק יד הלכה ד– Levy finds support for his position in the following: המפטיר בנביא הוא פורס על שמע, באיזה שמע אמרו בשמע של ספר תורה.

A contemporary custom of the ספרדים seems to be an outgrowth of that practice:

כששלוח ציבור היה לוקח את ספר התורה, היה תפקידו לפני שהוא אומר "שמע ישראל" לפרוס-הפעם-את ספר התורה במטפחות לשם קישוט ולכבוד התורה. וגם הפעולה הזו נקראת "פורס על שמע". . . על פריסת שמע לפני קריאת התורה מעיד מנהג, שנהוג אצל הספרדים. הם מוציאים את ספר התורה מארון הקודש ואחר כך פורסים עליו מטפחות לשם קישוט ומגביהים את התורה.

TRANSLATION OF SOURCES

מסכת מגילה פרק ד' משנה ה' -He who recites the Haftorah is the one who is Porais on Shema and he goes down to the Ark and he blesses the congregation. If he was a minor, his father or teacher go down to the Ark on his behalf.

Eliezer Levy-We will be able to understand this Mishna if we keep in mind that at the early period of the Second Temple, the acts of praying and reading the Torah were left to the Kohanim to perform. Reading from the Prophets required understanding, as did Kriyat Shema and its Brachot and Shmona Esrei, which were all recited from memory and required expertise. In that generation, the Kohanim represented the educated group and served as teachers for the others. Ezra himself was a Kohain and Shimon HaTzaddik, who was one of the last of those who were a part of the Great Assembly was a Kohain HaGadol. This was what was meant by Malachai, the Prophet who was also a member of the Great Assembly, when he uttered: The lips of Kohanim will issue knowledge and they will seek words of Torah from his mouth. To this Kohain, who reads the Haftorah, they gave the responsibility to recite Kriyat Shema and to repeat Shmona Esrei . . . Over time, instead of the Kohanim performing those functions, the responsibility was shifted to the Elders and they then taught Torah to the people and Tefila.

Eliezer Levy-The first Bracha of Kriyat Shma and the Brachot for the Haftorah share a similar purpose: to wage war against the penetration of foreign influences. Members of the Great Assembly saw a need to battle against the influences of the Persians who were influencing those among the Jews who were ready to assimilate. As a result, they instituted the practice to make a public announcement before public prayer began. When a group of ten men assembled in synagogue, one of them stood in the middle of the group before Kriyat Shema and began by reciting Barchu. He would make an announcement in opposition to the heretics by stating: G-d our G-d King of the World who creates light and creates darkness, makes peace and creates all things. In this manner he would contradict the ideas of the heretics who believed in dual deities (a god of good and a god of evil). The congregation would respond and they would continue together . . . In order to emphasize the importance of this prayer, Chazal tied the prayer to reciting Kedushah by which they sanctified G-d. Just as the first Bracha of Kriyat Shema was an announcement against the influence of the Persians who penetrated from outside into Jewish society, so too the blessings of the Haftorah at the end of the Tefila were an announcement against the influence of the Karaites (Kutim), who challenged the authority of the Torah from within Jewish society. The Karaites did not believe in the Oral Law which had been transmitted to us through the Prophets. They did not recognize the role of the Beit Hamikdash in Jerusalem and the role of the House of David. Against their influence it was announced in the Brachot of the Haftorah "the words of the Prophets are true and just" that "Zion is the

home of our lives” and “on the throne of David, no other family may sit.” Chazal wanted to strengthen, by way of these blessings, the weak ones, who were drawn to the outside heretical influences that the Karaites spread among the Jews. As a result it was appropriate, that the one being honored, a Kohain or an Elder, should announce the announcement in the beginning of the Tefila as well as the announcement at the end of the Tefila. In the beginning concerning the words of the Torah, Shema Yisroel, and in the end concerning the words of the Prophets, that “all of the words of the Prophets are true and just.” Since the Kohain or Elder recited the Brachot before Kriyat Shema in the beginning of Tefila and he read the Haftorah at the end of the Tefila, it is fair to assume that he recited Shmona Esrei between the two.

Eliezer Levy-On the platform (bima) in the middle of the synagogue there stood an Ark in which they placed before the prayers began the Torah scrolls that they needed that day. At the end of the Tefila they returned the Torah scrolls for safekeeping to a location near the synagogue or somewhere else. Before the Tefila began, when they brought the scrolls to the synagogue “they would place clothes around the Ark” and when they removed the Torah scrolls, they would remove the clothes from around the Ark. The Prayer Leader was not permitted to cover the Ark in the presence of the congregation because it would be a show of disrespect for the congregation. The job of the Prayer Leader was to Porais (cover) the Ark before prayers began and to uncover the Ark when the prayers were completed. . . Before they began to read words of Torah from memory, the paragraphs of Shema Yisroel, there was a mitzvah to to cover the Ark with a headscarf. The obligation to perform this Mitzvah was given to the Prayer Leader. The words of the Mishna “Porais Al Shema” are intended to teach that the prayer leader covered the Ark before reciting Shema and because of Shema and only after he covered the Ark did he begin with the Bracha “Yotzair Ohr.”

Eliezer Levy-When the prayer leader took the Torah scroll, his responsibility was that before he recited: Shema Yisroel, he would Porais, this time, the Torah scroll with headscarfs for the purpose of decoration and to honor the Torah. This activity was also known as “Porais Al Shema”. . . The following custom that is practiced by the Sephardim before reading from the Torah supports this interpretation of the term “Porais Al HaShema”. When the Sephardim remove the Torah from the Ark, they decorate the Torah Scroll with headscarfs for purposes of decoration and then lift the Torah Scroll.

ברקים מה הם אומרים, האירו ברקיו תבל ראתה ותחל הארץ.
רוח מה הוא אומר, עושה ארץ בכחו מכין תבל בחכמתו ובתבונתו נטה שמים אומר לצפון
תני ולתימן אל תכלאי הביאי בני מרחוק ובנותי מקצה הארץ.
טל מה הוא אומר, אהיה כטל לישראל יפרח כשושנה ויך שרשיו כלבנון.
גשמים מה הם אומרים, גשם נדבות תניף אלהים נחלתך ונלאה אתה כוננתה.
מים מה הם אומרים, לקול תתו המון מים בשמים ויעלה נשיאים מקצה ארץ.
מעינות מה הם אומרים, ושרים כחוללים כל מעיני בך.
נהרות מה הם אומרים, נהרות ימחאו כף יחד הרים ירננו.
ימים מה הם אומרים, מקולות מים רבים אדירים משברי ים אדיר במרום ה'.
לזיתן מה הוא אומר, הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו.
תנינים מה הם אומרים, הללו את ה' מן הארץ תנינים וכל תהומות.
דגים מה הם אומרים, קול ה' על המים אל הכבוד הרעים ה' על מים רבים.
גן עדן מה הוא אומר, עורי צפון ובואי תימן הפיחי גני יזלו בשמיו יבא דודי לגנו ויאכל פרי
מגדיו.
גיהנם מה הוא אומר, כי השביע נפש שוקקה ונפש רעבה מלא טוב.
מדבר מה הוא אומר, ישוש מדבר וציה ותגל ערבה ותפרח כחבצלת.
שדות מה הם אומרים, ה' בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה.

אוצר המדרשים - שירה קטע ד

[שיר לירקות ועצים]

ירקות שבשדה מה הם אומרים, תלמיה רוח נחת גדודיה ברביבים תמוגגנה צמחה תברך.
שבולת חטים מה היא אומרת, שיר המעלות ממעמקים קראתיך ה'.
שבולת שעורים מה היא אומרת, תפלה לעני כי יעטוף ולפני ה' ישפוך שיחו.
שבולת שאר דגן מה היא אומרת, לבשו כרים הצאן ועמקים יעטפו בר יתרועעו אף ישירו.
עצי השדה מה הם אומרים, אז ירננו עצי היער מלפני ה' כי בא לשפוט את הארץ.

להבין את התפלה

גפן מה הוא אומר, כה אמר ה' כאשר ימצא התירוש באשכול ואמר אל תשחיתוהו כי ברכה בו כן אעשה למען עבדי לבלתי השחית הכל.

תאנה מה היא אומרת, נוצר תאנה יאכל פריה ושומר אדניו יכובד.

רמון מה הוא אומר, כפלה הרמון רקתך מבעד לצמתך.

תמר מה הוא אומר, צדיק כתמר יפרח כארו בלבנון ישגה.

תפוח מה הוא אומר כתפוח בעצי היער כן דודי בין הבנים בצלו חמדתי וישבתי ופריו מתוק לחכי.

אוצר המדרשים - שירה קטע ה

[שיר לשרצים]

שרצים מה הם אומרים, יהי כבוד ה' לעולם ישמח ה' במעשיו.

אילים שבשרצים מה הם אומרים, ישמח ישראל בעושיו בני ציון יגילו במלכם.

צפרדע מה היא אומרת, ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד.

נחש מה הוא אומר, סומך ה' לכל הנופלים וזוקף לכל הכפופים.

עקרב מה הוא אומר, טוב ה' לכל ורחמיו על כל מעשיו.

חולדה מה היא אומרת, כל הנשמה תהלל יה הללויה.

חתול מה הוא אומר, אם תגביה כנשר ואם בין כוכבים שים קנך משם אורידך נאום ה'.

עכבר מה הוא אומר, ארוממך ה' כי דליתני ולא שמחת אויבי לי.

חומט מה הוא אומר, כמו שבלול תמס יהלוך נפל אשת בל חזו שמש.

זבוב מה הוא אומר, בשעה שאין ישראל עוסקים בתורה קול אומר קרא וקרא כל הבשר חציר וכל חסדו כציץ השדה, יבש חציר נבל ציץ ודבר אלהינו יקום לעולם בורא ניב שפתים שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר ה' ורפאתיו.

שוממית מה היא אומרת, הללוהו בצלצלי שמע הללוהו בצלצלי תרועה.

נמלה מה היא אומרת, נותן לחם לכל בשר כי לעולם חסדו.

חסיל מה הוא אומר, ה' אלהי אתה ארוממך אודה שמך כי עשית פלא עצות מרחוק אמונה

אומן.

צפורת כרמים מה היא אומרת, שיר למעלות אשא עיני אל ההרים מאין יבא עזרי.

אוצר המדרשים - שירה קטע ו

[שיר לעופות]

תרנגול מה הוא אומר, בשעה שבא הקב"ה אצל הצדיקים בגן עדן זולפים כל אילני ג"ע גן עדן בשמים ומרננים ומשבחים, ואז גם הוא מתעורר ומשבח ואומר בקול ראשון: שאו שערים ראשיכם והנשאו פתחי עולם ויבא מלך הכבוד, מי זה מלך הכבוד ה' עוזו וגבור ה' גבור מלחמה. בקול שני אומר: שאו שערים ראשיכם ושא פתחי עולם ויבא מלך הכבוד, מי הוא זה מלך הכבוד ה' צבאות הוא מלך הכבוד סלה. בקול שלישי אומר: עמדו צדיקים ועסקו בתורה שיהיה שכרכם כפול לעולם הבא. בקול רביעי אומר: לישועתך קויתי ה'. בקול חמישי אומר: עד מתי עצל תשכב מתי תקום משנתך. בקול ששי אומר: אל תאהב שנה פן תורש פקח עיניך שבע לחם. בקול שביעי אומר: עת לעשות לה' הפרו תורתך.

תרנגולת מה היא אומרת, נותן לחם לכל בשר כי לעולם חסדו.

יונה מה היא אומרת, יונתי בחגוי הסלע בסתר המדרגה הראיני את מראיך השמיעיני את קולך כי קולך ערב ומראיך נאווה. ואומרת, כסוס עגור כן אצפצף אהגה כיונה דלו עיני למרום אדני עשקה לי ערבני.

אווז הבית מה הוא אומר, שירו לו זמרו לו שיחו בכל נפלאותיו.

אווז הבר מה הוא אומר, כשרואה ישראל עוסקים בתורה אומר, קול קורא במדבר פנו דרך ה' ישרו בערבה מסלה לאלהינו. ועל מציאות מזונותיו אומר, ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו.

נשר מה הוא אומר, ואתה ה' אלהים צבאות אלהי ישראל הקיצה לפקוד כל הגוים אל תחון כל בוגדי און סלה.

חסידה מה היא אומרת, דברו על לב ירושלם וקראו אליה כי מלאה צבאה כי לקחה מיד ה' כפלים בכל חטאתיה.

רחמה מה היא אומרת, אשרקה להם ואקבצם כי פדיתם ורבו כמו רבו.

עורב מה הוא אומר, מי יכין לעורב צידו כי ילדיו אל אל ישועו יתעו לבלי אוכל נותן לבהמה לחמה לבני עורב אשר יקראו.

להבין את התפלה

זרזיר מה הוא אומר, ונודע בגוים זרעם וצאצאיהם בתוך העמים כל רואיהם יכירום כי הם זרע ברך ה'.

עגור מה הוא אומר, הודו לה' בכנור בנבל עשור זמרו לו.

סנונית מה היא אומרת למען יזמרך כבוד ולא ידום ה' אלהי לעולם אודך.

צפור מה היא אומרת, גם צפור מצאה בית ודרור קן לה אשר שתה אפרוחיה את מזבחותיך ה' צבאות מלכי ואלהי.

ציה מה היא אומרת, אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה.

צפי מה הוא אומר, בטחו בה' עדי עד כי ביה ה' צור עולמים.

טסית מה היא אומרת, עזרי מעם ה' עושה שמים וארץ.

פרגיות מן הן אומרות, יודוך ה' כל מלכי ארץ כי שמעו אמרי פיה.

אוצר המדרשים - שירה קטע ז

[שיר לבהמות וחיות]

בהמה דקה טהורה מה היא אומרת, מי כמוכה באלים ה' מי כמוכה נאדר בקדש נורא תהלות עושה פלא.

בהמה גסה טהורה מה היא אומרת, הרנינו לאלהים עוזנו הריעו לאלהי יעקב.

בהמה דקה טמאה מה היא אומרת, היטיבה ה' לטובים ולישרים בלבותם.

בהמה גסה טמאה מה היא אומרת, יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך.

שור מה הוא אומר, אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת לה' ויאמרו לאמר אשירה לה' כי גאה גאה סוס ורוכבו רמה בים.

צבי מה הוא אומר, ואני אשיר עוזך וארנן לבקר חסדך כי היית משגב לי ומנוס ביום צר לי. סוס מה הוא אומר, הנה כעיני עבדים אל יד אדוניהם כעיני שפחה אל יד גבירתה כן עינינו אל ה' אלהינו עד שיחננו.

חמור מה הוא אומר, לך ה' הגדולה והגבורה והתפארת והנצח וההוד כי כל בשמים ובארץ לך ה' הממלכה והמתנשא לכל לראש.

פרד מה הוא אומר, 'יודוך ה' כל מלכי ארץ כי שמעו אמרי פיך.

גמל מה הוא אומר, ה' ממרום ישאג וממעון קדשו יתן קולו שאוג ישאג על נוהו הירד כדורכים יענה אל כל יושבי הארץ.

חיות שבשדה מה הם אומרים, טוב אתה ומטיב למדני חוקיך.

פיל, מה הוא אומר, מה גדלו מעשיך ה' מאד עמקו מחשבותיך.

אריה מה הוא אומר, ה' כגבור יצא כאיש מלחמות יעיר קנאה יריע אף יצריח על אויביו יתגבר.

דוב מה הוא אומר, ישאו מדבר ועריו חצרים תשב קדר ירונו יושבי סלע מראש הרים יצוהו. זאב מה הוא אומר, על כל דבר פשע על שור על חמור על שח על שלמה על כל אבדה אשר יאמר כי הוא זה עד האלהים יבא דבר שניהם אשר ירשיעון אלהים ישלם שנים לרעהו.

שועל מה הוא אומר, הוי בונה ביתו בלא צדק ועליותיו בלא משפט ברעהו יעבוד חנם ופועלו לא יתן לו.

זרזיר מה הוא אומר, רננו צדיקים בה' לישרים נאווה תהלה.

כלבים מה הם אומרים, בואו נשתחוה ונכרעה נברכה לפני ה' עושנו.

4-לפרוס על שמע

In an article entitled: 'לליבון עניין ה"פורס על שמע"', Professor Ezra Fleischer presents his opinion as to the definition of פורסין על שמע. He begins by posing three questions:

1. האם נתייחס הצירוף פורס על שמע לקריאת שמע גופה או שמא רק, או בראש וראשונה, לברכות שמסביבה; 2. האם מציין המונח דרך מסוימת, מיוחדת, שבה נהגו לקרוא את שמע בימי קדם; 3. אם אמנם מציין המונח דרך מיוחדת לקרוא בה את שמע, היאך היתה דרך זו.

The first question is posed because Fleischer notices that in defining: פורסין על שמע, focus on the ברכות of קריאת שמע. He disagrees. He argues that the term פורסין על שמע is the opposite of גמרא that is defined in the following כורכין את שמע. If he is correct, then פורסין על שמע is an act which involves how we read קריאת שמע.

מסכת פסחים דף נה' עמ' ב' – משנה – ששה דברים עשו אנשי יריחו, על שלשה מיחו בידם ועל שלשה לא מיחו בידם. ואלו הן שלא מיחו בידם: מרכיבין דקלים כל היום, וכורכין את שמע, וקוצרין וגודשין לפני העומר ולא מיחו בידם. ואלו שמיחו בידם: מתירין גמזיות של הקדש, ואוכלין מתחת הנשרים בשבת, ונותנים פאה לירק ומיחו בידם חכמים.

מסכת פסחים דף נו עמ' א' – גמרא – וכורכין את שמע. היכי עבדי? אמר רב יהודה: אומרים (דברים ו) שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד, ולא היו מפסיקין. רבא אמר: מפסיקין היו אלא שהיו אומרים היום על לבבך דמשמע: היום על לבבך, ולא מחר על לבבך. תנו רבנן: כיצד היו כורכין את שמע? אומרים שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד ולא היו מפסיקין, דברי רבי מאיר. רבי יהודה אומר: מפסיקין היו, אלא שלא היו אומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד.

Professor Fleischer further argues that if פורסין על שמע is an act that involves the ברכות ברכות קריאת שמע then why do we not notice that the form of ברכות קריאת שמע are different from the form of other ברכות.

In concluding that פורסין על שמע is an act which involves how we read קריאת שמע, Fleischer cites an additional source:

סוטה דף ל' עמ' ב' – ת"ר, בו ביום דרש רבי עקיבא: בשעה שעלו ישראל מן הים נתנו עיניהם לומר שירה, וכיצד אמרו שירה? כגדול המקרא את הלל והן עונין אחריו ראשי פרקים, משה אמר (שמות טו) אשירה לה' והן אומרים אשירה לה', משה אמר כי גאה גאה והן אומרים אשירה לה'. רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר: כקטן המקרא את הלל והן עונין אחריו כל מה שהוא אומר, משה אמר אשירה לה' והן אומרים אשירה לה', משה אמר כי

1. The article is included in a compendium of articles published by the journal תרביץ entitled: מחקר התפלה.

גאה גאה והן אומרים כי גאה גאה. רבי נחמיה אומר: כסופר הפורס על שמע בבית הכנסת, שהוא פותח תחילה והן עונים אחריו. במאי קמיפלגי? רבי עקיבא סבר: לאמר - אמילתא קמייתא, ורבי אליעזר בנו של ר"י הגלילי סבר: לאמר - אכל מילתא ומילתא, ור' נחמיה סבר: ויאמרו - דאמור כולוהו בהדי הדדי, לאמר - דפתח משה ברישא.

Fleischer concludes from this source that the act that is described by the term: פורסין על שמע is the recitation of the opening פסוק שליח ציבור and the response by the congregation of ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. He then challenges himself from another source which provides a different wording for the opinion of רבי נחמיה:

תוספתא מסכת סוטה פרק ו' - ג' - ר' נחמיה אומר כבני אדם שקורין שמע בבית הכנסת שנאמר אז ישיר משה וגו'. שאין ת"ל לאמר; ולמה נאמר? מלמד שהיה משה פותח בדבר תחלה וישראל עונים אחריו וגומרין עמו; משה אמר אז ישיר, וישראל אמרו אשירה לה' כי גאה גאה וגו', משה אמר עזי וזמרת יה וישראל אמרו זה אלי ואנוהו, משה אמר ה' איש מלחמה וישראל אמרו ה' שמו.

Fleischer reconciles the two sources for ר' נחמיה's position by arguing that the two sources agree that the first two lines of שמע are read responsively. The conflict is that the בבלי expresses the position that only the first line of שמע was read responsively and the rest of the lines were read together while the תוספתא expresses the opinion that all the lines of שמע were read responsively.

Fleischer supports his position by noting that מסכת סופרים² describes the recitation of the פסוק שמע ישראל when the ספר תורה is removed from the ארון קודש in terms of אחד אלוקינו. What follows is the congregation responding with פורסין.

Our discussion of פריסת שמע concludes by noting that the opinion of Professor Fleischer can be bolstered by a comment made by Rabbi Dr. Norman Lamm in his book *Shema* that we quoted in our discussion of ברכו:

In all such cases of liturgical קידוש ה', such as the recitation of the קדיש, the קדושה or ברכו, the mitzvah is performed in the form of a dialogue: the reader issues the summons to perform the sanctification, and the congregation responds. The verse ברוך שם כבוד represents such a response to the mention of the divine Name(s) in the Shema.

Is it not fair to conclude that Rabbi Lamm's statement that the response of ברוך שם כבוד is an example of liturgical קידוש ה', meaning that it requires the presence of ten men, demonstrates that Rabbi Lamm agrees with Professor Fleischer that the response of ברוך שם כבוד represents the definition of the term: אין פורסין על שמע פחות מעשרה?

2. This source was provided in last week's newsletter.

TRANSLATION OF SOURCES

Professor Ezra Fleischer-1. Is the term “Porais Al Shma” a term that is associated with reciting Kriyat Shma itself or is it associated first and foremost with the Brachot of Kriyat Shma? 2. Does the term represent a specific and distinct manner in which they recited Kriyat Shma in ancient days? 3. If the term represents a distinct manner in which they recited Kriyat Shma, what was that manner?

מסכת פסחים דף נה' עמ' ב'—Mishna-Six things the inhabitants of Jericho did: three the Sages forbade them, and three the Sages did not forbid them. These they did not forbid them: they grafted palm trees all day, they ‘wrapped up’ the shema, and they harvested and stacked their produce before the bringing of the ‘Omer. And it is these which they forbade them: they permitted for use the branches of carob or sycamore trees belonging to Hekdesh, and they ate the fallen fruit from beneath the tree on the Sabbath and they gave Pe'ah from vegetables; and the Sages forbade them.

מסכת פסחים דף נו עמ' א'—Gemara-THEY ‘WRAPPED UP’ THE SHEMA’. What did they do? — Rav Judah said, They recited, Hear, O Israel: the Lord our G-d, the Lord is One and did not make a pause. Raba said: They did make a pause, but the meaning to how they said it sounded as if they said “And these words, which I command you this day shall be upon your heart”, which implies, this day shall they be upon thy heart, but to-morrow they shall not be upon your heart. Our Rabbis taught: How did they ‘wrap up’ the Shema? They recited ‘Hear O Israel the Lord our G-d the Lord is One’ and they did not make a pause. That is R. Meir's view. R. Judah said: They did make a pause, but they did not recite, ‘Blessed be the name of His glorious Kingdom for ever and ever.’

סוטה דף לי עמ' ב'—Our Rabbis taught: On that day R. Akiba expounded: At the time the Israelites ascended from the Red Sea, they desired to utter a Song; and how did they render the song? Like an adult who reads the Hallel for a congregation and they respond after him by repeating the leading word. According to this explanation Moses said: ‘I will sing unto the Lord’ and they responded, ‘I will sing unto the Lord’; Moses said: ‘For He hath triumphed gloriously’ and they responded, ‘I will sing unto the Lord’. R. Eliezer son of R. Jose the Galilean declares, Like a minor who reads the Hallel for a congregation, and they repeat after him all that he says. According to this explanation Moses said: ‘I will sing unto the Lord’ and they responded, ‘I will sing unto the Lord’; Moses said: ‘For He has triumphed gloriously’ and they responded, ‘For He has triumphed gloriously’. R. Nehemiah declares: Like a school-teacher who recites the Shema’ in the Synagogue, viz., he begins first and they respond after him. On what do they differ? — R. Akiba holds that the word ‘saying’ refers to the first clause; R. Eliezer son of R. Jose the Galilean holds that ‘saying’

refers to every clause; and R. Nehemiah holds that 'and spoke' indicates that they sang all together 'and saying' that Moses began first.

ג'–ו' פרק ו' סוטה מסכת תוספתא-Rav Nehemiah said: Like people who read Shma in synagogue as the verse says: Then Moshe will sing, etc. The Torah did not need to follow that word with the word: saying. Why does the Torah also include the word: saying? To Teach you that Moshe began with the first word of a verse and Bnei Yisroel answered after him and finished the verse. Moshe recited: Oz Yashir and Israel responded: Ashira La'Shem Ki Gao Gao; Moshe recited: Ozi V'Zimras Kah and Israel responded Zeh Kaili V'Anvayhu. Moshe recited: Hashem Ish Milchama and Israel responded Hashem Shimo.

SUPPLEMENT

מנהגים AS THE BASIS FOR SEVERAL פריסת שמע

Some of you may have noticed from our discussion concerning פריסת שמע that the explanations as to its meaning revealed how the concept is the basis for several customs:

1. Repeating ברכו before the end of davening;
2. Covering the ארון קודש and the ספר תורה;
3. The custom of מנהג ספרד to decorate the ספר תורה with scarves;
4. The practice known as “Hoycha Kedushah” -when to save time, the congregation waits to recite שמונה עשרה silently until after the שליח ציבור recites the first two ברכות of שמונה עשרה, the group recites קדושה and then the שליח ציבור recites the third ברכה of שמונה עשרה. For those of you who did not notice, the source is from the following:

טור אורח חיים סימן סט-תנן בפרק הקורא את המגילה עומד: אין פורסין על שמע בפחות מעשרה- פירוש: אותם שבאו לבית המדרש אחר שקראו הצבור שמע, אומר קדיש וברכו וברכה ראשונה יוצר אור ולא יותר. ופורסין לשון חתיכה כמו פרוסה שאין אומרים אלא קצת ממנה. ויש שמוסיפין עוד לאחר שיסיימו ברכה ראשונה לומר אבות וגבורות ואומר קדושה ואתה קדוש וקאמר שלא יעשו זה בפחות מעשרה.

5. If Ezra Fleischer is correct, then it is the basis for the practice of reciting ברוך שם after the opening verse of שמע ישראל and is the means by which one who cannot recite שמע ישראל on his own fulfills the מצוה of קריאת שמע.

1-ברכות קריאת שמע INTRODUCTION TO

In our discussion concerning the concept of פורסין על שמע, we quoted from a part of Eliezer Levy's book יסודות התפלה in which he suggested that the first ברכה of קריאת שמע was introduced as a challenge to the Persian influenced religious theory of Dualism. The following excerpts from מסכת ברכות deal with the introduction of the first ברכה of קריאת שמע. Do you find that the גמרא confirms Eliezer Levy's hypothesis that the first ברכה of קריאת שמע was introduced because of outside religious influences?

מסכת ברכות דף יא' עמ' א'—משנה. בשחר מברך שתיים לפניו ואחת לאחריו, ובערב מברך שתיים לפניו ושתיים לאחריו, אחת ארוכה ואחת קצרה. מקום שאמרו להאריך אינו רשאי לקצר, לקצר אינו רשאי להאריך, לחתום אינו רשאי שלא לחתום, שלא לחתום אינו רשאי לחתום. גמרא. מאי מברך? אמר רבי יעקב אמר רבי אושעיא: (דף יא' עמ' ב') (ישעיהו מ"ה) יוצר אור ובורא חשך. לימא: יוצר אור ובורא נוגה! כדכתיב קאמרינן. – אלא מעתה: (ישעיהו מ"ה) עשה שלום ובורא רע, מי קא אמרינן כדכתיב? אלא, כתיב רע וקרינן הכל לישנא מעליא; הכא נמי לימא נוגה לישנא מעליא! אלא אמר רבא: כדי להזכיר מדת יום בלילה ומדת לילה ביום. בשלמא מדת לילה ביום כדאמרינן: יוצר אור ובורא חשך, אלא מדת יום בלילה היכי משכחת לה? אמר אביי: גולל אור מפני חשך וחשך מפני אור.

Neither יוצר אור nor the ברכה of רש"י note that the introduction of the ברכה was a response to outside religious influences. It is among the commentators of the 13th Century that we find the first indications that the phrase: כדי להזכיר מדת לילה ביום ומדת יום בלילה is a synonym for Dualism.

ספר שבולי הלקט ענין תפילה סימן יג—סדר ברכה ראשונה שלפני ק"ש—וצריך לברך שתי ברכות קודם שיקרא את שמע כדתנן: בשחר מברך שתיים לפניו ואחת לאחריו. מאי מברך? אמר ר' אושעיא: יוצר אור ובורא חושך, כדי להזכיר מדת לילה ביום ומדת יום בלילה. מדת לילה ביום יוצר אור ובורא חושך ומדת יום בלילה גולל אור מפני חושך וחושך מפני אור. ופי' הר"ר אברהם בן הר"ר שלמה זצ"ל לומר שיוצר אחד יצר את שניהם שלא יאמר אדם מי שברא זה לא ברא זה.

ספר כלבו סימן י ד"ה כשקורא ק"ש—והענין שאנו צריכין להזכיר מדת לילה ביום ומדת יום בלילה ולפי שהוא יתברך הוא הבורא היום נמליך אותו עלינו, אחרי זכרנו שתי מדות אלו נאמר מי הוא הגולל אור מפני חשך ה' צבאות שמו, תפס לשון הפסוק כי כן בא ה' צבאות אחר הזכרת היצירה באמרו (ישעיה מה, ז) יוצר אור ובורא חשך וכו' ה' צבאות שמו להודיע שהוא הבורא יתברך ברא אותן להוציא ולבטל דעת הכופרים בזה.

It appears that the source for both the **ספר שבולי הלקט** and the **ספר כלבו** is the following statement made by **רבינו יונה** whose comments are found around the pages of the **רי"ף**:

מדת לילה ביום יוצר אור ובורא חשך וכו'—יש ששואלין: למה צריך לומר מדת יום בלילה ומדת לילה ביום הלא די כשיאמר מדת יום ביום ומדת לילה בלילה? והיה אומר הרב רבי אליהו הצרפתי ז"ל שטעם הדבר משום דאמרינן בגמרא ההוא מינאה דאמר לרבי מי שברא אור לא ברא חשך ומי שברא חשך לא ברא אור שנאמר יוצר אור ובורא חשך; כלומר ממה שלא אמר יוצר אור וחשך משמע שכל אחד ואחד היה לו בורא לבדו. אמר לו: שוטה, שפיל לסיפיה דקרא: ה' צבאות שמו שהוא לבדו ברא הכל. ועל כרחק אלו אומרים מדת יום בלילה ומדת לילה ביום להודיע שבורא אחד ברא הכל.

There are two problems with basing any conclusion on the comments of **רבינו יונה**. First, his quote about a heretic questioning **רבי** cannot be found in our versions of the **תלמוד להזכיר מדת יום בלילה ומדת לילה**. Second, there is more than one reason **בבלי וירושלמי** as seen in the following:

בית יוסף אורח חיים סימן נט אות א ד"ה ברוך אתה—ברוך אתה יי' אלקינו מלך העולם יוצר אור וכו' היא ברכה ראשונה ותקנו לומר ובורא חושך כדי להזכיר מדת לילה ביום וכו'. פשוט בסוף פרק קמא דברכות (יא:) וכתבו תלמידי רבינו יונה (ה: ד"ה מדת) שהטעם שהתקינו להזכיר מדת לילה ביום ומדת יום בלילה לאפוקי מההוא מינאה דאמר מי שברא אור לא ברא חושך. ורבינו הגדול מהר"י אבוהב ז"ל נתן טעם אחר והוא שאם לא היינו מזכירים מדת לילה ביום היה נראה שהחשך רע ואינו כן שהכל עשה יפה בעתו ע"כ. ולפי דבריו לא היינו צריכים להזכיר מדת יום בלילה אלא אידי דמדכרינן מדת לילה ביום.

It is important to determine whether the phrase: **לילה ומדת לילה ביום** is a synonym for Dualism because it helps answer an important question: was the **ברכה יוצר אור** recited during the time of the second **בית המקדש**? If the **ברכה** of **יוצר אור** was composed to combat Dualism, there is some doubt that the **ברכה** was recited during the **בית שני**. Dualism as a religious concept reached its height in popularity during the reign of the Sassanid dynasty, the name given to the kings of Persia during the era of the second Persian Empire, from 224 C.E. until 651 C.E.¹, an era that came after the destruction of the **בית שני**. It is better known as Zoroastrianism. If the reason that the **ברכה** was authored was to combat those who believed that darkness was evil, then it is more likely that the **ברכה** was composed at the same time that the **ברכה** of **אהבה רבה** was authored. The **מסכת תמיד** in **משנה** discusses this issue in response to a **משנה** in **ב' עמ' ב'** in **גמרא** which mentions only one **ברכה** being recited before **קריאת שמע** in the **בית המקדש**.

1. Quoted from an article on Dualism found at www.wikipedia.com.

TRANSLATION OF SOURCES

מסכת ברכות דף י"א ע"א - MISHNAH. In the morning two blessings are to be said before reciting Shma and one after reciting Shma. In the evening two are said before reciting Shma and two after reciting Shma, one long and one short blessing. Where the Sages ruled that a long Bracha should be said, it is not permitted to say a short Bracha. Where they ordained a short Bracha, a long Bracha is not permitted. A prayer which they ordered to be concluded with a benediction must not be left without such a conclusion. One which they ordered to be left without such a conclusion must not be so concluded. GEMARA. What benedictions does one say in the morning? R. Jacob said in the name of R. Oshaia: 'Blessed are You who forms light and creates darkness'. Let him say rather: 'Who forms light and creates brightness'? — We keep the language of the Scripture. If that is so, what of the next words in the text, Who makes peace and creates evil: do we repeat those words as they are written? The verse contains the word 'evil' and we say 'all things' as a euphemism. Then here too let us say 'brightness' as a euphemism! — In fact, replied Raba, it is in order to mention the distinctive feature of the day in the night-time and the distinctive feature of the night in the day-time. It is correct that we mention the distinctive feature of the night in the day-time, as we say, 'Who forms light and creates darkness'. But where do you find the distinctive feature of the day mentioned in the night-time? — Abaye replied: In the words, 'You roll away the light from before the darkness and the darkness from before the light'.

ספר שבולי הלקט ענין תפילה סימן יג - It is necessary to recite two Brachot before reciting Kriyat Shma as we learned: In the morning, we recite two Brachot before reciting Kriyat Shma and one Bracha after reciting Shma. What is the first Bracha? Rabbi Oshiya said: Yotzair Ohr OO'Voraih Choshech, so that we can refer to the features of the night during the day and the features of the day at night. We refer to the features of the night while praying in the morning when we state: Yotzair Ohr OO'Voraih Choshech. We refer to the features of the day while praying in the night when we state: Gollail Ohr Mipnai Choshech V'Choshech Mipnai Ohr. Rabbi Abraham the son of Rabbi Shlomo explained: The purpose of the Bracha of Yotzair Ohr is to declare that one Creator created both light and darkness so that no one may say that the one created one did not create the other.

ספר כלבו סימן י ד"ה כשקורא ק"ש - The reason that we need to mention the features of the night while praying in the morning and the features of the morning while praying at night is that G-d is the creator of the day so we accept his reign over us. After mentioning these attributes, then at night we ask who is the one who moves the light to reveal the darkness, that is G-d. We take the words of the verse. The words: Hashem Tzvaot comes after mention of creation as the Prophet Yishayahu says: Creator of light and creator of darkness, Hashem Tzvaot is his name. These words teach us that G-d created both light

and darkness to refute those who deny that fact.

רבינו יונה - There are those who ask: why is it necessary to mention features of day at night and features of night during the day; is it not enough that one mentions the features of day during the day and features of night during the night? Rabbi Eliyahu, the Frenchman, said: the reason to mention the features of day at night and the features of night during the day is based on a story found in the Gemara: This heretic said to Rebbe: He who created light could not have created darkness and He who created darkness could not have created light because of how the verse is written: Yotzair Ohr and OO'Voraih Choshech; meaning because the verse did not say: Yotzair Ohr V'Choshech; the fact that two verbs are used in the verse, Yotzair and Voraih, meant to the Heretic that two distinct entities created each. Rebbe answered him: Idiot, look to the end of the verse in which the Prophet says: "Hashem T'vakot is His name" that G-d alone created everything. As a result it is necessary to mention the features of day at night and the features of night during the day to teach that One creator created everything.

ברוך אתה - Baruch Ata Hashem Elokainu Melech Ha'Olam Yotzair Ohr is the first Bracha before Kriyat Shma. They included the words: OO'Voraih Choshech in order to refer to features of the night during the day, etc. It is explained at the end of the first chapter of Tractate Brachot: The students of Rabbi Yona wrote that the reason to refer to the features of night during the day and the features of day during the night was as a message in opposition to what a Heretic said that whoever created light could not have created darkness. The Great Rabbi, Rabbi Abuhav gave a different reason: that if we did not refer to features of the night during the day, it would appear that we believe that darkness is evil. This is not so because all that G-d created is good. According to this reason it would not be necessary to refer to day at night but for the fact that we want the prayers to parallel each other.

SUPPLEMENT

פיוט לראש חודש אדר א'

I recently purchased a book which is a compilation of the **פיוטים דרבי פנחס הכהן**. The book was put together and edited by Professor Shulamit Elizur of Hebrew University. It is not clear when **רבי פנחס הכהן** lived. However on the basis of some of the incidents that **רבי פנחס הכהן** recalls in his **פיוטים** Professor Elitzur argues that he lived sometime after 748 C.E.

רבי פנחס הכהן was a unique **פייטן** in that he is one of the few **פייטנים** who authored **פיוטים** to be read after **סדר ברכת החודש**. As part of his style of writing this set of **פיוטים**, **רבי פנחס הכהן** incorporated into the **פיוט** of each month information about what distinguished the month and drew attention to the upcoming events for the month.

פיוטים are an important part of the study of **תפלה**. The **פיוטים** that **רבי פנחס הכהן** authored for each month give us the opportunity to examine how he weaved into each **פיוט** the events of that month. If we begin this week with the **פיוט** for **אדר א'**, and continue to study each month's **פיוט** we will complete our study of all his **פיוטים לראשי חודשים** by next year. I hope that some of you find this exercise worthwhile.

The theme for the **פיוט** of **אדר א'** is **עיבור השנה**, the declaration of a leap year.

פיוטים לראשי חודשים
קבו. קידוש לראש חודש אדר א'
אדר ראשון

אֲנִי הַסֵּר הַנוֹצֵרִי בְּאִישׁוֹן

The Sanhedrin that keeps watch over the Jewish people

בְּשָׁנָה עֶבֶר הַסֵּבֵמוּ בְּרִגְשׁוֹן

Would agree as a group that a leap year should be established

אֲדָר רִאשׁוֹן/ נָלַ בִּינָה יוֹדְעֵי לְעֵתִים בְּלִחְשׁוֹן

Adar 1/ We should rejoice that there are those who know the secret of when to establish a leap year

2. שיר השירים פר' ז' פס' ג' The source for these words is

רָצֵיתִי לְלַמֵּד מֵהֶם קְדוּשַׁת אֶדָר רִאשׁוֹן

I am happy to learn from them on what basis they declared the month to be Adar 1

הֵן בַּתּוֹרָה וּבִנְבִיאִים וּבִכְתוּבִים נִתְּנִים

The method of determining a leap year is hinted to in the Torah, the Prophets and in the Scriptures

וּמִמֵּי נֹחַ חֲשִׁבוֹנָם נוֹהֲגִים

From the days of Noah they practiced the calculation of leap years

אֶדָר רִאשׁוֹן/ זְמוֹן חֲשִׁבוֹן הַרֵם וְסִהָר נִתְּנִים

Adar 1/ The purpose of establishing a leap year is to bring the lunar calendar in line with the solar calendar

חֲזוֹת בְּנֵין שַׁעַר הַדָּגִים

May we see the rebuilding of that part of the wall around Jerusalem known as the Gate of Fishes³

טוֹכְסוֹ אֶדָר וְאֶדָר בְּמַחֲשָׁה

They established the practice of having two months of Adar through the commandment of G-d

יָקְרוּ דָּגִים וְדָגִים בְּמוֹרֶשָׁה

The מוֹל for Adar, fish, grew in importance because it represents both months of Adar

אֶדָר רִאשׁוֹן/ כָּלֵל חֲשִׁבוֹנָם בֵּין בּוֹזֵי⁴ בְּמִסְכַּת אֶהֱרֹן

Adar 1/ יְחֻזְקָאֵל הַנְּבִיאָה wanted to establish a leap year while in exile in the manner that had been passed on from the time of אֶהֱרֹן

לְמֵלֶאכֶת שָׁנָה תְּמִימָה בְּאַפְרַיִם וּבְמִנְשָׁה

He wanted there to be a complete year in the same manner that the Jewish people remained complete even after the twelve tribes became thirteen tribes when אַפְרַיִם and מִנְשָׁה were added

מִקֵּדֶשׁ הַחֹדֶשׁ לְשִׁלְשִׁים יוֹם מְמֻלָּא

Adar 1 always has 30 days

נוֹעַם כְּפֹר בְּרִאשׁוֹ מְעוֹלָה

The first day of the month is special because it is a day of forgiveness

3. Fish is the מוֹל for the month of אֶדָר

4. יְחֻזְקָאֵל was stopped from establishing a leap year because a leap year cannot be declared by a Court that is sitting outside of Israel

להבין את התפלה

אָדָר רֵאשׁוֹן/ סידור שְׁקָל בּוֹ לְהִתְעַלָּה

Adar 1/It is a significant month because פֶּרֶשֶׁת שְׁקָלִים usually falls on the last שַׁבָּת of the month

עֲרִיכַת חֲשׁוֹנֵי חָרָם עִם סֵהַר לְמַלְא

It is the month when the coordination of the lunar and solar calendars is completed

פּוֹאֲרוֹ בְּחֶסֶד וְאֱמֶת נְנֻשִׁים

The two months of Adar are joined by kindness and truth

צִוִּינוּ בְּצֶדֶק וְשָׁלוֹם נְחַבְּשִׁים

The command to tie the two months together joins them like justice and peace

אָדָר רֵאשׁוֹן/ קוֹבְעוּ בְּאַחַד בְּאַחַד נְשִׁים

Adar 1\They were established to be joined together

רְצוּיִים וּבְטוֹבִים הַשָּׁנִים נִפְנְגִישִׁים

These two months which follow each other are desired and good

שְׁלֹשָׁה עָשָׂר חֹדֶשׁ בְּאַהֲבִים

Thirteen months which are loved

שֶׁקָד בְּן יְדִידָהּ לְהַעֲמִיד נְצָבִים

In their honor, King Solomon appointed twelve officers, one for each month

אָדָר רֵאשׁוֹן/ תִּבֶּן נָצִיב אֶחָד לְשָׁנַת הָעִיבוֹר וְשִׁשּׁוֹן שׁוֹאֲבִים

Adar 1\And he further appointed one additional officer in honor of a leap year; His reign was a time of happiness for the Jewish people

תְּדוּרִים לְכָלֶּל וּלְשָׂרֵת קְצוּבִים

The officers were ready to provide food for King Solomon and his household, each one according to his ability

בְּפֶתוֹב – וְלִשְׁלֹמֹה שְׁנֵים עָשָׂר נְצָבִים עַל-כָּל-יִשְׂרָאֵל וְכָלֶּלּוּ אֶת-הַמֶּלֶךְ וְאֶת-בֵּיתוֹ חֹדֶשׁ בְּשָׁנָה יְהִיָּה עַל הָאֶחָד לְכָלֶּל (מַלְכִּים א'–פֶּרֶק ד' פֶּסוּק ז'):

And Solomon had twelve officers over all Israel, who provided provisions for the King and his household; each man provided provisions for a month in the year.

וְנֹאמַר – כִּי כַּאֲשֶׁר הַשָּׁמַיִם הַחֲדָשִׁים וְהָאָרֶץ הַחֲדָשָׁה אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה עִמָּדִים לְפָנַי נֹאמַר-ה', בֶּן יַעֲמֹד וְרַעְכֶם וְשִׁמְכֶם (יִשְׁעִיָּה פֶּרֶק סו' פֶּסוּק כב'):

Just as the new heavens and the new earth, which I create, shall remain before me, says G-d, so shall your offspring and your name remain.

*Translations and footnotes based on material from the book, פִּיּוּטֵי רַב פִּנְחָס הַכֹּהֵן, by
Professor Shulamit Elizur*

2-ברכות קריאת שמע INTRODUCTION TO

How many ברכות were recited before קריאת שמע at the time that the בית המקדש stood? The גמרא in 'א' עמ' א' discusses the issue:

מסכת ברכות דף יא' עמ' א' – תנן התם¹, אמר להם הממונה: ברכו ברכה אחת! והם ברכו, וקראו עשרת הדברות, שמע, והיה אם שמוע, ויאמר, וברכו את העם שלש ברכות: אמת ויציב, ועבודה, וברכת כהנים, ובשבת מוסיפין ברכה אחת למשמר היוצא. מאי ברכה אחת? כי הא דרבי אבא ורבי יוסי בר אבא אקלעו לההוא אתרא, בעו מנייהו: מאי ברכה אחת? לא הוה בידיהו. ואתו שיילוהו לרב מתנה, לא הוה בידיה. אתו שיילוהו לרב יהודה, אמר להו: הכי אמר שמואל אהבה רבה. ואמר רבי זריקא אמר רבי אמי אמר רבי שמעון בן לקיש: יוצר אור. כי אתא רב יצחק בר יוסף אמר: הא דרבי זריקא לאו בפירוש אתמר אלא מכללא אתמר, דאמר רבי זריקא אמר רבי אמי אמר רבי שמעון בן לקיש: זאת אומרת – ברכות אין מעכבות זו את זו. אי אמרת בשלמא יוצר אור, הוה אמרי – היינו דברכות אין מעכבות זו את זו, דלא קא אמרי אהבה רבה; אלא אי אמרת אהבה רבה הוה אמרי – מאי ברכות אין מעכבות זו את זו? דלמא האי דלא אמרי יוצר אור – משום דלא מטא זמן יוצר אור, וכי מטא זמן יוצר אור – הוה אמרי! – ואי מכללא מאי? – דאי מכללא, לעולם אהבה רבה הוה אמרי, וכי מטא זמן יוצר אור – הוה אמרי ליה, ומאי ברכות אין מעכבות זו את זו? – סדר ברכות.

The גמרא concludes that in the בית המקדש the ברכה that was recited before קריאת שמע was אהבה רבה and that יוצר אור was recited later in the morning because the כהנים recited קריאת שמע earlier than the time at which to recite יוצר אור. Does this discussion help us determine whether the ברכה of יוצר אור was composed to combat Dualism? Perhaps we will find a clue when we continue studying the same page of the גמרא:

מסכת ברכות דף יב' עמ' א' – וקורין עשרת הדברות שמע והיה אם שמוע ויאמר אמת ויציב ועבודה וברכת כהנים. אמר רב יהודה אמר שמואל: אף בגבולין בקשו לקרות כן, אלא שכבר בטלום מפני תרעומת המינין. תניא נמי הכי, רבי נתן אומר: בגבולין בקשו לקרות כן, אלא שכבר בטלום מפני תרעומת המינין.

From this discussion we learn that the practice of reciting the עשרת הדברות as part of ברכות קריאת שמע was discontinued outside of the בית המקדש because of concern for חמישה מינין. In this matter, the definition of מינין is Christians. The only part of the חומשי תורה that Christianity accepted was the עשרת הדברות. discontinued the

1. מסכת תמיד פרק ה' משנה א'

practice of reciting **עשרת הדברות** before **קריאת שמע** so that it would not appear that we chose to recite the **עשרת הדברות** and not other parts of the **תורה** because we agree with the Christians. Despite this concern, **חז"ל** continued the practice of reciting **עשרת הדברות** in the **בית המקדש**. We can conclude from this fact that in the **בית המקדש**, it was inappropriate to conduct practices that showed concern for other religions. Demonstrating such concern in the home of the **שכינה** would have been disrespectful.

That **יוצר אור** was recited in the **בית המקדש** is proof that the **ברכה** of **יוצר אור** was not composed to be a deflection of the religious doctrines of Dualism. If that were its purpose, it would not have been recited in the **בית המקדש** out of respect to the **שכינה**.

If **יוצר אור** was not composed to deflect the religious doctrine of Dualism then what is the purpose of the **ברכה** of **יוצר אור**? The **רמב"ן** gives us some insight on this issue:

ברכות דף יא' עמ' ב'—מאימתי—כבר היה מנהג בעיירות לומר בין אהבת עולם לקריאת שמע קל מלך נאמן. ובילדותי נתקשה עלי, לפי שהדבר ידוע שאהבת עולם ברכת המצוה היא לק"ש, שכל המצות כולן טעונות הן ברכה עובר לעשייתן, וכן בהלל וכן במגלה וכן בקריאת התורה, וכל שכן קריאת שמע. וזה שאמרנו בהשכים אחר שקרא אין צריך לברך שכבר נפטר באהבה רבה, דברכת שנון תורה היא. אלא שתיקנו בקריאת שמע שתיים לפניה מפני שזמנה תלוי ביצירת האור ובעריבתו. אבל ברכת יוצר אור ומעריב ערבים ברכת השבח הן, כדמוכח (מגילה כ"ד ב') בפלוגתא דכל שלא ראה מאורות מימיו אינו פורס על שמע וכדפרישית לעיל. וברכת אהבת עולם ברכת המצוה לחובת קריאה של שמע. והכי נמי מוכח בשמעתא דאמר להם הממונה ברכו ברכה אחת כו', לפיכך עשו נמי ברכת אמת ויציב ברכה הסמוכה לחברתה. וכיון שזו ברכת המצוה היא הדבר ברור בכל שמברך על המצות או על הפירות ועונה אמן אחרי עצמו בין ברכה למצוה שהוא טועה גמור. וכבר פרטנו זו בפירוש בירושלמי תני: הפורס על שמע והעובר לפני התיבה והנושא את כפיו והקורא בתורה והמפטיר בנביא והמברך על אחת מכל המצוות האמורות בתורה לא יענה אחר עצמו אמן. איני צריך לבאר ענין זה שהוא מפורש לראשונים, וכמדומה שהוא הפסק, וצריך לחזור ולברך.

The upshot from the **רמב"ן** is that **יוצר אור** is a **ברכת השבח**. The purpose of this **ברכה** is to be an acknowledgement that we experience a new sunrise each day. It is similar in type to the **ברכות** we recite when we experience other natural phenomena such as thunder or lightning. As that type of **ברכה**, **יוצר אור** fit nicely into the order of **תפלת שחרית** in the **בית המקדש**. Once you eliminate those parts of **תפלת שחרית** that were not recited in the **בית המקדש** such as **קרבנות** and **פסוקי דזמרה**, the result is that **יוצר אור** follows **המעביר שינה**. It flows naturally as the **ברכה** for the next act one does after awaking.

TRANSLATION OF SOURCES

מסכת ברכות דף י"א ע"א - We have learnt elsewhere: The deputy high priest said to the Kohanim: Recite one Bracha, and they said the Bracha and recited the Ten Commandments, the Shema, the section 'V'Haya Im Shamo'a', and 'VaYomer', and recited with the people three Brachot, i.e. , 'Emes ViYatziv', the Bracha of 'Avodah, (Ritzai) and the priestly benediction (Sim Shalom). On Shabbat they said an additional Bracha for the outgoing watch. Which is the 'one Bracha' referred to above? The following will show. R. Abba and R. Jose came to a certain place the people of which asked them what was the 'one Bracha' referred to, and they could not tell them. They went and asked R. Mattena, and he also did not know. They then went and asked Rab Judah, who said to them: Thus did Samuel say: It means, 'Ahava Rabbah'. R. Zerika in the name of R. Ammi, who had it from R. Simeon b. Lakish said: It is, 'Yotzair Ohr'. When R. Isaac b. Joseph came from Israel he said: This statement of R. Zerika was not made explicitly by R. Simeon b. Lakish, but was inferred by him from another statement. For R. Zerika said in the name of R. Ammi, who had it from R. Simeon b. Lakish: This shows that the recital of one Bracha is not indispensable for that of the other. Now if you say that they used to recite 'Yotzair Ohr', it is correct to infer that the recital of one Bracha is not indispensable for that of the other, since they did not say, 'Ahava Rabbah'. But if you say that they used to say, 'Ahava Rabbah', how can you infer that one blessing is not indispensable for the recital of the other? Perhaps the reason why they did not say, 'Yotzair Ohr' was because the time for it had not yet arrived, but when the time for it did arrive, they used to say it! And if this statement was made only as an inference, what does it matter? — If it was made only as an inference I might refute it as follows: In fact, they said, 'Ahava Rabbah', and when the time came for 'Yotzair Ohr', they said that too. What then is the meaning of 'One blessing is not indispensable for the other'? The order of the blessings is not indispensable.

מסכת ברכות דף י"ב ע"א - 'They recited the Ten Commandments, the Shema', the sections "V'Haya Im Shamo'a," and "VaYomer" , the 'Avodah, and the priestly benediction'. Rab Judah said in the name of Samuel: Outside the Temple also people wanted to do the same, but they were stopped on account of the insinuations of the Minim. Similarly it has been taught: R. Nathan says, They sought to do the same outside the Temple, but it had long been abolished on account of the insinuations of the Minim.

רמב"ן ברכות דף י"א ע"ב - 'There already was a custom in the cities to recite between the prayer Ahavas Olam and Kriyat Shma, the words: Kail Melech Ne'eman. In my youth it troubled me, because it is well known that the prayer Ahavas Olam is the Bracha for the Mitvah of Kriyat Shma, based on the rule that all Mitzvot require the recital of a Bracha before the performance of the Mitzvah. The same rule applies in connection with reciting Hallel; reading Megilat Esther; reading the Torah; and of course in connection

with reciting Kriyat Shma. It is based on that rule that we learned that if one studied Torah after reciting Kriyat Shma that it was not necessary to recite the Bracha that precedes learning Torah since he had already fulfilled the obligation to recite a Bracha before studying Torah by reciting the Bracha of Ahava Rabbah which is the equivalent to the Bracha for studying Torah. The reason that our Sages instituted the practice to recite two blessings before reciting Kriyat Shma was because the earliest time in the day that one can recite Kriyat Shma is tied to sunrise and sunset. But there is a major difference between the Brachot that precede Kriyat Shma. The Brachot of Yotzair Ohr and Maariv Aravim are blessings of Praise as we learned that one who never saw the celestial bodies in his life because he was blind cannot Prais Shma. The Bracha of Ahavas Olam is the Bracha that precedes the performance of the Mitzvah of Kriyat Shma. This is also seen by what we learned that the Chief Kohain would call out: make one Bracha and it is based on this Bracha that they authored the Bracha of Emes V'Yatziv to be a Bracha that is connected to the blessing of Ahavas Olam. Since the Bracha of Ahavas Olam is a Bracha that precedes the performance of a Mitzvah, it is obvious that it is like any other Bracha that precedes the performance of a Mitzvah or before eating a fruit that if one recited Amen after reciting the Bracha but before performing the Mitzvah that he certainly is in error. This was openly detailed in the Jerusalem Talmud as follows: He who is Prais Al Shma, or is the one to go down to the Ark or one who blesses the people or the one who reads from the Torah or the Haftarah or one who recites any Bracha that precedes the performance of a Mitzvah from the Torah should not respond with Amen after reciting the Bracha. I do not have to explain this matter that was clearly understood by the early commentators, that it appears to me that reciting Kail Melech Ne'eman after the Bracha of Ahava Rabbah is an interruption and causes one to have to repeat the Bracha.

RECONCILING THE MULTIPLE THEMES OF יוצר אור

We have already established that the **ברכה** of **יוצר אור** was recited in the **בית המקדש**. Did the content of the **ברכה** of **יוצר אור** that was recited in the **בית המקדש** resemble the present content of the **ברכה**? The reason to have some doubt lies in the structure of the **ברכה**. Almost every **סידור** breaks the **ברכה** into the following paragraphs: **המאיר** until **ואומרים את שם**; **ומקדישים וממליכים** until **תתברך צורינו**; **יפארוך סלה** until **לארץ** until **יוצר המאורות** until **לקל ברוך** and **ה' ממקומו קדוש, קדוש** until **ביראה**. The first and last paragraphs appear to be related and the middle paragraphs appear to be related. If the **ברכה** as it is recited today was composed at one time by **אנשי כנסת הגדולה**, what concept did they believe linked the two sections?

The middle paragraphs are known as **קדושה דיוצר**. It is one of three forms of **קדושה** that are recited as part of **תפלת שחרית**. The other two forms of **קדושה** are the **קדושה** **ובא לציון** which is part of **חזרת הש"ץ** and **קדושה דסדרא** which is a part of **גמרא**. Because the **גמרא** makes few references to any form of **קדושה** as part of the **תפלה**, it is hard to date when any form of **קדושה** entered the **סידור**. Scholars such as Gershom Scholem maintain that all the forms of **קדושה** began to appear in the **סידור** as an outgrowth of the mystical movement known as Merkavah Mysticism. In Rabbinical literature the movement is described as involving those considered to be **יורדי מרכבה**. It was a movement in which its adherents would put themselves in such a mental state that they believed they entered the heavenly worlds and would report what they witnessed therein. In Scholem's opinion this movement began at approximately 100 B.C.E. Samples of the literature that developed from those experiences can be found in the different **ספר היכלות**.

The problem with Scholem's thesis is that the verses that make up the **קדושה דיוצר** are taken from **ספר יחזקאל (ברוך כבוד)** and **ספר ישעיהו (קדוש, קדוש)**, books that were authored before the building of the Second **בית המקדש**. Both books were available to **אנשי כנסת הגדולה**. Moreover, the description of how the **מלאכים** recite those verses every day that are part of **קדושה דיוצר** contains very little detail about what goes on in the heavenly world in contrast to **מרכבה** literature. Consequently, **קדושה דיוצר** does not appear to be a **תפלה** that was an outgrowth of the kinds of experiences that are described in Merkavah literature.

A nexus between the description as to how the **מלאכים** recite **קדושה** each day and our reciting **שמע קריאת** may be found in the following excerpts from the **גמרא**:

מסכת חגיגה דף יד' עמ' א'—אמר ליה שמואל לחייל בר רב: בר אריא! תא, אימא לך מילתא מהני מילי מעליותא דהוה אמר אבוך: כל יומא ויומא נבראין מלאכי השרת מנהר דינור, ואמרי שירה ובטלי, שנאמר (איכה ג') חדשים לבקרים רבה אמונתך. ופליגא דרבי שמואל בר נחמני, דאמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: כל דיבור ודיבור שיוצא מפי הקדוש ברוך הוא נברא ממנו מלאך אחד, שנאמר (תהלים ל"ג) בדבר ה' שמים נעשו וברוח פיו כל צבאם.

מסכת חולין דף צא' עמ' ב'—(בראשית ל"ב) ויאמר שלחני כי עלה השחר, אמר לו: גנב אתה, או קביוסטוס אתה, שמתירא מן השחר? אמר לו: מלאך אני, ומיום שנבראתי לא הגיע זמני לומר שירה עד עכשיו. מסייע ליה לרב חננאל אמר רב, דאמר רב חננאל אמר רב: שלש כתות של מלאכי השרת אומרות שירה בכל יום, אחת אומרת קדוש, ואחת אומרת קדוש, ואחת אומרת קדוש ה' צבאות. מיתיבי: חביבין ישראל לפני הקב"ה יותר ממלאכי השרת, שישראל אומרים שירה – בכל שעה, ומלאכי השרת אין אומרים שירה אלא – פעם אחת ביום, ואמרי לה – פעם אחת בשבת, ואמרי לה – פעם אחת בחודש, ואמרי לה – פעם אחת בשנה, ואמרי לה – פעם אחת בשבוע, ואמרי לה – פעם אחת ביובל, ואמרי לה – פעם אחת בעולם; וישראל מזכירין את השם אחר שתי תיבות, שנאמר: (דברים ו') שמע ישראל ה' וגו', ומלאכי השרת אין מזכירין את השם אלא לאחר ג' תיבות, כדכתיב: (ישעיהו ו') קדוש קדוש קדוש קדוש ה' צבאות; ואין מלאכי השרת אומרים שירה למעלה, עד שיאמרו ישראל למטה, שנאמר: (איוב ל"ח) ברן יחד כוכבי בקר, והדר: ויריעו כל בני אלקים! אלא: אחת אומרת קדוש, ואחת אומרת קדוש קדוש, ואחת אומרת קדוש קדוש קדוש ה' צבאות. והאיכא ברוך! ברוך – אופנים הוא דאמרי ליה, ואיבעית אימא: כיון דאתיהיב רשותא – אתיהיב.

These two excerpts provide a link between the various paragraphs that we recite within the **ברכה** of **אור**. In the same manner that we acknowledge the creation of a new sunrise each day, we also acknowledge that **מלאכים** are created each day for the purpose of reciting **קדוש קדוש קדוש ה' צבאות**. This explains the following wording in the **ברכה**:

יוצר משרתים, ואשר משרתיו כלם עומדים ברום עולם, ומשמיעים ביראה יחד בקול, דברי אלקים חיים ומלך עולם.

Second, we learn that there is a connection between the **קדושה** that the **מלאכים** recite and **שמע קריאת** that we recite. Each are forms of **שירה**. In a period when **תפלה** is the form of **עבודת ה'**, it becomes important to believe that the **מלאכים** are required to wait for us to say **שירה** before the **מלאכים** recite **שירה**. This leads to the following question: At the time that the **בית המקדש** stood and the **שכינה** resided therein was there the same theological need to be concerned with the workings of the heavenly world?

SUPPLEMENT

Examples of Merkavah Literature

פסיקתא רבתי (איש שלום) פרשה כ' ד"ה תנו רבנן אנכי

תנו רבנן – אנכי ה' אלהיך (שמות כ' ב') בשעה שעלה משה למרום, באותה שעה באתה ענן ורבצה כנגדו. לא היה יודע משה אם לרכב עליה אם לאחוז בה. מיד פתחה ונכנס בתוכה שנאמר ויבא משה בתוך הענן (שם / שמות / כ"ד י"ח) ויכס הענן (שם / שמות כ"ד / ט"ו) ונשאתו ענן והיה מהלך ברקיע. ופגע בו קמואל המלאך, שהיה ממונה על שנים עשר אלפים מלאכי חבלה שהם יושבים בשער הרקיע. גער במשה ואמר: מה לך בקדושי עליון, אתה ממקום הטנופות באת ומהלך במקום טהרה, ילוד אשה מהלך במקום אש. אמר לו משה: בן עמרם אני שבאתי לקבל תורה לישראל. כיון שלא הניחו, הכהו משה פצע אחד ואבדו מן העולם. והיה משה מהלך ברקיע כאדם שמהלך בארץ עד שהגיע למקום הדרניאל המלאך שהוא גבוה מחבירו ששים רבוא פרסאות וכל דיבור ודיבור שיוצא מפיו יוצאים בדיבור שנים ברקים של אש. פגע במשה, אמר לו מה לך במקום קדושי עליון. כיון ששמע קולו נבהל מפניו וזלגו עיניו דמעות וביקש ליפול מן הענן. באותה שעה נתגלגלו רחמיו של הקב"ה ויצתה בת קול ואמרה לו להדרניאל: דעו שמימיכם אנשי מריבה אתם; כשביקשת לבראות את אדם הראשון עשיתם לפני קטיגור ואמרתם מה אנוש כי תזכרנו (תהלים ח' ה') ולא עזבתם אותי עד ששרפתי מכם כתות באש, ועכשיו אתם עומדים במריבה ואין אתם מניחים אותנו ליתן תורה לישראל, שאילמלא אין ישראל מקבלין את התורה אין דירה לא לי ולא לכם. כיון ששמע הדרניאל כך אמר לפניו: גלוי וידוע לפניך שלא ידעתי שברשותך בא עכשיו אני אעשה לו שליח ומהלך לפניו כתלמיד לפני רבו. והיה מהלך לפניו עד שהגיעו לאשו של סנדלפון. אמר לו הדרניאל למשה: עד כאן היה לי רשות להלוך מכאן ואילך אין לי רשות להלוך מפני אשו של סנדלפון שלא ישרפני. כיון שראה משה את סנדלפון נבהל מפניו וזלגו עיניו דמעות ובקש ליפול מן הענן וביקש רחמים מלפני הקב"ה וענהו. בא וראה כמה חביבים ישראל לפני הקב"ה באותה שעה ירד הקב"ה בעצמו מן כסאו ועמד לו לפני סנדלפון עד שעבר. ועל אותה שעה אמר ויעבור ה' על פניו וגו' (שמות ל"ד ו'). אמרו עליו על סנדלפון שהוא גבוה מחביריו מהלך חמש מאות שנה ומשתמש אחר המרכבה וקושר כתרים לקונו. וכי תעלה על דעתך שיודעים מלאכי השרת היכן הוא והלא כבר נאמר ברוך כבוד ה' ממקומו (יחזקאל ג' י"ב)? ואילו מקומו לא ראו, אלא משביע את הכתר ועולה ויושב בראש אדונו. ובשעה שיגיע כתר כל חיילי מעלה מזדעזעים וחיות דוממות ונהמות כארי.

באותה שעה עונין כולם ואומרים קדוש קדוש קדוש ה' צבאות (ישעיה ו' ג') בשעה שהגיע לכסאו מתגלגלים גלגלי כסאו ומתרעשים אדני שרפרף וכל הרקיע כולם אווזים חלחלה, בשעה שהוא עובר על כל חיילי מרום וכתר שלו פותחים פיהם ואמרים ברוך כבוד ה' ממקומו (יחזקאל שם /ג'), בא וראה שבחו וגדולתו של הקדוש ברוך הוא בשעה שמגיע כתר לראשו מחזיק עצמו לקבל כתר מעבדיו, וכל חיות ושרפים ואופנים וגלגלי המרכבה וכסא הכבוד בפה אחד אומרים ימלוך ה' לעולם אלהיך ציון לדור ודור הללויה (תהלים קמ"ו י').

אוצר המדרשים (אייזנשטיין) עמוד קז ד"ה אמר ר' ישמעאל

אמר ר' ישמעאל, אשריכם ישראל כמה הם חביבין לפני הקב"ה יותר ממלאכי השרת, כי בשעה שמלאכי השרת מבקשים לומר שירה למעלה תחלה באין סביבות כסא הכבוד נהרי אש וגבעות של להבה, ואומר להם הקב"ה ית' החרישו אלי כל מלאך ומלאך וכל חיה וחיה וכל אופן ואופן וכל שרף ושרף שבראתי עד שאשמע ואאזיל תחלה קול שירתן ותושבחתן של ישראל בני, שנאמר ברוך יחד כוכבי בקר ויריעו כל בני אלהים, זהו פמלייתן של מלאכים. אימתי כבוד בשמים, כדכתיב רומה על השמים אלהים (בזמן) על כל הארץ כבודך (תהלים נ"ז). אלפים ורבבות של מלאכי השרת עומדים לימין הכסא וכנגדם לשמאל הכסא. ובין נהרי אש מקיפין ועומדין, ושרים הגדולים העומדים ממונים על כל גרוד וגדוד, ועל כל צבא וצבא מימין הכסא ומשמאל הכסא. ומלמדן לומר שירה וזמרה לכבודו של מלך מלכי המלכים הקדוש ב"ה ית', וכשמגיע זמן לומר שירה שמעיא"ל השר הגדול הנכבד והנורא עומד על חלוני הרקיע התחתון לשמוע ולהקשיב קול שירות ותשבחות העולים מן הארץ מבתי כנסיות ומבתי מדרשות להשמיע לבני ערבות. ומפני מה עושה כן? שאין רשות למלאכי השרת לומר שירה עד שפותחין תחלה ישראל בשירה, שנאמר רוממו ה' אלהינו והשתחוו להר קדשו, אלו מלאכי השרת, וכל מלאכי רקיע ורקיע כששומעין שירות ותשבחות שאומרין מלמטה, הן פותחין קדוש קדוש קדוש מלמעלה. ולמה נקרא שמו שמעיא"ל? מפני שהוא עומד בכל שער ושער ומשמיע קול שירות ותשבחות העולות מן הארץ מתוך בתי כנסיות ובתי מדרשות, לפני כל רקיע ורקיע, וחיות הקודש ואופנים ושרפים וכוכבי הדר. ולאחר שהוא שומע ומשמיע לכל מלאכי רקיע ורקיע מיד יורדין כתות כתות חיילות צבאות של מלאכי השרת בתוך נהרי אש ונהרי להבה ונהרי שלהבת, ומטבילין עצמם בהם מאה פעמים, ובאותה שעה בודקין עצמן שס"ה פעמים כמנין ימות החמה. וכי יש במלאכי השרת זוב וטומאה שצריכין טבילה? אלא אלה הם מלאכי השרת הממונים על מלאכות העולם שיורדים בכל יום ויום לשים שלום בעולם, ובשעה שמגיע זמן לומר שירה עולים לרקיע, ומפני ריחם של בני אדם שהם בעלי זוב וטומאה מטבילין עצמן באש ומציצים ומפארים עצמן באש ומדיחין ומזהירין עצמן באש ומקדישין עצמן באש, עד שעושין עצמן

להבין את התפלה

קדוש ומקודש טהור ומטהר וחוזרין והוין כמלאכי ערבות, ואח"כ קורין זה את זה ועולין בתוך נהרי אש זה ברשות זה ומתנגננין ונועעין עצמן באור זהרי ברקים, ואח"כ עולין בסולם של נהרי אש זה ברשות זה, בתהלה בשבת במזמור בצהלה ברנה עד שמגיעין אצל חיילי ערבות, אצל חשמלי טוהר, אצל כרובים ואופנים אצל חיות הקדש וגלגלי המרכבה, אצל הדורי פנים ובעלי כנפים ואצל כסא רם ונשא. ומיד הם ברתת בזיעה בטהרה בקדושה באימה בענוה, ומכסין פניהם בכנפיהן לבל יביטו דמותן לדמות הכבוד השוכן במרכבה. ועומדין כתות כתות של אלף אלפי אלפים וטירות של רבוא רבבות, ומחנות מחנות שאין להם חקר וצבאות לאין מספר. וכמה הרים של אש וגבעות של להבה לפני כסא הכבוד, ובאותה שעה יושב הקב"ה ית' על כסא הכבוד וכבודו מלא כל הארץ שנאמר מלא כל הארץ כבודו. ואף חיות הקדש מתקדשות ומתטהרות יותר מהם, וכל חיה וחיה קשור בראשה אלף אלפים כתרים של מיני מאורות ומתלבשות בלבוש אש ומתעטפות בלבוש להבה ומכסות פניהם בכנפיהם והקב"ה ית' חוזר פניו מהם. ומפני מה חיות הקדש ואופני הדר מתקדשין ומתטהרין ומתלבשין ומתעטפין מימי קדם יותר ממלאכי השרת ואופנים וחשמלים ושרפים וכרובים ובעלי כנפים וגלגלי מרכבה וצבא מעלה וכו' כל אלו מה"ש יש לכל אחד מהם ענין בפני עצמו, – מפני שהמרכבה נתונה על פניהן וכח השם על ראשיהן, ושכינה למעלה מהם ונהרי אש עוברים ביניהם. על כן הם מכוונים ומזורזין ומזוהרין ומטהרין ומיופין ומזוקקין באור שבע פעמים. וכולם באימה וביראה ובטהרה ובקדושה בקול אחד ובדבור אחד ובנעימה אחת. ולא זו בלבד אלא שנופלין מן המלאכים אלף אלפים וריבוא רבבות לתוך נהר דינור ונשרפין מפני שאין בהם מוקדם ומאוחר ומשפיל ומרים בשירה וקדושה לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה ית', ועוד כל מוקדם ומאוחר מחבירו בשירה נשרף לתוך נהר דינור. אף חיות הקדש אין בהם מוקדם ומאוחר מפני ששיעור קומתן כאחד וגבורתן כאחד, וארבע רגלי הכסא מכוונות זו כנגד זו וגלגל זה כנגד גלגל זה, ואופן זה כנגד זה וחיה זו כנגד זו וכנף זו כנגד זו, ופיהם פותחין בשירה גדולה באימה ביראה ברתת בזיעה בפחד ברעדה בטהרה בקדושה בקול רעש ובנעימה, ומשמשין המרכבה בקול שירות ותשבחות ותהלות. באותה שעה קדושים מקדישין טהורים מקלסין עירין מרוממין גלגלים מגדלים מלאכים מזמרין, ונחלקים לשלש שורות של אלף אלפי אלפים ורבוא רבואן. כת אחת אומרת קדוש ונופלת על פניה, וכת אחת אומרת קדוש, וכת אחת אומרת קדוש ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו. ומפני מה לא אמר ברוך כבוד ה' ממקומו מפני שהשכינה בכל מקום, ולעתיד לבוא השכינה חוזרת למקומה לקדושה ואומרת ברוך כבוד ה' ממקומו. סליק פרק מפרקי היכלות.

TRANSLATION OF SOURCES

'א-מסכת חגיגה דף יד' עמ' א-Samuel said to R. Hiyya b. Rab: O son of a great man, come, I will tell you something from those excellent things which your father had said. Every day ministering angels are created from the fiery stream, and utter song, and cease to be, for it is written: (Eichah 3) 'They are new every morning: great is Your faithfulness. Now he differs from R. Samuel b. Nahmani, for R. Samuel b. Nahmani said that R. Jonathan said: From every utterance that goes forth from the mouth of the Holy One, blessed be He, an angel is created, for it is written: (Tehillim 33) By the word of the Lord were the heavens made; and all the host of them by the breath of His mouth.

'ב-מסכת חולין דף צא' עמ' ב-And the angel said: (Breishit 35) Let me go, for the day breaks. Jacob said to him, 'Are you a thief or a rogue that you are afraid of the morning?' He replied: 'I am an angel, and from the day that I was created my time to sing praises to the Lord had not come until now'. This supports the statement of R. Hananel in the name of Rab. For R. Hananel said in the name of Rab: Three divisions of ministering angels sing praises to the Lord daily; one proclaims: Holy, the other proclaims: Holy, and the third proclaims: Holy is the Lord of hosts. An objection was raised: Israel are dearer to the Holy One, blessed be He, than the ministering angels, for Israel sing praises to the Lord every hour, whereas the ministering angels sing praises but once a day. (Others say: Once a week; and others say: Once a month; and others say: Once a year; and others say: Once in seven years; and others say: Once in a jubilee; and others say: Once in eternity.) And whereas Israel mentions the name of G-d after two words, as it is said: Hear, Israel, the Lord etc., the ministering angels only mention the name of G-d after three words, as it is written: Holy, holy, holy, the Lord of hosts. Moreover, the ministering angels do not begin to sing praises in heaven until Israel have sung below on earth, for it is said: (Job 38) When the morning stars sang together, then all the sons of G-d shouted for joy! — It must be this: One division of angels says: Holy; the other says: Holy, holy; and the third says: Holy, holy, holy, the Lord of hosts. But is there not the praise of 'Blessed'?— 'Blessed' is recited by the Ophanim, a higher level of angel. Or you may say: Once permission has been granted, it is granted and the angels can mention the name of G-d after only two words.

Translation taken from the Davka CD- Soncino Classics

SHOULD AN INDIVIDUAL RECITE קדושה דיוצר?

The **ברכה** of **יוצר אור** is unique in that it is the only **ברכה** in Jewish Liturgy that was recited differently when recited by an individual than when it was recited by the **ציבור**. We also find that it was recited differently when recited on weekdays and when it was recited on **שבת**. This anomaly continues today. **יוצר אור** it is still the only **ברכה** that we recite in **תפלה** that we recite one way on **שבת** and another way on weekdays and on **יום טוב**.

The text for the **ברכה** of **יוצר אור** was different for individuals out of concern as to whether an individual should recite the **קדושה** that is present within the **ברכה**. We encountered this issue when several commentators explained the term **אין פורסין על שמע** **פחות מעשרה** as a reference to the fact that the presence of ten men was necessary in order to recite **קדושה דיוצר**.

For those who held that an individual must skip **קדושה דיוצר**, what was the text of the **ברכה**? **סידור** provides in his **ר' סעדיה גאון** a version of the text:

ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם יוצר אור ובורא חושך עושה שלום ובורא את הכל. המאיר לארץ ולדרין עליה ברחמים רבים וטובו מחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית. ברוך אתה ה' יוצר המאורות.

The **טור** presents us with a different version of the text that an individual would recite and then provides us with a clue as to when **פוסקים** starting moving towards allowing individuals to recite **קדושה דיוצר**.

טור א"ח סימן נט'—וקדושה שביוצר כתב הרמב"ם ז"ל שאין היחיד אומר אותה וכן כתב רב נטרונאי אלא אומר עונים באימה ואומרים ביראה קדוש וברוך. וא"א הרא"ש ז"ל כתב שיחיד יכול לומר שאינו בא עתה לקדש אלא סיפור דברים היאך המלאכים מקדשים ולא דמי לקדושה שבתפלה שאומר נעריצך, שאותה ודאי אינה בפחות מ'. והכי איתא במסכת סופרים קדושה שביוצר אור ושבסדר קדושה יחיד אומר אותה שאינה אלא סיפור דברים.

Despite the passage of time, the issue is still of concern even today. Let us begin our review of Rabbinical literature with the opinion of the **בית יוסף**:

אורח חיים סימן נט'—קדושה שביוצר כתב הרמב"ם שאין היחיד אומר אותה. כן כתב בפ"ז מהלכות תפלה (הי"ז) וזה לשונו סדר תפלות כך הוא וכו' וקורא אח"כ שמע ומברך לפניה ולאחריה ומדלג קדושה מן הברכה ראשונה שלפניה שאין היחיד אומר קדושה. וכתוב בתשובת הרשב"א (ח"א סי' ז) שבתשובה כתב ואמר שקדושה שביוצר יחיד אומר אותה.

וגם רבינו ירוחם (נ"ג ח"ב כד ע"ד) ורבינו הגדול מהר"י אבוהב ז"ל כתבו שבנו של הרמב"ם העיד על אביו ז"ל שכתב בכתב ידו בתשובה אחת (מהר"י בלאו סי' שיג) שהיחיד יכול לאומרה שאע"פ שכתב במדע (הל' תפלה שם) שאין היחיד יכול לאומרה אחר כך חזר בו ותפס שיטת הרא"ש ע"כ. והכלבו (סי' ח) כתב שמאחר שבתשובה כתב הפך ממה שכתב בחיבור נראה שסובר שהוא הלכה ואין מורין כן. ובארחות חיים (הל' קדושה מיושב אות א) כתוב שבנו של הרמב"ם העיד על אביו שחזר בו הלכה למעשה ועל זה אנו סומכים, עד כאן לשונו. וא"א ז"ל כתב שיחיד יכול לאומרה שאינו בא עתה לקדש וכו'. כן כתב בפרק הקורא את המגילה עומד (סו"ס ז) ובפרק מי שמתו (סו"ס יח). ותלמידי ה"ר יונה כתבו בפרק מי שמתו (יג. ד"ה ונקדשתי) ולענין קדושה של ברכת יוצר וקדושה של ובא לציון אם צריך עשרה אם לאו, נחלקו בו המפרשים; יש אומרים דבכלל דבר שבקדושה הוי ואין אומרים אותו בפחות מעשרה. אבל רבני צרפת ומקצת הגאונים אומרים שמותר היחיד לאמרו דלא הוי בכלל דבר שבקדושה אלא נקדישך שאנחנו מקדישין אותו ובכיוצא בזה אמרו שאין לנו לעשותו בפחות מעשרה אבל קדושה של יוצר שאין אנו מקדישין אותו אלא מזכירין הקדושה שאומרים לו משרתיו, מותר ביחיד דאינו אלא כמו סיפור. וכן ג"כ ובא לציון כיון שאינו אלא פסוקים בעלמא שאנו אומרים אותם אין בכך כלום ולזה נוטה דעת מורי הרב עכ"ל... אבל בספר הזוהר כתוב שאין היחיד אומר קדושת יוצר ואפילו קדושת ובא לציון שבלשון הקדש אין היחיד אומר אותה וזה לשונו בפרשת תרומה (קלב): ... ואע"פ שהעולם נהגו לומר קדושת יוצר ביחיד נראה לעניות דעתי שמאחר שאין דבר זה מפורש בתלמוד יש לנו לתפוס כדברי הזוהר.

The following is the position of the רמ"א and the שולחן ערוך:

אורח חיים סימן נט' סעיף ג'–י"א שהקדושה שביוצר, יחיד אומרה, לפי שאינה אלא סיפור דברים. וי"א שיחיד מדלגה, ואינה נאמרת אלא בציבור. ויש לחוש לדבריהם וליזהר שיחיד יאמרנה בניגון וטעמים כקורא בתורה. *הגה*: וכבר פשט המנהג כסברא ראשונה, ויחיד אומר אותה. וכשעונין קדושה זאת אומרים אותה בקול רם.

The following echoes the concerns משנה ברורה when he states the following:

סימן נט' ס"ק יא'–פשט המנהג וכו' – ובביאור הגר"א הסכים להלכה לדעה האחרונה. ולפי שאין לזוז מהמנהג נכון להדר אם אומר ביחיד לאמר בניגון וטעמים כקורא פסוקים וכ"כ הפמ"ג בשם הלבוש שטוב להדר בזה.

The lesson for us is twofold: when we recite קדושה דביוצר without a מנין, we should have in mind that it is סיפור דברים. The best way to recite it under those circumstances is קדושה דיוצר with a בניגון וטעמים (the tune for Torah reading). Likewise, when we recite קדושה which requires a מנין, we should have in mind that it is a form of קדושה. We should respond to the חזן as the רמ"א explains: בקול רם.

TRANSLATION OF SOURCES

טור א"ה סימן נט' - Concerning the Kedushah that is found in the Yotzair Bracha, the Rambam wrote that an individual should not recite it. So too wrote Rabbi Natroni that an individual only recites the words: Onim B'Aima and V'Omrin B'Yirah Kadosh Oo'Baruch. The Rosh wrote that an individual may recite Kedushah in the Bracha of Yotzair because the individual understands that he may not sanctify G-d's name while praying alone but he can relate in narrative form how the angels sanctify G-d's name. Moreover what the individual says is missing the invitation that opens the Kedushah in Shmona Esrei; i.e. Na'Aritzcha which can only be recited when ten men are present. There is also proof from Masechet Sofrim where it is written that an individual may recite the Kedushah that is found in the Bracha of Yotzair and in Oo'Vah L'Tzion because in both prayers the individual is reciting the Kedushah in narrative form.

בית יוסף אורח חיים סימן נט' - Concerning the Kedushah that is found in the Yotzair Bracha, the Rambam wrote that an individual should not recite it. That is what the Rambam wrote in Chapter 7, Halacha 17 of the Hilchot of Tefila. This is what he writes: The order of the Tephilot is as follows etc. and then the individual recites Kriyat Shma, recites the Brachot before and after Kriyat Shma and he omits the Kedushah from the first Bracha before Kriyat Shma because it is inappropriate for an individual to recite Kedushah. It is written in the Responsa of the Rashba that an individual may recite the Kedushah in the Yotzair Bracha. Rabbenu Yerucham agrees with the Rashba. The great Rabbi Mahari Abuhav wrote that the son of the Rambam gave witness that his father wrote in his own handwriting in a Response that an individual may recite the Kedushah in the Bracha of Yotzair despite the fact that the Rambam had stated explicitly that an individual may not do so. Apparently, the Rambam changed his opinion and accepted the holding of the Rashba. The KolBo wrote that since the Rambam changed his opinion in a Response from what he had previously written, one might think that one can follow that opinion, but we do not base our conduct on that kind of evidence. What is stronger evidence is that in the book Orchot Chaim, it is also written that the son of the Rambam gave witness that the Rambam changed his opinion. On that evidence one can rely. The Rosh wrote that an individual may recite the Kedushah because the individual's intention is not to sanctify G-d's name. That is what he wrote in the chapter entitled: HaKoraih Et HaMegilah Omaid and in the chapter entitled: Mi Sh'Maisu. The students of Rabbi Yonah wrote in the chapter entitled: Mi Sh'Maisu: concerning the Kedushah found in the Yotzair Bracha and in OO'Vah L'Tzion, whether it can only be recited in the presence of ten men, the commentators disagree. There are those who hold that because it is a means of sanctifying G-d's name, it can only be recited in the presence of ten men. But the Rabbis who reside in France and a small group of Gaonim hold that an individual may recite the Kedushah because the only type of matters that are considered as being recited in order to sanctify G-d's name are

those matters that begin with an invitation such as the word: “Nakdishach” that are an indication that one is beginning to recite words meant to sanctify G-d’s name. As to those matters that begin with an invitation, one may not recite them without the presence of ten men. But the Kedushah found in the Bracha of Yotzair and the Kedushah found in Oo’Vah L’Tzion which do not have as their purpose the sanctification of G-d’s name but instead their purpose is to be a narrative as to how the angels sanctify G-d’s name, this an individual may recite. The same rule would apply to the Kedushah in Oo’Vah L’Tzion. Because one is merely reading verses from Tanach, it is not a problem for an individual to recite it. This is the opinion to which my teacher is leaning towards accepting. But in the Zohar, it is clearly written that an individual should not recite the Kedushah in Yotzair and not the Kedushah in Oo’Vah L’Tzion even though the individual is reciting the words in Aramaic and not in Hebrew. In conclusion, although the majority of the Torah world has accepted the opinion that an individual may recite the Kedushah in the Yotzair Bracha, it appears to me that since the Talmud does not explicitly tell us that an individual may recite the Kedushah, we should follow the opinion of the Zohar¹.

שולחן ערוך אורח חיים סימן נט' סעיף ג'-There are those who hold that the Kedushah which is part of the Yotzair Bracha an individual may recite because it is a narrative. Then there are those who hold that an individual should omit that Kedushah because it should only be recited in the presence of ten men. Those who hold that the Kedushah be omitted by an individual have a valid concern. It is best that when an individual recites that Kedushah that he recite it with the tune of Torah reading so that it appears that he is studying the verses. Ramah: The custom that an individual recite the Kedushah in the Bracha of Yotzair has already spread to most communities. An individual may recite this Kedushah. In the presence of ten men, when the congregation answers in this Kedushah, the congregation should answer in a loud voice.

משנה ברורה סימן נט' ס"ק יא'-פשוט המנהג וכו'-The Vilna Gaon agreed with the last opinion, that an individual may recite the Kedushah that is within the Bracha of Yotzair. Although one should not deviate from the custom that has been established, one can conduct himself in a superior way by reciting the words with the tune of Torah reading like someone studying Torah. So wrote the Pri Migadim in the name of the Levush that it is better if one conducted himself in the superior way.

1. By the בית יוסף mentioning that the Talmud does not rule on this issue but that the Zohar did, the בית יוסף put both books on the same level of authority. The בית יוסף could do so only because he believed that the Zohar was written at the same time that the Talmud was written. Would the בית יוסף have kept the same opinion if he knew that the Zohar was written in the centuries just before his lifetime?

WHY IS THE TEXT OF **יוצר אור** DIFFERENT FOR **שבת**?

We have already noted that the **ברכה** of **יוצר אור** is unique in that the text for the **ברכה** is different on **שבת** than it is on the weekdays and on **יום טוב**. In fact it is the only **ברכה** in any **תפלה** whose text is different only on **שבת**. Why? You might believe that this is an easy question to answer. As you are about to see, it is a very difficult question to answer. It begins with the fact that the **גמרא** makes no mention of **הכל יודוך**, **א-ל אדון** or **א-ל** **לא-ל** **אשר שבת**.

The **סידור רבינו שלמה ב"ר שמשון מגרמייזא** gives the following answer:

והאריכו בשבת בשבחות משום שאין ביטול מלאכה בשבת.

The **סידור עבודת ישראל** provides the following:

בשבת שהוא יום מכובד מכל הימים מאריכים בשבחים בברכת **יוצר אור**.

Both answers are weak because neither answer explains why the **ברכה** of **יוצר אור**, one of the **ברכות קריאת שמע**, was singled out for this distinction.

What is further disappointing is that none of the **ראשונים** or **אחרונים** feel the least bit uncomfortable about changing the text of the **ברכה** of **יוצר אור** on **שבת**. The one exception is the **ספר העיתים**. This is what he writes:

סימן קעב-ולאחר שעונין ברכו פותחין בפריסות שמע בשתיים לפניה בא"י אמ"ה יוצר אור ובורא חושך עושה שלום ובורא את הכל, ונהגו עלמא ברוב מקומות למימר בשבתות הכל יודוך והכל ישבחוך עד שרפים עם אופני הקודש, לקל אשר שבת מכל המעשים ביום השביעי נתעלה וישב וכו' עד בשמים ממעל ועל כל שבה מעשה ידך וגומר את הברכה כמו בכל יום. והא מילתא הכין כתב מר רב עמרם והכי נהוג עלמא באתרין. ואנן לעניות דעתן חזי לן דהאי מנהגא אין לו עיקר וטעותא היא דלא אשכחן בעולם בתיקן רבנן לארכורי של שבת אלא בתפילה בלחוד בברכה רביעית, ובברהמ"ז בבונה ירושלים. וכל המזכיר של שבת בשאר ברכות טועה ולא יצא י"ח מפני שהוא משנה מן המטבע שטבעו חכמים בברכות. והני דמדכרין בתפילה כי נחית ש"צ באבות ובגבורות ובקדושת השם פיוט מענין של שבת. וכן נמי בשאר ברכות טעותא היא בידיהו ומצוה להוכיחן על כך וכל הממעט באותן מנהגות ומתפלל התפילה לבדה בלא תוספת ובלא גירוע כדרך שתקנוה מאה ועשרים זקנים ובהם כמה נביאים שברו שמור לפני המקום. וכן נמי האי דנהגו למימר בכל שבת הכל יודוך ומסיימי בה של שבת שהיא לקל אשר שבת מכל המעשים חזי לן דלאו דווקא, ומאן דעביד הכי מכמה אנפין טעה; חדא שמוסיפין בברכה מה שלא תקנו חכמים

של שבת, ועוד שמסירין הברכה כמו שהיא סדורה בכל יום ומוסיפין במקומה דברים אחרים. וכן מה ענין בברכה זו לשנותה בין בשבת בין בחול. והלא ברכה של שבת היא ואין בה צורך שאלה כמו בשמונה עשרה, וחייבין אנו לומר אותה בין בשבת בין בחול כמו שתקנוה חכמים. הלכך מה שראוי לעשות בהכל יודך מאן דבעי למימריה, יאמר אותה לאחר ברכו קודם שיפתח ביוצר אור ומסיים הכל יודך ואשר שבת מכל המעשים עד ומנחיל מנוחה לעמו ישראל ביום שבת קודש ואח"כ פותח בא"י אמ"ה יוצר אור ובורא חושך ומסדר הברכות כולה כמו בחול כדרך שתקנוה חכמים בלא תוספת ובלא גרוע ומאן דמצלי באתרא דנהיגי למימריה בתוך הברכה ואומר אותה ש"צ בתוך הברכה ואין כח בידו למונעם על כך ורוצה לדקדק על עצמו בברכותיו לא ליפתח הוא בהדי שלוחא דציבורא ביוצר אור אלא פותח בעצמו בהכל יודך ומסיים בהדיהו עד ביום שבת קודש וממהר כמעט ומסיים הברכה כמו בחול עד שמגיע בהדי שלוחא דציבורא והדר עני קדושא ומסיים כולה ברכה בהדיה והכין רגילין למיעבד ובהכי נפיק איניש ידי חובתיה.

The **ספר העיתים** is the only dissenting voice on this issue and surprisingly, no subsequent commentator adopts his position. Moreover, his position is never quoted and it is never disputed. Is the **ספר העיתים** a reliable source? This is his biography as contained in the Bar-Ilan CD: SEFER HA-ITTIM-R. Judah ben Barzillai of Barcelona flourished at the close of the eleventh and the beginning of the twelfth centuries. He authored many books, most of which were lost due to their great length. His halakhic writings are based primarily on geonic responsa, the Halakhot of R. Samuel Ha-Nagid, and the rulings and responsa of R. Isaac Alfasi. Later Rishonim made much use of his works.

Did all the **ראשונים** agree that the text of **יוצר אור** be changed for שבת?

לקוטי מהרי"ך – סדר תפלת שחרית לשבת – ועיין בזהר קדוש – תרומה ובויקהל ששם לא מוזכר מכל מה שמוסיפין ביוצר דשבת רק א – ל אדון, אבל הא – ל הפותח ולא – ל אשר שבת לא מוזכר שם. וברמב"ם גם א – ל אדון לא מוזכר ע"ש. אך הוא בסידור רב עמרם ובמחזור ויטרי ובאבודרהם וכל בו ע"ש.

The question raised here poses an additional problem. There are those including the **שולחן ברכות קריאת פיוטים** within **פיוטים** (אורח חיים סימן סח') ערוך **שמע**. Why were they opposed to the recitation of **פיוטים** within **שמע** but were not opposed to changing the **נוסח** of the **ברכה** of **יוצר אור** on שבת?

The only conclusion one can reach is that because **א – ל אדון**, **הכל יודך** and **ל – ל אשר** all appeared in **יוצר אור** within the **ברכה**, their placement within the **ברכה** was hard to disturb. Other **פיוטים** which did not appear in **רבי עמרם גאון** did not enjoy the same status.

TRANSLATION OF SOURCES

סידור רבינו שלמה ב"ר שמשון מגרמייזא - They increased the text on Shabbat with words of praise because there is no loss of work time on Shabbat.

סידור עבודת ישראל - On Shabbat which is the most respected day of the week we spend more time reciting praises in the Bracha of Yotzair Ohr.

ספר העיתים סימן קעב' - After answering to Barchu, we begin to Porais Shema by reciting two Brachot before Shema beginning with Yotzair Ohr. In most places it is customary to recite on Shabbat within the Bracha of Yotzair Ohr, the prayer of Hakol Yodoocha V'HaKol YiShabchuhah until Seraphim Im O'Phanei HaKodesh; L'Ail Asher Shavas MiKol HaMaasim until Ad HaShamayim MiMaal; V'Al Kol Shevach Maasecha YaDecha and ends with the paragraphs that are said every day. This is what was written by Rav Amram and that is the way most places conduct themselves. In my opinion, this custom has no basis and is a mistake. We do not find in Rabbinical literature that our Sages directed us to refer to Shabbat in any prayer except in Shmona Esrei, in the fourth Bracha, and in Birchat Hamazon in the Bracha of Boneh Yerushalayim. Anyone who mentions Shabbat within any other Bracha is erring and does not fulfill his obligation because he is changing the language which the sages provided to be used in the Brachot. The fact that we mention Shabbat in Shmona Esrei is because after reciting the first three Brachot, Avot, Gevurot and Kidushat Hashem, it is appropriate to include a section dealing with Shabbat. Otherwise, it is a mistake to mention Shabbat in any other Bracha. One should reprimand anyone doing so. Whoever avoids such action and recites the Bracha of Yotzair as it is recited on weekdays without any addition as it was composed by the Great Assembly, a group of 120 Great Men including elders and among them some prophets, will earn a reward from G-d. Similarly there are those who add HaKol YoDoocha and end with the theme of Shabbat by reciting L'Ail Asher Shavas. They too err. First, they are adding the theme of Shabbat to a Bracha, which was not authorized by the Sages. They further do not recite the Bracha as it is recited during the week and add to it other matters. Lastly why was this Bracha chosen to be the Bracha that is changed to add the theme of Shabbat. Is not the text that is recited on weekdays appropriate for Shabbat. It is not a text that makes requests as are the brachot that are in Shmona Esrei. Are we not required to recite the Bracha as our Sages composed it, to be read the same on a weekday and on Shabbat. Therefore, the appropriate manner in which to act if one believes that it is necessary to add the prayer of Hakol YoDoocha and the other prayers is to recite those paragraphs after Barchu but before reciting the Bracha of Yotzair Ohr; then recite the Bracha of Yotzair Ohr and recite the paragraphs that were established to be recited on weekdays as our Sages had ordained without any addition or change. Those who are praying in a place where those paragraphs are read within the Bracha of Yotzair Ohr and

the leader recites those paragraphs within the Bracha and he has no power to change their practices but still wants to act in an appropriate manner should not recite the Bracha of Yotzair Ohr with the leader but should first read the additional paragraphs that concern Shabbat and then rush to join the congregation at Kedushah of Yotzair and end the Bracha together with the congregation. This is the way to conduct oneself and in this manner you will fulfill your obligation.

לְקוּטֵי מַהְרִי"ךְ – סֵדֶר תְּפִלַּת שַׁחֲרִית לַשַּׁבָּת - Check the Zohar for Parshat Teruma and V'Yakhail and you find that it is not mentioned there that one adds anything to the Bracha of Yotzair on Shabbat except Ail Adon but H'Ail HaPoseach and L'Ail Shavas is not mentioned there. In the Rambam, even Ail Adon is not mentioned as being added to the Bracha of Yotzair Ohr. But you do find all these paragraphs mentioned in the Seder Rav Amram Gaon, the Machzor Vitri, the Avudrohom and the KolBo.

SUPPLEMENT

פיוט של רב פינחס הכהן לקידוש החודש אדר ב'

This is the second in a series of 14 פיוטים that רב פינחס הכהן composed to be read after announcing the New Moon. This material is being reproduced from the book written by Professor Shulamit Elizur of Hebrew University on the פיוטים of רב פינחס הכהן.

אֶגְדִּיל לְאַחַד וְאֵין לוֹ שֵׁנִי

I will lift up the One (G-d) who has no second,

בְּהוֹסִיפוֹ לְקִנּוּת שְׁפָתוֹתֵיהֶם בְּחוּט הַשָּׁנִי

When He returns to redeem Israel in the same way that Israel saved the one who showed the sign of the scarlet thread¹,

אָדָר שֵׁנִי / גּוֹרֵן עֲגוּלָה הַמּוֹרִים דֵּת שְׁנוֹנִי

Adar 2 \ The Sanhedrin who explain the Torah that we are required to learn,

דְּרָשׁוֹ לְקֹדֶשׁ אָדָר שֵׁנִי

Resolved to declare an Adar 2.

הוֹתָאֲמוּ שְׁנֵיהֶם כְּאֶנְנוֹת מְזוּוגִים

The two months of Adar are twinned like a pair of basins,

וְהָאֶחָד מְמֹלָא וּכְבוֹשֶׁם עֲרוּגִים

One is full (30) days like a bed of perfume,

אָדָר שֵׁנִי / זֶה עֲשָׂרִים וְתֵשַׁע יְמוֹתָיו נֶעְרָגִים

Adar 2 \ The second is always organized as 29 days,

חֲשִׁבּוֹן לְהִקָּיָם וּלְהַפְרוֹת כְּדָגִים

A calculation that keeps the calendar correct and in its merit they multiply as fish.

טוֹכְסוֹ אָדָר וְאָדָר לְעַם הַמּוֹשְׁלִי

A first and second Adar were set for the nation that rests in peace,

יָקָר תְּקוּפַת הָאָבִיב עוֹבֶרֶת בְּמִלּוּלָיו

The period of Spring that is dear arrives in its correct time,

אָדָר שֵׁנִי / כִּי לַיהוּדִים בָּאָה אוֹרָה וְשִׂמְחָה בְּמֶן וּסְלִי

Adar 2 \ To the Jews came light and happiness in the form of Mohn and Meat

1. This is a reference to Rachav who sheltered the spies who came to Jericho. She and her family were saved when Jericho was conquered. The sign that she showed to prove that she was Rachav was a scarlet thread.

לְהִתְעַטֵּף שְׂשׂוֹן וִיקָר כְּדָבָשׁ וְחָלָב

To be wrapped in happiness and joy like honey and milk.

מִקֵּדָשׁ הַחֹדֶשׁ בְּעַם קְדוֹשִׁים

The month was declared for a holy people,

נוֹעַם שְׁנֵי אֲדָרִים מִימֹת עֲנִיּוֹ נִרְשִׁים

The joy of having two months of Adar from the time of Moshe have been declared,

אֲדָר שְׁנֵי / סָחָ לְמִשְׁרַת בְּחָר לָנוּ אֲנָשִׁים

Adar 2 \ Moshe said to Yehoshua-pick some people for us (to fight Amalek)²

עָרַךְ מִלְחָמָת וַיַּחְלוּשׁ קְדִישִׁים

They conducted a war and defeated the unclean ones.

בַּעֲנוּחַ תִּשְׁעַ עֲשָׂרָה שָׁנִים בָּם בְּסִיבּוֹר

Uncovering the secret to calculating the number of leap years in a 19 year cycle is done through great study

צִיּוֹן שִׁבְעָה עִיבּוּרִים בָּם בְּחִיבּוֹר

It is necessary to mark seven leap years within each nineteen year cycle,

אֲדָר שְׁנֵי / קְבִיעַת שְׁלִישִׁית וְשִׁשִּׁית וְהַשָּׁאָר בְּדָבּוֹר

Adar 2 \ The third and sixth years are always declared to be leap years and the others as required,

רְשׁוּמִים בְּחֹק טָבוֹר וּבְסוֹד הָעִיבּוֹר

Are listed as a fixed rule and as the secret of setting leap years.

שְׁבָתָם בְּמָה טוֹב וְנָעִים בְּהָדָר

They lived in peace

שְׁבַת אֲחִים גַּם יַחַד זְוִיגוֹ בְּתָדָר

Brothers living together like the twin months of Adar who are frequently paired

אֲדָר שְׁנֵי / תּוֹכֵן קְרִיאַת מְגִילָה בְּחֶצִי תּוֹסֶדֶר

Adar 2 \ The content of Megilat Esther is read halfway through the month

תִּקְיָה יְכוֹנֵן תֵּל הַנִּפְרָץ אֲשֶׁר כּוֹלֵל בְּשִׁלְשָׁה בְּאֲדָר.

The firm One (G-d) will rebuild the Beit Hamikdash that was finished by Ezra on the third day of Adar.

2. The war with Amalek took place in Iyar and not in Adar. However, there is a Midrash that the ones chosen to fight Amalek were individuals who were born in Adar (Professor Elitzur's note).

להבין את התפלה

ככתוב: (עזרא ו' – טו') וַיֵּשְׂבֵא בֵּיתָהּ דָּנָה עַד יוֹם תְּלָתָהּ לִירַח אָדָר דִּי־הִיא שְׁנַת־שֵׁשׁ לְמַלְכוּת דָּרְיוֹשׁ מֶלֶכָא:

And this house was finished on the third day of the month Adar, which was in the sixth year of the reign of Darius the king.

דברי הימים א' – יב' – לב' – ומִבְנֵי יִשְׁשָׁכָר יוֹדְעֵי בִינָה לְעֵתִים לְדַעַת מַה־יַּעֲשֶׂה יִשְׂרָאֵל רָאשֵׁיהֶם מְאֹתָיִם וְכָל־אֲחֵיהֶם עַל־פִּיהֶם:

And of the sons of Yissaschar, those who had an understanding of the times³, to know what Israel should do; their chiefs were two hundred, and all their brethren obeyed their word.

3. Rashi-Our Rabbis explain that the sons of Yissaschar were familiar with the rules as to when to intercalate (make leap) the years and the months so that Israel should know when to observe the festivals.

1- יוצר אור ISSUES WITHIN THE TEXT OF

The text within the **ברכה** of **יוצר אור** presents us with several issues. The first issue that needs to be confronted is the fact that unlike other **ברכות**, the words for the opening **ברכה** are taken from a **פסוק** in **תנ"ך**:

ספר ישעיהו פרק מה' ז' – יוצר אור ובורא חשך עשה שלום ובורא רע אני ה' עשה כלי-אלה:
In the following **גמרא** we learned that the word **רע** was removed because of **לישנא מעליא**:
ברכות דף יא' א' – משנה. בשחר מברך שתים לפניה ואחת לאחריה, ובערב מברך שתים לפניה ושתים לאחריה, אחת ארוכה ואחת קצרה. מקום שאמרו להאריך – אינו רשאי לקצר, לקצר – אינו רשאי להאריך, לחתום – אינו רשאי שלא לחתום, שלא לחתום – אינו רשאי לחתום. גמרא. מאי מברך? – אמר רבי יעקב אמר רבי אושעיא: (דף יא' ב') (ישעיהו מ"ה) יוצר אור ובורא חשך. לימא: יוצר אור ובורא נוגה? כדכתיב קאמרינן. – אלא מעתה: (ישעיהו מ"ה) עשה שלום ובורא רע, מי קא אמרינן כדכתיב? אלא, כתיב רע, וקרינן הכל, לישנא מעליא.

There may be an additional basis for amending the wording of the **פסוק**. It is based on a rule found in the **תלמוד ירושלמי**. The rule is: **אין אומרינן ברכה פסוק**. It should be noted that the rule does not appear in **תלמוד בבלי**.

ירושלמי מסכת ברכות דף יא' א' – א"ר יודן מטבע קצר פותח בהן בברוך ואינו חותם בהן בברוך; מטבע ארוך פותח בהן בברוך וחותם בברוך. כל הברכות אחר חיתומיהן אין אומרים ברכה פסוק. התיב ר' יצחק בר' אלעזר קומי ר' יוסה מכיון דתימר אחר חיתומיהן אין אומרינן ברכה פסוק אמרינן חכימי הדין טלייא דהוא סבר מהו אחר חיתומיהן שאם היה עומד בשחרית ושכח והזכיר את של ערבית וחזר וחתם בשל שחרית יצא. א"ר אחא כל הברכות כעין חותמותיהן. ואילין דאמרינן צהלי ורוני יושבת ציון וגו' אין בו משום ברכה פסוק.

Why this rule is not mentioned in **תלמוד בבלי** is a mystery. However, the fact that the rule appears in **תלמוד ירושלמי** and not in **תלמוד בבלי** confirms that there were major differences between the **נוסח ארץ ישראל** that originated in **נוסח התפלה** that originated in **בבל**.

Does the rule **אין אומרינן ברכה פסוק** mean that a **ברכה** should not consist of words taken directly from a **פסוק**? Although the words in the rule can be translated in that fashion, the

1. It is not clear where in the **סידורים** that are available today this verse appears before a **ברכה**.

rule has not been interpreted in that manner. Here are two interpretations of the rule:

ספר האשכול (אלבק) הלכות תשעה באב דף רטו עמוד ב-וצועק על לעתיד לבא. כל הברכות אחר חותמיהן ואין אומר ברכה פסוק, כלומר אינו מזכיר פסוק לברו וחותר בו ברכה. ואלין דאמרי צהלי ורוני יושבת ציון וחותרין בברכה, אין בו משום ברכה פסוק. ושל תשעה באב נהגו כולי עלמא למימריה בבונה ירושלים, וסמכו אהא דאמור רבנן אע"פ שאמרו שואל אדם צרכיו בשומע תפלה אם בא לומר בסוף כל ברכה מעין ברכה אומר, ויש שנהגו בערבית ושחרית רחם ובמנחה נחם.

ספר שבולי הלקט ענין שבת סימן קכט-עוד נהגו לומר פסוקין של ברכות ונחמות לסימן טוב לפי שהיא תחלת השבוע, ויתן לך, יעבדוך עמים וכו' כסדר הכתוב בסידורים, וחותרין בא"י מלך מהולל בתשבחות. אך שמעתי בשם הר"ר אביגדור כהן צדק זצ"ל שאין ראוי לחתום. דקי"ל כל הברכות כולן פותח בהן בברוך וזה אינו אלא קריאה בעלמא, ומה מקום לברכה זו, הלכך הויא ברכה לבטלה. וכן משמע מפירוש רבינו חננאל זצ"ל שהביא בפי' מסכת תעניות מה שאומר בירושלמי כל הברכות אחר חותמיהן ואין אומר ברכה פסוק. ופירש כלומר אין מזכיר פסוק לברו וחותר בו ברכה. ואלין דאמרי צהלי ורוני יושבת ציון וחותרין בברכה אין בו משום ברכה פסוק. והר"ר אביגדור כהן צדק זצ"ל השיב לר' בנימין אחי נר"ו הכי פירשו. כל הברכות אחר חתימתן וצריך לומר בסופה של ברכה סמוך לחתימה לשון הדומה, ונמשך אחר החתימה ואין אומרים ברכה פסוק פי' אין אומרים פסוק של ברכה סמוך לחתימה, כגון בברכת השנים אל יאמר: ככתוב יצו ה' אתך את הברכה באסמך, או בימות הגשמים: יפתח ה' לך את אוצרו הטוב את וכו', או בברכת חולים אל יאמר: כל המחלה אשר שמתני במצרים וגו' או והסיר ה' ממך כל חולי וגו' וכיוצא בהן. וטעמא דמילתא מפני שנראה כמקדים ברכת עבד לרבו באומרו סמוך לחתימה פסוק שנאמר עיקרו בלשון ברכה להדיוט, אלא אם בא לומר פסוק, יאמר פסוק שמדבר בשבחו של מקום, ואם לאו יאמר בלשון שבח או לשון בקשה וחותר, וזה יהיה כעין חתימה ודומה לה. ואלין דאמרי צהלי ורוני יושבת ציון וגו' אין בה משום ברכה פסוק פי' הבא לאומרו בסמוך לחתימה דבונה ירושלים או סמוך לחתימה דמשמח ציון בבניה הרשות בידו ואין בו איסור משום ברכה פסוק. והכל הוא כבודו של מקום כי יגדל שמו בעולם בשובו את שבות עמו ואת שיבת ציון כי ברב עם הדרת מלך ואין מלך בלא פלטינ' והיא עיר קדשו קרית מלך רב הלכך שניהם ברכת הרב, עד כאן תשובת הרב.

The פסוק appears to support an argument that a ברכה should not consist of a

ברכות השחר ד"ה ועתה אחזור-ואין לחתום בא"י למדני חקיק משום דבירוש' (ברכות א', ח') סותר חתימה זו מפני שאין עושין פסוק ברכה. ורש"י פירש טעם אחר למה אין חותרין כך מפני שכל חתימה היא לשון הודאה שמודה לשם שיש לו כח למלאות בקשתו, אבל למדני חקיק היא לשון בקשה ואין זה מטבע ברכה.

TRANSLATION OF SOURCES

ברכות דף יא'-א'-MISHNAH. In the morning two blessings are to be said before reciting Kriyat Shma and one after reciting Kriyat Shma. In the evening two are said before reciting Kriyat Shma and two after reciting Kriyat Shma, one long Bracha and one short Bracha. Where the Sages laid down that a long Bracha should be said, it is not permitted to say a short Bracha. Where they ordained a short Bracha, a long Bracha is not permitted. A prayer which they ordered to be concluded with a Bracha must not be left without such a conclusion; one which they ordered to be left without such a conclusion must not be so concluded.

GEMARA. What benedictions does one say in the morning? R. Jacob said in the name of R. Oshaia: 'Blessed are You who forms light and creates darkness'. Let him say rather: 'Who forms light and creates brightness'? — We keep the language of the Scripture. If that is so, what of the next words in the text, Who makes peace and creates evil: do we repeat them as they are written? It is written 'evil' and we say 'all things' as a euphemism.

ירושלמי מסכת ברכות דף יא'-א'-Rav Yudin said: a short Bracha begins with the word: Baruch but does not end with a line beginning with the word: Baruch. A long Bracha opens with the word: Baruch and ends with a line that begins with the word: Baruch. All Brachot end with words that are similar in theme to the words of the closing Bracha; one should not recite a Bracha after reciting a Verse. Rav Yitzchak asked a question: By using the term "achar chisoomayhem", does it not mean that if someone was praying the morning prayer and forgot and recited the evening prayer, he has fulfilled his obligation provided that he closed by reciting the morning Bracha. So Rav Echa responded: what should have been said is all the Brachot end with wording that matches the theme of the closing Bracha. We who recite Tzahali V'Roni Yoshevet Tzion just before reciting the closing Bracha are not violating the rule that a Bracha should not follow a verse.

ספר האשכול (אלבק) הלכות תשעה באב דף רטו עמוד ב -All Brachot end with words that are similar in theme to the theme of the concluding Bracha and one does not recite a concluding Bracha after quoting a Verse, which means that one should not read a paragraph of Tefila that consists only of a verse and then is followed by a Bracha. Those who would read the verse: Tzahali V'Roni Yoshevet Tziyon and follow that verse with a Bracha are not violating the rule of reciting a verse and then a Bracha. The fact that on Tisha B'Av that verse was recited before the Bracha of Boneh Yerushalayim, is not a problem. They are relying on the rule that although one can ask for anything he needs in the Bracha of Shomaya Tefila, if one wanted to add a request in any other Brachot of Shmona Esrei may do so provided that the request is similar in theme to the theme of the

Bracha. Based on that rule some would add in Maariv and Schacharit of Tisha B'Av the prayer Rachem and in Mincha they would add the prayer Nachem.

ספר שבולי הלקט ענין שבת סימן קכט - On Motzei Shabbat they had a custom to add to Maariv verses of Blessings and of Comfort as a positive sign because it was the beginning of the new week. They would recite such verses as Va'Yitain Licha, V'Yaavducha Amim in the order found in many Siddurim. They would then end the prayer with the Bracha of Melech MiHullal Ba'Tishbachot. But I heard in the name of Rav Avigdor Cohen Tzedek that it was not appropriate to end that prayer with a Bracha because the rule is that a long Bracha begins with a Bracha and this prayer is only a recital of verses. What is the purpose of reciting that Bracha. It therefore is a Bracha that is recited for no reason. It appears that Rabbenu Chananel held the same way by the fact that he quoted a section of Gemara from the Jeruslaem Talmud that related that what precedes a concluding Bracha should share the same theme as the concluding Bracha and a Bracha should not follow a Verse. He explained this rule to mean that one should not recite a Tefila which consists of only a verse from Tanach and then a Bracha. Those of us who recite the verse: Tzahali V'Roni Yoshevet Tziyon and follow that verse with a Bracha are not violating the rule of reciting a verse and then a Bracha. Rav Avigdor Cohen Tzedek answered my brother Rav Binyamin as follows: What does the term: Kol HaBrachot Achar Chimosaihem mean? The words that one recites just before a concluding Bracha should share the theme of the concluding Bracha. What does the term: Ain Omrim Bracha Pasuk mean? One should not recite a Verse whose theme is the goodness that G-d bestows upon us just before reciting a concluding Bracha (He gives several examples). The reason being that it should not appear that person praying is presuming that G-d will answer his prayer. If one feels the urge to include a verse before a concluding Bracha, he should recite a verse that represents praise of G-d or contains language of request. Those of us who recite Tzahali V'Roni Yoshevet Tziyon do not need to worry about violating the rule of Ain Omrim Bracha Pasuk. This means that reciting it before the concluding Bracha of Boneh Yerushalayim or just before the Bracha Misameach Tzion B'Vaneha (Tisha B'Av) is permitted and is not a violation of the rule of Ain Omrim Bracha Pasuk. The purpose is to extol the Honor of G-d because the glory of G-d's name will grow upon His returning His people to their land.

אבודרהם ברכות השחר ד"ה ועתה אחזור - One should not recite the verse "Lamdeini Chukecha" as the Bracha for learning Torah because of what is found in the Jerusalem Talmud that Ain Omrim Bracha Pasuk. Rashi provides another reason why not to recite those words as a Bracha. Every concluding Bracha should contain language that represents acknowledgment of the good that G-d provides us. The words: Lamdeini Chukecha represent words of request which is not the language used to coin Brachot.

SUPPLEMENT

A discussion the laws and customs of **מחצית השקל** reproduced from **קול ראשון לציון** by Rabbi Mordechai Eliyahu, **צופיך**

לשבת פרשת שקלים

שקלים לפני פורים

שבת לפני ר"ה אדר נקראת שבת "שקלים" – כי קוראים בה את חובת תשלום "מחצית השקל" בפרשת כי תשא. ואף על פי שמדובר בסך הכל בששה פסוקים, אומר על כך משה: איך ירים קרנם של ישראל? ב"כי תשא".

ובגמ': איך יכפר על עם ישראל? הראהו הקב"ה מטבע של אש. שהוא המטבע שישראל צריכים לשלם כ"מחצית השקל".

ומספרת הגמרא בקשר להמן שרצה לשקול עשרת אלפים ככר כסף לאבד את עם ישראל. (מגילה דף יג עמוד ב) "אמר ריש לקיש: גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שעתיד המן לשקול שקלים על ישראל, לפיכך הקדים שקליהן לשקליו. והיינו דתנן: באחד באדר משמיעין על השקלים ועל הכלאים". ופירש רש"י: בית דין מכריזים שיביאו שקלים למקדש. פשט הדברים שבני ישראל הקדימו את המן, הוא שכבר במדבר הקדימו והפרישו שקלים. ופירשו התוס' – (מגילה דף טז עמוד א) "שמעתי שעשרה אלפי ככר כסף עולין חצי שקל לכל אחד מישראל שהיו שש מאות אלף כשיצאו ממצרים ואמר שיתן לאחשורוש כל פדיונם ודוק ותשכח".

ובגמרא ירושלמי (מגילה פרק הלכה ה) "רבי לוי בשם רבי שמעון בן לקיש צפה הקב"ה שהמן הרשע עתיד לשקול כספו על ישראל. אמר: מוטב שיקדים כספן של בני, לכספו של אותו הרשע. לפיכך מקדימין וקורין בפרשת שקלים" (וכן פ"ג הלכה ד). וידוע הסברו של ה"אלישיך הקדוש" שלכך חייבה תורה לתת חצי שקל, כדי שכל אחד ידע כי הוא רק "חצי" ורק ביחד עם שאר העם נהיה דבר שלם. וזהו הדבר שמקעקע את טיעוניו של המן על העם ה"מפורד".

מקור החיוב

כתוב במשנה (מגילה כט.): ראש חדש אדר שחל להיות בשבת – קורין בפרשת שקלים, חל להיות בתוך השבת – מקדימין לשעבר, ומפסיקין לשבת אחרת".

ובגמרא. "תנן התם: באחד באדר משמיעין על השקלים ועל הכלאים".

בשלמא על הכלאים – דומן זריעה היא, אלא על השקלים מנלן? אמר רבי טבי אמר רבי יאשיה: דאמר קרא (במדבר כ"ח) זאת עלת חדש בחדשו, אמרה תורה: חדש והבא קרבן

מתרומה חדשה. וכיון דבניסן בעי אקרובי מתרומה חדשה, קדמינן וקרינן באחד באדר, כי היכי דליתו שקלים למקדש". ואע"פ שהחיוב הוא רק "באחד באדר" מקדימים ומכריזים שבת קודם ר"ח אדר כיוון שכולם באים בשבת לבית הכנסת. ולמה כל כך מקדימים? שיספיקו להתארגן. (שהרי לא נותנים פרוטות, ולא שקל שלם אלא חצי שקל ממש. ומי שמביא בפרוטות נותן תוספת קלבון. וכדי שלא יהיה תרוץ למאחרים, מכריזים על כך מקודם).

וכך אומר רש"י: "קורין בפרשת שקלים – להודיע שיביאו שקליהם באדר, כדי שיקריבו באחד בניסן מתרומה חדשה".

הלבוש והמשנה ברורה מביאים טעם אחר. אומר הלבוש המובא במשנ"ב תרפה ס"ק ב: "ואנו משלמין פרים שפתינו בקריאת הפרשה של כי תשא דכתיב בה ענין השקלים". אנו לא יכולים לתרום שקלים ממש למקדש לכן אנו קוראים בבחינת "ונשלמה פרים שפתינו" בקריאת הפרשה של כי תשא.

עלית קטן לפרשת שקלים יש הבדל הלכתי בין הטעמים של רש"י והלבוש לעיל. לרש"י גם בזמן בית המקדש היו קוראין פרשת שקלים – להכריז. ול"לבוש" לא היו קוראין בזמן בית המקדש "פרשת שקלים" כיוון שמביאים שקלים ממש.

גם בימינו יש נפ"מ בניהם. כי אם רוצים רק להכריז על תרומה כרש"י – גם קטן יכול להכריז. ולכן לרש"י קטן יכול לעלות לקריאה בפרשת שקלים. אך אם הקריאה היא כמו "קרבן" להשלמה פרים שפתינו – קטן לאו בר חיובא.

בסימן רפב סעיף ד' כותב הרמ"א "וקטן יכול לקרות בפרשת המוספין או בד' פרשיות שמוסיפין באדר, וכן נוהגים (ר"ן ומרדכי פרק ב' דמגילה), אע"פ שיש חולקים". וכתב במשנה ברורה שם ס"ק כג: "ואע"פ שפרשת זכור היא חובה מן התורה שישמענה כל אדם מישראל והקטן שאינו מחויב בדבר אינו יכול להוציאם י"ח – מ"מ הרי עכשיו הש"ץ קורא ומשמיע לצבור ומוציאם ידי חובתן. ויש מחמירין בדבר שלא לקרותו לקטן לפרשת זכור וכן לפרשת פרה שי"א שגם היא מדאורייתא וכן הסכים בא"ר ודה"ח". (עיי' ביאור להלכה שם ובה"ח ס"ק מ).

וכדעת החולקים כתב המבי"ט (סימן קט ועיי' בכנה"ג שם) והוסיף שבכל פעם שמוציאים שני ספרים – קטן לא עולה לתורה. וכן כתב רבי עקיבא איגר (שם סימן רפב) וכן בגינת ורדים שקטן לא יעלה לזכור.

והחיד"א (ברכ"י שם) כתב כי גם בזכור יכול קטן לעלות. והכלל שכל אחד ינהג כמנהגו. אך אם ישאל אותנו נאמר לו שבשבת זכור ופרה לא יעלה.

ואנו אומרים שגם בשקלים לא יעלו קטן. (ועיי' רדב"ז לשונות רנ"ט ריב"ש לה. מג"א שם ס"ק יב ועוד).

להבין את התפלה

אם שכחו לקרוא "שקלים"

כתוב בכה"ח אם אנשים התפללו בביכנ"ס ושכחו לקרוא פרשת שקלים. וכן אם היו במקום שלא היה ספר תורה, האם יכולים לבוא לביכנ"ס להוציא ספר תורה ולקרוא רק פרשת שקלים?

עונה על כך החיד"א שאין מוציאים ס"ת לעולה אחד בלבד. (ברכ"י תרפד ס"ק ג' ומובא בכה"ח ס"ק לב).

תרומת "מחצית השקל"

כתוב ברמב"ם הלכות שקלים פרק א' "מצות עשה מן התורה ליתן כל איש מישראל מחצית השקל בכל שנה ושנה, אפילו עני המתפרנס מן הצדקה חייב, ושואל מאחרים או מוכר כסות שעל כתיפו ונותן מחצית השקל כסף שנאמר (שמות ל') העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט וכו', ואינו נותנו בפעמים רבות היום מעט ולמחר מעט אלא נותנו כולו כאחת בפעם אחת. "באחד באדר משמיעין על השקלים כדי שיכין כל אחד ואחד מחצית השקל שלו, ויהיה עתיד ליתן. בחמשה עשר בו ישבו השולחנים בכל מדינה ומדינה ותובעין בנחת כל מי שיתן להם יקבלו ממנו ומי שלא נתן אין כופין אותו ליתן, בחמשה ועשרים בו ישבו במקדש לגבות, ומכאן ואילך כופין את מי שלא נתן עד שיתן, וכל מי שלא יתן ממשכנין אותו ולוקחין עבטו בעל כרחו ואפילו כסותו". (שם ט) ובהלכה ח כתב "השקלים אינן נוהגין אלא בפני הבית, ובזמן שבית המקדש קיים נותנין את השקלים בין בארץ ישראל בין בחוצה לארץ, ובזמן שהוא חרב אפילו בארץ ישראל אין נוהגין".

בסימן תרצ"ד מביא הרמ"א בענין זה כמה מנהגים.

1. יש אומרים שיש ליתן קודם פורים מחצית מן המטבע הקבוע באותו מקום ובאותו זמן, וזכר למחצית השקל שהיו נותנין באדר.
2. ומאחר ששלשה פעמים כתוב תרומה בפרשה, יש ליתן ג' (מרדכי ריש פ"ק דיומא).
3. ויש ליתנו בליל פורים קודם שמתפללים מנחה (מהרי"ל), וכן נוהגין בכל מדינות אלו.
4. ויש ליתן ג' חצאים גדולים במדינות אלו, כי אין מטבע ששם מחצית עליה מלבד זו.
5. ובמדינות אויסטריי"ך יתנו ג' חצי וויינ"ר, שנקראו ג"כ "מחצית", וכן לכל מדינה ומדינה.
6. ואין חייב ליתנו רק מי שהוא מבין עשרים ולמעלה.
7. ויש אומרים שנותנים מחצית השקל לצדקה מלבד ג' מחצית אלו, ואין נוהגין כן".

קטנים

במשנה מסכת שקלים פ"א משנה ה' כתוב שנשים וקטנים לא חייבים לתת חצי שקל עבור הקרבנות אבל אם נתנו מקבלים מידן. והשאלה הנשאלת למה מקבלים מידם הרי אם הם לא חייבים כיצד מתערב כספם בקרבן ציבור. ועל זה אומר רע"ב שזה דווקא "בתנאי

שימסרום לציבור לגמרי, כי היכי דלא להוי קרבן ציבור קרב משל יחיד" ושואל על כך התפארת ישראל "הניחא נשים שיכולות להקנות ולזכות לאחרים אך קטנים איך יכולים להקנות? הרי מהתורה אין ממש בקנין שלהם?

ותירץ שמדרבנן יש ממש בקנין הפעוטות ומהני קנין זה אף לקנין דאורייתא. וכך כתב הרמב"ם בהלכה זו: "הכל חייבין ליתן מחצית השקל כהנים לויים וישראלים וגרים ועבדים משוחררים, אבל לא נשים ולא עבדים ולא קטנים, ואם נתנו מקבלין מהם" נשים או קטנים לדעת הרמב"ם פטורים. אבל הרמב"ן על התורה אומר כי בענין "מחצית השקל" שהוא ענין כופר נפש אין הגבלה של "עשרים שנה ומעלה". וכלשונו שם "ואולי "הגברים" אינם בני עשרים, אבל כל הנקרא איש מבן שלש עשרה שנה ומעלה בכלל" כי זה כופר ולא רק מנין.

ואומר המג"א שם ס"ק ג שבהגהות מימוניות כתוב שגם נשים וילדים חייבים והוסיף "ולא ידעתי מנין" וזה לא כדעת הרמב"ם דלעיל. שכתב שנשים וילדים פטורים. וכתב הכה"ח (שם ס"ק כד) שאע"פ שלפי הרמב"ם פטורים נשים וילדים, הם נותנים כי כתוב "לכפר על נפשותיכם" והם גם צריכים כפרה.

ועיין בתוס' יו"ט פ"א משנה ד שהוכיח מהרמב"ם והירושלמי שאם הביא שתי שערות והוא בן י"ג ויום אחד – חייב ב"מחצית השקל". אך בפירוש רע"ב למשניות כתוב שרק מבן עשרים ומעלה חייב, וכן כתב "החינוך". (ועיין לגאון בסימן תרצד שכתב כי אין הוכחה מהירושלמי).

למסקנא: הרמ"א כתב רק מבן עשרים. המג"א כה"ח משנ"ב כתבו שחייב מגיל שלוש עשרה ויום אחד. ואולי מה שכתב ברמ"א מגיל עשרים הוא לא לחלוק על הרמב"ן אלא שחייב "שלושה חצאים" הוא רק רק מגיל עשרים. אך מחצית השקל. גם מי"ג ויום אחד.

קטן שאביו החל לשלם בעדו והפסיק ברמב"ם שם הלכה זו שהובאה לעיל כתוב "קטן שהתחיל אביו ליתן עליו מחצית השקל שוב אינו פוסק אלא נותן עליו בכל שנה ושנה עד שיגדיל ויתן על עצמו".

מה הדין בילד בן עשר שאביו תרם בשבילו ונסע לחו"ל או נפטר? האם החוב הוא על האב או על הבן? מלשון הרמב"ם משמע שילד כזה פטור מלתת כיון שכתוב "עד שיגדיל ויתן על עצמו". אך הרע"ב כותב שיש חוב על הבן הקטן לתת. והקשו עליו בעל תפארת ישראל ותוס' יו"ט איך נחייב את הבן הקטן? הרי הוא לא חייב במצוות?

ותירצו שהבן חייב לשלם מכספו של האב שהוריש לבנו. שעל הכסף חל שיעבוד, שרכושו של האב משועבד לתשלום זה בגלל מנהגו. לפני זה רק אם האב נפטר יהיה הבן חייב לשלם מהירושה אך אם נסע האב לחו"ל וכד' הבן פטור והאב חייב.

להבין את התפלה

כהנים

ברמב"ם הלכות שקלים כתוב "הכל חייבין ליתן מחצית השקל כהנים לויים וישראלים וכו'" אמנם יש הבדל כי "כל מי שלא יתן ממשכנין אותו ולוקחין עבוטו בעל כרחו ואפילו כסותו". אך כהנים "ואין ממשכנין את הכהנים לעולם מפני דרכי שלום אלא כשיתנו מקבלין מהן ותובעין אותן עד שיתנו".

ולמה דין זה? כי יש אומרים שהכהנים פטורים לגמרי מ"מחצית השקל" כיוון שעובדים קשה עבור עם ישראל בבית המקדש. ועוד שכתוב "כל העובר על הפקודים", ושבת לוי לא נפקדים. ויש אומרים "כל העובר על הפקודים" אלו שעברו בים סוף. ואע"פ שאנו נוהגים למעשה כדעת האומר שכהנים חייבים אי אפשר לתבוע אותם ולמשכן נכסיהם. ולכן כתב הרמב"ם "ואין ממשכנין את הכהנים לעולם מפני דרכי שלום אלא כשיתנו מקבלין מהן ותובעין אותן עד שיתנו". מספק לא ממשכנים אותם. רק מעודדים אותם ליתן.

מתי נותנים?

כתוב במנהגי איזמיר שבשבת שקלים היו מכריזים על החוב לשלם מיד אחרי הקריאה של "פרשת שקלים". ומיד אחרי הקריאה ביום ראשון היו מסתובבים בקהילה ואוספים את המעות. אחר כך נותנים לחכם הקהילה את מה שאספו כדי שיתן לעניים לתלמידי חכמים ולנצרכים. והיו כאלה שנהגו לשלוח את המעות לארץ ישראל לחלקם לתלמידי חכמים כמו שנהגו בזמן שבית המקדש היה קיים לשלוח מעות של שקלים מחו"ל לירושלים לעבודת המקדש (כה"ח תרצד ס"ק כב). ועיי' להלן.

אומר הרמ"א "ויש ליתנו בליל פורים קודם שמתפללים מנחה (מהרי"ל), וכן נוהגין בכל מדינות אלו".

בקונטרס היחיילי (דף לח ע"ב אות יט) כותב שיש להקדים ליתן ולכל הפחות קודם שבת זכור כיון שאנו מזכירים "שהקדימו ישראל שקליהם לשקליו של המן".

הרש"ש מובא בכה"ח (ס"ק כה) יש לתת תרומה זו במנחה לפני התענית אסתר. המג"א כותב שיש ליתן "מחצית השקל" ביום פורים בבוקר. וכתב עליו המשנ"ב "ובמדינתנו נוהגין ליתנו בשחרית קודם קריאת המגילה [מ"א] ועכשיו נוהגין ליתן מחצית השקל קודם מנחה, ובשחרית מעות מגילה". (שם ס"ק ד)

כמה נותנים?

הרמ"א כתב "י"א שיש ליתן קודם פורים מחצית מן המטבע הקבוע באותו מקום ובאותו זמן, "זכר למחצית השקל" שהיו נותנין באדר; ומאחר ששלשה פעמים כתוב תרומה בפרשה, יש ליתן ג' (מרדכי ריש פ"ק דיומא) וכו' ויש ליתן ג' חצאים גדולים במדינות אלו, כי אין מטבע ששם מחצית עליה מלבד זו; ובמדינות אויסטריי"ך יתנו ג' חצי וויינ"ר, שנקראו ג"כ

"מחצית", וכן לכל מדינה ומדינה; וכו' ויש אומרים שנותנים מחצית השקל לצדקה מלבד ג' מחצית אלו, ואין נוהגין כן".

אנחנו לא נוהגים כיום לתת "שלושה חצאים" כי השתנה המטבע ושערו.

ולפני כמה שנים היו רגילים לתת חצי דולר מכסף ממש. היו נותנים פעם מטבע מג'ידי מכסף של ממש. אך היום נותנים ערך של עשרה גרם כסף טהור. ולא נזכיר כמה הוא כי מחיר הכסף משתנה אך החישוב הוא כדלהלן (בכג' שבט תשנ"ט מחיר אונקיה כסף היה \$5.56. יש להוסיף למחיר הכסף מע"מ כחוק.

משקל אונקיה הוא 13.1 גרם. לפי זה יש לחשב מחיר של עשרה גרם כסף).

צדקה "כדי שיחיה בני" כתוב במסכת פסחים דף ת. "האומר סלע זו לצדקה בשביל שיחיה בני או שאחיה בן העולם הבא – הרי זה צדיק גמור!". יש אומרים שהיה כתוב צ"ג.

והכוונה "צדקה גדולה" או "צדקה גרועה" ופתחו המדפיסים בטעות "צדיק גמור". אך אלה טענות לא נכונות כי כך צריך להיות "צדיק גמור". וכך כתב התוספות שם "והדתנן (אבות פ"א מ"ג) אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס היינו בכה"ג שאם לא תבוא לו אותה הטובה שהוא מצפה תוהא ומתחרט על הצדקה שעשה אבל מי שאינו תוהא ומתחרט הרי זה צדיק גמור. וכן משמע בריש מסכת ר"ה (דף ד.) ובפ"ק דב"ב (דף י:).

ואומר החיד"א שהמדובר על זה מי שמשלם יותר מהמעשר או יותר מהחומש שחייב בו – הרי זה צדיק גמור. ועל זה אומר החיד"א שנרמז בפסוק "צדק צדק תרדוף למען תחיה וירשת את הארץ". ה"צדק" הראשון הוא החיוב.

וה"צדק" השני הוא התוספת. "למען תחיה". הוא רמז ל"כדי שיחיה בני".

"וירשת את הארץ" זה לחיי העולם הבא. כל זה הוא על התוספת. אך עיקר מצות שקלים היא לא בשביל כפרה אלא לקיים מצוות הבורא יתברך שמו.

וכך כתוב במסכת סופרים פרק כא הלכה ג "וצריכין כל ישראל לתת שקליהן לפני שבת זכור, ואסור לומר עליהם לשם כופר, אלא לשם נדבה". לא לשם הנאה פרטית אלא לקיום המצוה. ואין זה סותר מה שכתוב לעיל בשם החיד"א והגמרא כי שם הכל נדבה ולכן מותר לשם "שיחיה בני ועולם הבא" אך כאן יש מצוה וחיוב ואין לערב בזה כוונות אחרות. ואעפ"כ יש בכך כפרה "לכפר על נפשותיכם" אך כאמור לעיל לא לשם כך צריכה להיות הכוונה.

האם אפשר לתת "מחצת השקל" מכספי מעשר?

אדם חייב בצדקה וצריך לתת מעשר מרווחיו לצדקה.

וכך כתוב בשולחן ערוך יורה דעה סימן רמט סעיף א "שיעור נתינתה, אם ידו משגת יתן כפי צורך העניים. ואם אין ידו משגת כל כך, יתן עד חומש נכסיו מצוה מן המובחר; ואחד מעשרה, מדה בינונית; פחות מכאן, עין רעה".

אך ממעשר זה אדם לא יכול לשלם את חובותיו. ולמשל מי שקונה כל שנה עליית "מפטיר"

להבין את התפלה

לעילוי נשמת אחד מהוריו ורוצה כעת להוסיף במחיר לקנות ה"עליה" – לא יכול לשלם את המחיר של העליה ולא את התוספת מכספי מעשר. כך גם תשלום ל"מחצית השקל" לא יכולה לבוא מכספי מעשר. (עיין מגן אברהם ס"ק א וכה"ח ס"ק יד) שלא לומר "מחצית השקל" אלא "זכר מחצית השקל" בשולחן ערוך יורה דעה סימן רנח סעיף א כתוב ברמ"א: "אל יאמר אדם: סלע זה להקדש, אלא לצדקה. (מרדכי ריש פ"ק דעבודת כוכבים וב"י ס"ס רנ"ט בשם הג"א שם וכל בו). ומ"מ אם אמר: להקדש, סתם, כוונתו לצדקה לעניים. (ב"י בשם הרמב"ן ותשו' רשב"א סי' תשס"ב /תשמ"ב/). ומיהו אם אמר שכוונתו להקדש ממש, אין לו תקנה ליהנות ממנו, וצריך לשאול לחכם, ומתירין לו בחרטה כשאר נדר. (הגהות אשרי שם).

ולכן יש להזהר לא לומר "זה מחצית השקל". ואומר קונטרס היחיאלי שמי שאמר כך צריך לזרוק את הכסף לים המלח. כמו שכתוב ברמב"ם בהלכות ערכין וחרמין פרק ח הלכה ח "אין מקדישין ולא מעריכין ולא מחרימין בזמן הזה שאין שם מקדש בחטאינו כדי לחזק את בדיקו, ואם הקדיש או העריך או החריס אם היתה בהמה נועל דלת בפניה עד שתמות מאליה, ואם היו פירות או כסות או כלים מניחין אותן עד שירקבו, ואם היו מעות או כלי מתכות ישליכן לים המלח או לים הגדול כדי לאבדן".

ולפי זה אם אמר בימינו "מחצית השקל" צריך להוליך לים המלח. על דברי הרמב"ם "ואם היו מעות או כלי מתכות יוליכם לים המלח או לים הגדול כדי לאבדן". השיג הראב"ד ואמר: "א"א כשאנו רוצה לפדות אבל אם ירצה לפדותם יפדה אותם בפרוטה ויוליך פדיונם לים המלח".

ויסוד דבריו כי גם היום יכול אדם לפדות הקדש, ויכול לפדות שוה מנה בפרוטה ואת הפרוטה ישליך לים המלח. (עיין כס"מ שם).

ולמעשה: למנוע ספק מחלוקת יאמר תמיד מראש "זכר למחצית השקל". ואם אמר "מחצית השקל" אנן סהדי שהתכוין רק ל"זכר" ולכן זה לא הקדש. ואין בענין זה שייכות למחלוקת הרמב"ם והראב"ד. אך אם אמר או התכוין במפורש "הקדש" לבית המקדש שיבנה, בזה שייכת המחלוקת בין הרמב"ם לראב"ד דלעיל ולכן ישאל במקרה כזה שאלת חכם. ובענין זה ראוי להזהיר על אלה האומרים בעליה לתורה "תרומה למקדש כך וכך שקלים". שלכתחילה הוא בעיה כיון שאומר ל"מקדש". אך כיוון שאנו עדים שכוונתו לבית הכנסת שהוא "בית מקדש מעט" אין צורך להוליכו תרומתו לים המלח. ולכן כדי שלא יהיה ספק יכריז הגבאי לפני המגבית: "זכר למחצית השקל". (שו"ע רנח ס"ע א).

2- יוצר אור ISSUES WITHIN THE TEXT OF

In our study of the **ברכה** of **יוצר אור**, we have already seen several indications that the text of the **ברכה** as we recite it today is not the same text as when the **ברכה** was first authored by **אנשי כנסת הגדולה**. We studied the version of the **ברכה** as **רב סעדיה גאון** provided for individuals to recite. We learned how there were those who believed that the **קדושה** which is found within the **ברכה** was added later. What we know is that the changes took place before the time of **רב עמרם גאון** because the text of **יוצר אור** that we recite today is substantially the same as the text found in the **סדר רב עמרם גאון**. We cannot be sure of the original text because the **גמרא** does not provide us with the text of the **ברכה** as it was in their day. Here are some more indications that changes were made to the **ברכה**:

1. The inclusion of a sentence whose words follow each other in alphabetical order:

א-ל ברוך גדול דעה, הבין ופעל זְהָרִי חֲמָה, טוב יִצַּר כְּבוֹד לְשִׁמּוֹ, מְאֻרוֹת נָתַן סְבִיבוֹת עֵזוֹ, פְּנוֹת צִבְאִיו קְדוּשִׁים רוֹמְמִי שׁ-דִּי, תָּמִיד מְסַפְּרִים כְּבוֹד א-ל וקְדֻשָּׁתוֹ.

The **סידור עבודת ישראל** calls this line a **פיוט** and points out that the name of the author, **מספרים כבוד א-ל** is found at the end of the line as follows:

Why add a line whose words follow each other in alphabetical order?

ספר אבודרהם ברכות קריאת שמע-א-ל ברוך גדול דעה על שם (תה' פט, נג) ברוך ה' לעולם. ומה שתקנו לומר אלפא ביתא ביוצר של חול ושל שבת, להודיע כי לא נתקיימו שמים וארץ ותולדותיהם אלא בעבור התורה שנאמר (ירמיה לג, כה ושבת פת, א) אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי. והתורה כולה יוצאת מאותיות אלפא ביתא כ"ב אותיות, וזהו שאמר הכתוב (שיר הש' א, ד) נגילה ונשמחה בך, ואומר במדרש חזית בך בכ"ב אותיות שכתבת בהן את התורה, והפוך כ"ב ויהי בך.

2. The objection of **רב סעדיה גאון** to the recitation of the line: **אור חדש על ציון תאיר**.

Professor Naftali Weider in his book: **התגבשות נוסח התפלה במזרח ובמערב** reports that he found the following in handwritten manuscripts of the **סידור רב סעדיה גאון**:

ובין כל מה ששמעתי מוסיפים וגורעים בשלוש ברכות אלה לא ראיתי דיבור מבטל את הכוונה המקורית אלא שני דיבורים. אחד מהם: יש אומרים ואור חדש על ציון תאיר ונוכה כולנו מהרה לאורו ברוך אתה ה' יוצר המאורות. וזה אסור, כי האור שעליו נברך את האלוקים הוא אור השמש עצמו, ולא דבר זולתו. והשני: יש חותמים באחרונה ברוך אתה ה' צור ישראל וגואלו. וזה אסור מפני שהגאולה היא לעתיד לבוא, ועל כן אנו אומרים גואל ישראל.

Why did אור חדש object to reciting סעדיה גאון? The following ראשונים discuss the issue:

טור אורח חיים סימן נט'—ונוהגין באשכנז לחתום כאמור לעושה אורים גדולים כי לעולם חסדו אור חדש על ציון תאיר ונזכה כלנו במהרה לאורו בא"י יוצר המאורות. ואין נוהגין בן בספרד וכן כתב רש"י שאין לחתום באור העתיד שאינו מעין החתימה, לפי שסדרו חז"ל הברכה על אור המתחדש בכל יום ולא על אור העתיד. וא"א הרא"ש ז"ל כתב בתשובה דהוי שפיר מעין החתימה ופתיחה דיוצר אור היינו אור שברא הקב"ה בו ימי בראשית ולא היה העולם כדאי להשתמש בו וגנזו לצדיקים לעתיד לבא ועל אור זה נאמר (ישעיה ס') והלכו גוים לאורך והיינו נמי אור חדש שחדש בו ימי בראשית שעתיד הקב"ה לחדש לנו ע"כ וכן דעת רב שרירא גאון שכתב וז"ל מה שכתב רב סעדיה שאין ש"צ רשאי לומר אור חדש על ציון תאיר אין בכך כלום שלא על אותו אור אנו מברכין אלא שהזכרה בעלמא היא.

בית יוסף אורח חיים סימן נט' אות ג ד"ה קדושה שביוצר—ונוהגים באשכנז לחתום כאמור לעושה אורים גדולים וכו' אור חדש על ציון וכו'. . . וא"א ז"ל כתב בתשובה דהוי שפיר מעין החתימה וכו'. כלל ד' סימן כ': ומ"ש רבינו וכן דעת רב שרירא גאון. היינו לומר שגם הוא סובר שיכול לומר אור חדש על ציון תאיר כדסבר הרא"ש אבל אין טעמיהם שוין דלהרא"ש הוי טעמא משום דיוצר אור קאי אאור שנגנז והיינו אור חדש שעתיד להאיר בציון. ולרב שרירא יוצר אור הוא אור שאנו משתמשים בו ואע"פ שאין זה אור חדש העתיד להאיר בציון כשאומר סמוך לחתימה אור חדש על ציון תאיר אין בכך כלום דכיון שמזכיר שם אור בעלמא הויא שפיר מעין פתיחה ואין אנו מדקדקין איזה אור הוא.

The אור חדש presents a unique interpretation as to what is the לקוטי מהריך:

אור חדש על ציון תאיר. הנה יש שאין אומרים אור חדש וכו' והכלל: אל ישנה אדם מן המנהג וכל אחד יש לו על מה שיסמוך. . . ונזכה כלנו במהרה לאורו, נראה לפי עניית דעתי דאפשר הכוונה עפ"י מה שמביא בספר אור המאיר פרשת פקודי ששאלו להבעל שם טוב איזה ענין והיה לפניו ס' הזוהר והסתכל בו ואמר להם כל המאורע, ושאלו אותו מהיכן ידע לדעת ולראות מרחוק, והשיב להם הלא האור שברא הקב"ה היה מאיר עד סוף העולם אך נגנז. והיכן נגנז? בתורה. וכשאדם לומד תורה לשמה ומסתכל בתורה בעין שכלו אז האור הגנוז מאיר לו להשכיל ולראות עד סוף העולם כאשר היה בתחלה. ופירש בזה דע"ז אנו מתפללין והאר עינינו בתורתך לראות את האור הגנוז ע"ש. וזה אפשר ג"כ הכוונה כאן ונזכה כלנו לאורו כי באמת האור חדש היינו האור הגנוז ג"כ כעת יאיר בתורה, אך זה אינו רק לצדיקים אך לעתיד כשיתחדש הקב"ה האור הגנוז אז נזכה כלנו לאורו.

This all explains why in מנהג ספרד, they do not recite the line: אור חדש. In its place they recite: והתקין מאורות משמח עולמו אשר ברא.

TRANSLATION OF SOURCES

ספר אבודרהם ברכות קריאת שמע-Ail Baruch Gdol Da'eh was authored based on a verse in Tehillim (89, 53): Baruch Hashem L'Olam. The reason that the line was authored with each word following the other in alphabetical order in this prayer was to acknowledge that the heavens and the Earth and their history were established only because of the Torah as it is written: Were it not for the Torah, heaven and Earth would not endure. The Torah emerged from the 22 letters of the Hebrew alphabet. That is what was meant in the verse (Song of Songs 1, 4): Let us rejoice and be happy in you. The Midrash says: See within it the 22 letters with which the Torah was written. Reverse the letters in the word "Boch" and you have Chof Bet which represents the number 22.

סידור רב סעדיה גאון-Between all that I heard about the additions and the deletions within the three Brachot of Kriyat Shma, I found that two of the changes do not fit into the original intent of the authors. The first: there are those who recite the line beginning: V'Ohr Chadash Al Tzion Ta'Eer V'Nizkeh Koolanu Mihaira L'Oro. Baruch Ata Hashem Yotzair HaM'oOrot. It is prohibited to recite that line. The type of light that was the basis of the Bracha was the light of the sun itself and not something else (the light of the Moschiach). The second: There are those who conclude the third Bracha of Kriyat Shma by reciting: Baruch Ata Hashem Tzur Yisroel V'Goalo. It is not permitted to recite those words because the theme of the Bracha is the future redemption and not a redemption that already took place. That is why we recite the words: Go'il Yisroel.

טור אורה חיים סימן נט'-It is customary in those areas that follow the Ashkenazic customs to conclude the first Bracha of Kriyat Shma by reciting: K'Amour L'Oseh Orim Gidolim Ki L'Olam Chasdo Ohr Chadash Al Tzion Ta'Eer V'Nizkeh Koolanu B'Mihaira L'Oro. Baruch Ata Hashem Yotzair Ha'M'Orot. That line is not recited by those who reside in Sepharad. So too Rashi advised not to recite that line because it refers to a light that will shine in the future while the theme of the Bracha is not a light that will shine in the future. Chazal authored the Bracha as an acknowledgement of the source of the light that is renewed every day and not about a light that will emanate in the future. My dear father, the Rosh wrote in a Response that the verse: Ohr Chadash does share a theme with the opening and closing Bracha of Yotzair Ohr. The Bracha speaks about the light that G-d created during the six days of creation. The world was not found to be worthy of using that light and G-d hid the light. It was set aside to be used in the future by righteous people. It is about that light that it is written: (Isaiah 60, 3) And nations will walk in your light. This is also considered a new light. It was created during the six days of creation and will be created anew in the future. It is also the opinion of Rav Shreira Gaon who wrote that a prayer leader may say Ohr Chadash Al Tzion Ta'Eer. There is nothing wrong with reciting that line because it is not about the future light of the Moschiach but is a general

statement about light.

בית יוסף אורה חיים סימן נט' אות ג ד"ה קדושה שביוצר -It is the custom among those who follow the Ashkenazic tradition to end the first Bracha of Kriyat Shma with the words: K'Amoor L'Oseh Orim GiDolim etc. Ohr Chadash Al Tzion . . . The Rosh stated in a response that those words share the same theme as the concluding Bracha. This is also the opinion of Rav Shreira Gaon. He also believes that it is proper to recite the line: Ohr Chadash Al Tzion Ta'Eer as the Rosh believes but their reasoning is not the same. The Rosh believes that the word Ohr refers to a light that was created during Creation and then was hidden. This light will light up Tzion in the future. Rav Shreira Gaon believes that the light is a light that we use now. Even though it is not a new light that will light up Tzion in the future when he says the words: Ohr Chadash Al Tzion Ta'Eer before the concluding Bracha it does not matter because as long as he uses the word Ohr, he is mentioning a word that is part of the theme of the opening Bracha and we are not particular as to which light he is referring to.

לקוטי מהריך אור חדש על ציון תאיר -There are those who do not recite: Ohr Chadash etc. The rule is: A person should not digress from the custom within his area. Both those who recite that line and those who omit that line do so based on valid authority. V'Nizkeh Koolanu B'Mihaira L'Oro, in my opinion it appears that its meaning is similar to what is found in the Sefer Ha'Meir Parshat Pikeudei. The Baal Shem Tov was asked a question while the Zohar was open in front of him. He looked into the Sefer HaZohar and gave them an answer to their question. Those with him asked him: How was he able to answer a question that had nothing to do with what he was studying in the Zohar. He answered: Is it not true that the light that G-d created lit up beyond this world and continued into infinity but that G-d hid the light that lit up beyond this world. Where was it hidden? In the Torah. When a person studies Torah for its own sake and looks at the Torah with all his mind then the light that is hidden in the Torah shines for him and the person can see far beyond this world. It is similar to the light that first lit up the world at the time of creation. By this thought the Baal Shem Tov explained what we mean in the words V'Ha'air Eineinu B'Toratecha-that we should be able to see the light that G-d hid within the Torah. That is also the meaning of that which we recite: V'Nizkeh Koolanu L'Oro because in truth the Ohr Chadash that we ask for is the light which was hidden in the Torah. Now it is only available to be seen by Tzaddikim. In the future G-d will once again make the light available for all to see.

SUPPLEMENT

A discussion of the laws and customs of פרשת זכור reproduced from קול ראשון לציון, by Rabbi Mordechai Eliyahu, צופיך

לשבת פרשת זכור

פרשת זכור חשובה ממגילה

רוב הפוסקים אומרים שקריאת פרשה זו דאורייתא. וכך כתב בבית יוסף סימן תרפה: "וכתבו בתוספות בריש פרק היה קורא (ברכות יז. ד"ה בלשון) דיש פרשיות המחוייבין לקרות דאורייתא כמו פרשת זכור (דברים כה יז – יט) ופרשת פרה אדומה (במדבר יט א – כב). (אמנם לדעת הב"ח כל שבת הקריאה היא דאורייתא. אבל רוב הפוסקים חולקים עליו).

וכתב בשו"ת תרומת הדשן בסימן קח: שאלה: בני היישובים שאין להם מנין בעיר, ורצונם ללכת אל הקהילות הסמוכות להם לימי הפורים, כדי לשמוע מקרא מגילה בציבור. צריכין לזוהר שיקדימו ביאתם גם לשבת פרשת זכור שהוא סמוך לפורים, או לאו? תשובה:

יראה דאדרבה צריך טפי שישמע קריאת פרשת זכור בצבור ממקרא מגילה. אע"ג דמקרא מגילה עדיפא וכל מצות נידחות מפניה, מכל מקום לדעת רוב הפוסקים נקראת היא ביחיד. אבל קריאת פרשת זכור כתב האשירי פרק שלשה שאכלו (פרק ז' סימן כ'), דעשה דאורייתא הוא לקרות בעשרה, ודוחה לא תעשה "דלעולם בהם תעבודו". להכי שיחרר רבי אליעזר עבדו, כדי להשלימו לעשרה. ע"ש פרק שלשה שאכלו באשירי. ובתוס' שנ"ץ שכתבו דאין שום קריאה מדאורייתא רק פרשת זכור. ובתוס' הקצרות מברכות פ' שני פירש, דפרשת זכור ופרשת פרה אדומה חייבים לקרות מן התורה. וכן בסמ"ק חלק למצות עשה זכור אשר עשה, וזה שאנו קורין פרשת זכור קודם פורים. וא"כ צריך לזוהר יותר שישמע קריאת פרשת זכור בעשרה ממקרא מגילה בזמנה, אלא שהעולם לא זהירי בהכי. ויש לשים לב כי אע"פ שכתוב בגמרא במגילה דף ג. "דאמר רב יהודה אמר רב: כהנים בעבודתן, ולוים בדוכנן וישראל במעמדן. מכאן סמכו של בית רבי שמבטלין תלמוד תורה ובאין לשמוע מקרא מגילה, קל וחומר מעבודה. ומה עבודה שהיא חמורה – מבטלינן, תלמוד תורה – לא כל שכן?".

עם כל זה עדיף פרשת זכור בעשרה ממקרא מגילה בעשרה. כי פרשת "זכור" חשובה ביותר כי היא מצוות עשה דאורייתא ובעשרה.

זכור לפני פורים המושג (מגילה דף כ"ט) אומרת שפרשת זכור לפני פורים. ופירש"י כדי

"לסמוך מחית עמלק למחית המן". ולכן אם יחול פורים ביום שישי יקראו זכור בשבת קודם לכן כי הימים האלה נזכרים ונעשים קודם נזכרים – בזכור ואח"כ נעשים – בפורים.

זכירה בפה

ובגמרא שם מגילה דף יח. "קראה על פה לא יצא וכו'. מנלן? – אמר רבא: אתיא זכירה זכירה, כתיב הכא "והימים האלה נזכרים", וכתיב התם "כתב זאת זכרון בספר", מה להלן בספר – אף כאן בספר. וממאי דהאי זכירה קריאה היא? דלמא עיון בעלמא! – לא סלקא דעתך, דתניא "זכור" – יכול בלב? כשהוא אומר "לא תשכח" – הרי שכחת הלב אמור, הא מה אני מקיים "זכור" – בפה!.

שואל הרב "בדרך פקודיך" אולי כשהתורה אומרת "זכור – לא תשכח" זה כדי לחיב את האדם בעשה ולא תעשה, ולא בזכירה בפה? ומשאר בצ"ע (ועיין במחנת חינוך סי' תר"ג). אבל כך הלכה שזכירת "זכור" וקריאת מגילה דוקא בפה. וכתוב "כתב זאת" כי רק הקורא מה שכתוב בספר מקיים המצווה ולא בסיפור סיפורים על המן.

מי שלא יכול לשמוע קריאת זכור כתב השו"ע: "א שפרשת זכור ופרשת פרה אדומה חייבים לקראם מדאורייתא, לפיכך בני הישובים שאין להם מנין צריכים לבא למקום שיש מנין בשבתות הללו כדי לשמוע פרשיות אלו שהם מדאורייתא. והוסיף הרמ"א: "ואם אי אפשר להם לבא, מכל מקום יזהרו לקרותם בנגינתם ובטעמם". וזה נפקא מינא למי שנמצא בלי מנין. ובלי ספר תורה שיקרא פרשת זכור עם טעמים ואפי' מתוך חומש.

הקפדה על טעמים במיוחד ביחיד הגמרא מספרת (בבא בתרא דף כא עמוד א) על יואב שר הצבא שהרג רק את זכרי עמלק "כי ששת חדשים ישב שם יואב וכל ישראל עד הכרית כל זכר באדום". שאל דוד את יואב למה לא השמדת את עמלק? אמר לו יואב דכתיב: "תמחה את זכר עמלק". (וקרא יואב "זכר" בניקוד פתח. וחשב שרק זכרים ולא נקבות) אמר ליה דוד: והרי אנחנו קוראים "זכר" בסגול. ענה יואב: אותי לימד הרב שלי "זכר" בפתח. הלך יואב ושאל את רבו ובאמת התברר שרבו הטעה אותו. רצה יואב הורגו. ביקש רחמים ואמר די לי בכך שאני ארור דכתיב על המלמד בטעות "ארור עושה מלאכת ה' רמיה". ומכאן כמה חשיבות הקריאה הנכונה של פרשת זכור, ואיזה תקלה נוראה קראה מכך שלא קראו את הפרשה בצורה נכונה.

ויש שואלים הרי גם אם רבו לימדו בטעות "זכר". הרי יואב שמע כל ימיו שקוראים "זכר" בצירה וידע שרבו טעה. ותירצו שתמיד יואב היה הולך לרבו בפרשת זכור. ולא ראה שקוראים בצורה נכונה. ומכאן צריך החזן לדעת כמה צריך להזהר לקרוא פרשת זכור בטעמים מדויקים.

להבין את התפלה

וכתוב במדרש ומובא בדברי החיד"א שלכן כתוב "כתוב זאת זכרון בספר ושים באזני יהושע" שלא רק יכתוב בספר כי אפשר לקרוא "זכר" בטעות כמו המורה של יואב. ולכן צותה תורה "ושים באזני יהושע" שלא יטעו.

קריאת פרשת זכור בעשרה שואל המג"א (תרפ"ה סע"ק א') על תרומת הדשן שהובא לעיל, למה צריך דוקא לקרוא פרשת זכור דוקא בעשרה ויפסיד קריאת מגילה הרי יכול לבוא בפורים וישמע מגילה וכן יצא יד"ה של פרשת זכור בקריאת ויבא עמלק. ואכן כך מתרץ המג"א שיוצא יד"ה בקריאת ויבא עמלק. והקשה עליו המש"ב בקריאת ויבא עמלק בפרשת בשלח שקוראים בפורים. לא יוצא יד"ה זכור מה שעשה וכדברי הרמב"ן שכתב (דברים כה) "זכור את אשר עשה לך עמלק – כבר הזכרתי (לעיל כד ט) המדרש שדרשו בו בספרא (בחקותי פרשה א ג), יכול בלבך, כשהוא אומר לא תשכח הרי שכחת הלב אמורה, הא מה אני מקיים זכור שתהא שונה בפך. וכן בספרי (תצא קסו), זכור את אשר עשה לך עמלק, בפה. לא תשכח, בלב. ולא ידעתי מה היא הזכירה הזו בפה, אם לאמר שנקרא פרשת עמלק בציבור, ונמצינו למדין מן התורה בשניה זכור (מגילה כט א), ויהיה סמך למקרא מגלה מן התורה: והנכון בעיני שהוא לומר שלא תשכח מה שעשה לנו עמלק עד שנמחה את שמו מתחת השמים, ונספר זה לבנינו ולדורותינו לומר להם כך עשה לנו הרשע, ולכך נצטוינו למחות את שמו. וכן במעשה מרים נצטוינו להודיעו לבנינו ולספר בו לדורות, ואע"פ שהיה ראוי גם להסתירו שלא לדבר בגנותן של צדיקים, אבל צוה הכתוב להודיעו ולגלותו כדי שתהא אזהרת לשון הרע שומה בפיהם, מפני שהוא חטא גדול וגורם רעות רבות ובני אדם נכשלים בו תמיד, כמו שאמרו (ב"ב קסה א) והכל באבק לשון הרע". ומשמע מדבריו שקריאת פרשת זכור מדרבנן וסיפור מעשיו הרעים מהתורה.

זכירת עמלק דאוריתא, קריאת הפרשה דרבנן או דאוריתא.

ברמב"ם הלכות מלכים פרק ה הלכה ה כתב "וכן מצות עשה לאבד זכר עמלק, שנאמר תמחה את זכר עמלק, ומצות עשה לזכור תמיד מעשיו הרעים ואריבתו, כדי לעורר איבתו, שנאמר זכור את אשר עשה לך עמלק, מפי השמועה למדו זכור בפה לא תשכח בלב, שאסור לשכוח איבתו ושנאתו".

ומשמעות לשונו היא שזכירת מעשה עמלק היא דאוריתא. וזה כל רגע ורגע" ומצות עשה לזכור תמיד מעשיו הרעים ואריבתו". אך קריאת פרשת זכור היא מדרבנן.

ואומר החינוך שמהתורה די לקרוא פעם או שני פעמים בשנה. אבל חכמים קבעו לזכרו ביום מיוחד לפני פורים. בשבת זכור. ולפי זה קריאת הפרשה היא מהתורה. ולמעשה קושית המש"ב על המג"א אפשר לתרץ כי הרי המקור לזה הוא בגמרא (מגילה י"ח ע"א) ושם מביאים הוכחה שצריך ספר ממה שכתוב כתוב זאת זכרון בספר וזה כתוב בפרשת בשלח שקוראים ביום פורים (ועיי' פיר"ח שכתב "ופרישנא זכור בפה מה שכתוב "בספר" וא"כ אפשר לצאת יד"ה בפרשת בשלח).

למסקנא צריך לעשות מאמץ מיוחד לבוא למקום שיש עשרה ולקרוא בס"ת.

פרשת עמלק הכתובה בסוף פרשת כי-תצא.

חולה או אדם שנמצא במילואים או במקום שאין שם עשרה או אין ס"ת יקרא את פרשת זכור מתוך חומש אפילו ביחיד וברור שזה בלי ברכה. ועדיף שיקרא עם טעמים. וכן י"א שתמיד לפני קריאת הפרשה הן ביחיד הן בציבור ילמד מפרשים על הפרשה כדי לדעת רשעותו של עמלק. אחרת ע"י קריאה בתורה בלבד מבלי להבין לא יוצא יד"ח לדעת הרמב"ן.

וטוב שיבוא ביום פורים לשמוע קריאת פרשת ויבא עמלק מהש"צ ויתכוון לצאת יד"ח פרשת זכור. וכן בחודש אלול בפרשת כי תצא יאמר לחזן שיכוון להוציא אותו יד"ח פרשת זכור ולא כמו שקורא בתורה ככל שבת.

נשים בקריאת זכור כותב החינוך (סי' תר"ג) וז"ל: "מדיני המצוה מ"ש ז"ל שחייב זכירה זו בלב ובפה וכן הוא בספרי זכור את אשר עשה יכול בלבבך כשהוא אומר לא תשכח הרי שכחת הלב אמורה הא מה אני מקיים זכור שתהא שונה בפ"ך ע"כ בספרי כדי שלא ישכח הדבר פן תחלש איבתו ותחסר מן הלבבות באורך הזמנים ואל הזכירה הזאת בלב ובפה לא ידענו בה זמן קבוע בשנה או ביום כמו שנצטוונו בזכירת יצי"מ = יציאת מצרים = בכל יום ובכל לילה והטעם כי הזכירה היא העיקר בדת וכו' אבל טעם זכירת מה שעשה עמלק אינו רק שלא תשכח שנאתו מלבבינו ודי לנו בזה לזכור הענין פעם בשנה או בשתי שנים או בשלש והנה בכל מקומות קוראים ישראל ספר התורה בשנה אחת או בשתיים או בשלש לכל הפחות ויוצאים בכך ממצוה זו ואולי נאמר כי מנהגן של ישראל לקרותה בשבת מיוחד בכל שנה ושנה תורה היא ומפני מצוה זו הוא שקבעו כן והוא השבת שלפני הפורים לעולם וכו' ונוהגת מצוה זו בכל מקום ובכל זמן בזכרים ולא בנקבות כי להם לעשות המלחמה ולא לנקבות".

שואל הבא"ח (תורה לשמה קפז) איך קבע החינוך שנשים פטורות כי לא באות למלחמה. הרי במלחמת מצוה גם נשים יוצאות.

ועוד הרי יש מצוה להלחם נגדו, ויש מצוה לזכור בפה מה שהפריע לנו להזכיר רשעותו. ובזה גם אשה יכולה לספר שהרי יש לה כח דיבור. ולמעשה בתול"ש פסק שאשה לא חייבת. ואילו בספרו "ידי חיים" (סי' תרפ"ה) פסק שאשה כן חייבת.

ולכן למסקנא אנו פוסקים שנשים פטורות כדעת החינוך אך נשים שרוצות להחמיר על עצמן תבוא עליהן ברכה ובלבד שלא יקבלו על עצמן דבר זה כנדר אלא כמנהג טוב. ולכן טוב לאשה לבא לבית הכנסת לשמוע "זכור" ותאמר בלבבה לא להתחייב בנדר אלא רק כמנהג טוב כדי שאם לא תוכל לא יהיה כנדר. והיה מנהג בדור הקודם. שהיו הגברים קוראים בבית בפרשת זכור את "מי כמוך" כדי שיצאו הנשים ידי חובה בזכירת הענין.

להבין את התפלה

להבין ענין זכור יש מי שאומר כי הקורא צריך להבין ענין "זכור" בדברי הרמב"ם הנ"ל והרמב"ן על התורה להסביר ולאמר ולדעת את מעשיו הרעים והמקולקלים שרדף אחרי ישראל במדבר כשהיו בשיא התרוממות ואמונה בה' ובא לקרר אותם מתורה ומצוות. וכן לטמא אותם, וכן להחדיר בהם שהכל מקרה ואין דין ואין דייקן. ולהמעיט ערכם שהיו בקדרה רותחת והאומות חששו ליגע בהם ובא הוא ואע"פ שידע שיכווה החליט לעשות זאת ובלבד לקררה בפני אחרים, או שחתך ערלות וזרק כלפי מעלה בזלזול וכן שאר מפרשים על מעשיו שראה את הנחשלים ובהם התחיל וכו' כמו שמפרשים חז"ל ומפרשי התורה על התורה. כי אחרת אם אדם קורא פרשת זכור ולא מבין את תוכן מעשה הרשע של עמלק לדידהו לא יצא יד"ח וע"כ יש לעיין בזה לפני הקריאה.

ואסור להרהר פירוש רש"י באמצע הקריאה. אלא לקרוא "זכור" בהבנה פשוטה. ורצוי מאוד ללמוד לפני כן ענין עמלק וזכור ופירוש הפסוקים על פי המפרשים כאמור. יש נוהגים להכות בנעליהם על הרצפה כשאומרים "עמלק" בבחינת מחה וכו' מתחת השמים. אולם אין לעושה כן באמצע הקריאה שמבלבל אחרים ויתכן ועי"ז אחרים לא ישמעו טוב. אומנם מובא (באסת"ר פ"ו) במדרש שרבנו הקדוש רבי כשהיה מגיע לשם המן במגילה היה אומר ארור המן ובניו ושם רשעים ירקב ור' פנחס כשהיה מגיע לשם חרבונה היה אומר חרבונה זכור לטוב. וי"א כ"ש כשהיו מזכירים שם מרדכי היה אומר זכר צדיק לברכה. אולם למעשה אין לאמר זאת באמצע המגילה ובפרט כשהוא שומע מאחרים, כאמור לעיל.

ספר מהודר בזכור

כיון שזו קריאה דאורייתא רצוי להקפיד להוציא את ספר התורה המהודר ביותר שיש בבית הכנסת. המונה ביותר והכתוב על קלף לא משוח וכד' ובדיעבד כל ס"ת כשר מוציאים לקרוא בו.

אם ירצה מישחו שיוציאו הספר של הוריו שחל אזכרתם באותו הזמן וס"ת זה אינו מהודר ויש מהודרים ממנו יפייסו אותו שיוציאו אותו לס"ת ראשון שקוראים בו פרשת השבוע. טעמים לפי המנהג כדאי ורצוי שישמע כל אחד קריאת זכור בניגון של בני עדתו ובספר של עדתו. ואם לא – יצא ידי חובה. ולא לעשות מחלוקת על זה.

אהבת עולם OR אהבה רבה

We have already reviewed several aspects of the **ברכה** of **אהבה רבה**. Our concern this week is to understand the Talmudic source for the opening words of the **ברכה**. Does it not appear from the **גמרא** that the opening words of the **ברכה** should be: **אהבת עולם**?

ברכות דף י"א ע"א' א' – משנה. בשחר מברך שתיים לפניו ואחת לאחריה, ובערב מברך שתיים לפניו ושתיים לאחריה, אחת ארוכה ואחת קצרה. מקום שאמרו להאריך – אינו רשאי לקצר, לקצר – אינו רשאי להאריך, לחתום – אינו רשאי שלא לחתום, שלא לחתום – אינו רשאי לחתום. **גמרא.** מאי מברך? – אמר רבי יעקב אמר רבי אושעיא: (ישעיהו מ"ה) יוצר אור ובורא חשך. . . ואידך מאי היא? – אמר רב יהודה אמר שמואל: אהבה רבה. וכן אורי ליה רבי אלעזר לרבי פדת בריה: אהבה רבה. תניא נמי הכי: אין אומרים אהבת עולם אלא אהבה רבה. ורבנן אמרי: אהבת עולם, וכן הוא אומר (ירמיהו ל"א) ואהבת עולם אהבתיך על כן משכתיך חסד. אמר רב יהודה אמר שמואל: השכים לשנות, עד שלא קרא קריאת שמע צריך לברך, משקרא קריאת שמע אינו צריך לברך, שכבר נפטר באהבה רבה.

These are the issues that arise out of this **גמרא**: 1) When there is a dispute between an individual **שמואל** and the **רבנן**, do we not follow the majority, i.e. the **רבנן**? 2) Should we not follow the **רבנן** who provide a Biblical source for their position as opposed to **שמואל** who provides no source for his position?

The **רבנן** uses this **גמרא** as support for his holding like the **רבנן**.

מסכת ברכות דף ה' ע"ב' ב' – שנייה מאי היא? אמר רב יהודה אמר שמואל אהבה רבה; ורבנן אמרי אהבת עולם. תניא נמי הכי אין אומרים אהבה רבה אלא אהבת עולם וכן הוא אומר ואהבת עולם אהבתיך וקיי"ל כרבנן. והאי דאמר' לקמן אמר רב יהודה אמר שמואל השכים לשנות קודם שיקרא ק"ש צריך לברך, לאחר שקרא ק"ש אינו צריך לברך, מאי טעמא שכבר נפטר באהבה רבה, ההוא מימרא דשמואל הוא דהוא מאריה דשמעתא קמייתא הוא. ורבנן פליגי עליה, וכבר אידחיא לה הא דשמואל דתניא כותיהו דרבנן, וכל מאי דמשתכחת בתר הכי אהבה רבה אעיקרא דשמואל גריר.

Several **ראשונים** view the practice of reciting **אהבה רבה** in **שחרית** as a compromise:

תוספות ברכות דף י"א עמוד ב' – ורבנן אמרי אהבת עולם וכו' – הלכך תקינו לומר בשחרית אהבה רבה ובערבית אהבת עולם. **רא"ש ברכות פר' א' סימן יב' – והגאונים כתבו שיש לקיים דברי שניהם.** וכן באשכנז ובצרפת נהגו לומר בשחרית אהבה רבה ולומר בערבית אהבת עולם. **ספר שבולי הלקט ענין תפילה סימן יד' – וכתב ר' צמח גאון זצ"ל יש מקומות שאומרים אהבה רבה ויש מקומות שאומרים אהבת עולם אלא שאל מר הר"ר יעקב את רב**

חננאי ז"ל מפני מה אומרים אהבה רבה והא תניא כרבנן דאמרי אהבת עולם? ואמר לו בשחר אנו אומרים אהבה רבה ובערב אנו אומרים אהבת עולם. והלכות גדולות ורבינו חננאל ורבינו יצחק פאסי ז"ל פסקו הלכה כרבנן וכן כתב ג"כ רבינו ישעי' זצ"ל כיון דתניא כרבנן הלכתא כוותייהו ומה לנו לעשות כשמואל.

The presents a practical explanation for the compromise.

ולי הקמן נראה שעוד מטעם אחר אחזו בהנוסחא אהבה רבה לשחרית, והוא כדי שלא למענות בגוף הברכות ולהחליף הברכה של ערבית לשחרית ושל שחרית לערבית וכמו שמתחילים ג"כ מטעם זה בשחרית אמת ויציב ובערבית אמת ואמונה אף כי בשמעתם שניהם שוים כי יציב הוא אמונה, אך לא תיקנו לומר אמת ואמונה בשחרית ובחרו בשינוי לשון כדי שלא יטעה אדם בשגירות לשונו לומר גם שחרית אמת ואמונה כל זאת וכו' או בערבית אמת ויציב וכו' כן נראה גם כן טעמו של שמואל שאמר בשחרית אהבה רבה אהבתנו ולא אהבת עולם אהבתנו ה' אלוקינו וכו' וזה הטעם באמת כדאי לנוסח האשכנזים.

The presents a passionate defense for reciting only אהבת עולם .

ספר כלבו סימן ח ד"ה וגומר הברכה-וגומר הברכה עד יוצר המאורות, ואח"כ מתחיל ברכה שניה של ק"ש אהבת עולם. וברכה זו אינה פותחת בברוך לפי שהיא סמוכה לחברתה. ופסקו הגאונים ז"ל כרבנן דאמרי אהבת עולם וכו' ולא כשמואל דאמר אהבה רבה וכו', דיחיד ורבים הלכה כרבים. ועוד כי המטבע הזה יותר נראה נכון שאנו מודים ומברכין ה' יתברך שאוהב אותנו אהבת עולמית שלא פסקה ממנו ולא תפסק, כי מאהבתו אותנו הוכיחנו בגלות ובאהבתו ובחמלתו ישיבנו לקדמותינו על מכוננו ותלנו תל שהכל פונים בו.

The tries to find Biblical support to the practice of reciting אהבה רבה.

שולחן ערוך אורח חיים סימן ס' סעיף א' – ברכה שנייה: אהבת עולם (הגה: וי"א אהבה רבה, וכן נוהגין בכל אשכנז) . . משנה ברורה סימן ס' ס"ק ב' – וכן נוהגין – היינו בבקר אבל בערב נוהגין לומר אהבת עולם. והטעם שנהגו לומר בבוקר אהבה רבה משום דכתיב חדשים לבקרים רבה אמונתך. וכ"ז לכתחלה אבל בדיעבד אף אם אמר כל הנוסח של אהבת עולם בבוקר יצא ידי חובתו.

The argues that the Biblical support for reciting אהבת עולם is a valid argument only as to reciting אהבת עולם at night.

ברכות דף יא' עמ' ב' – בתוספות ד"ה ורבנן אמרי אהבת עולם הלכך תקנו לומר כו'. והטעם בזה נראה משום דמימרא דשמואל. ומכילה סוגיא דבסמוך משמע דבשחרית אומר אהבה רבה ומה שאמרו בערבית אהבת עולם היינו משום דקרא קא מסייע ליה דכתיב אהבת עולם אהבתיך על כן משכתיך חסד וזה שייך יותר בברכת התורה של ערבית עפ"י מה דאמרינן בכמה דוכתי כל העוסק בתורה בלילה מושכין עליו חוט של חסד ביום, כן נראה לי.

May our Study of אהבה רבה Bring a רבקה בן רביאל פיישל לאפרים פיישל

TRANSLATION OF SOURCES

מִשְׁנָה-ברכות דף י"א ע"א. In the morning two blessings are to be said before Kriyat Shma and one after it. In the evening two are said before Kriyat Shma and two after it, one long and one short. Where the Sages ruled that a long Bracha should be said, it is not permitted to say a short one. Where they ordained a short Bracha, a long one is not permitted. A prayer which they ordered to be concluded with a Bracha must not be left without such a conclusion; one which they ordered to be left without such a conclusion must not be so concluded. **GEMARA**. What Brachot does one say in the morning? R. Jacob said in the name of R. Oshaia: Blessed are You who forms light and creates darkness' . . . Which is the other Bracha— Rab Judah said in the name of Samuel: 'With abounding love'. So also did R. Eleazar instruct his son R. Pedath to say: 'With abounding love'. It has been taught to the same effect: We do not say, 'With everlasting love', but 'With abounding love'. The Rabbis, however, say that 'With everlasting love' is said; and it is based on the verse: Yes, I have loved you with an everlasting love; therefore with affection I have drawn you. Rab Judah said in the name of Samuel: If one rose early to study the Torah before he had recited the Shema', he must say a Bracha over the study. But if he had already recited the Shema', he need not say a Bracha, because he has already fulfilled his obligation by saying 'With abounding love'.

ר"י-What is the second Bracha? Rav Yehuda said in the name of Shmuel: Ahava Rabbah. Rabbanan said: Ahavat Olam. We learned similarly elsewhere: We do not say Ahavah Rabbah but we do say Ahavat Olam. This position is supported by the verse: Ahavat Olam Ahavateech. We follow the holding of the Rabbanan. The fact that later in the gemara we learn Rav Yehudah said in the name of Shmuel: one who rose from his sleep and wanted to learn before reciting Kriyat Shma he should make a Bracha before commencing to learn. However if he learns for the first time after reciting Kriyat Shma, he does not need to make a Bracha . Why not? Because he fulfilled his obligation to make a Bracha when he recited the prayer Ahava Rabba. This ruling is accordance with the position of Shmuel. The Rabbanan disagree. We already saw that the Rabbanan disagreed and that the holding followed their position. If you should find any further reference to Ahavah Rabbah, know that it expresses the position of Shmuel.

תוספות ברכות דף י"א עמוד ב'.-Therefore they began the practice to recite Ahavah Rabbah in Tefilat Schacharit and to recite Ahavat Olam in Tefilat Maariv. **רא"ש ברכות פר' א' סימן יב'**. The Goanim wrote that we should follow both the position of Shmuel and the position of Rabbanan. That is the practice in Ashkenaz and France to recite Ahavah Rabbah in Tefilat Schacharit and Ahavat Olam in Maariv. **ספר שבולי הלקט ענין תפילה סימן יד**.-Rav Tzemach HaGaon wrote: there are places where they recite Ahavah Rabbah and there are places where they recite Ahavat Olam. Rav Yaakov asked Rav Chanuni why do they recite Ahavah Rabbah. Did we not learn that the Rabbanan said to recite Ahavat Olam? They answered him that in the morning we recite Ahavah Rabbah and in the evening we recite Ahavat Olam. Hilchot Gedolot, Rabbi Chananel and Rabbenu Yitzchak Passi held like the Rabbanan. So wrote Rabbi Yeshaya that since the gemara

said like Rabbanan, the Halacha follows the Rabbanan. For what reason should we follow Shmuel as well.

לְיִשְׂרָאֵל-To me, the small one, it appears that they compromised between the position of Shmuel and the Rabbanan for a different reason; i.e. in order to avoid mixing up the Brachot and to not accidentally recite the Bracha that accompanies the Maariv service during the Schacharit service and visa versa. This is also the reason that after Kriyat Shma in the morning service we recite Emet V'Yaatziv and in the Maariv service we recite Emet V'Emunah even though the words mean the same thing in that the word Yatziv means the same thing as the word Emunah. That is why they did not have the practice of reciting Emes V'Emunah in the Schacharit service. Instead they chose other words to avoid a person making a mistake because the words that follow flow easily from his lips and he could accidentally recite Emes V'Emunah during the Schacharit service and Emes V'Yatziv in the Maariv service. It therefore appears that was Shmuel's reason for reciting Ahavah Rabbah and not Ahavat Olam in Tephilat Schacharit. That is the real reason why it is a good idea to follow Nusach Ashkenaz.

סֵפֶר כְּלָבוּ סִימָן ח ד"ה וְנוֹמֵר הַבְּרָכָה-After reciting Yotzair Ha'M'Orot, we begin the second Bracha of Kriyat Shma, Ahavat Olam. This Bracha does not open with the words Baruch because it is connected to another Bracha. The Gaonim held like the position of the Rabanan that the second Bracha of Kriyat Shma should begin with the words: Ahavat Olam which is not the position of Shmuel who advocated reciting the words: Ahavah Rabbah. We follow the Rabanan because when there is a dispute between many and one, we follow the many. There is another reason to follow Rabanan. Their choice of words reflects the idea that G-d loves us with a permanent love that has never stopped and will never end. It is G-d's desire to chastise us that has caused us to be sent into exile. It will be G-d's love for us that will cause Him to return to us what we once had. G-d will once again have a home that will be on a hill that everyone will turn to.

שׁוֹלְחֵן עֵרוֹךְ אֹרַח חַיִּים סִימָן ס' סְעִיף א'-The Second Bracha-Ahavat Olam (RAMAH-Others hold that it is Ahavah Rabbah. That is how we practice in the Ashkenazic world). **מִשְׁנֵה בְּרוּרָה סִימָן ס'** **ס"ק ב'**-The RAMAH's comment pertains to Tephilat Schacharit but in Tephilat Maariv we recite Ahavat Olam. The reason they wanted to recite Ahavah Rabbah in the morning service was because of the verse: Chadashim LaB'Karim Rabbah Emunasecha (the connection is the word: Rabbah). That is the practice one should follow but if by accident one recited the blessing Ahavat Olam in Tephilat Schacharit, he still fulfilled his obligation.

פְּנֵי יְהוֹשֻׁעַ בְּרִכּוֹת דָּף י"א ע"ב ב'-Tosaphot in the comment beginning with the words: V'Rabbanan Omrei states: and so they resolved to recite Ahavah Rabbah in the morning and Ahavat Olam in the night. The reason why that practice evolved is because it appears from the gemara that the conclusion was to recite Ahavah Rabbah in the morning. The reason why they did not decide to recite Ahavah Rabbah at night is because of the verse attributed to the Rabbanan wherein it is written: Ahavat Olam Ahavtich Al Kain MiShachtich Chesed. This verse has special relevance to learning at night in accordance with an adage that appears in several places: all who are involved in Torah study at night, is extended a thread of kindness during the day¹.

1. The **פְּנֵי יְהוֹשֻׁעַ** makes a connection between the word "מִשְׁכַּתִּיךָ" found in the verse and the word "מוֹשְׁכֶיךָ" found in the adage.

SUPPLEMENT

A **תשובה** by the Sephardic Chief Rabbi, Rabbi Bakshi-Doron as to whether a marriage can take place on **תענית אסתר**. What makes this **תשובה** particularly interesting is that Rabbi Doron in his introduction prefaces his remarks by noting that the question arose during a period of persecution when it was unsafe for Jews to congregate at night in meeting places. Unfortunately he is not more specific about when the question was asked and where the persecution was taking place.

בנין אב – ח"ג סימן כט. עריכת חופות בתענית אסתר בשעת חירום פתיחה

התשובה נכתבה בעת צרה וצוקה במלחמת המפרץ, כשנתקיים בנו "בא בחדריך מפני חמת המציק", ומבחינה בטחונית היה אסור להקהל באולמות בשעות הלילה, והקדימו החופות באולמות אחר הצהריים, לא תקום פעמיים צרה.

כמדי שנה אושר ע"י הרבנות בעירנו לערוך חופות באור ל"ד אדר, שהוא פורים דפרוים, וזאת על יסוד ההלכה בשו"ע או"ח סי' תרצ"ו סעיף ח' שמותר לישא אשה בפורים, אולם בימים אלה, עקב מצב החירום האוסר על האולמות לרכז קהל לאחר החשיכה, מקדימים עתה את החופות לשעות אחר הצהריים, כך מבקשים להקדים גם בעלי השמחה שקבעו חופותיהם לליל י"ד אדר, ונקלענו לבעיה חמורה, לפי שי"ג אדר הוא תענית אסתר, ואיך נתיר עריכת החופות באולמות ביום התענית. מאידך, אם יבטלו החופות, מלבד עגמת הנפש וההוצאות המרובות שיגרמו למשפחות, כיון שהאולמות אינם פנויים בעונה זו שלפני הפסח, ידחו החופות לזמן מאוחר, לפחות עד לאחר ימי הספירה, וכידוע דחיית החופות בדור זה יש בו יותר מאשר ביטול מצוה, וד"ל. על כן אמרתי למצוא הפתח, לאפשר לקיים החופות במועדם, בכדי שלא יבטלו, ויגילו בזמן שמחתם, ומאידך לא לפגוע ביום התענית, ולאפשר למסובים לשמחה בשמחת חתן וכלה, ואם כי הפתח דחוק, כדאי לסמוך עליו בשעת הדחק לשמח חתן וכלה, ע"י שנקצר בתענית, ונרבה בשמחה.

על כן הצעתי להתפלל ערבית באולם ביום י"ג בזמן פלג המנחה, שהוא שעה ורבע לפני הלילה, ולהסתמך על כך שבדינים דרבנן סמכין על שיטת ר"ת (הו"ד בב"י או"ח סי' רל"ג) שמפלג המנחה הוא לילה (עי' ביאור הלכה סי' תפ"ט סעיף ג' ד"ה מבעוד יום), ועם תפילת ערבית נפסקה התענית, ומותרים במשתה ושמחה. והנה אם הציבור כשר והגון, יקראו המגילה מיד לאחר ערבית בפלג המנחה, כמבואר בשו"ע סי' תרצ"ב, שבשעת הדחק אפשר לקרוא המגילה מפלג המנחה, ויערכו החופה מבעוד יום. אולם, גם אם הציבור לא יקרא המגילה, שלא יתאפשר הדבר מבחינת המקום והרעש וכדו', או שירצו לנצל את הזמן

ולהקדים החופה יותר, אפשר להתיר בדיעבד, לערוך החופה ולהסב לסעודה מיד לאחר תפילת ערבית, בפרט כשמדובר בציבור שבלאו הכי לא ישמע מגילה גם אחר כך, וכבר אכל ולא הקפיד בקיום התענית. עכ"פ לפני פלג המנחה ולפני שהקהל התפלל ערבית באותו אולם, אין להתיר הסעודה בתענית, גם אם מדובר בציבור שבלאו הכי לא מתענה. וגם אם אין בזה לפני עיור, יש בכך משום מיגדר מילתא, ולא גרע מימי ספירת העומר, שהרבנות אוסרת עריכת כל שמחה באולמות הכשרים. ולא נחלל שמחת החופה וקדושתה בעריכת חופות בזמן איסור שמחה ומשתה. והנני לבאר בזה צדדי השאלה לפרטיה לדעת את הדרך ילכו בה.

יש לברר בזה:

- א. אם מותר לערוך חופה ביום תענית.
- ב. אם תענית אסתר נחשב כיום תענית לענין זה.
- ג. אם החתן צריך להשלים התענית ביום חופתו.
- ד. אם צריך להשלים התענית ביום תענית אסתר עד צה"כ.
- ה. אם אפשר לקרוא המגילה ביום י"ג מפלג המנחה בציבור.
- ו. אם אפשר להסב בסעודת מצוה לפני קריאת המגילה, בליל י"ד.

בנין אב – ח"ג סימן כט. א. אם מותר לערוך חופה ביום התענית

הרמב"ם בהל' תעניות פ"א הל' י"ד ביאר שיום התענית אסור לא רק באכילה ושתייה, אלא גם בשאר עניני שמחה ועונג, וז"ל "כל השרוי בתענית, בין אם היה מתענה על צרתו או על חלומו, בין שהיה מתענה עם הציבור על צרתם, הרי זה לא ינהג עידונים בעצמו, ולא יקל ראשו, ולא יהיה שמח וטוב לב, אלא דואג ואונן, כענין שנאמר מה יתאונן אדם חי גבר על חטאיו", ולפ"ז היה מקום לאסור לערוך חופות ביום התענית שהרי החופה היא יום שמחת ליבו של החתן, ויום טוב הוא לו. אולם מצאנו ברמ"א, שעורכים חופה ביום התענית כמבואר באו"ח סי' תקנ"נ סעיף ג', וז"ל "ואם יש חופה ביום התענית בערב שבת נוהגים להתפלל מנחה ולקרוא ויחל ואח"כ עושים את החופה". מבואר שעורכים חופה בתענית, ומקור הדברים בתוס' עירובין מ: "במעשה שהיה חופה בעשרה בטבת ונתנו הכוס לתינוק לשתות". ואפשר שהתירו רק לערוך החופה לפני השבת, ואין בזה שמחה כ"כ לפי שעיקר הסעודה היא בשבת, ואכן כתב שם המגן אברהם שגם החתן לא יטעם מהכוס, ורק יטעימו לקטן, ועיין בדגול מרובה שם שציין להקשות מדברי המגן אברהם סי' תקנ"ט סק"א, שכתב בשם הר"ש הלוי שחתן ביום תענית ציבור לא ישלים תעניתו, אע"פ שהיה בידו

להבין את התפלה

לדחות יום הנישואין, והוסיף שם המג"א "ועכשיו שנתפשט המנהג לעשות הסעודה בלילה א"כ גם ביום התענית אין להקל", ומבואר מדבריו שרק סעודת הנישואין של חתן ביום חופתו מתירה האכילה, לדברי הר"ש הלוי, אבל עצם החופה אין בכוחה לדחות התענית. אולם בדגול מרבבה שם הקשה על דבריו שהרי בעל ברית אוכל במ' באב נדחה, לפי שיום טוב שלו הוא, אע"פ שהקהל אסור בסעודה, ומבואר שיום שמחת ליבו הוא היום טוב הדוחה, ולא הסעודה.

המגן אברהם הקשה ע"ד השו"ע בסי' תרצ"ו שם"ל שנושאים נשים בפורים, מהא דקיי"ל בסי' תקמ"ו שאין מערבין שמחה בשמחה, ואיך יערב שמחת הנישואין בשמחת פורים. וכתב שם "לכן נראה לי שיעשה החופה ביום י"ג", והנה יום י"ג הוא תענית אסתר, וכתב שכיון שאסור לערב שמחת החופה בשמחת הפורים יקדים השמחה לי"ג, ומוכח שאע"פ שהחופה לבד שמחה היא ואסורה לדבריו בי"ד, מ"מ משום שמחת הפורים מותר בי"ג, ואע"פ שיום תענית הוא.

וצריך לבאר ששמחה רוחנית של קיום מצוה, כמו שמחת לבו של חתן אינה בגדר "עידונים", וש"לא יהיה שמח וטוב לב" שהזכיר הרמב"ם באיסור ביום התענית, כשם שהתורה המשמחת את הלב אינה אסורה בכל תענית, לבד מט' באב, וכן גם עצם החופה אע"פ שיש בה שמחה רוחנית מותרת היא ביום התענית, ולא אסרו אלא שמחה גשמית של אכילה ושתיה ושאר תענוגות גשמיים, וזו כוונת הרמב"ם במש"כ "שמח וטוב לב", כלשון הפסוק "וטוב לב משתה תמיד". ואילו בדין אין מערבין שמחה בשמחה האיסור הוא שאין לערב שמחה רוחנית בשמחה רוחנית אחרת, לפי שיש לשמוח שמחת הלב לכל שמחה בנפרד, כדברי התוס' במועד קטן ח. שכתבו הטעם שאין מערבין שמחה בשמחה, וז"ל "נראה קצת כמו אין עושין מצוות חבילות חבילות, דבעינן שיהיה לבו פנוי למצוה אחת ולא יפנה עצמו ממנה, וכן שמחה בשמחה שיהא לבו פנוי בשמחה". ועל כן יש להפריד את שמחת החופה ליום אחר משמחת הפורים, ואילו אם הסעודה שהיא השמחה הגשמית תהא בפורים, אין בזה משום אין מערבין.

וראיתי למרן הגר"ע יוסף שליט"א בשו"ת יביע אומר אהע"ז ח"ו סי' ז' שדן בזה אם אפשר לערוך חופה בעשרה בטבת, והביא דברי התוס' בעירובין הנ"ל והראשונים, ודברי המג"א שם ובסי' תקנ"ט בשם הר"ש הלוי שדנו במפורש על חופה בעשרה בטבת, ומאידך הביא דברי הפרי מגדים בסי' תקנ"א, והביאור הלכה שם שכתבו שכמו שאין לעשות חופה מר"ח אב עד התענית כך לא מסמנא מילתא לעשות חופות גם בי"ז בתמוז ועשרה בטבת, וע"ש שהביא בזה עוד כמה אחרונים.

והנה אם טעם האיסור לעשות חופות בי"ז בתמוז ועשרה בטבת, משום שהוא כר"ח אב עד התענית שלא מסמנא מילתא, יש לחלק בין עשרה בטבת וי"ז בתמוז לתענית אסתר, לפי שאכן עשרה בטבת וי"ז בתמוז הם ימי פורענות, והתענית בהם משום שימי פורענות הם,

ומסתבר שלא מסמנא מילתא לישא אשה בימים אלה, אולם תענית אסתר ב"ג אדר לא יום פורענות הוא, אדרבא יום הנס הוא, וקוראים בו המגילה בכפרים, דזמן קהילה לכל הוא כלשון הגמ' בריש מגילה, ומה שמתענים בו הוא רק זכר לתענית שהתענו אבותינו בפורים, ואין משום לא מסמנא מילתא בדבר, וראיה לזה מדברי הגמ' במגילה שד' צומות החלים בשבת דוחין אותן ליום ראשון שאחר השבת ולא מקדימין לפי "שאקדומי פורענותא לא מקדמינן", ואילו תענית אסתר מקדימים, והטעם לפי שאין בה פורענות כלל. לפי זה בתענית אסתר ברור שמותר לערוך חופה, ולדברי המגן אברהם יש להקפיד בפורים לערוך החופה מבעוד יום, ולפי זה יראה שאין כל מניעה בעריכת החופה ביום תענית אסתר.

ב. אם החתן צריך להשלים התענית ביום חופתו

המגן אברהם בס' תק"ן כתב שכשעורכים חופה ביום התענית לא ישתה החתן מהכוס, ויתנו לתינוק לשתות, לפי שצריך החתן להשלים התענית עד צאת הכוכבים. ובס' תקנ"ט סק"א הביא בשם הר"ש הלוי שחתן ביום חופתו אינו משלים התענית, גם בתענית ציבור, וחילק שם בין יום חופתו לשבעת ימי המשתה שצריך להתענות ולהשלים עם הציבור, ועיין בחכמת שלמה שם שכתב לחלק בין אם החופה לפני פלג המנחה שחייב להשלים התענית ובין אם החופה לאחר פלג המנחה. ודחה שם החילוק, וכתב ליישב שדברי המג"א שחתן אסור לו לשתות מהכוס ביום התענית אמורים בתענית בזמנה, ואילו דבריו בשם הר"ש הלוי מדובר בתענית נדחה, כמו בט' באב נדחה שאין בעל הברית משלים התענית, וכ"כ הפרמ"ג שם והמשנ"ב שם סק"ב, וא"כ לפ"ז הוא הדין בתענית אסתר שצריך להשלים התענית, לא יטעם החתן מהכוס ויתנו לקטן לטעום. אולם גם בזה יש לחלק בין ד' צומות שהם אבילות דרבים ודוחה שמחת החתן היחיד, לתענית אסתר שאינה אבילות אלא תענית זכר לנס הפורים, שאין בה פורענות.

והנה בדין חתן בתוך שבעת ימי המשתה נחלקו הראשונים אם חייב בתענית או שימי שמחתו דוחים אבילות, ונקטינן להלכה כדעת הריטב"א שחייב להשלים התענית כיון שד' צומות אבילות דרבים הם, ובאבילות ירושלים נאמר במפורש "אעלה את ירושלים על ראש שמחת". וכתבו בשו"ת בית דוד ח"א סי' תע"ו ובערך השלחן סי' תרפ"ו, שלפ"ז בתענית אסתר שאינה משום אבילות דרבים, אלא זכר לנס גם חתן אינו מתענה. ואמנם בסידור בית עובד, הביא בשם הרב חיד"א, להחמיר ולחייב החתן בתוך שבעת ימי המשתה בתענית אסתר, אולם בשו"ת יחזה דעת למרן הגר"ע יוסף שליט"א ח"ב סי' ע"ה ביאר שאין זו כוונת החיד"א, והביא האחרונים הסוברים לחלק בין תענית אסתר לד' צומות, ופסק להלכה שבתענית אסתר החתן פטור מלצום.

ונראה שאף להסוברים שבתוך שבעת ימי המשתה דין תענית אסתר כשאר צומות, ביום

להבין את התפלה

חופתו יודו שכיון שיום טוב שלו הוא חשוב מפי, כפי שכתב המג"א בשם הר"ש הלוי שגם בשאר צומות חתן אינו משלים, וכתב שם לחלק בין שבעת ימי המשתה ליום חופתו, וק"ו בתענית אסתר שלא צריך להשלים ביום חופתו לכולי עלמא, ועיין בכתובות ו. ובראשונים שם שלמ"ד אבילות ביום הראשון דאורייתא, גם שמחת החתן ביום הראשון דאורייתא, ודוחה אבילות כשטבחו טבוח ויינו מזוג, על כן לגבי החתן ברור שעם כניסתו לחופה יטעם מהכוס ולא ישלים תעניתו.

אולם יש לדון כיצד יעשו המסובים כולם, שהרי גם בט' באב נדחה ובתענית אסתר, ההיתר הוא רק לחתן ולא לשאר המסובים. כמו כן גם אם מותרת החתונה כיצד אפשר להתיר התזמורת וכלי הנגינה ביום התענית, ומאידך בנידון דידן יבטלו החופה, ולא יסכימו להינשא מבלי סעודה ותזמורת באולם במעמד כל המסובים.

אהבת עולם/אהבה רבה/VERSIONS OF

is unique in that the various נוסחאות contain significant differences in wording. Using נוסח אשכנז as the standard, the differences are underlined.

נוסח אשכנז-אהבה רבה אהבתנו, ה' אלקינו, חמלה גדולה ויתרה חמלת עלינו. אבינו מלכנו, בעבור אבותינו שבטחו בך, ותלמדם חקי חיים, בן תחננו ותלמדנו. אבינו, האב הרחמן, הרחם, רחם עלינו, ותן בלבנו להבין ולהשכיל, לשמע, ללמד וללמד, לשמר ולעשות ולקיים את כל דברי תלמוד תורתך באהבה. והאר עינינו בתורתך, ודבק לבנו במצותיך, ויחד לבבנו לאהבה וליראה את שמך, ולא נבוש לעולם ועד. כי בשם קדשך הגדול והנורא בטחנו, נגילה ונשמחה בישועתך. והביאנו לשלום מארבע כנפות הארץ, ותוליכנו קוממיות לארצנו, כי א-ל פועל ישועות אתה, וננו בחרת מכל עם ולשון. וקרבתנו לשמך הגדול סלה באמת, להודות לך וליחדך באהבה. ברוך אתה ה', הבורח בעמו ישראל באהבה.

נוסח ספרד-אהבת עולם אהבתנו, ה' אלקינו, . . . אבינו מלכנו, בעבור שמך הגדול, ובעבור אבותינו שבטחו בך, ותלמדם חקי חיים, לעשות רצונך בלבב שלם, בן תחננו ותלמדנו. אבינו, אב הרחמן, הרחם, רחם עלינו, ותן בלבנו בינה, להבין ולהשכיל, לשמע . . . ויחד לבבנו לאהבה וליראה את שמך, למען לא נבוש ולא נכלם ולא נפשל לעולם ועד. כי בשם קדשך הגדול הגבור והנורא בטחנו, נגילה ונשמחה בישועתך. ורחמיך ה' אלקינו, וחסדיך הרבים, אל יעזבונו נצח סלה ועד. מהר והבא עלינו ברכה ושלום מהרה מארבע כנפות (כל) הארץ, ושבור על הגוים מעל צוארנו, ותוליכנו מהרה קוממיות לארצנו. . . וקרבתנו מלכנו לשמך הגדול סלה באמת באהבה, להודות לך וליחדך באהבה, ולאהבה את שמך. ברוך אתה ה', הבורח בעמו ישראל באהבה.

סדר רב עמרם גאון-אהבה רבה אהבתנו . . . והאר עינינו במצותיך ודבק בלבנו תורתך ויחד לבבנו ליראה את שמך וכו' כי בשם קדשך הגדול והנורא בטחנו וכו', ורחמיך וחסדיך אל יעזבונו נצח סלה ועד, והבא עלינו שלום מארבע כנפות הארץ . . . ברוך אתה ה' הבורח בעמו ישראל באהבה.

סידור רב סעדיה גאון- אהבת עולם אהבתנו ה' אלקינו חמלה גדולה יתירה חמלת עלינו בעבור אבותינו שבטחו בך ותלמדנו חקי חיים . . . האר עינינו במצותיך ודבק לבנו ליראתך ויחד לבבנו לאהבה את שמך וליראה מלפניך ומלוד עלינו מהרה אתה לבדך ולשם קדשך באמת נקרא עלינו ובעבור שמך הגדול הגבור והנורא שנקרא על ישראל עמך מהרה באהבה תרים קרנינו ותושיענו בקרוב למען שמך כי בך בטחנו לא נבוש ובשמך חסינו ולא נכלם ולא נפשל עד עולמי עד ורחמיך הרבים אל יעזבונו נצח סלה ועד והביא לנו ישועה

ושלום מארבע כנפות הארץ והוליכנו מהרה קוממיות לארצינו כי מלך פועל ישועות לעמך ישראל אתה נגילה ונשמחה בישועתך כי בנו בחרת מכל עם ולשון וקרבתנו לשמך להודות לך וליחדך בא"י הבוחר בעמו ישראל אמן.

מחזור ויטרי-אהבת עולם אהבתנו ה' אלקינו . . . ותלמד' אבינו מלכינו אב הרחמן רחם עלינו . . . והאר עינינו במצותיך ודבק לבנו ביראתך ויחד לבבנו לאהבה וליראה את שמך ולא נבוש לעולם ועד כי בשם קדשך באמת נקרא עלינו ועשה עמנו בעבור שמך הגדול והגבור והנורא מהרה באהבה תרום ותגביה קרננו ותושיענו למען שמך. כך בטחנו לא נבוש. ובשמך חסינו לא נכלם ולא נכשל לעד ולעולמי עד. כי אתה ה' אלקינו אבינו. ורחמיך וחסידיך הרבים אל יעזבונו נצח סלה ועד. והבא עלינו ברכה ושלום ומארבע כנפות הארץ תוליכנו קוממיות לארצינו . . . בא"י הבוחר בעמו ישראל באהבה.

מנהג ספרד- אהבת עולם אהבתנו ה' אלקינו חמלה גדולה ויתירה חמלת עלינו אבינו מלכינו בעבור שמך הגדול ובעבור אבותינו שבטחו בך ותלמדמו חוקי חיים לעשות רצונך בלבב שלם כן תחנינו . . . למען לא נבוש ולא נכלם ולא נכשל לעולם ועד כי בשם קדשך הגדול הגבור והנורא בטחנו. נגלה ונשמחה בישועתך ורחמיך ה' אלקינו וחסידיך הרבים אל יעזבונו נצח סלה ועד. מהר והבא עלינו ברכה ושלום. מהרה מארבע כנפות כל הארץ. ושבר עול הגוים מעל צוארינו. והוליכנו מהרה קוממיות לארצינו. כי קל פועל ישועות אתה. ובנו בחרת מכל עם ולשון. וקרבתנו מלכינו לשמך הגדול באהבה להודות לך וליחדך ולאהבה את שמך. בא"י הבוחר בעמו ישראל באהבה.

The first complete version of אהבה רבה as it is recited in נוסח אשכנז today can be found in the סידור התפלה לרוקח (1160-1230 CE). The first complete version of אהבת עולם as it is recited in נוסח ספרד today can be found in the אבודרהם (13th Century).

One line within all the versions of אהבה רבה seems to be out of place . In נוסח אשכנז, the line is: וְהִבִּיאֵנוּ לְשָׁלוֹם מֵאַרְבַּע כְּנָפוֹת הָאָרֶץ, וְתוֹלִיכֵנוּ קוֹמְמִיּוֹת לְאַרְצֵנוּ, and in נוסח ספרד the line is: מִהֵר וְהִבֵּא עָלֵינוּ בְּרָכָה וְשָׁלוֹם מִהֵרָה מֵאַרְבַּע כְּנָפוֹת (כָּל) הָאָרֶץ, וְשִׁבּוֹר עָלֵינוּ the line is: הַגּוֹיִם מֵעַל צְוֹאֲרֵנוּ, וְתוֹלִיכֵנוּ מִהֵרָה קוֹמְמִיּוֹת לְאַרְצֵנוּ. The purpose of this ברכה is to be a ברכה before reciting שמע which are excerpts from the תורה. Why did a בקשה enter into this ברכה? Rabbi Isaiah Wohlgemuth, in his book, A Guide to Jewish Prayer, asks the question and answers as follows:

In the diaspora, we cannot carry out the Torah in its entirety. Many commandments depend on living in the land of Israel. In this blessing, we speak about studying and carrying out the Torah; thus we express our hope that our observance of the Torah will soon be complete, incorporating the commandments that can only be observed in the Holy Land (p. 117-118).

May Our Study of אהבה רבה Bring a רבקה בן רביש פיישל לאפרים פיישל

SUPPLEMENT

In honor of **פרשת פרה**, here are two thoughts from the **מהרל מפראג**. In the first, he presents his view on the order of the **ארבע פרשיות**. In the second, he uses a **מדרש** concerning **פרה אדומה** to present a lesson on the importance of citing the source when repeating a Torah thought.

אור חדש עמוד קמא-ולפיכך שקלי המן הם לקנות ישראל לרשותו מן אחשוורוש להוציא מתחת רשותו שלא יהיו בעולם. ואם לא היו שקלי ישראל שבהם נכנסים ישראל אל השם יתברך לגמרי כאשר הם נותנים שקלים אליו כמו שאמרנו, חס ושלום היה המן יכול לישראל וע"י השקלים ישראל הם אל הש"י. וכמ"ש למעלה אצל והקרוב אליו וגו'. לכך אחר שנתנו ישראל שקליהם להש"י אז הם ראויים לכרות עמלק אשר מתנגד לה'. ולכך פרשת שקלים ואחריו פרשת זכור כי ע"י פרשת שקלים שנותנים ישראל למזבח הם אל הש"י. וע"י זה יש להם כח על אשר הוא מתנגד להם לאבדם הוא עמלק. ואח"כ פרשת פרה כי ב' מצות; האחד היא תמחה זכר עמלק ופרשת פרה, להסיר שני המתנגדים לישראל; הא' מצד הגוף הב' המתנגד מצד הנפש כי עמלק מתנגד לישראל לכלותם ולאבדם מן העולם הזה בגופם כמ"ש בפ' בשלח (שמות יז, ח) וכן זרעו שהוא המן היה רוצה לכלותם מצד גופן וכאשר כבר הקדימו השקלים מה שישראל הם אל הש"י היו מושלים על מתנגד לה' מצד הגוף למחות שמו ולבער אותם מן העולם. ופרשת פרה הוא טהרת הנפש כי כאשר הטומאה עליו אז יש חציצה בין הש"י ובין האדם כי אשר הוא טמא לא יקרב למחנה שכינה. וכמו שיסור הש"י לעתיד כח עמלק כדכתיב (עובדיה כא) ועלו מושיעים וגו' ואז לא יהיה לישראל מתנגד מבטל שלימותו. כי כל זמן שזרע עשיו קיים יש חציצה בין הש"י ובין ישראל. וכך אמרו במדרש (תנחומא) (ב) תצא, יח) ולא יכנף עוד מורך עד מורך (ישעיה ל, כ) כל זמן שזרע עשיו בעולם יש חציצה בין ישראל לאביהם שבשמים וכשיבטל זרע עשיו מן העולם נאמר ולא יכנף עוד מורך שלא יהיה כנף על פני הש"י, ואין להאריך כאן. וכך כל זמן שרוח הטומאה בעולם יש כאן חציצה בין ישראל ובין אביהם שבשמים עד שהש"י יהיה מעביר רוח הטומאה מן העולם וכדכתיב (יחזקאל לו, כה) וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתי אתכם ומכל גלוליכם אטהר אתכם, וכתיב (זכריה יג, ב) ואת רוח הטומאה אעביר. ולכך אחר פרשת שקלים שישראל נתונים אל הש"י לגמרי והם ראויים לסלק כח עמלק שהוא רוצה לכלותם בגופם וע"י שהוא יתברך מסלק ג"כ רוח הטומאה אשר הוא חוצץ בין ישראל ובין אביהם שבשמים מצד הנפש. וכאשר אלו שניהם מסולקים מן העולם אז יתן הש"י אל ישראל לב חדש ורוח חדש וכדכתיב בקרא (יחזקאל שם) וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתי אתכם ומכל גלוליכם אטהר אתכם וכתיב אחריו (שם לו, כו) ונתתי לכם לב חדש ורוח חדשה אתן בקרבכם. ומפני כך אח"כ הוא פרשת החודש להביא קרבנות מן

תרומה חדשה. וזהו הקרוב והחבור אל הש"י מחדש ואף כי כבר נתנו השקלים אל הש"י ומצד אשר הם אל הש"י בזה מסלקים את כח עמלק מכל מקום כאשר מתחילין להקריב משקלים חדשים. דבר זה מורה על כי ישראל הם אל הש"י מחדש כאשר מסולק כח עמלק וכח הטומאה ויתן להם לב חדש ורוח חדש וזה פרשת החודש כך הוא העניין אלו ד' פרשיות והם דברים עמוקים מאוד.

דרך חיים עמוד שא - פרק ששי-המ"ח (48) – האומר דבר בשם אומרו וכו', כי זהו ג"כ שייד לתורה מאד, כי יש לו לומר הדבר מפי אומרו ולא יגזול התורה מפי אומרו. ואף הקב"ה אומר דבר מפי אומרו כדאיתא בפר' קמא דגיטין (ו' ע"ב) אביתר בני כך הוא אומר. ועוד אמרו במדרש (במד"ר פי"ט) בשעה שעלה משה למרום שמע קולו של הקב"ה שיושב ועוסק בפרשת פרה אדומה ואמר אליעזר בני כך אומר פרה בת שתים. אמר לפני הקב"ה: רבש"ע העליונים והתחתונים הם שלך ואתה יושב ואומר הלכה מפי בשר ודם? אמר לו הקב"ה: משה, צדיק אחד עתיד לעמוד בעולמי ועתיד לפתוח בפרשת פרה תחלה, ר' אליעזר פרה בת שתים וכו'. ויש לשאול בזה מה תשובה השיב הקב"ה למשה מה שאמר הקב"ה הלכה מפי בשר ודם. אבל פירוש זה שאמר שיתחיל בפרשת פרה אדומה תחלה, ור"ל כי דבר זה מורה כי ההשגות הם לפי השכל לפי כל אחד ואחד. ולפיכך אמר שזאת ההשגה מיוחד בה רבי אליעזר לפי גודל שכלו. ופרה אדומה היא השגה עמוקה וההשגה הזאת ראוי לרבי אליעזר הגדול ומפני כך התחיל בה תחלה לומר פרה בת שתים. והש"י סדר הנמצאים ונתן שכל לכל אחד ואחד כפי מה שהוא ראוי ולכך אמר הלכה מפי רבי אליעזר, כלומר כי בראתי בעולמי צדיק וחכם אחד אשר שכלו מיוחד בפרה אדומה להשיג השגה הזאת על בוריה לומר פרה בת שתים. ומפני כך היה הקב"ה אומר דבר בשם רבי אליעזר, כמו שהוא יתברך ברא כל הנבראים ונתן לכל אחד מהותו, כך נתן לכל אדם שכלו ודעתו כאשר ההשגה לפי דעת האומר אשר סדר הש"י הנה הוא אומר הלכה מפי אומרה. ולא אצל זה בלבד אמרו. שכך אמרו בפרק אין דורשין, שהקב"ה יושב ואומר הלכה מפי כל החכמים חוץ מר"מ מפני שלמד תורה מפי אלישע אחר, ור"ל כי אלישע אחר שהיה יוצא מן הכלל היה יוצא מן הסדר אשר סדר הש"י ולכך נקרא אחר שהוא אחר וחזן, ומפני כך אין ראוי הש"י לומר הלכה מפניו של ר"מ מאחר שלמד מן אלישע אחר. ומה שאמר במדרש שהיה הקב"ה אומר הלכה מפי ר"א דוקא מפני שהיתה השגה הזאת לר"א בלבד והיה הקב"ה אומר הלכה זאת מפי ר"א בלבד, ולא כן שאר הלכות שלא היה מיוחד בה אחד בלבד ורבים הם האומרים כך. והיה אומר הקב"ה הלכה מפי רבים, רק דבר זה לפי גודל ההשגה של פרה אדומה שהיה מיוחד בו ר"א, שאמרו במדרש שיצא מחלציו של משה שאליו בלבד נגלה סוד פרה אדומה כדכתיב (במדבר י"ט) ויקחו אליך. וממנו ירש ר"א עד שהיה מיוחד בזה ר"א. וזה שהי' מתמיה משה שיאמר הלכה מפי יחיד. ומ"מ כל הלכה מיוחדת לאומרה,

להבין את התפלה

ולפיכך ראוי ליחס גם כל השגה בתורה אל מי שאומר השמועה כי אותה השגה ראוייה אליו. ואם לא יעשה כך הרי הוא משנה בתורה מה שסדר לכל אחד. רק יש לתלות כל דבר באמרו ואז אינו משנה בתורה כאשר יתלה כל דבר תורה במי שאומר אותו. ויש במדרש כל מי שמשנה דברי רבי אליעזר לדברי רבי יהושע ודברי ר"י לדברי ר"א כאלו החריב את העולם, והן הן הדברים אשר אמרנו כי השגת ר"א מיוחדת לר"א והשגת ר"י מיוחדת לר"י שהם מחולקי' בהשגתם. וסדר הש"י דעת זה לר"א ודעת זה לר"י, וכאשר משנה דבריהם הרי הוא משנה סדר התורה אשר סדר הש"י לחכמים, ודבר זה חורבן העולם כאשר יש שנוי הסדר בתורה. ואפשר לפרש מה שאמר שיאמר דבר בשם אומרו שאם לא ידקדק בזה לא ידקדק גם כן בעיקר השמועה ויבא להחליף בה, וכך מוכח במקום אחר.

ומה שאמר הא למדת כל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם, יש לשאול מנ"ל דבשביל זה ה' הגאולה ע"י אסתר? ועוד כל מדת הקב"ה מדה כנגד מדה ודבר זה שהאומר דבר בשם אומרו מה טעם שיזכה להביא גאולה? ויש לדעת כי כאשר הקב"ה מביא גאולה, הש"י רוצה שידעו כי הוא יתברך פעל. ולא יאמרו לא הש"י פעל כל זאת רק חכמתם ועוצם ידם. וכן תמצא בגאולת מצרים כתיב (שמות ז') וידעו מצרים כי אני ה' בהוציא אותם מארץ מצרים. ולפיכך אם לא היתה אסתר בעלת מדה זאת לתלות הדבר במי שראוי לתלותה והיתה ח"ו אומרת לישראל אני עשיתי ברוב חכמתי כדי להתגדל ולהתפאר, לא היתה אסתר ראוי' שתבא הגאולה על ידה, שהש"י רוצה להודיע החסד והטוב שהוא יתברך עושה עם ישראל. אבל מאחר שאסתר הגידה למלך אחשורוש בשם מרדכי, והיה אפשר לה לומר למלך כי אני עשיתי זאת למלך למצא חן בעיני המלך, ולא עשתה זה רק היתה אומרת בשם מרדכי אשר עשה, ומפני זה היא ראוייה ג"כ להביא גאולה לעולם כי מעתה לא תתלה הדבר כי אם בהש"י, כי בודאי היתה אסתר יודעת כי כל אשר נעשה הוא מאת הש"י. ומפני שלא הוצרך הכתוב לתאמר אסתר למלך בשם מרדכי, רק ויוגד למלך בשם מרדכי כי עיקר קרא לא בא ללמוד שנודע הדבר למלך בשם מרדכי, שמפני כך אמר אחשורוש מה נעשה יקר וגדולה למרדכי ע"ז אבל לא הוצרך לכתוב מי הוא המגיד, אבל בא הכתוב ללמוד מפני מה זכתה אסתר שע"י היתה הגאולה. ורמז לך הכתוב בשביל שאמרה הדבר בשם אומרו ולא היתה תולה בעצמה וכך תהיה תולה הגאולה במי שהביא הגאולה לא בעצמה. ודוקא בגאולה הזאת רמז הכתוב שהיתה אסתר ראוייה לגאולה דוקא בשביל שאמרה דבר בשם אומרו. וזה כמו שאמרנו כי הש"י רוצה שידע הגאולה שהיא באה ממנו, וגאולת מצרים בודאי נודע הגאולה שהוא מן הש"י כי נעשה בגאולה זאת אותות ומופתים גדולים עד שנודע שמו יתברך, אבל בגאולה זאת לא היו אותות ומופתים כלל, וא"כ י"ל שיאמר כי לא היתה הגאולה מן הש"י והי' אפשר לאסתר לומר כי היא עשתה זאת. ואף בימי חשמונאים שגאלם מידי יון היה נס נראה דהיינו בנרות כדי שידעו כי הש"י היה מגביר

אותם על היונים ולא יאמרו כחם ועוצם ידם עשתה זאת, ובכאן אצל אחשורוש לא היה שום נס נגלה לדבר זה, מפני כי היו בגלות והיו בהסתרת פנים ולא שייך שיהיה בהם נס נגלה כמו בימי יונים שהיה בימי בית שני. וכמו שבארנו במקומו שלכך שם הגואל אסתר כי היתה הגאולה בהסתרת ולא בנגלה כלל. ולפיכך אם לא היתה אסתר אומרת דבר בשם אומרו לא היתה ראויה להביא הגאולה. ומפני זה לא תמצא השם במגילה מפורש מפני כי הי' נס בהסתרת פנים ממנו. ואיך יהיה שמו יתברך מפורש במגילה אחר שהיה הנס בהסתרת פנים ממנו. והתבאר לך מה שאמר שכל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם. ולפי זה לא יקשה לך הרי כמה שאמרו דבר בשם אומרו ולא הביאו הגאולה, שאין הפירוש שהוא מביא גאולה בודאי רק כאשר הוא צריך להביא הגאולה לעולם מביא אותו על ידי שאומר דבר בשם אומרו מן הטעם שפירשנו. ובלאו הכי לא קשיא כי כל שעה ושעה צריכין ישראל לגאולה. ומביא הקב"ה ע"י מי שאומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם כי יש בזה טעם מופלג מאוד, וזה כי האומר דבר בשם אומרו הוא גם כן מביא גאולה לעולם כאשר מחזיר הדברים שהם ביד אחר אל מי שהדברים הם שלו. ויצאו הדברים מרשות אחר אותם שהיו תחת ידו ומחזירם אל מי שהדברים שלו. ולכך על ידו ג"כ הגאולה של ישראל כי ישראל היו תחת אחרים ועל ידו ראוי שיחזרו ישראל אל מי שהם שלו וישראל הם אל הקב"ה בודאי. ולפיכך כאשר אומר דבר בשם אומרו והוא מחזיר הדברים מרשות אחר אל רשות מי שהדברים שלו, ג"כ ראוי שעל ידו תהיה הגאולה ויצאו ישראל מרשות אחרים אל מי שהם שלו. ואם אין מביא גאולה גמורה הנה מביא דבר הרוחה, שכל הרוחה מיד האומות ומיד המושלים כל גאולה הוא. ולפי גודל דבר זה שאמרנו שהשי"ת סדר לכל אחד ואחד דעתו וחכמה מיוחדת כמו שהתבאר זה למעלה, כאשר יצאו הדברים מרשות אחד אל רשות אשר אמרם דבר זה גאולה עליונה מאוד היא. ולכך האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם ופירוש ה' יש לך להבין מאוד.

אוצר הדלכה והמנהג - Reproduced from the Davka CD

1-א-ל מלך נאמן

Is **א-ל מלך נאמן** the introduction to **קריאת שמע** or is it the conclusion of the **ברכה** of **הבוחר בעמו ישראל באהבה**? If it is the introduction to **קריאת שמע** then why are we allowed to have an interruption between the **ברכה** and **קריאת שמע**? If it is the conclusion of **הבוחר בעמו ישראל באהבה** then why are we allowed to say **אמן** (**א-ל מלך נאמן**) in response to our own **ברכה**? Why in **נוסח אשכנז** do we recite **א-ל מלך נאמן** only when we pray alone and not when we pray **בציבור**?

Some of you may have anticipated this issue when you reviewed the different versions of **רב סעדיה** in last week's newsletter and came across the version attributed to **רב סעדיה**. This is how **רב סעדיה** ends the **ברכה**: **בא"י הבוחר בעמו ישראל אמן**. The wording should have caused you to ask: is not **רב סעדיה גאון** advocating answering **אמן** to one's own **ברכה**? Did we not previously learn that such a practice is disdained except in the case of the **ברכה** of **בונה ברחמי ירושלים אמן**? That it is not our current practice to say **אמן** after the **ברכה** does not alleviate the problem. We do recite **א-ל מלך נאמן** and **א-ל מלך נאמן** is what the letters in **אמן** represent as seen in the following:

מסכת שבת דף קיט' עמ' ב'—אמר ריש לקיש: כל העונה אמן בכל כחו – פותחין לו שערי גן עדן, שנאמר (ישעיהו כו) פתחו שערים ויבא גוי צדיק שמר אמנים. אל תיקרי שמר אמנים אלא שאומרים אמן. מאי אמן? – אמר רבי חנינא: א-ל מלך נאמן.

So why do we say **א-ל מלך נאמן**? The classic explanation is found in the following comments by the **כלבו**:

סימן ט' ד"ה ומתחילין ק"ש. מספר האשכול: בק"ש יש בה י"ח הזכרות כנגד י"ח חוליות, ורמ"ח תיבות כנגד רמ"ח אברים לקיים מה שנאמר (תהילים לה, י) כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך. והרא"ש ז"ל כתב נהגו כל הארצות האלה לומר א-ל מלך נאמן להשלים רמ"ח תיבות בק"ש נגד מאתים וארבעים ושמונה איברים, שאם ישמור אדם רמ"ח תיבות של ק"ש ישמור הקב"ה רמ"ח איברים שבאדם. ויש מקומות שאין אומרים א-ל מלך נאמן לפי שהוא נוטריקון של אמן בראשי תיבות ואין לנו להפסיק בין הברכה לק"ש.

It should be noted that there is another basis for reciting **א-ל מלך נאמן**:

מדרש אנדה (בובר) דברים פרק ה' ד"ה [יא] לא תשא—ודע כי עשרת הדברים יש בהם תרי"ג מצות, וקריית שמע יש בהם תרי"ג מצות. כי כשתמנה אותם יש תרי"ג מלות, לפיכך תקנו קודם שתאמר שמע תאמר שלש מלות והם א-ל מלך נאמן כדי שישלים תרי"ג מלות, כנגד תרי"ג מצות.

רוקח: There is one more custom worth noting which was the practice described by the

שמע ישראל עמ' רפב-אמן א-ל מלך נאמן אומרים קודם קרית שמע ולאחר מיכן אמת.

The comments on the רוקח as follows: in ספר האגור קז' ספר האגור

ובטורים האריך והרוקח כתב כי ראוי לומר אמן אפילו יחיד אחר ברכה שניה שלפני ק"ש מפני שנקראת סוף ברכה.

It is easy to make the argument that the practice of reciting א-ל מלך נאמן was an outgrowth of the practice to recite אמן to one's own ברכה of באהבה more than it was the result of the number of words in קריאת שמע. The fact that we continue to recite א-ל מלך נאמן when we pray alone supports the argument and so does the practice of answering אמן after the שליח ציבור recites the ברכה of הבוחר בעמו ישראל באהבה. Those who wait to recite the ברכה with the שליח ציבור and who thereby do not answer אמן do so either because they feel that it is improper to answer אמן after the ברכה of הבוחר בעמו ישראל באהבה or they feel that they would be adding three more words to קריאת שמע.

In contrast to א-ל מלך נאמן, we find that Sephardic סידורים do not include the words א-ל מלך נאמן. They are following the position of the רמב"ן which we previously studied:

ברכות דף יא' עמ' ב'-מאימתי-כבר היה מנהג בעיירות לומר בין אהבת עולם לקריאת שמע א-ל מלך נאמן. ובילדותי נתקשה עלי, לפי שהדבר ידוע שאהבת עולם ברכת המצוה היא לק"ש, שכל המצות כולן טעונות הן ברכה עובר לעשייתן, וכן בהלל וכן במגלה וכן בקריאת התורה, וכל שכן קריאת שמע. וזהו שאמרנו בהשכים אחר שקרא אין צריך לברך שכבר נפטר באהבה רבה, דברכת שנון תורה היא. אלא שתיקנו בקריאת שמע שתיים לפנינו מפני שזמנה תלוי ביצירת האור ובעריבתו. אבל ברכת יוצר אור ומעריב ערבים ברכת השבח הן, כדמוכח (מגילה כ"ד ב') בפלוגתא דכל שלא ראה מאורות מימיו אינו פורס על שמע וכדפרישית לעיל. וברכת אהבת עולם ברכת המצוה לחובת קריאה של שמע. והכי נמי מוכח בשמעתא דאמר להם הממונה ברכו ברכה אחת כו', לפיכך עשו נמי ברכת אמת ויציב ברכה הסמוכה לחברתה. וכיון שזו ברכת המצוה היא הדבר ברור בכל שמברך על המצות או על הפירות ועונה אמן אחרי עצמו בין ברכה למצוה שהוא טועה גמור. וכבר פרטנו זה בפירוש בירושלמי תני: הפורס על שמע והעובר לפני התיבה והנושא את כפיו והקורא בתורה והמפטיר בנביא והמברך על אחת מכל המצוות האמורות בתורה לא יענה אחר עצמו אמן. איני צריך לבאר ענין זה שהוא מפורש לראשונים, וכמדומה שהוא הפסק, וצריך לחזור ולברך.

רפואה שלמה לאפרים פיישל בן רבקה Bring a-ל מלך נאמן May Our Study of

TRANSLATION OF SOURCES

ב' -מסכת שבת דף קיט' עמ' ב'-Raish Lakish said: Whoever responds by saying Amen with all his strength, the gates to Gan Eden are opened. This thought is based on a verse: (Isaiah 26) Open the gates and allow the nation which is righteous and which follows its faith to enter. Do not read the verse to mean: followers of its faith but as those who answer Amen. What is the meaning of the word Amen? Rav Chanina responds: It is an abbreviation whose letters represent the words: Ail Melech Ne'eman.

ש"ק ומתחילין ק"ש-From the book Ha'Eshkol-In Kriyat Shema we find the name of G-d mentioned 18 times. This is connected to the fact that a person has 18 vertebrae. There are 248 words in Kriyat Shema. This is connected to the fact that the human body consists of 248 bones. The connection between the number of bones in the human body and the number of words in Kriyat Shema is found in a verse: (Tehillim 35, 10) All my bones will say: Who is like You, G-d. The Rosh, may his memory be blessed, wrote: in the area where I live it is the practice to recite Ail Melech Ne'eman in order that Kriyat Shema contains 248 words which is a link to the 248 bones that are in the human body. The meaning behind the connection is that if a person follows the lessons expressed in the 248 words of Kriyat Shema, G-d will protect the 248 bones that are in the person's body. There are places where the custom is to not recite Ail Melech Ne'eman because the words are what is represented by the word Amen and one should not make an interruption between the Bracha before Kriyat Shema and Kriyat Shema.

אגדה (בובר) דברים פרק ה ד"ה [יא] לא תשא-Know that within the text of the Ten Commandments there can be found the 613 Mitzvot and that within the text of Kriyat Shema can be found the 613 Mitzvot. When you count the number of words in the Ten Commandments and in Kriyat Shema you will find that there are 610 words. As a result, they instituted the practice to recite the three words- Ail Melech Ne'eman before reciting Kriyat Shema in order that there be 613 words representing the 613 Mitzvot.

רפב' -רוקה [מב] שמע ישראל עמ' רפב'-We recite Amen Ail Melech Ne'eman before reading Kriyat Shema and the word Emes after reading Kriyat Shema.

קז' -ספר האגור הלכות ברכות סימן קז'-In the Tur, he expounds on this point and the Rokeach wrote that it is appropriate to answer Amen even to one's own Bracha of HaBocahir B'Amo Yisroel because it is considered the end of a section.

ימתי -רמב"ן ברכות דף יא' עמ' ב' -מאימתי-There already was a custom in the cities to recite between the prayer Ahavas Olam and Kriyat Shema, the words: Kail Melech Ne'eman. In

my youth it troubled me, because it is well known that the prayer Ahavas Olam is the Bracha for the Mitzvah of Kriyat Shma, based on the rule that all Mitzvot require the recital of a Bracha before the performance of the Mitzvah.. The same rule applies in connection with reciting Hallel; reading Megilat Esther; reading the Torah; and of course in connection with reciting Kriyat Shma. It is based on that rule that we learned that if one studied Torah after reciting Kriyat Shma that it was not necessary for him to recite the Bracha that precedes learning Torah since he had already fulfilled the obligation to recite a Bracha before studying Torah by reciting the Bracha of Ahava Rabbah, which is the equivalent to the Bracha for studying Torah. The reason that our Sages instituted the practice to recite two blessings before reciting Kriyat Shma was because the earliest time in the day that one can recite Kriyat Shma is tied to sunrise and sunset. But there is a major difference between the Brachot that precede Kriyat Shma. The Brachot of Yotzair Ohr and Maariv Aravim are blessings of Praise as we learned that one who never saw the celestial bodies in his life because he was blind cannot Prais Shma. The Bracha of Ahavas Olam is the Bracha that precedes the performance of the Mitzvah of Kriyat Shma. This is also seen by what we learned that the Chief Kohain would call out: make one Bracha and it is based on this Bracha that they authored the Bracha of Emes V'Yatziv to be a Bracha that is connected to the blessing of Ahavas Olam. Since the Bracha of Ahavas Olam is a Bracha that precedes the performance of a Mitzvah, it is obvious that it is like any other Bracha that precedes the performance of a Mitzvah or before eating a fruit that if one recited Amen after reciting the Bracha but before performing the Mitzvah that he certainly is in error. This was openly detailed in the Jerusalem Talmud as follows: He who is Prais Al Shma, or is the one to go down to the Ark or one who blesses the people or the one who reads from the Torah or the Haftorah or one who recites any Bracha that precedes the performance of a Mitzvah from the Torah should not respond with Amen after reciting the Bracha. I do not have to explain this matter that was clearly understood by the early commentators, that it appears to me that reciting Kail Melech Ne'eman after the Bracha of Ahava Rabbah is an interruption and causes one to have to repeat the Bracha.

SUPPLEMENT

פיוט לקידוש ראש חודש ניסן מאת רב פינחס הכהן

This is the third in a series of 14 פיוטים that רב פינחס הכהן composed to be read after announcing the New Moon. This material is being reproduced from the book written by Professor Shulamit Elizur of Hebrew University on the פיוטים of רב פינחס הכהן.

אָבִיב לְיֵשַׁע וְדָרוֹר חוֹסֵן

The month of Spring is for deliverance, freedom is celebrated

בְּחֹשֶׁעַ עִם בּוֹ בְּמַחֲסֵן

With the help of G-d it was the month in which the nation was saved

נִסָּן / גִּילוּ לְשַׁעֲבֹר וּלְבֹא לְנוֹסָסֵן

It is the month when past redemptions are celebrated and the month when future redemptions will occur to elevate the nation

דְּבוּר לְשֵׁם נִסָּן נִקְרָא נִסָּן

Because of the miracles (Hebrew-nissim) that happened within it, it is called Nissan

הוּא רֹאשׁ חֹדֶשׁ לְכָל חֳדָשִׁים מְעוּלָה

It is the first month for all months

וְקִידוּשׁוֹ לְשָׁלוּשִׁים מְמוּלָא

It is always a full month (30 days)

נִסָּן / זְמִיר וְתוֹר וְסִמְדָּר מוֹטְלָה

The time of song, of the sound of the turtle dove and the time when branches give off a fragrance from the dew

חֲשׂוּקִים יִמְשְׁכוּ בְּעֵשִׂירִי בּוֹ טָלָה

Jews prepare a lamb on the tenth day of it

טַעֲמֵי רֹאשׁ אַרְבָּעָה פְּרָקִים לְכוּן

It is the first of the four days of judgment in the year

יְהִי רֹאשׁ אַרְבַּע תְּקוּפוֹת לְהֵבֵן

It is the first of the four seasons

נִסָּן / כִּי רֹאשׁ אַרְבָּעָה רָאשֵׁי שָׁנִים יִתְבּוֹן

It is the first of the four new years of the year

לְמַלְכִּים וּלְרִנָּלִים רֹאשׁ כְּבִיכּוֹר רְאוּבֵן

It is the New Year for kings and for holidays similar to Reuven who was the first born

מְקוֹדֵשׁ הַחֹדֶשׁ בְּעֶבְרוֹ בְּקָדָם

The month is sanctified as a 30 day month

נִרְמָז לְצִיר בְּצוּעַן מִקָּדָם

On its first day, the proper way to establish the new month was shown to Moshe Rabbeinu in Egypt

נִסָּן/ סֵפֶר שְׁבִיעִי יֵצִיר אַחֲרֵי וְקָדָם

First man, Adam, counted Nissan as the seventh month having started with Tishrei

עָנִיו סִפְרוֹ רֵאשׁוֹן בְּאֶבֶן אוֹדָם

Moshe counted Nissan as the first month in the same way as the Odem stone in the Choshen is counted first

פֶּסַח וְדָרוֹר בָּא לוֹ

Pesach and freedom fall out in this month

צִוִּים מִרְיָם בַּעֲשָׂרָה בּוֹ

On the tenth day of Nissan we fast to remember the death of Miriam in whose honor a well followed the Jews in the desert

נִסָּן/ קְבוּעַ עֲשׂוֹת נִסִּים בּוֹ

It is month set aside for miracles to happen

רַגְלֵי מַבְשָׁר בּוֹא יְבוֹא

In this month the feet of the messenger will bring good tidings of the ultimate redemption

שׁ-דִּי אַתָּה אַחֲרוֹן וְרֵאשׁוֹן

G-d you are first and last

שֶׁמֶבְרִשִׁית אַחֲרוֹן וּבְאַחֲרִית רֵאשׁוֹן

Before creation You were the only one and after ending this world you will be the only one

נִסָּן/ תַּתָּה לְבָנֵי אָב רֵאשׁוֹן

You gave Nissan to the children of the first father, Avrohom

תִּנְתְּךָ לְצִיר בְּאֶצְבַּע זֶה הוּא רֵאשׁוֹן

You showed to Moshe with Your finger how to tell the first day of the month

כְּכַתוּב- (שְׁמוֹת יב') א וַיֹּאמֶר ה' אֶל-מֹשֶׁה וְאֶל-אַהֲרֹן בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לֵאמֹר: ב הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם רֵאשׁ חֲדָשִׁים רֵאשׁוֹן הוּא לָכֶם לְחֹדֶשִׁי הַשָּׁנָה.

(יִשְׁעֵהוּ מֵא') כו רֵאשׁוֹן לְצִיּוֹן הִנֵּה הֵנָּה וְלִירוּשָׁלַם מְבַשֵּׁר אֶתָּן.

The first shall say to Zion, Behold, behold them; and I will give to Jerusalem one who brings good news.

SUPPLEMENT FOR פרשת החודש

An Explanation by the של"ה As to Why Jews are מקדש the Moon and Not the Sun

במדרש ילקוט (רמז קצא) החודש הזה לכם, אתם מונין לו ואין אומות העולם מונין לו. ר' בשם רבי יהודה בר אילעאי, דרך ארץ הוא, הגדול מונה לגדול והקטן מונה לקטן, עשו שהוא גדול מונה לחמה שהיא גדולה, ויעקב שהוא קטן מונה ללבנה שהיא קטנה. אמר רב נחמן: הא סימן טב, גדול שליט ביום ואינו שליט בלילה, כן עשו הרשע שולט בעולם הזה ואין שולט בעולם הבא, הקטן שליט ביום ובלילה, כך יעקב שולט בעולם הזה ובעולם הבא. רב נחמן אמר: כל זמן שאורו של גדול מבהיק אין אורו של קטן מתפרסם, שקע אורו של גדול וכו', נתפרסם אורו של יעקב, שנאמר: קומי אורי, עד כאן לשונו. קשה מאי בינייהו. עוד קשה לכולהו זולת רב נחמן, מה שבה יש ליעקב יותר מלעשו. עוד קשה, במסכת בבא מציעא פרק הפועלים (פג, ב) איתא תני רב יוסף: תשת חשך ויהי לילה זה עולם הזה הדומה ללילה כו', ובמאמר הזה מדמה עולם הבא ללילה. עוד קשה, אמר רב נחמן הא סימן טב, רב נחמן אמר היה לו לומר, או מה זה לשון סימן.

בהפטרה כה אמר ה' שער החצר הפנימית הפונה קדים יהיה סגור ששת ימי המעשה וביום השבת יפתח וביום החדש יפתח (יחזקאל מו, א). אמר שהקדושה פנימית תפתח ביום החודש וביום השבת, ולא הזכיר יום טוב. וכן כתיב (מ"ב ד, כג): מדוע את הולכת אליו היום לא חודש ולא שבת. המפרשים כתבו יום טוב הוא קל וחומר מחודש, אכן לפי זה למה הזכיר שבת. במדרכי פרק ערבי פסחים כתב בשם פסיקתא, שאין גיהנם בשבת ובראש חודש, ועל כן אין לומר צדקתך כשראש חודש בשבת. וביום טוב כתב שהרשעים בגיהנם. ומה שאין אומרים צדקתך כשחל יום טוב במוצאי שבת, משום כבוד יום טוב שלא לפרסם. הרי שיש דוגמא מה לראש חודש לשבת, והדבר צריך ביאור. קדושים תהיו כי קדוש אני ה' אלקיכם, ענין גאולת מצרים דימו הנביאים והחכמים הקב"ה עם כנסת ישראל לחתן עם הכלה, ועל זה מיוסד שיר השירים וכן כל הפיוטים. והענין על דרך הפסוק (דברים כו, יז) את ה' האמרת וה' האמריך, הוא אלקינו כמו שנאמר (שמות יד, לא): ויאמינו בה', והוא יתברך בחר בנו ורוממנו וקרבנו אליו כחתן להכלה.

והנה החודש הזה לכם מצוה ראשונה כו', אחר כך נתנה התורה כולה בחג השבועות, וכולי עלמא מודים דבשבת ניתנה התורה (שבת פו, ב). הנה נתפרסמו שלושה העקרין הכוללים

הכל, דהיינו מציאת הש"י, ותורה מהשמים, ושכר ועונש. כי שבת מורה על חידוש העולם, והחידוש על המחדש שהוא מציאת הש"י אשר יתגלה לעתיד לעולם שכולו שבת, ואמר ביום ההוא הנה אלהינו זה (ישעיה כה, ט), ואז יהיה השכר הנצחי לעושי רצונו יתברך, ומקיימי התורה והמצוות. והנה מצות קידוש, הקידושין הוא כקידושין שמקדש החתן את הכלה. ובקידושין תנן (קידושין מא, א): האיש מקדש בו ובשלוחו. כן בצאת ישראל ממצרים היה על ידי עצמו, דכתיב: ועברתי בארץ מצרים, והיה גם כן על ידי שלוחו, דכתיב: וישלח מלאך ויוציאנו. אבל הנשואין הם בעצמו פנים בפנים, ולזה היה מתן תורה בשבת, פנים בפנים דיבר ה' עמכם, והיה בשבת זמן עונה כי היא סוד הנשואין.

ועתה אבאר ענין הקדושין והנשואין. קידוש החודש הוא קדושת ישראל, ורמוז לדבר החודש הזה לכם, כי החודש מסור לכם, כי הוא ביד ישראל מסור לבית דין, לחסר ולמלאות ולעבר שנים והוא סוד הקידושין. כתיב הכא החודש הזה לכם, וכתיב התם אשר נתן לי אלהים בזה, פרש"י הראה לו שטר אירוסין. קדושת שבת המורה על מציאות השם יתברך, על כן שבת לה', על כן קדושת שבת קבע וקיום נצחי. ובעצרת כולי עלמא מודים דבעינן נמי לכם (פסחים סח, ב), כי פנים בפנים דיבר ה' עמנו. ובמדרש רבה (שמו"ר טו, לא): החודש הזה לכם. משל למלך שקדש אשה וכתב לה מתנות מועמות, כיון שבא ללקחה כתב לה מתנות רבות כבעל. כך העולם הזה, אירוסין היו שנאמר (הושע ב, כא): וארשתיך לי לעולם, ולא מסר להם אלא הלבנה בלבד, שנאמר: החודש הזה לכם. אבל לימות המשיח יהיו נשואין, שנאמר (ישעיה נד, ה): כי בועליך עושיך, באותה שעה מוסר להם הכל, שנאמר (דניאל יב, ג): והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד, עד כאן. ביאור המאמר, ישראל הם הכלה סוד הקידושין, מצות קידוש החודש ללבנה כמו שאפרש, והתורה היא הנשואין, כי התורה היא שטר כתובה ואינה נוגדת מחיים אלא לעולם הבא.

ולבאר ענין הלבנה צריך להקדים הקדמה. קדושתינו שאנו מקדישין אותו יתברך היא כפולה, וכן קדושת הש"י שמקדש אותנו גם כן כפול, הרי שנים שהן ארבע. כיצד, אנו מקדישין בקדושת הגוף, ובקדושת הנשמה שאנו מוסרין חיותינו עבורו יתברך בשביל קדושת שמו, נחשבנו כצאן לטבח, ועושין בשמחה כענין שנאמר (שה"ש ב, ה): כי חולת אהבה אני. שאני כנסת ישראל אוהב אותך בחליי, כלומר בעת קבלת היסורין, מה שאין כן באומות העולם. כתיב בעבודה זרה שלהם, והיה כי ירעב והתקצף וקלל במלכו ובאלהיו (ישעיה ח, כא). ועל כן רובם המלכים בג' שעות הראשונות מניחים כתריהם ומשתחוים לחמה כדאיתא בעבודה זרה (ד, ב), כי החמה לעולם אינה פגומה. אבל ישראל מונין ללבנה שהיא פגומה ולפעמים מליאה, ועל הכל מברכין, כשם שמברכין על הטובה כך מברכין על הרעה (ברכות מח, ב), על כן מונין ישראל ללבנה. וזהו ביאור המדרש (שמו"ר טו, כד) דבר

להבין את התפלה

אחר: החודש הזה לכם, הרואה את הלבנה היאך צריך לברך, בזמן שהיו ישראל מקדשין החודש, יש מן רבנין אמרין ברוך מחדש חדשים, ויש מהם אומרים ברוך מקדש חדשים, ויש מהם אומרים ברוך מקדש ישראל, שאם אין ישראל מקדשין אותו אין אותה קדושה כלום. ואל תתמה על זה, שהקב"ה קדש את ישראל, שנאמר: והייתם קדושים כי קדוש אני ה', עד כאן. אלו ואלו דברי אלהים חיים. ברכת מחדש חדשים הודאה על שם כשהיא במילואה מאירה. ברוך מקדש חדשים על שם פגמה, שהלבנה מקדשת השם אף בפגמה ולא משנית את תפקידה. וברכת מקדש ישראל, כי לישראל טבע זה לברך על הרעה כמו על הטובה. הרי מבוארת בבא ראשונה מהמדרש דלעיל, החודש הזה לכם אתם מונין לו ואין האומות מונין לו.

ב' – קדושת הגוף זיכוך חמרם לקרבו לרוחני, דהיינו מצד הפרישות והקדושה, כמו שאמרו (יבמות כ, א) : קדש עצמך במותר לך. וכל מיני קדושה הם קדושת הגוף להודיך החומר שלא יהיה גם ועבור רק הזדככות, ויתגבר השכל על החומר באופן שיהיה החומר בטל במיעוטו נגד השכל. וזהו ענין כי אתם המעט על כן חשק ה' בכם (דברים ז, ז), וכן כתיב (עי' עמוס ז, ב) כי קטן יעקב, כלומר מצד החומר. מה שאין כן עשו הוא הגדול, חומרו עב וחזק. והוא יצא ראשונה מבטן אמו, כי הזוהמא זוהמת הנדה כמו שכתבו המפרשים, על כן הוא אדמוני, והכבוד כולא דמא (חולין קט, ב), ורדיפת אש התאוה הכל בכבוד, ואש הוא עד אבדון תאכל, ומכאן אש השורף לא יכול להתקרב וליהנות מהאור. וזהו ענין שהאומות מונין לחמה, אורה של חמה אש הוא, ועתיד יוציא הקב"ה חמה מנרתיקה (נדרים ה, ב). מה שאין כן הלבנה אור היא ולא אש, לסבה שקבלה האור ואינו שורף. וכן מצינו בהדיא במדרש רבה בפרשה הזו (שמו"ר טו, כז) וזה לשונו: מה החמה היא של אש, כך הם עתידין לידון בה, שנאמר (מלאכי ג, יט) : כי הנה היום בא בוער כתנור כו'. וכשם שהלבנה היא של אור כך ישראל נוחלין האור, שנאמר (תהלים צז, יא) : אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה, ואומר (ישעיה ס, א) : קומי אורי כי בא אורך. ואז מבואר בבא שניה מהמדרש דלעיל, הגדול מונה לגדול. ונקרא בשם גדול ולא בכור, כי הבכורה שהיא הקדושה היא ליעקב, ועשו הוא הגדול כלומר בעל חומר גדול, היוצא ראשונה בזוהמא באש התאוה השורף, ואז חושך ולא אור, על כן מונה לחמה, על כן קדושת ישראל אחת ושתיים זו שמענו.

כן כביכול קדושת הקב"ה עמנו על ידי מתן תורה, אחת דיבר ושתיים זו שמענו. א' נר מצוה, שקדשנו במצותיו כו'. ב' ותורה אור, באור התורה שנוכה לעתיד לדעת סודותיה, ואור הגנוז הזה יאיר לנו לעתיד, ויקויים והיו עיניך רואות את מוריד (ישעיה ל, ב). וזהו סוד שכר מצוה מצוה, כלומר שכר עשיית המצות הוא שיהיה יודע רוחניות המצוה וידבק שם, וזהו ותורה אור. וכבר כתבתי החודש הזה לכם, קדושת ישראל נתונה להם, וקדושת הש"י שבת לה,

ולעתיד ואתם הדבקים בה', על כן קדושת הש"י אחת דיבר ושתים זו שמענו. גם כן מרומז במה שמונין ללבנה נגד התורה, אמר הא סימן טב, והתחיל אמר רב נחמן ולא רב נחמן אמר, כי עתה מדבר מענין חדש דהיינו מקדושת שבת, ובשתי בבות הראשונות דיבר מקדושת החודש, וענין סימן טב היא התורה.

ואיתא בפרק קמא דעבודה זרה (ב, א) : דרש ר' חנינא בר פפא ואי תימא ר' שמלאי, לעתיד לבא הקב"ה מביא ספר תורה בחיקו ואומר, כל מי שעסק בה יבא ויטול שכרה. מתקבצין ובאין אומות העולם כו', כלום יש בכם מגיד זאת, ואין זאת אלא תורה שנאמר: וזאת התורה אשר שם משה. וקשה אריכות הלשון שאמר בלשון שלילה אין זאת כו', היה לו לומר בקצרה זאת היא התורה שנאמר כו'. וכבר פירשתי המאמר הזה במקום אחר, שהענין הוא שהקב"ה נתן תורה שבכתב ותורה שבעל פה, ותורה שבעל פה לא כתבה, להיות סימן ביד בני ישראל, מה שאין כן תורה שבכתב העתיקו אותה האומות, על כן מסר הקב"ה בעל פה תורה לישראל שיהא להם סימן, וכן הוא במדרש (ילקוט הושע ח, יב) . והתורה שבעל פה הוא נקרא תורת משה כי קיבל הלכה למשה מסיני, על כן כתיב (מלאכי ג, כב) זכרו תורת משה עבדי, כי היא צריכה ביותר לזכרון מאחר שאינה כתובה. ונודע כי תורה שבכתב ותורה שבעל פה נקראים זה וזאת, כי הם כדמות זכר ונקבה, ועל כן מי בכם יגיד זאת שהיא התורה שבעל פה שנתנה לסימן. וזה שאמרו אין זאת אלא התורה שעליה נאמר וזאת התורה אשר שם משה, כלומר תורה שבעל פה, ושולל שאין זאת רומז על התורה שבכתב רק על התורה שבעל פה שעליה נאמר וזאת כו'. עוד נודע לחכמי האמת, כי תורה שבכתב ותורה שבעל פה הם נקראים חמה ולבנה, על כן ישראל מונין ללבנה, כי תורה שבעל פה היא סימן המסור בידם, זהו שאמר רב נחמן זהו סימן טב.

בבא הרביעית, רומז לבחינת ותורה אור כמו שכתבתי שיתגלו סודות אור הגנוז מהתורה. מבואר בזוהר כי יש שני מיני חשך, א' חשך כמשמעו חושך ולא אור, ב' חושך מכה יתרון אור גדול, כמו שנאמר (איוב יב, כב) : מגלה עמוקות מיני חושך. והנה חסידי אומות העולם אף שזוכים לאור, הוא באור שאינו בא מהחושך, ויוכל לכבות ואינו נצחיי. אמנם הלבנה מאירה והיא מצד חשיכה, רומז להאור היוצא מהחושך, ולעתיד יהיה אור גדול. יהי רצון שנזכה לאורו במהרה בימינו אמן.

2-א-ל מלך נאמן

The rule that **א-ל מלך נאמן** should follow the **ברכה** of **ישראל באהבה** is not found in the **גמרא**. It is not found in the **סדר רב עמרם גאון** nor is it found in the **סידור** of **רב סעדיה גאון**. The **סדר תפילות רמב"ם** does not mention it in his **סידור רש"י**. One of the first **סידורים** which provides that **א-ל מלך נאמן** should be recited before **קריאת שמע** is the **מחזור ויטרי**:

סימן פט ד"ה ברוך אתה-ואומר ק"ש בדקדוק אותיותיו ותיבותיו. וצריך לכוין את לבם להשלים תיבות כנגד רמ"ח איברים: ומפני כבודו של יעקב שאמרו, הוקבע כאן ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. ואומר אותו בלחש מפני כבודו של משה שלא אמרו. ויתן ריוח בין הדביקים: א-ל מלך נאמן שמע ישראל י"י אלקינו י"י אחד: ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד: ואהבת וכו' עד אני י"י אלקיכם אמת, ועתה השלים רמ"ח תיבות. לכן לא יפסיק בין אלקיכם לאמת.

The **מחזור ויטרי** does not distinguish between **תפלה ביחיד** and **תפלה בציבור**. According to the **מחזור ויטרי** the **א-ל מלך נאמן** also recites **שליח ציבור** to reach 248 words.

Today in **אשכנז**, **א-ל מלך נאמן** is not recited in **תפלה בציבור**. How do those who follow **אשכנז** complete their count of 248 words? It is first found as follows:

זוהר חדש כרך ב' מגילת רות דף ל' עמ' ב'-פתח רבי יהודה ואמר (משלי ג, ח) רפאות תהי לשרך ושקוי לעצמותיך- התורה היא רפואה לאדם לגוף ולעצמות בעולם הזה ובעולם הבא, דאמר רבי נחמיה א"ר נהוראי אסוותא לבר נש בהאי עלמא בכל יומא מאן דקרי ק"ש על תיקוניה. ואמר ר' נהוראי בק"ש יש רמ"ח תיבות כמנין רמ"ח אברים של אדם והקורא ק"ש כתיקונה כל אבר ואבר נוטל תיבה אחת לעצמו ומתרפא בו. ודא איהו רפאות תהי לשרך ושקוי לעצמותיך. אדהכי מטא ההוא ינוקא לאי מאורחא ויתיב קמייהו, שמע אלין מלין, קם על רגלוהי ואמר: והלא בקריאת שמע אין שם אלא רמ"ח תיבות. א"ל רבי חייא תיב בני יתיב. אמר: בני שמעת בהאי מידי? א"ל כך שמעתי מאבא דבק"ש יש רמ"ח תיבות חסר תלת למנין איבריו של אדם. מאי תקנתיה? תקינו דש"צ חוזר שלשה תיבות אלו. ומאי נינהו? ה' אלקיכם אמת, כדי להשלים רמ"ח תיבות על הקהל וכדי שלא יפסיק לאמת לא פחות משלשה ולא יותר משלשה. אדהכי אתי רבי יודא בריה דר' פנחס ויתיב לגביהו, ואמר להו במאי עסקיתו? אמרו ליה במילי דק"ש, והכי אמר האי ינוקא. אמר ודאי הכי הוא. והכי אמר ר' יוחנן בן נורי אמר רבי יוסי בן דורמסקית משמיה דר' עקיבא חסידים הראשונים תקנו קריאת שמע כנגד עשרת הדברות וכנגד מנין איבריו של אדם והא חסרו מהם שלשה תקנו שיחא ש"צ חוזר ומשלים אותם, ומאי נינהו? ה' אלקיכם אמת. בתפלה תקנו ג' ברכות ראשונות וג' ברכות אחרונות. בקריאת שמע ג' שמות בראשונה ה' אלקינו ה'. ושלשה שמות

באחרונה ה' אלקיכם אמת. וכל הקורא ק"ש כהאי גוונא בידוע שאינו ניזוק באותו יום. וכל האומר ק"ש שלא עם הצבור אינו משלים איבריו מפני שחיסר השלשה תיבות שש"צ חוזר. מאי תקנתיה? יכוון בט"ו ווי"ן דאמת ויציב. ועם כל זה היה קורא עליו אבא: מעוות לא יוכל לתקן וגו' [קהלת א] אותן שלשה תיבות שבק"ש שש"צ חוזר אותם לא יכול להימנות אותם בתשלום השלשה תיבות שמשלים שליה צבור למנין איבריו שלו.

The **א-ל מלך נאמן** adds to the mystery behind reciting **א-ל מלך נאמן** by not providing that one may complete his count of 248 words by reciting **א-ל מלך נאמן**. The **אבודרהם** in the following excerpt offers both solutions to arriving at 248 words.

ספר ברכות קריאת שמע – יש נוהגין לומר א-ל מלך נאמן בתחלת ק"ש ואומר לתשלום רמ"ח תיבות שיש בק"ש דאמרי" באלה הדברים רבה (משלי ד, א) שמור מצותי וחי; שמור רמ"ח תיבות שבק"ש והקב"ה ישמור רמ"ח איברים שלך. ותמצא שחסר מהם שלש תיבות, כי בפרשת שמע יש ארבעה וחמשים תיבות עם ברוך שם כבוד מלכותו שאנו מוסיפים; ובפרשת ויהי אם שמוע קב"ב תיבות ובפרשת ציצית ס"ט תיבות סך הכל רמ"ח חסר שלש תיבות ועם א-ל מלך נאמן יהיה רמ"ח. ולכן הוסיפו א-ל מלך נאמן לפי שהוא נומריקון של אמן כדאיתא בשבת (קיט, ב). וקאי אסיום דהבוחר בעמו ישראל באהבה. וי"א אמן א-ל מלך נאמן... . ולהשלים רמ"ח תיבות אומר במדרש רות, פ"א, אמר ר' נהוראי א"ר נחמיה בק"ש יש רמ"ח תיבות כמנין איברים של אדם והקורא ק"ש כתקנה כל אבר ואבר נוטל תיבה אחת ומתרפא בה וזהו שאמר הכתוב (משלי ג, ח) רפאות תהי לשרך. אדהכי מטא האי ינוקא... . אמר כך שמעית מאבא בק"ש יש רמ"ח תיבות חסר תלת לתשלום מנין איבריו של אדם ומשום הא תקינו שיהא ש"צ חוזר לשלש תיבות ומאי ניהו ה' אלקיכם אמת כדי להשלים לכל הקהל רמ"ח תיבות.

Although the **אבודרהם** offers two solutions to the problem of reaching 248 words, he fails to suggest a solution for a person davening without a **מנין**. That is provided as follows:

שולחן ערוך אורח חיים סימן סא' סעיף ג' – בקריאת שמע יש רמ"ח תיבות וכדי להשלים רמ"ח כנגד איבריו של אדם מסיים שליה צבור ה' אלקיכם אמת, וחוזר ואומר בקול רם ה' אלקיכם אמת. דגה: ובוה כל אדם יוצא הואיל ושומעין מפיו של ש"צ ג' תיבות אלו. ואם היחיד רוצה ג"כ לאמרם עם השליח צבור, אין איסור בדבר. שולחן ערוך: ואם הוא קורא ביחיד יכוין בט"ו ווי"ן שבאמת ויציב שעולים צ', והם כנגד ג' שמות ההוי"ה, שכל שם עולה כ"ו וד' אותיותיו הם ל'. דגה: ויש עוד טעם אחר בדבר, דט"ו ווי"ן עולין צ', והקריאה נחשבת א', הרי צ"א כמנין השם בקריאתו ובכתיבתו, והוי כאילו אמר ה' אדנ"י אמת. ויש שכתבו דכל הקורא קריאת שמע ביחיד יאמר: א-ל מלך נאמן שמע וגו', כי ג' תיבות אלו משלימין המנין של רמ"ח, והוא במקום אמן שיש לענות אחר ברוך הבוחר בעמו ישראל באהבה, וכן נוהגין. ונראה לי מכל מקום כשקורא עם הצבור לא יאמר א-ל מלך נאמן, רק יאמר אמן אחר הש"צ כשמסיים הברכה, וכן נוהגין ונכון הוא.

TRANSLATION OF SOURCES

יטרי-He recites Kriyat Shema with proper attention to the letters and words. He must concentrate on reciting 248 words which represent the 248 bones that are in a person's body. Out of respect for Yaakov our Forefather, they established the practice of reciting Baruch Shem Kvod Malchooso L'Olam V'A'Ed. One must recite those words quietly out of respect for Moshe Rabbenu because Moshe Rabbenu did not include those words when he included Shema in the Torah. One should pause between phrases; Kail Melech . . . Va'ed; V'Ahavta until Elokaichem Emes and then he has completed 248 words. As a result, he should not pause between Elokaichem and Emes.

זוהר חדש כרך ב' מגילת רות דף ל' עמ' ב'-Rav Yehudah opened and referred to a verse (Mishlei 3, 8). A remedy for your stomach and medicine for your bones. The Torah is the healing agent for a person of both his body and bones both in this world and the world to come. As Rebbe Nehemya said in the name of Rav Nihorai: when a person recites Kriyat Shema in the proper way each day it acts as a medicine for the person in this world. And said Rav Nihorai: in Kriyat Shema we find 248 words representing the 248 bones in a person's body. when a person reads Kriyat Shema in the proper way, each of the person's bones grabs hold of one word in Kriyat Shema and is healed by that action. It is the healing agent for one's stomach and bones. While teaching this lesson, a young boy came by and sat among them. The boy heard these words, stood on his feet and asked: Is it not a fact that the paragraphs of Kriyat Shema only contain 245 words. Rav Chiya said to the young man: sit, young man, sit. Rav Chiya asked the young man: perhaps you heard some resolution to this issue? The young man responded: this is what I heard from my father: In the paragraphs of Kriyat Shema there are 248 words less three that are needed to represent the bones that are within the human body. How does one fix this problem? The practice was established that the prayer leader repeats three words. Which three words? Hashem Elokaichem Emes. In doing so he completes the recitation of 248 words on behalf of the congregation. The prayer leader further intends that the word Emes becomes the third word, not less than the third word and not more than the third word. At that point Rebbe Yuda the son of Rav Pinchas came by and sat among them. He asked them: what matter were you studying? They responded: matters involving Kriyat Shema. They then repeated what the young boy had said. Rebbe Yuda said: the young man is absolutely right. This is what Rav Yochanon the son of Nuri taught in the name of Rav Yossi son of Dormaskis in the name of Rabbi Akivah- the first righteous people established the practice of reciting Kriyat Shema representing the Ten Commandments and representing the bones in a person's body. They found that they were missing three words. As a result, they began the practice that the prayer leader repeats words and completes the number of words necessary. Which were those words? Hashem Elokaichem Emes. Similarly they established the practice to recite three Brachot in the first part of Shmona Esrei and three Brachot at the end of Shmona Esrei. In Kriyat Shema they established the practice of reciting three of G-d's names in the opening verse of Kriyat Shema, Hashem, Elokaichem and Hashem and three of G-d's names in the last verse of Kriyat Shema, Hashem, Elokaichem, Emes. Anyone who recites Kriyat Shema in this manner will be protected all day from harm. Anyone who recites Kriyat Shema not with a group of ten men, does not protect his bones because he is missing the three words that the Prayer leader repeats. What should a person who is praying alone do? Concentrate on the letter

“Vov” that is found in the words that follow the words Emes V’Yatziv. Despite this remedy, father called such a person: (Kohelet 1, 15) That which is crooked cannot be made straight. The three words that the prayer leader repeats in order to reach the count of the number of bones in a person’s body cannot help protect the bones of the one who prays alone.

אבודרהם ספר ברכות קריאת שמע -There are those who recite Kail Melech Ne’Eman at the beginning of Kriyat Shema in order to complete the 248 words in Kriyat Shema as it is written in Eilah HaDivarim Rabbah (Mishlei 4,1) Observe my Mitzvot and live; observe the 248 words that are in Kriyat Shema and G-d will protect your 248 bones. When you count the words in Kriyat Shema you will note that the count is three words less than 248; in the first section, Shema, there are 54 words when you include the words in Baruch Shem Kvod that we add; in the section of V’Haya Im Shumoah there are 122 words and in Parshat Tzitzit there are 69 words. The total number of words in the three section total 245 which is three less than 248, but if you add Kail Melech Ne’Eman the total equals 248. As a result, they added Kail Melech Ne’Eman because it is what is represented by the letters in the word: Amen as we learned in Masechet Shabbat (119, 2). It is said in response to the Bracha of Ha’Bochair B’Umo Yisroel B’Ahavah. There are those say: Amen Kail Melech Ne’Eman . . . In order to complete the 248 words it is taught in Midrash Ruth, first chapter, Rav Nihorai said in the name of Rav Nichemiya: in Kriyat Shema there are 248 words representing the number of bones that are in a human being. When one recites Kriyat Shema properly, each one of his bones seizes a word and becomes healed thereby. This is what we learned from the verse (Mishlei 3, 8) A cure it will be for your innards. Then a child came by . . . he said this is what I heard from my father: in Kriyat Shema there are 245 words which is three less than the number of bones in the human body. For this reason they established the practice that the prayer leader repeats three words. Which three words? Hashem Elokaichem Emes, in order to help the congregation fulfill its obligation to recite 248 words.

ש"ע א"ח סימן סא' סעיף ג' -In Kriyat Shema there are 245 words. In order to recite 248 words which represent the 248 bones that are in the human body, the prayer leader reads Hashem Elokaichem Emes for himself and then repeats the three words out loud. Rama-In this way those congregated fulfill their obligation to recite 248 words when they hear the last three words from the mouth of the prayer leader. If a person wants to recite the last three words together with the prayer leader it is not prohibited. **שולחן ערוך** -If he is praying not with a group of ten men, he should concentrate on the 15 letters “vav” that are in the prayer Emes V’Yatziv. If you multiply 15 by the number six (vav) the total is 90. This number represents three times the name of G-d (י-ה-ו-ה). Each name equals 26 which together with the number four which is the number of letters in each name equal 30 (and because the name appears three times-30 times 3=90).

רמ"א -There is another explanation: the 15 words multiplied by the letter “vav” equal 90; reading them equals one so the total becomes 91 which equals the number of letters in G-d’s name in the form in which it is read and in the form that it is written (י-ה-ו-ה equals 26 and א-ב-ג-ד-ה equals 65; together they equal 91). There are those who wrote that when a person recites Kriyat Shema without a minyan, he says: Kail Melech Ne’Eman Shema; those extra three words complete the count of 248 words. The phrase Kail Melech Ne’Eman is a substitute for reciting Amen after the Bracha Ha’Bochair B’Umo Yisroel B’Ahavah, and that is the way we conduct ourselves. It appears to me that when one is praying in a group of ten men that one should not recite Kail Melech Ne’Eman but should answer Amen after the prayer leader completes the Bracha. That is the way that we conduct ourselves and it is the correct practice.

3-א-ל מלך נאמן

Some questions about the addition of א-ל מלך נאמן will remain unanswered here. For example, if the recitation of א-ל מלך נאמן is the completion of the ברכה of בעמו וקאי אסיום (דהבוחר בעמו ישראל) אבודרהם as is the position of the (באהבה) והוא במקום אמן שיש לענות אחר ברוך הבוחר בעמו (ישראל) רמ"א and the (באהבה) then how does adding those words cause קריאת שמע to consist of 248 words?

Another question: why do the following commentators not agree on the source for the requirement that one recite 248 words when reciting קריאת שמע?

כלבו סימן ט' ד"ה ומתחילין ק"ש. . . ורמ"ה תיבות כנגד רמ"ה אברים לקיים מה שנאמר (תהילים לה, י) כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך. זוהר חדש כרך ב' מגילת רות דף ל' עמ' ב'—פתח רבי יהודה ואמר (משלי ג, ח) רפאות תהי לשרך ושקוי לעצמותיך—התורה היא רפואה לאדם לגוף ולעצמות בעולם הזה ובעולם הבא. . . ואמר ר' נהוראי בק"ש יש רמ"ה תיבות כמנין רמ"ה אברים של אדם והקורא ק"ש כתיקונה כל אבר ואבר נוטל תיבה אחת לעצמו ומתרפא בו. אבודרהם ספר ברכות קריאת שמע—יש נוהגין לומר א-ל מלך נאמן בתחלת ק"ש ואומר לתשלום רמ"ה תיבות שיש בק"ש דאמרי' באלה הדברים רבה (משלי ד, א) שמור מצותי וחייה; שמור רמ"ה תיבות שבק"ש והקב"ה ישמור רמ"ה איברים שלך.

Another mystery: It is evident from ספר מגן אבות, written by the מאירי (1249-1315 CE) in response to disputes that arose between the newly-arrived pupils of the deceased רמב"ן and the local rabbis from southern France regarding customs in which the Meiri defended the local customs¹, that the Jewish community was split along geographic lines on whether to recite א-ל מלך נאמן. How did that split develop?

סימן א' ד"ה מנהג קדום—מנהג קדום בארצות הללו מימי קדם, בימי הרבנים הגדולים, וכן בארץ צרפת (France) ובאשכנז (Rhineland) שאומרים אחר ברכת אהבת עולם כשבאים להתחיל בקריאת שמע, א-ל מלך נאמן. ובאמת לא היה מנהג זה לא בארץ המערב בא"י ולא בארץ המזרח, וגם לא בארץ קטלוניא (Catalonia) אשר היתה מקדם בכלל ארץ ספרד (Spain). וכבר הגיע לדינו מחזורים מארץ קטלוניא כתובים מזמן קדם קדמתה שלא היה מנהג זה כי היה מנהגם כארץ ספרד ברוב הדברים או בכלם. ובימי ר' זרחיה הלוי שיצא בבחורתו מעיר גירונדא (Gerona) וזכה ללמוד במגדל לוניל ועמד שם זמן רב וחזר לו לשם. והנהיג בשם כל בני הקהל כמנהג הארץ הלזו, ונקבע במחזרותיהם כדרך שהוא קבוע במחזורים שלנו. ובהגיע תור הרב הגדול ר' משה בר' נחמן ז"ל (רמב"ן), ראה שמקודם לא היו נוהגים כך ושכלל ארץ ספרד לא היה אומרים אותו, ונתקשה בעיניו על שהיו אומרים

1. Bar-Ilan Judaic Library CD-ROM under the section entitled biographies.

אותו. מצורף למה שהיה הרב בר מחלקתו של הרב ר' זרחיה ומגיה על ספרו, עד שחיבר מזה ספר נכבד קראו ספר מלחמות והעיד הרב ז"ל ששאל בזה את הרב המופלג רבינו מאיר מטוליטולא ושהרב ז"ל השיבו שהוא טעות, ושאינן אומרים אותו בכל ספרד, ולא בארץ ישראל, ונתבטל המנהג על פי הרב ונמחק מן המחזורים². והחזיק הרב טובה לעצמו ונתן שבה והודאה לא-ל על שנתבטל השבוע הזה על ידו. ונתן טעם לדבריו מפני שברכת אהבת עולם הוא ברכת מצות שמע ואין להפסיק. והביא ראיה ע"ז ממה שאמרו בירושלמי של ברכות (כ"ד ע"ב) הפורס על שמע... לא יענה אמן אחר עצמו, ואם ענה הרי זה בור. והיתה ראיה זו פשיטא בעיניו שעניית אמן זה הוא הפסק. עד שחתך את הדין מכחה. שכל שאומר א-ל מלך נאמן הרי הוא כאומר אמן, וכמו שאז"ל (שבת קי"ט) מאי אמן? א-ל מלך נאמן. ואף כשאמרו שלא במקום אמן, כל שכן שהוא הפסק, שהרי יש בו רבוי תיבות יותר מבאמן. וא"כ כל שאמרו בין במקום אמן, בין שלא במקום אמן הרי הוא בור וטועה. והוא הפסק וצריך לחזור ולברך. ובזמנינו זה באו הנה תלמידים מקובלים משנות הרב, והיו מתמיהים עלינו על שהיינו מחזיקים במנהג זה, ובאמרנו להם יום יום, שכך נהגו בארצות האלו בזמן כמה גאונים וכמה רבנים שהיו בארץ הזאת למאות ואלפים, רבני אלפין ורבני מאוון, הכל היה כאין בעיניהם. סוף דבר קשתה יד לשונם עלינו, חזקו ידיהם הגבירו בלשונם.

The is not a א-ל מלך נאמן analyzes the issues involved and concludes that reciting מאירי The א-ל מלך נאמן: In doing so, he points out what brought on the custom to recite הפסק. ספר מגן אבות סימן א'-אלא שאף הם חזרו ואמרו שכבר הקשו תלמידים צרפתיים מזו לרבם, ושהשיבם שבאותם הדורות לא היו הצבור מברכים הברכות, מפני שעמי הארץ היו, אלא ש"ץ אומרן והם עונים אמן וקורין את שמע שהיא עיקר המצוה והיו רמ"ח תיבות עם אותו אמן שהיה להם במקום אל מלך נאמן, או שהיו מחליפים אותו בא-ל מלך נאמן.

One last issue: How can we count the words א-ל מלך נאמן as part of the 248 words that are recited within קריאת שמע when we do not find that those words were recited by יעקב ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד in the מדרש that teaches us that we should recite דברים פרק ו' פסוק ו' משה רבינו when he first said those words in פירוש תפלות והברכות explains: רמב"ן, in his ברוך אתה ה' הבוחר בעמו ישראל באהבה דכתיב (דברים ז', ז') לא מרבכם מפל העמים חשק ה' בכם ויבחר בכם כי אתם המעט מפל העמים; כי מאהבת ה' אתכם. ולפי שסיים בלשון בחירה אומר א-ל מלך נאמן דכתיב למען ה' אשר נאמן קדוש ישראל ויברחך (ישעיהו מט', ז'). ועל זה נמי אמר א-ל מלך נאמן כי יתן לנו את הארץ בעבור שאנו מיחדים אותו שהוא אחד כמו אחד היה אברהם ויירש את הארץ. ויעקב אמר לבניו אל תהרהרו על הבורא שאמר לך ולזרעך אתן את הארץ הזאת ולא נתן, דעו שא-ל מלך נאמן הוא, והשיבו לו שמע ישראל ה' אלוֹקינו ה' אחד.

2. The siddurim were handwritten. To stop the recital of א-ל מלך נאמן, they erased those words from the siddurim.

TRANSLATION OF SOURCES

ספר מגן אבות סימן א' ד"ה מנהג קדום—It was a longstanding custom in this area, in the days when great Rabbis lived and in France and in Germany that one would recite Kail Melech Ne'Man after the Bracha of Ahavat Olam as one was about to begin to recite Kriyat Shema. In truth that was not the custom in Israel, or in the Eastern countries or in Catalonia which was in the south of Spain. Machzorim from the land of Catalonia written from a long time ago have come into our possession in which the custom was not to recite Kail Melech Ne'Man. They conducted themselves like those who lived in Spain in most customs if not in all customs. Rav Zarachiya who in his youth moved from Gerona and was fortunate to study at Migdal Louneel and remained there for a long time as the Rav conducted himself in the same way that we conduct ourselves (to recite Kail Melech Ne'Man) and in the Machzorim of his era you find the same language as you find in our Machzorim. When the Ramban was chosen to act as Rav, he noted that in an earlier era the people in his area did not recite Kail Melech Ne'Man and that it was not being recited in Spain. It seemed to him that reciting Kail Melech Ne'Man was a problem. The Ramban often found himself in disagreement with Rav Zecharia and wrote comments on Rav Zechariya's books. In time, the Ramban wrote his own very nice book "Sefer Milchamot." In the book the Ramban attested to the fact that he had asked the great Rabbi, Rabbenu Mayir from Tolitolia about this custom. Rabbenu Mayir answered the Ramban that it is a mistake to recite Kail Melech Ne'Man; that it is not said in the Spanish countries and not in Israel. The custom to recite Kail Melech Ne'Man was then terminated and the words erased from the Machzorim. The Ramban thought that it was the right decision and gave praise and thanks to G-d that this mistake had been corrected. The Ramban felt that he bolstered his position based on the fact that the Bracha of Ahavat Olam was the Bracha that is recited before performing the mitzvah of Kriyat Shema. It was therefore inappropriate to pause before performing the Mitzvah. He brought proof for his position from a source in the Jerusalem Talmud in which it is taught that whoever is Porais the Shema should not answer Amen after his Bracha and if he did so he was considered a boor. He further argued that reciting Kail Melech Ne'Man was the equivalent to reciting Amen just as the Gemara described: What is Amen? Kail Melech Ne'Man. Even when they would recite Kail Melech Ne'Man not as the extrapolation of the word Amen, it was inappropriate and a pause because it had more words than the word Amen. So whether or not the words Kail Melech Ne'Man were being said as an amplification of the word Amen or the words were recited for their own sake, it still was deemed that as the person acted inappropriately. It is an improper pause. The person must go back and repeat the Bracha of Ahavat Olam. In our time, students of the Ramban moved into our area and were surprised that we conduct ourselves by reciting Kail Melech Ne'Eman after the Bracha of Ahavat Olam. We have told them day after day that it has been our custom in this area from the time that several Gaonim lived here and other well respected Rabbis who

were here for many years; Rabbis who taught hundreds and thousands. All of this seemed insignificant in their eyes. The end result was that we felt the pressure of their insistence and they seemed to grow stronger and louder in their opposition.

ספר מגן אבות סימן א'-They said that the students from France already asked their teachers how this custom began. The teachers responded: in former generations, the general population did not recite Brachot on their own because there were unlearned. As a result the prayer leader would recite the Brachot and those present would respond with Amen and then they would recite the Shema which is the main Mitzvah. By reciting Amen, those present would complete the requirement to recite 248 words. Amen was recited in place of Kail Melech Ne'Eman or they would occasionally recite Kail Melech Ne'Eman in the place of Amen.

רבינו יהודה ב"ר יקר-The Bracha of Ha'Bochair B'Amo Yisroel B'Ahavah was based on the verse (Devarim 7,7) Lo MiRoobchem MiKol Ha'Amim Chashak Hashem BaChem Va'Yivchar Bachem Ki Atem Ha'M'At MiKol Ha'Amim; Ki Ma'Ahavat Hashem Etchem. Because the Bracha ends with the word: B'Chira, one recites Kail Melech Ne'Eman because of the verse Li'Maan Hashem Asher Ne'Eman K'dosh Yosroel Va'Yivarchecha (Yishayahu 49, 7). And because of this too we recite Kail Melech Ne'Eman: Hashem gave us the land because we cause G-d's name to be one just as Avrohom was the only one who believed in Hashem and Avrohom was rewarded by receiving the land of Israel. Yaakov said to his sons: do not question Hashem who said to you and your children: I will give you the land of Israel and Hashem has not yet given the land to you; know that Hashem is Kail Melech Ne'Eman and will keep his promise. The sons of Yaakov answered Yaakov: Shema Yisroel Hahsem Elokainu Hashem Echad.

ספר שבולי הלקט סדר פסח סימן ריח

סדר חובת ליל שמורים. דין מצות ההגדה וקריאתה ושתיית ד' כוסות וסדר הסיבתו ואכילת מצה ומרור ושאר ירקות וקריאת ההלל וכל הסדר לב' לילות הראשונים בין לעצמו בין לאחרים:

SHIBBOLEI HA-LEKET

R. Zedakiah ben R. Avraham Ha-Rofe of the Anavim family was born in Rome ca. 1270. During his youth he studied in Wurzburg, Germany, with students of R. Samson of Sens. During this period he recorded customs and collected halachic rulings of French and German Torah scholars. He returned to Italy with his teacher, R. Avigdor Katz. In Rome he continued studying with local Torah scholars, including his cousin R. Judah ben R. Benjamin (Rivevan) and his older brother R. Benjamin ben R. Avraham. Shibbolei Ha-Leket deals primarily with Orach Chayim. This work is arranged topically, and includes halachic decisions, comments on the prayers, and explanations of customs.

כוס הראשון מוזגין כוס של יין ואומרים עליו קידוש היום וזה סדרו של קידוש. מברך תחלה בורא פרי הגפן ואחר כך מברך אשר בחר בנו מכל עם ורוממנו וכו' ושהחיינו. שכך שנינו דברים שבין בית שמאי ובית הלל בסעודה בית שמאי אומ' מברך על היום ואחר כך מברך על היין שהיום גורם אל היין שיבא וכבר קידש היום ועדיין היין לא בא. ובית הלל אומ' מברך על היין ואח"כ מברך על היום שהיין גורם לקדושה שתיאמר. דבר אחר תדיר ושאינו תדיר קודם. וקיימא לן דהלכה כבית הלל. ואל תתמה על מה שאין אנו מברכין שעשה נסים בלילי הפסח שהרי מסדר והולך בסוף ההגדה למי שעשה לנו ולאבותינו את כל האותות והמופתים והנסים האלו כן כתב רבינו שלמה זצ"ל. ואם חל ליל שמורים בלילי שבת מתחיל ויכולו השמים כסדר לילי שבת ומברך בורא פרי הגפן ואומר אשר בחר בנו וכולל של שבת עם קידוש היום וחזרתם מקדש השבת וישראל והזמנים. ואע"ג דקי"ל דאין חותמין בשתיים הא איתמר עלה בגמרא חוץ מזו. ואחר כך מברך שהחיינו. ואם חל ליל שמורים במוצאי שבת מברך יקנה"ז סימן. יין. קידוש. נר. הבדלה. זמן. דהכי איתוקמא בפרק ערבי פסחים. מאי הוה עלה אביי אמר יקנה"ז רבא אמר יקנה"ז והלכתא כרבא יין קידוש מברך כשאר ימים, נר כסדר מוצאי שבת, הבדלה המבדיל בין קודש לחול בין אור לחושך בין ישראל לגוים בין יום השביעי (הגדול והקדוש) לששת ימי המעשה ובין קדושת שבת לקדושת יום טוב הבדלת ואת יום השביעי הגדול והקדוש מששת ימי המעשה הבדלת וקדשת וחזרתם [בא"י] המבדיל בין קודש לקודש. והכי איתוקמא בפרק קמא דחולין בסופו. ומה שאומרים ובין קדושת שבת לקדושת יום טוב ואת יום השביעי הגדול והקדוש מששת ימי המעשה הבדלת וקדשת משום דבעינן מעין פתיחה סמוך לחתימה ואמרי לה מעין חתימה. ופסק רבינו שלמה זצ"ל דעבדינן כתרומתו וכתב רבינו שלמה זצ"ל במוצאי שבת ליום טוב אין מברכין על הבשמים גזירה שמא יקטום. ועוד שלא אבדה נשמה יתירה של שבת. ועוד מצאתי בשם רבינו יצחק מדנפ"ר זצ"ל ששאלתי לר' כשאירע פסח במוצאי שבת מפני מה אין מברכין על הבשמים ואמר לי גזרה שמא יקטום ונראה לי שהוא עיקר כי טעם הבשמים שאנו מברכין במוצאי שבת מפני נשמה יתירה שנאבדה ממנו ונפשו של אדם דקה שכך דרשו רבותינו ז"ל שבת וינפש כיון ששבת ווי אבדה נפש וזהו בחול אבל עתה מפני שמחת יום טוב אינו מרגיש באיבוד נפשו. ובמוצאי יו"ט לחול אין מברכין על הבשמים לפי שאין נפש יתירה ביום טוב. ובשם הרב ר' יאיר בן הרב ר' מאיר זצ"ל מצאתי יום טוב שחל להיות במוצאי שבת מברך יקנה"ז ויש שמצריכין בשמים. ובשם רבינו גרשום זצ"ל שמעתי שמצריך בשמים כשחל יום טוב במוצאי שבת ואע"ג

דבגמרא שלנו אינו מצריך בשמים מיהו בירושלמי אמר יום טוב שחל להיות אחר השבת מברך יקבנה"ז ובכל מקום שיש נר יש בשמים ויש שאין מברכין על הבשמים ביום טוב שחל להיות אחר השבת וטעמם שמא יקטום ולא נהירא דהא אמרינן ביום טוב קוטמו ומריח בו אלמא לא חיישינן אם יקטום עכ"ל. ושמה המפרשים גזירה שמא יקטום מפרשים שמא יקטום המחובר ולפי טעמו של רבינו יצחק בר' יהודה זצ"ל שמצריך בשמים במוצאי שבת מפני שמסריח אור של גיהנם ששבת כל היום ולא הסריח ובמוצאי שבת מתחיל ומסריח א"כ במוצאי שבת ליום טוב אין מצריך בשמים שגם יום טוב שובת אור של גיהנם ואינו מסריח. ואם תאמר א"כ נברך על הבשמים במוצאי יום טוב? יש לומר כיון שאין מברכין על האור אין מברכין על הבשמים הואיל והבשמים מחמת האור הן באין, תדע שהרי במוצאי יום הכיפורים נהגו לברך על הבשמים כמו שמברכין על האור וכן תירץ אחי ר' בנימין נר"ו:

וצריכין לשתות כל ארבעה כוסות בהסיבה דאיתמר מצה צריכה הסיבה מרור אינו צריך הסיבה יין צריך הסיבה אמרי לה תרי כסי קמאי בעי הסיבה דההוא שעתא הוא לה חירות, בתראי לא בעי הסיבה מאי דהוה הוה. ואמרי לה תרי כסי קמאי לא בעי הסיבה דאכתי עבדים קאמרי' בתראי בעי הסיבה דהוה ליה חירות והשתא דאיתמר הכי ואיתמר הכי כולהו בעי הסיבה. ואין הסיבה אלא הסיבת שמאל אבל הסיבת ימין אינה חשובה הסיבה וכן פרקדן לאו שמיה הסיבה ויש בהן סכנה שמא יקדים קנה לושט ופתרון פרקדן יש מפרשין אותו שוכב על מתניו ופניו למעלה ודייקי בר קדל ששוכב על עורפו. ויש מפרשים ששוכב על פניו ומתניו למעלה ודייקי בר קידה. ואחי ר' בנימין נר"ו כתב דהאי דאמרינן שמא יקדים קנה לושט אהסיבת ימין [נמי] קאי ולא אפרקדן [בלחוד וכן פי' רבינו שלמה זצ"ל] והכי משמע בגמרא דתני ל' בתר הסיבת ימין והטעם לפי שדרך ההסיבה להסיב על גבי המטות המוצעות על גבי קרקע אצל השלחן ומטין ושוכבין על צדו ולפיכך הסיבת שמאל הוא עיקר ההסיבה שידו הימנית הקרובה לפה הוא למעלה ואפשר לו להוליכה לו על השלחן ולהביאה בפיו בלא סכנה אבל אם היה מסיב בצד ימין כיון שידו הימנית מלמטה שהוא שוכב ומסיב עליה אי אפשר לו להביאה לפיו ולהוליכה על השולחן אלא אם כן זוקף את עצמו ועוקם את הראש ושמא יקדים קנה לושט ויבא לידי סכנה. ומכאן יש להוכיח שהאיטר שאינו שולט בידו הימנית או מי שהיתה ידו הימנית גדומה או שהי' בהן מומין ואי אפשר לו להביאה לפיו שידו השמאלית החשובה ימין שלו שהוא צריך להסב מצד ימין של כל אדם שהיא חשובה שמאל שלו שהרי איפשר לו להביאה אל פיו: ואחד אנשים ואחד נשים צריכין הסיבה ואשה אצל בעלה אינה צריכה הסיבה ואם היא אשה חשובה צריכה הסיבה. בן אצל אביו צריך הסיבה תלמיד אצל רבו המלמדו תורה אינו צריך הסיבה ואם מלמדו אומנות צריך הסיבה וכן השמש צריך הסיבה. ואם נטלו ידיהן קודם קידוש אין קידוש מפסיק לנטילת ידים כאשר הקדמתי למעלה בערוגת שבת הלכה ע' ואם לא נטלו ידיהן קודם קידוש נוטלין ידיהן ומברכין על נטילת ידים שהרי צריך לו לטבל בירקות והקשה רבינו ישעיה זצ"ל על זה דהא קיימא לן הנוטל ידיו לפירות אינו אלא מגסי הרוח ותירץ לפי שצריך לטבול במשקין לפיכך צריך נטילת ידים דאמר ר' אליעזר אמר ר' אושעיא כל שטיבולו במשקין צריך נטילת ידים מאי טעמא חכמים גזרו טומאה על הידים להיות שניות ומטמאין את המשקין להיות תחילה שהמשקה הוא עלול לקבל טומאה שהרי הוא מכשיר את אחרים לקבל טומאה על כן אנו נוטלין ידנו בטיבול ראשון: מביאין (סל) [כלי] או קערה ובתוכו שלש או שנים מצות הן נקראים שמורים לפי שצריכין שימור לשם מצה משעת קצירה כמו שפירשנו למעלה. וירקות כגון כרפס הוא אפייה או צורפוליה או פיטרוסנדרלו או גרגר או (של) [כל] מין ירק שדרכו להיאכל חי ומבושל שהן ראויין לטיבול ראשון ועוד יש שם מין שני של ירק הראויין לטיבול שני כדתנן אלו ירקות שאדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח בחזרת בעולשין בתמכה בחרחבינה ובמרור ויוצאין בקלח שלהן בין לחין בין יבישין אבל בעלין שלהם אין יוצאין אלא בלחין אבל לא ביבישין פי' רבינו שלמה זצ"ל חזרת לטוגה עולשין קריספיניו תמכה מרובייה בחרחבינה סיב הנכרך סביב הדקל ודיליא מרור אמירפויל ואחי ר' בנימין פירש עולשין מפרש בגמרא הינדיבי והוא כעין מרור וערית הנקרא אסכרולא ושמה בלשון יון ובלע"ז גרמטיקא אינדיביאה ובלשון ישמעאל הינדבי. ועוד יש שם שני תבשילין ואפי' סילקא וארזא ואפי' דג וביצה שעליו ופי' רבינו שלמה

ביצה שמעורה עמו בתבשיל שאם תאמר ביצה אחרת מאי אפי' ועוד יש שם חרוסת אייגרוס בלע"ז שהיא עשויה ממני ירקות כתושין ופרחי אילן ותבלין. וצריך לקהוייה [במני קיוהי כגון תפוחים חמוצים] זכר לתפוח על שם תחת התפוח עוררתיו וצריך לסומכה על שם הטיט ויש משימין בה מעט חומר או גרידת לבינה זכר לטיט. ועוד יש שם תבלין זכר לתבן כגון קנמון ושבולת נרד ועוד יש שם שני מיני בשר אפי' ממין אחד כגון האחד צלי ואחד מבושל אחד זכר לפסח ואחד זכר לחגיגה ועוד יש שם קלייות ואגוזים ומיני מגדים ופירות לשדל בהן את התינוקות כדי להפיג שינה מעליהן כדי שיראו השינוי וישאלו ועוד יש שם לפי סידורו של רב עמרם גאון זצ"ל דג וביצה ביצה משום זיו ודג משום לוייתן. נוטל הבקי (פרדס) [הכרפס] או שאר מיני ירקות שהן לטיבול ראשון ומברך בורא פרי האדמה ומטבל בחרוסת ומשקעו שם יפה [יפה] ואוכלין אותו בלא הסיבה ופי' רבינו ישעיה זצ"ל ירק זה אינו בא לחובה אלא לפטור את המרור מברכת בורא פרי האדמה בטיבול שני שהרי אנו צריכין בשני טיבולין כדי לעשות שינוי מפני התינוקות כדי שיבינו וישאלו. בטיבול שני מברך על אכילת מרור בלבד ואם אין לו שני מיני ירק אלא מרור בלבד הרי הוא מברך עליו בטיבול ראשון בורא פרי האדמה ועל אכילת מרור ובטיבול שני אוכל ממנו בלא ברכה כרב חסדא דאמר לאחר שמילא כריסו ממנו חוזר ומברך וכתב ר' אביגדור נר"ו לר' בנימין אחי נר"ו בשם רבינו יצחק בר שמואל זצ"ל כי יש לברך בורא נפשות רבות לאחר טיבול ראשון אם אוכל מן הירק כזית וטעמא משום דסבירא ליה דאין טיבול ראשון פוטר בטיבול שני מברכת בורא פרי האדמה (וכתיבתו) [וסברתו] כתובה לפנינו. אחר טיבול ראשון נוטל הבקי אחד מן המצות הנקראת שמורים ובוצע אותה לשנים ומניח חצי בקערה עם השלימות וחצייה כורך אותה בקצת המפה [וכתב בעל] עשרת הדברות על שם צרורות בשמלותם על שכמם ומניחה עד לאחר סעודתו לאוכלה על השובע זכר לפסח דכתיב על מצות ומרורים יאכלוהו והיא הנקראת אפיקומן. מוזגין כוס שני ונוטל כל אחד ואחד כוסו בימינו והקערה או הסל בשמאלו שבהם כל הדברים הראוין להיות שם כמו שהזכרנו למעלה ומגביהין את הקערה ואומרים פה אחד בהלל ובשיר [ובנחת] הא לחמא עניא כו' שכן מצינו באבותינו במצרים שאמרו שירה והלל על אכילת מצה שנאמר השיר יהיה לכם כליל התקדש חג ושמחת לבב וכו' והקוראין את ההגדה צריכין שיהיו שלשה לפי מה שמצינו במדרש שוחר טוב כדי שיאמר האחד לחבירו הודו לה' כי טוב והרב ר' אביגדור כהן צדק נר"ו השיב דלא סמכין על דברי השוחר טוב היכא דלא איפשר וכבר כתבתי לשונו למעלה בערוגת ראש חדש הלכה קע"ד. ומה שמגביהין הקערה כדי שיראו התינוקות את השינוי וישאלו לפי שמצוה לפתוח להם פתח לשאלה כדכתיב והגדת לבנך ביום ההוא לאמר וכו' ובכל לשון ובכל ענין ששואל ואומר מה זה נפטרין מלומר מה נשתנה כדאמר' התם אביי הוה יתיב קמיה [דברא] [דברא] חזא דקא מגביה פתורא אמר להן מה אכלין דקא מעקרייהו פתורא אמר ליה פטרן מממר מה נשתנה. באגדה מנין כשקוראין באגדה נוטל כל אחד ואחד כוסו בידו לפי מה שמצינו באגדה מנין שאין אומרים שירה אלא על היין שנאמר ותאמר אליהם הגפן החדלתי את תירושי המשמח אלהים ואנשים אם אנשים משמח דשתו ליה אלהים במה משמח הוי אומר בשירה:

הא לחמא עניא. למה נקראת מצה לחם עוני כדתניא לחם עוני שעונין עליו דברים פי' קריאת ההגדה והלל על אכילתו. ד"א מה דרכו של עני בפרוסה אף כאן בפרוסה פי' שבוצעין המוציא בפרוסה כאשר נפרש לפנינו ד"א מה עני הוא מסיק [את התנור או את הכירה] ואשתו אופה אף כאן הוא מסיק ואשתו אופה פי' דרך העני שאין לו [לעני שפחות ועבדים] לעבדו להיות הוא בעצמו מסיק ואשתו אופה אף כאן הוא מסיק ואשתו אופה אפי' העשיר שלא יבא לידי חימוץ עד כאן לשון הברייתא ויש מפרשין למה נקרא לחם עוני לפי שאין לשין אותו אלא כשיעור קרבן עני דהיינו עומר שהיא עשירית האיפה הבאה בדלי דלות כמפורש בפרשת ויקרא בקרבן עולה ויורד לענין שבועת בטוי: כל דכפין יתיה ויכול. רבינו ישעיה זצ"ל מפרש לפי שחובת כל אדם לוכל מצה בליל ראשון של פסח [כמו שכתוב בערב תאכלו מצות הכתוב קבעו חובה] על כן מזמנין את מי שאין לו [מצה]. וכי כל אדם פותח פתחו בלילי פסח ואומר כל מי שרעב יבא ויאכל עמי אתמהא אלא כך אנו אומרים כל אדם ירעיב עצמו בערב הפסח מחמש שעות ולמעלה כדי שיתאוה לאכול מצה מהא דרבא הוה שתי חמרא טובא במעלי יומא דפיסחא כי היכי דגריר ליביה: כל

דצריך ייתי ויפסח. רבינו ישעיה זצ"ל כתב דלא גרסי' ליה [לפי] שאין לנו פסח עתה ואפי' אם היה לנו פסח עתה לא היינו מזמנין אותם שאין הפסח נאכל אלא למנוייו כשהוא חי כמו שדרשו חכמים מהיות משה מחיותיה דשה רשאין לפחות ולהוסיף אבל לאחר שנשחט לא ועל כן לא גרסי' ליה ואחי ר' בנימין נר"ו כתב דאין חשש לסלקו ליה ואע"פ שאין עתה זמן פסח: לשון ההגדה מסודרת על יסוד הפסוקין כדכתיב בתחילת הענין ויקחו להם איש שה לבית אבות שה לבית ואם ימעט הבית מהיות משה ולקח הוא ושכנו וגו' שהיו מזמנין זה לזה לפסוח יחד וכן משמעו כל מי שאין לו פסח יבא וימנה על שלי ובודאי קודם שחיתט הפסח קאמרי ליה וקבעוהו בהגדה לזכר בעלמא ואל תתמה שהרי שנינו רבן גמליאל היה אומר כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו פסח מצה ומרור כו' וכי יש לנו פסח עתה אלא לזכר בעלמא. וגדולה מזאת שהרי אנו עושין מעשה זכר לפסח כהלל שהיה כורכן ואוכלין יחד על שם הכתוב על מצות ומרורים יאכלוהו ועוד אפיקומן שאנו אוכלין במקום פסח והרי אנו משימים בקערה שני מיני בשר אחד זכר לפסח ואחד זכר לחגיגה א"כ ראוי והגון לאומרו לידע לזכר מה אנו עושין כל זה. ועוד יש לומר שיש בבבא הזאת פסח מצה ומרור מצה הא לחמא עניא ד'. מרור כל דכפין ייתי ויכול כמה דתימא נפש רעבה כל מר מתוק. פסח כל דצריך ייתי ויפסח ועליהם נאמר והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה וגו' כאשר מפרש בהגדה לפנינו בעבור זה לא אמרתי אלא בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך ויש מפרשים כל דצריך ייתי ויפסח שהכל ראוי שיהיו עניים אצל הפסח שלא יאמר יחיד הואיל ואני עשיר אלך ואקנה פסח לעצמי ואכלנו לבדי שנאמר משכו וקחו לכם צאן למשפחותיכם וגו': הא שתא הכא לשתא דאתיא בארעא דישראל בני חורין. יש מפרשין ואחרי שהזכרנו ענין פסח צריכין אנו להזכיר דברי נחמות להרחיב לב אומרי ההגדה כלומר אע"פ שאנו עתה בגלות ובעבדות ואין אנו יכולין לעשות פסח כראוי כבר הבטיחנו המקום להוציאנו מעבדות לחרות מן הגלות הזה להושיבנו בא"י כבראשונה יהי רצון מלפניך ה' אלהינו לקיים לנו הבטחתו בשנה הזאת שנעשה פסח של שנה הבאה בירושלים: יש מפרשים למה אומר בבא זאת בלשון ארמית לפי שבירושלים היו מספרים בארמית לשון שמחה. טעם אחר מפני המזיקין כדי שלא ירגישו המזיקין כי הם מספרים בלשון קודש ושומעין מה שאנו אומרים כל מי שהוא רעב יבא ויאכל והיו מקבצין כולן ומקלקלין את הסעודה והיו עושין היזק ע"כ נהגו לאומרו בלשון ארמית שלא יבינו מה שאנו אומרים שכך מצינו ששה דברים נאמרו במזיקין שלשה כמלאכי השרת ושלשה כבני אדם מדברים בלשון הקודש כמלאכי השרת ואילו היינו אומרים בלשון הקודש היו מבינים. ומורי הרב ר' בנימין נר"ו הקשה הרי כבר נאמר ליל שמורים לילה המשומר מן המזיקין ומורי הרב ר' יהודה אחי שני נר"ו פירש מה שאומרים אותו בלשון ארמית לפי שהוא היה הלעז שלהם שהרי בבבל ניתקן ואומרים אותו בלעז כדי להבין הנשים והתינוקות לקיים מצות והגדת לבנך וגו' בעבור זו כמו שמפורש לפנינו בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך לעשות להם פתח כדי שישאלו ויפטר מלומר מה נשתנה: ואחי ר' בנימין נר"ו פי' מה טעם אומרים אותו בלשון ארמית שדרשו רבותינו ז"ל במדרש איכה גלתה יהודה מעוני לא גלו ישראל עד שאכלו חמץ בפסח שנאמר גלתה יהודה מעוני כמה דאת אמר מצות לחם עוני לכך נהגו לאומרו בלשון ארמית כדי לגלות החטא לבניהם שיהיו נזהרים בו וזהו פירושו זהו הלחם שיש בו סימן לחירות וגאולה שאכלו אבותינו כשיצאו ממצרים ואם חטאו בו אבותינו וגרם להם גלות הרי אנחנו נזהרים ונשמרים בו ועל כן אומרים כל דכפין ייתי ויכול להזכיר ולהודיע לכל שהרי אוכלין לחמם מצה ולכך מסיימין הא שתא הכא כלומר אע"פ שעונותינו גרם לנו גלות יהי רצון מלפניך להביא גאולתנו שהרי אין בידינו עון זה לעכב. ויש מסיימין הבבא הזאת בלשון הקודש ואומרים לשנה הבאה בארץ ישראל בני חורין. וטעם שלהם כיון שמסיימין דרך בקשה שאנו מבקשים מלפני המקום שישחררנו ויוציאנו מעבדות לחירות לימות המשיח ועל כן אנו מצריכין לאומרו בלשון שיבינו בו המלאכים כההיא דאמרין לעולם אל ישאל אדם צרכיו בלשון ארמית לפי שאין מלאכי השרת נזקקין לו:

מה נשתנה הלילה הזה. פירש רבינו ישעיה זצ"ל זה נתקן עבור מי שאין לו מי שישאל שאילו היה לו בן [חכם] שהיה שואל לא היו צריכין לאומרו. כי הא דאביי הוה יתיב קמיה (דרבא) [דרבה] חזא דקא מגביה

פתורא פי' שהיו עוקרין את השלחן אמר אטו מי אכלינן שאתה עוקר את השלחן מלפנינו אמר ליה (רבא) [רבה] פטרתן מלומר מה נשתנה אבל במקום שאין לו מי שישאל חייבין לשאול זה את זה. ואפי' שני תלמידי חכמים הבקיאין בהלכות הפסח: שבכל הלילות אין אנו מטבילין אפי' פעם אחת. כלשון הזה איתוקמא בגמרא ואכילת ירק קרי טיבול על שם שדרכו ליאכול על ידי טיבול חומץ או חרוסת וציר: והלילה הזה שתי פעמים. טיבול ראשון וטיבול שני וטיבול ראשון אינו חובה אלא כדי שישאלו התינוקות ויאמרו בכל לילה אנו אוכלין הירקות בתוך הסעודה ועכשיו לפני הסעודה: והלילה הזה כולנו מסובין. (שהם) [שהרי] גם השמש צריך להסב ובן לפני אביו ואשה [חשובה] אצל בעלה והוא דבר תימה שהוא דרך חירות ושררה. כתב אחי ר' בנימין נר"ו שאילת מה נשתנה סדורה על יסוד הפסוק והגדת לבנך וגו' ובעבור זה כמו שמפורש בעבור זה לא אמרתי אלא בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך והנה הוא שואל על המרור כמו שאמר אנו אוכלין שאר ירקות וכן שואל על המצה כמו שאמר והלילה הזה כולו מצה ובזמן שבית המקדש קיים שואל על פסח שאומרים בכל הלילות אנו אוכלין בשר צלי שלוק ומבושל והלילה הזה כולו צלי אך עתה אין מקום לשאילה זו ועוד שואל על ההסיבה הצריכה לכל אלו השאלות ועליה משיבין תחילה שאומרים עבדים היינו לפרעה במצרים כו' היא תשובת ההסיבה לבד שיצאו מעבדות לחירות וההסיבה היא סימן לבני חורין ולפי שהיא זקוקה לכל השאלות משיבין עליה תחלת ותשובת השאלות האחרות בסוף הגדה רבן גמליאל היה אומר כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו פסח מצה ומרורים. ומפרש והולך פסח שהיו אבותינו אוכלין בזמן שבית המקדש קיים על שום מה וכן למצה וכן למרור. תדע לך שהיא כן כדאמרין התם אמר ליה רב נחמן לדראי עבדיה עבדא דשבקיה מריה לבר חורין ויהיב ליה דהבא וכספא מאי בעי למיעבד ליה אמר ליה צריך לאודייה ליה ולשבחיה אמר ליה פטרתן ממימר מה נשתנה:

עבדים היינו לפרעה במצרים. היא תשובת מה נשתנה כמו שפירשנו. והיה תשובת הבן החכם בפרשת ואתחנן ואם תאמר מאי דהוה הוה ומה לנו לספר כזה עתה לכך מסיים ואומר שאילו לא הוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים עדיין אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים. וכו'. ואותנו הוציא משם: ואפילו כולנו חכמים כולנו נבונים כו' מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים. כדאמרין אפילו שני תלמידי חכמים הבקיאין בהלכות פסח שואלין זה את זה כדי לקיים מצות והגדת והנה מביא ראיה הלכה למעשה:

[מעשה] ברבי אליעזר ור' יהושע ור' אלעזר וכו' שהיו מסובין בבני ברק. שם מקום מנחת בנימין בספר יהושע: הגיע זמן קרית שמע של שחרית. פירש אחי ר' בנימין נר"ו בא להודיענו שאילמלא קרית שמע שהיא מצוה עוברת לא היו נמנעין מלספר [ביציאת מצרים]: אמר (לו) [להם] ר' אליעזר בן עזריה הרי אני כבן שבעים שנה. יש מפרשין כבן שבעים ולא בן שבעים לפי שקפצה עליו זקנה ביום שנתמנה נשיא. כדאיתא בברכות אהדרי ליה תמניסרו דרי חזיריתא ובו ביום דרש בן זומא: ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילה. [פירש] רבינו אפרים קלעי זצ"ל לא נצחתי לחכמים שיוודו לדברי כדאמרן בכמה דוכתי בהא זכנהו פלוני לרבנן שנצחם בראיותיו שהיו מדלגים פרשת ציצית של קריאת שמע של ערבית לפי שאינה נוהגת אלא ביום כדכתיב וראיתם אותו פרט לכסות לילה כדאמרן בברכות שהיו מדלגין ואומרין דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם אני ה' אלהיכם אמת ואמונה כו' וכן פי' רבינו ישעיה זצ"ל לא זכיתי שתאמר יציאת [מצרים] בלילות שהייתי סבור אין מצוה אלא ביום עד ששמעתי דרשת בן זומא מיכן ואילך ניתקן לאומרו ולהזכיר יציאת מצרים ביום ובלילה ביום באמת ויצייב ובערב באמת ואמונה ואם תאמר וכי ר' אליעזר לא היה מתפלל קודם לכן תפילת ערבית ומזכיר בו יציאת מצרים ויש לומר מדלג היה ואפי' בק"ש היה מדלג פרשת ציצית דכתיב וראיתם אותו פרט לכסות לילה ובלילה אינה חובת ציצית. ועוד כי בפרשת ציצית אינו כתוב בשכבך ובקומך וכל כך היה מדלג עד ששמע דרשת בן זומא וקבעם חובה: ימי חיך הימים כל ימי חיך הלילות. שהיה לו לומר למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים (כל) ימי חיך וחכמים שהיו חולקין עם בן זומא היו דורשין ימי חיך העולם הזה כל ימי חיך להביא את ימות המשיח כדאמרן לא שתעקר [יציאת מצרים] ממקומה אלא שיהא שיעבוד מלכיות עיקר

ויציאת מצרים תפילה לה:

ברוך המקום ברוך הוא. פי' להקב"ה קרי מקום שהוא מקומו של עולמו ואין עולמו מקומו. [כדאיתא] בתנחומא הנה מקום אתי הנה אני במקום פלוני לא נאמר אלא הנה מקום אתי שהוא מקום לעולמו ואין עולמו מקומו: ברוך שנתן תורה לישראל ברוך הוא. יש מפרשין לפי שרצו לדרוש מקראות הללו הכתובים ארבעה בנים מתחיל בברכות התורה וכן פירש רבינו ישעיה זצ"ל התחלת הדרשה היא ומברך תחלה ואח"כ דורש: כנגד ארבעה בנים דברה תורה. מילתא באנפי נפשה היא ואינו סמוך על מה שאומר למעלה ופירושו מצות ההגדה היא כתובה בארבעה מקומות ולפי המקראות הכתובים אנו למידין שכנגד ארבעה בנים דברה תורה כדמפרש ואזיל וקרי להו בנים כלומר שעדיין אין יודעין כלום כמו נערים: וכתב אחי ר' בנימין נר"ו הרי כאן ארבעה ברכות כנגד ארבעה פסוקין הכתובים במצות ההגדה. ומצות הגדה היא מצות עשה והיתה טעונה ברכה אלא שנפטרת בקריאת שמע והרי קריאת שמע טעונה ברכה לפנייה ולאחריה ומתוך חיבתה רמזו עליה אלו ארבעה ברכות ואין טעונין הזכרה ומלכות או יש לומר מה שאומרים בסוף אשר גאלנו היא ברכת ההגדה שהרי יש בה הזכרת מצה ומרור ופסח ובזמן הבית היה מקדימין ואומרין והגיענו הלילה הזה לאכול בו פסח מצה ומרורים והרי יש בה תשובה לכל השאלות ועל כן פותחין בה בברוך וחותרין בברוך לפי שהיא מטבע ארוך. ולמה קבעוה בסוף ההגדה לפי שרוצין לדרוש כמה דרשות בענין ההגדה ואם היה מברך תחלה אשר גאלנו לא היה חוזר למפרע ודורש אל השעבוד:

חכם מה הוא אומר מה העדות והחוקים והמשפטים אשר צוה ה' אלהינו אתכם. מקרא זו בפרשת ואתחנן וכתוב בתריה ואמרת לבנך עבדים היינו וגו' ויתן ה' אותות ומופתים וגו' ואותנו הוציא משם וגו' ויצונו ה' לעשות את כל החוקים האלה וגו' רבינו קלונימוס זצ"ל פירש: כך היא השאלה של בן חכם- ולמה אנו אוכלין החגיגה קודם הפסח והלא הפסח עיקר הנס והיו לנו לאוכלו תחלה? אף אתה אומר כהלכות [הפסח] שלפניך אנו אוכלין החגיגה תחילה לפי שאין מפטירין אחר הפסח אפיקומן בגמר אכילה כשנפטירין מתוך סעודתן אוכלין את הפסח כדי שיהא טעם הפסח בפיו. ולאחר שאכל את הפסח אין מפטירין אפיקומן כלומר אפיקו מיני מזון לקינוח סעודה שלא להפקיע טעם הפסח מפיו. וזה הוא שאנו אוכלין כזית מצה באחרונה זכר לפסח מקדש ובהדיא גרסי' התם כשם שאין מפטירין [אחר הפסח] אפיקומן כך אין מפטירין אחר מצה אפיקומן] וכן כתב רבינו ישעיה זצ"ל: ועוד כתב ואם תאמר הלא הוא לא שאל אלא מדברי תורה דהיינו שאומר אשר צוה החוקים שנצטוו במצרים והיה משיב לו מדרבנן שאכילת הפסח לאחריו כן מדרבנן יש לומר מה העדות והחוקים [והמשפטים] דהיינו לאכול חגיגה ופסח ונראה שהפסח היא עיקר מדאורייתא וכן שואל אותה למה שניתם הסדר והוא עונה אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן כמו שפירשנו ואחי ר' בנימין נר"ו כתב אע"פ ששאלת החכם ותשובות היא האחרונה שבכל אלו השואלים אפילו הכי הקדימוה בהגדה שראוי להקדים בדברי חכמה ועוד שאנו צריכין לדרוש בפסוק והגדת לבנך ולסמך אחריו סדר תחילת השעבוד איך נתגלגל תחילת ירידתן ושעבודן והאותות והנסים שנעשו שם עד שעת יציאתן לחירות ובודאי שאלת החכם ועל ענייני פסח שואל כך כתוב מה העדות והחוקים והמשפטים וכתב התם זאת חוקת הפסח וכתב ככל חוקותיו וככל משפטיו יעשו אותו וכשם שהוא שואל כענין כך משיבין לו כהלכה ועל חוקת הפסח שואל משיבין לו כמו שכתוב בענין ויצונו ה' לעשות את כל החוקים האלה וגו' וכך היא השאלה כשרואה הבן החכם אביו עם שכניו נמנין על פסח אחד ופעמים מגיע לאחד מהם חלק מועט והן מקפידין עליו לאוכלו מה שאין רגילין לעשות בשאר הימים להתאסף ולהתחבר יחד בסעודה ולהקפיד לחלק מועט כזה ולכך הוא שואל מה העדות והחוקים כלומר למה אתם צריכין להתחבר יחד בסעודה עתה שהוא יום חגיגה ודרך העולם לחוג ולשמוח עם אנשי ביתו ואם מפני חיבת הפסח הרי יכולין לשלוח מנות איש לרעהו [כמו] משאר הקרבנות והנה שאלתו בדרך חכמה ומוסר מה העדות והחוקים והמשפטים וכלל עצמו עמהן שאמר אשר צוה ה' אלהינו. ומה שאמר אתכם ולא אותנו פי' ר' צדקיהו בר בנימין אחי שני זצ"ל שאין בזה מוציא עצמו מן הכלל כיון שאמר אלהינו אלא לפי שאין שוחטין פסח על הקטן וכשם ששאל כענין כן תהיה תשובתו

כהלכה ואומר לו אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן שאין מפטירין מחבורה לחבורה כדכתיב בבית אחד יאכל ומתרגמין בחבורא חדא יתאכל ופתרון אפיקומן כלומר אפיקו מאני מהכא ואע"ג שאין מקום עתה לשאלה זו שאין פסח בזמן הזה [לא] סלקוהו מן ההגדה שהרי יש לנו [מצת] אפיקומן במקומו. וכשאומרים אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן מנהגנו לאחוז חצי המצה הטמונה במפה שהיא אפיקומן להראותו לכל בני המסיבה [כלומר שהיא זכר לפסח]:

רשע מהו אומר מה העבודה הזאת לכם לכם ולא לו. פירש רבינו ישעיה זצ"ל כשם ששאל ברשע לבבו כך יענה לו הוא אומר לכם ולא לו אף אתה ענה אותו בעבור זה עשה ה' לי ולא לו שאילו היה שם לא היה נגאל אלא היה מת בשלשת ימי אפילה. ואחרי ר' בנימין נר"ו כתב מה העבודה הזאת [לכם] בירושלמי מפרש מה העבודה הזאת שאתם מטריחים עלינו בכל שנה ושנה פי' דקאמר לשון עבודה ותימה דקרא נמי לשון עבודה כתיב ועבדת את עבודה הזאת ויש לומר כיון שלשון עבודה משמע על שני פנים האחת עבודת רצון מאהבה כמו ועבדתם את ה' אלהיכם ולעבדו בכל לבבכם והשנית עבודת טורח ועמל כמו ויעבדו מצרים ומעבודה קשה ואנו רואין בו מדת רשע שהרי הוציא עצמו מן הכלל דקאמר לכם דמשמע לכם ולא לו וכפר בעיקר שלא הזכיר השם בענין ואינה נראית לו עבודת השם לכך אומר מה העבודה הזאת לכם כלומר הטורח הזה עליכם למה וכי מה אתם זוכין בו אף אתה הקהה את שיניו כמו ושיני בנין תקהינה כלומר תן לו משלו ואומר לו בעבור זה עשה ה' לי ולא לו שאילו היה שם לא היה נגאל לפי שכל מדותיו של הקב"ה מדה כנגד מדה הוא אינו מאמין בגאולה לפיכך אינו ראוי להיגאל וכן מצינו כשאמר אלישע כעת מחר סאה סולת בשקל ויען השליש ויאמר הנה ה' עושה ארובות בשמים ולא האמין והנביא השיבו הנך רואה בעיניך ומשם לא תאכל ויהי לו כן וירמסו אותו העם בשער וימות מדה כנגד מדה. ועוד כתב יש מתמיהין ואומרים שאין תשובות הבן הרשע. על סדר המקראות כמו שמסודר בהגדה ונראה בעיני שאין בזה שני וכסדר המקראות בפרשת כך סדרן בהגדה והא' לך סדר המקראות בפרשת משכו כתיב והיה כי תבאו אל הארץ אשר יתן ה' לכם כאשר דבר ושמרתם את העבודה הזאת והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם ואמרתם זבח פסח וגו'. ובפרשת קדש לי כתיב ועבדת את העבודה הזאת בחדש הזה וסמוך ליה והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים והוא מוסב על השאילה שלמעלה בפרשת משכו מה העבודה הזאת לכם שהרי כאן נמי כתיב [עבודה] כמו שנאמר בסמוך למעלה הימנו ועבדת את העבודה הזאת בחודש הזה ואע"פ שמרוחקין הפסוקין זה מזה לשון עבודה היא המקרבתן להודיע שהיא תשובת שאילה העבודה של מעלה ומה שהשיב תחילה ואמרתם זבח פסח אין בו כל צורך תשובתו אלא אע"פ שהוא רשע ושאל ברשע לבבו מה העבודה הזאת והטורח הזה עליכם צריך להודיע עיקר המצוה כדי שלא יבזה אותה לכך אמר זבח פסח כלומר אינה עבודה של טורח אלא עבודה של רצון שאין לשון זבח אלא רצון כמה דתימא לרצונכם תזבחו וכן על מה שלא הזכיר את השם וכפר בעיקר לפיכך משיב ואומר לו לה' לשם השם אנו עושין ומה שאמר לכם ולא לו שהוציא עצמו מן הכלל ותשובת בפסוק והגדת בעבור זה עשה ה' לי ולא לו ואם היו שני הפסוקין מקורבין לא היה צריך להתחיל בפסוק השני והגדת לבנך אלא היה מחבר תשובת בעבור זה אל ואמרתם זבח פסח לפי שהוא סיום התשובה עכשיו שהפסוקין מרוחקין והוצרך להתחיל בו והגדת לבנך נמצינו למידן עוד ממנו שאנו צריכין להגיד הענין לפי שאינו יודע לשאול גם שינוי הלשון והגדת מוכיח שהיא פתיחת פתח והגדה למי שאינו יודע ואינו שואל שבכל השאר שכתב בהן שאילה נאמר ואמרתם זבח פסח ואמרת אליו ואמרת לבנך וכאן נאמר והגדת למי שאינו שואל ולא הוצרך הסדרן לכתוב בשאלת הבן הרשע ואמרתם זבח פסח שאין בזה תשובה כנגד רשעו ולפיכך קיצר בלשונו וכתב בעבור זה עשה ה' לי ולא לו ודיו:

ותם מהו אומר מה זאת. תם קורא למי שאינו חכם שיוודע להעמיק ולהסדיר שאלתו בדרך מוסר וחכמה וגם אין בו רשע להעמיק ברשע לבבו אלא שואל סתם מה זאת. וכן הוא הפסוק בסוף פרשת בא אל פרעה והיה כי ישאלך בנך מחר לאמר מה זאת ואמרת אליו בחוזק יד הוציאנו ה' ממצרים מבית עבדים:

ושאינו יודע לשאול את פתח לו שנא' [והגדת לבנך]. עשה לו פתח כדי שיבין וישאל כמה דתימא פתח פתח לאלם שנאמר והגדת לבנך:

יכול מראש חודש. כלומר מאחר שאנו מקדימין לדרוש בהל' המועד קודם המועד א"כ בזה יעשה פתח לבנו ותהיה מצות והגדת נוהגת מראש חודש שהרי עומד בראש חדש ומזהיר על הפסח שנאמר החודש הזה לכם ראש חדשים וגו' דבר אל בני ישראל לאמר ויקחו להם איש שה וגו': ת"ל ביום ההוא. כלומר מצות ההגדה נוהגת ביום הנס: אי ביום ההוא יכול מבעוד יום. פי' משעת שחיטת הפסח שהרי כתיב בו מועד צאתך ממצרים ת"ל בעבור זה לא אמרתי אלא בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך הא למדת שמצות ההגדה בשעת אכילתו של פסח ולא בשעת אזהרתו ולא בשעת לקיחתו ולא בשעת שחיטתו. ובזמן שבית המקדש קיים היה אומר בשעה שפסח ומצה ומרור מונחים לפניך ולשון זה משמע שמראה לו באצבע על השולחן מצה זו מרור זה:

מתחלה עובדי ע"ז היו אבותינו כו'. לפי מה ששינו מתחיל בגנות ומסיים בשבח ואמר' עלה מאי גנות רב אמר מתחלה ושמאל אמר עבדים היינו עבדין כתרומתו ומתחלה הוא מוסב על מה שאמרנו למעלה בעבור זה לא אמרתי אלא בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך ובזמן הפסח היו אומרים בזמן שפסח ומצה ומרור מונחים לפניך: ומצאתי מפרשין לפי שהמומר לעבודת כוכבים אסור באכילת פסח כדכתיב כל בן נכר לא יאכל בו ואנו עוסקין בהלכות הפסח לפיכך הזכיר ע"ז וכדי שישמעו הבנים וילמדו מוסר. והנכון לפי שהוא צריך להזכיר יציאת מצרים וירידתן לשיעבוד איך היה והנסים והנפלאות שעשה עמנו בא להודיע כי הכל היה ממנו מרוב אהבתו אלינו. שהרי לאברהם היו כמה בנים ומכולם לא בחר אלא ביצחק וכן ליצחק יעקב ועשו ולא בחר אלא ביעקב כמו שמפרש והולך. וגזר עליהן שעבוד מלכות בעולם הזה כדי לזכותם בעולם הבא כמפרש בבראשית רבא בענין בין הבתרים: וארבה את זרעו. מפרש בירושלמי וארב כתיב הרבה ריבים רבתי בעבורם: ואתן לעשו את הר שער. יש מפרשים הרי שיידן על שם ושעירים ירקדו שם: ויעקב ובניו ירדו מצרים. לפרוע שטר חוב שנגזר עליהן בין הבתרים:

ברוך שומר הבטחתו לישראל ברוך הוא. יש מפרשין שצריך לברך תכף לירידתן לשעבוד שכשם שמברכין על הטובה כך מברכין על הרעה: שהקב"ה מחשב את הקץ לעשות מה שאמר לאברהם אבינו בין הבתרים. פי' אחי ר' בנימין נר"ו שזה שאמר שהקב"ה מחשב את הקץ לא קאי איציאת מצרים אלא אגאולה אחרונה קאי והוא להחזיק לב אומרי ההגדה לפי שבבשורת בין הבתרים הראה לו הקב"ה לאברהם אבינו כל הגלויות ושעבודן וגלותן וגאולתן ועכשיו שבאין לספר ביציאת מצרים לבם מתחזק על ההבטחה שהבטיחן ומשתעשעין ומתנחמין בה שעתיד לקיימה להן באחרונה כמו שקיים בראשונה וכה פתרונו ברוך שומר הבטחתו של ישראל כלומר ברוך המקום שעתיד לשמור לנו ההבטחה של גאולה שהבטיחנו. ברוך הוא שהוא מחשב את הקץ תמיד ואומר מתי יבא הקץ והעת של גאולה לעשות מה שאמר והבטיח לאברהם אבינו בין הבתרים שנאמר ויאמר לאברם ידע תדע וגו' בארץ לא להם בבבל ועבדום במדי וענו אותם ביון וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי באדום ובכולהו חתם ואחרי כן יצאו ברכוש גדול הרי הבטחה של גאולה כך נדרשין בבראשית רבא ועוד פי' טעם אחר ברוך שומר הבטחתו של ישראל ששמר להן הבטחתו שהבטיחן להוציאן ממצרים והיה מחשב על הקץ לדלגו ולקפצו וכן פירושן שאותן ק"צ שנים שאנו חסירין לשעבוד מצרים ממה שהיתה הגזירה שהגזירה היתה ארבע מאות שנה והם לא נשתעבדו אלא מאתים ועשר הרי אנו צריכין להשלים חשבון ק"צ שנים משעה שהיתה הגזירה בין הבתרים שכשאתה מחשב בין הבתרים עד שנה שיצאו ישראל ממצרים תמצא ארבע מאות ושלושים שנה מכוונין צא ולמוד משמעות הפסוקין ופירושן בגזירת בין הבתרים כתיב ויאמר לאברם ידוע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה וביציאת מצרים כתיב ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה וכשאתה מחשב כל השנים שעמדו ישראל במצרים משעה שירדו עד שעה שיצאו לא תמצאם אלא מאתים ועשר שנים בוא וראה כי קהת היה מיורדי מצרים וחיה קל"ג שנים עמרם בנו חיה קל"ז שנים וביציאת מצרים כתיב ומשה בן שמנים שנה

בעמדו לפני פרעה וכשאתה כולל כל שנות קהת ושנות עמרם ושמונים של משה אינם עולים לארבע מאות שנים כל שכן שאתה צריך להוציא מהם כל שנים שהיה לו לקהת עד שלא ירדו למצרים ועד שלא הוליד עמרם וכן אתה צריך להוציא השנים שהיו לו לעמרם עד שלא נולד משה ואז תמצא החשבון מכוון: והנה אנו צריכין למדרש רבותינו ז"ל אמרו רבותינו שכשירדו למצרים נולדה יוכבד בין החומות והיא השלימה מנין שבעים נפש שכשאתה מונה פרטן לא תמצאם אלא ששים ותשע בסדר עולם בת מאה ושלושים היתה יוכבד כשילדה את משה הרי מירידתן למצרים עד שנולד משה ק"ל שנים וכתוב ומשה בן שמונים שנה בעמדו לפני פרעה הרי מאתיים ועשר וסימן לדבר רד"ו שמה והנה [אנו] צריכין להשלים החשבון ארבע מאות שנה של גזירת בין הבתרים ק"צ שנה וזה שאמרנו למעלה שהקב"ה [חישב] את הקץ פי' אותן ק"צ שנים החסרין מחשבון ת' שנים חישב אותן מבין הבתרים שנאמר כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם משעה שיהיה לך זרע והוא זמן תחילת הגזירה צא וחשוב ס' שנה של יצחק עד שנולד יעקב כדכתיב ויצחק בן ששים שנה בלדת אותם וק"ל שנה שהיה לו ליעקב כשירד למצרים כדכתיב ויאמר יעקב אל פרעה ימי שני מגורי שלשים ומאת שנה הרי ק"צ שנה משנולד יצחק עד שירדו למצרים ובמצרים עמדו ר"י שנה הרי ארבע מאות שנה מכוונין משנולד יצחק עד שיצאו ממצרים נמצא הפסוק של גזירת בין הבתרים מקוים וכך משמעו של פסוק ויאמר לאברהם ידוע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה כלומר תדע כי גירות יהיה נגזר על זרעך משעה שנולד ועבדות ועינוי ובין השעבוד והגירות והעינוי יהיה ארבע מאות שנה. תדע שכל שנות האבות היו בגירות וטילטול (ויגר) [וישב] יצחק בגרר ויאמר אבימלך לך מעמנו וכן אמר יעקב ימי שני מגורי שכולן היו בכלל גירות והנה אנו צריכין לקיים הפסוק השני ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה אמרו רבותינו כשנראה לאברהם בין הבתרים היה אברהם בן שבעים שנה וכשנולד יצחק היה בן ק' שנה. נמצא משנזרה הגזירה בין הבתרים עד שנולד יצחק שלשים שנה ומשנולד יצחק עד שיצאו ישראל ממצרים ארבע מאות שנה הרי שנגזר בין הבתרים עד שיצאו ממצרים שלשים וארבע מאות שנה וכך משמעו של פסוק ומושב בני ישראל אשר ישבו באותה גזירה ושטר חוב של גירות ושעבוד הנגזר עליהם במצרים משעת הגזירה עד שפרעו אותו החוב שלשים שנה וארבע מאות שנה והנה כל המקראות מקויימין ודבורין על אופניהן:

והיא שעמדה לאבותינו ולנו. פי' אחי ר' בנימין נר"ו הבטחת הגאולה שהבטיח הקב"ה לאברהם אבינו בין הבתרים כשהראה לו השעבוד וגליות היא אותה ההבטחה שעמדה לאבותינו במצרים ובבבל ובמדי וביון והיא העומדת לנו באדום שאז הראה לו כל הגליות וכן הוא מפורש בבראשית רבא אימה זו בבל חשיכה זו מדי גדולה זו יון נופלת עליו זו אדום וכשם שהראה לו השעבוד כן הראה לו הגאולה כמו שפירשנו למעלה ואחרי כן יצאו ברכוש גדול על כולן הוא אומר כן: שלא אחד בלבד עמד עלינו. כלומר לא המצרים בלבד עמדו להרע לנו אלא בכל דור ודור עומדים עלינו להרע לנו ולכלותינו בכח אותה הגזירה של גליות שנגזרו בין הגזרים והקב"ה מצילנו תמיד מידם כאשר הבטחנו:

צא ולמד מה בקש לבן הארמי לעשות ליעקב אבינו. שגם הוא בא מכח [אותה] הגזירה שפרעה לא גזר בתחילת גזירתו אלא על הזכרים כדכתיב כל הבן הילוד היאורה תשליכהו ולבן בקש לעקור את הכל שנאמר יש לאל ידי לעשות עמכם רע אלמלי החלום כמו שמפרש והולך ואלהי אביכם אמר אלי השמר לך מדבר עם יעקב וגו'. וזהו שנאמר ארמי אובד אבי שלא בא אלא לאבדו והקב"ה מצרף להן לרשעים מחשבה למעשה לכך נאמר ארמי אובד אבי. לאחר שניצלו מלבן פגע לו פגע אחר שנאמר וירד מצרימה והנה דורש כל סדר והולך הפסוקין כדאמרין התם ודורש מארמי אובד אבי עד שהוא גומר כל הפרשה וסדר המקראות כך הם בפרשת והיה כי תבוא ארמי אובד אבי וירד מצרימה ויגר שם במתי מעט ויהי שם לגוי גדול עצום ורב וירעו אותנו המצרים ויענונו ויתנו עלינו עבודה קשה ונצחק אל ה' אלהי אבותינו וישמע ה' את קולנו וירא את ענינו ואת עמלנו ואת לחצנו ויוציאנו ה' ממצרים ביד חזקה ובזרוע נטויה ובמורא גדול ובאותות ובמופתים ודורש והולך כל אחד ואחד על משמעו:

וירד מצרימה אנוס על פי הדבור. פי' כשירד יעקב אבינו במצרים באנוס ירד ולא ברצון לפי שהיה יודע שעתידין בניו להשתעבד שם ואילמלא גלגול יוסף לא ירד לשם ומנין שהיה אנוס שנאמר אל תירא מרדה מצרימה מכלל שהיה מתירא לירד מפני השעבוד: ויגר שם מלמד שלא ירד יעקב אבינו להשתקע במצרים. פירוש להתיישב שם אלא לגור להתגורר שם עד שיעברו שני הרעב ואח"כ ישובו לארץ כנען [שנא'] ויאמרו אל פרעה לגור בארץ באנו כי אין מרעה וגו': במתי מעט כמה שנאמר בשבעים נפש ירדו אבותיך מצרימה. ופתרון במתי מעט באנשים מעטים כמה דתימר כל עיר מתים והם שבעים כנגד שבעים אומות: ויהי שם לגוי מלמד שהיו ישראל מצויינין שם. יש מפרשין שנמצאו יחד במקום אחד בעיר אחד שהיו ישראל מצויינין ומסומנין לגוי גדול לשון ציון ואחי [רבין] בנימין נר"ו פי' אע"פ שהיו אנשים מעט ומתי מספר לא היו נבלעין במספר כל ההמון הגדול שבמצרים אלא היו מצויינים ומסומנים בדתם ומנהגם עד שהיו ידועים ונכרים ונקראים גוי בפני עצמו כלומר שהיו נחשבים אומה בפני עצמה דאמר מר בזכות ארבעה דברים נגאלו ישראל ממצרים שלא שינו את שמם ושלא שינו את לשונם. ושלא היה בהם פרוצים בעריות ושלא היו בהם מלשינים: לגוי גדול עצום כמה שנאמר ובני ישראל פרו וישרצו וירבו ויעצמו במאד וגו'. פי' כמשמעו שהיה עם סגיא ותקיף כתרגומו ורבינו ישעיה זצ"ל פירש לגוי גדול אינו מדבר ברבוי עם שהרי אומר לפניו ועצום כמה שנאמר אלא פי' לגוי גדול שהיו גדולים וחשובים במצרים כמו שאומר אדם גדול וכמו [שנא'] וגם האיש משה גדול מאוד: ורב כמה שנאמר רבבה כצמח השדה נתתיך וגו'. פי' רבינו ישעיה זצ"ל רב אינו שם דבר כמו הרבה שהרי אומר ועצום אלא פירושו הולך ומתרבה: ותבואי בעדי עדיים שדים נכונ וגו'. זה מדבר כשהיו בנות ישראל יולדת בשדה מפני פחד המצריים כמו שנאמר תחת התפוח עוררתיך פי' לשון ער ועונה כלומר שם עשיתי אותך לי לבן ושמה חיבלה יולדתך לשון חבלי יולדה ומה שאומר באברהם ואנכי הולך עירי [פתרון] בלא ער כמו שיאמר מן שורש ובכל תבואתי תשרש והתרגום שלו בלא ולד וכשהיו בנות ישראל יולדת בשדה היתה בולעת הארץ את הולדות מפני המצרים והיו המצרים חורשים עליהם כמו שכתוב במדרש על גבי חרשו חורשים ולאחר כך ותבואי בעדי עדיים שדיים נכונה ושערך צמח ואת עירום וכו' שהיו חוזרין לבתיהן כשהן גדולים. ואת עירום ועריה מן המצות כשגאלתיך ממצרים:

וירעו אותנו המצרים כמה שנאמר הבה נתחכמה לו וגו'. יש מפרשין וירעו נתחכמו היאך להרע לנו. אמרו שוטה היה עשו שהיה ממתין [עד] שימות אביו להרוג את יעקב שבין כך ובין כך הוליד בנים וגידלן וכן לבן שהלך אחר החלום שנאמר לו השמר לך מדבר עם יעקב מטוב ועד רע אבל אנו נתחכם לעקור את כולם כדי שלא ירגישו. ופתרון וירעו בחרו הגזירה הרעה שיכלו לבחור להרע לנו: ויענונו כמה שנאמר וישימו עליו שרי מסים למען ענותו בסבלותם ויבן ערי מסכנות לפרעה וגו'. יש מפרשין בסבלות ע"ז שהיו משעבדין אותן לע"ז כמה דתימר ישאווהו על כתף יסבלוהו: ויתנו עלינו עבודה קשה כמו שנאמר ויעבידו מצרים את בני ישראל בפרך. בתחלה בפה רך ולבסוף בפרך: ונצחק אל ה' אלהי אבותינו כמה שנאמר ויהי בימים הרבים ההם וימת מלך מצרים ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויזעקו וגו'. אע"פ שלא נזכרו אבות בפסוק הזה בפסוק שלאחריו מוכיח וישמע אלהים את נאקתם ויזכור אלהים את בריתו וגו' וכן הוא אומר ה' אלהי אבותיכם נראה אלי אברהם יצחק ויעקב לאמר פקד פקדתי אתכם וגו': וישמע ה' את קולנו כמו שנאמר וישמע אלהים את נאקתם וגו'. יש מפרשין וישמע ה' את קולנו בזכות אבות באברהם הוא אומר עקב אשר שמע אברהם בקולי ביצחק נאמר הקול קול יעקב אחד לו ואחד ליעקב: וירא את ענינו זו פרישות דרך ארץ כמו שנאמר וירא אלהים את בני ישראל וגו'. פירש רבינו ישעיה זצ"ל אין זה עוני השעבוד שהרי כבר נאמר ואת לחצנו אלא זהו פרישות מנשותיהם כדי שלא להוליד ולהמית את הילדים. ואח"כ בנימין נר"ו פי' ענינו לשון אם תענה את בנותי מגזירת ועונתה כמו עירי הפך ער מסעף פארה הפך וכלה סעיפיה אף כאן ענינו הפך עונה וזה מניעת תשמיש שכיון שגזרו אם בן הוא והמיתן אותו פרשו מנשותיהן אמרו מה לנו נוליד לבטלה והיו בהן שהיו סומכין על הנס ולא פירשו מנשותיהם. לפיכך גזר למילדות אם בן הוא והמיתן אותו ואם בת היא וחיה כיון שראה פרעה שלא הועיל

בגזירתו כלום כדכתיב ותחיין את הילדים חזר וגזר כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו: ואת עמלנו אלו הבנים כמו שנאמר כל הבן הילוד וגו'. הבנים קרי עמל לפי שהאדם עמל בהן בגידולן ומצינו כיצא בזה למה יקצוף האלהים על קולך וחבל את מעשה ידיך הם הבנים כדאמר' בעון נדרים בנים מתים: ואת לחצנו זה הדוחק כמה שנאמר וגם ראיתי את הלחץ וגו'. יש מפרשין על שם הדוחק שהיו הנוגשין דוחקין אותן להשלים תכן הלבנים וכן תרגום והנוגשים אצים לאמר כל מעשיכם וגו' ושלטונויא דוחקין למימר: ויוציאו ה' ממצרים לא על ידי מלאך ולא ע"י שרף ולא ע"י שליח אלא הקב"ה בעצמו כמה שנאמר ועברתי בארץ מצרים וגו'. פי' רבינו ישעיה זצ"ל משה לא היה שליח אלא לדבר לפרעה אבל לא היה בידו כח להוציא אלא הקב"ה בעצמו. ואחרי ר' בנימין נר"ו פי' מכת בכורות שהיא מכה אחרונה שהביא הקב"ה על המצרים במצרים שעל ידי אותה המכה יצאו לחירות לא הביא [אותה] על ידי מלאך או על ידי שליח אלא הוא בעצמו הכה אותם כדכתיב וה' הכה וגו'. ושאר כל המכות רובם נעשו על ידי משה ואהרן וזהו שמפרש והולך ועברתי והכיתי כולן מיעוטין ניהו וזהו שאומר ולא יתן המשחית לבא אל בתיכם לנגוף אינו קשה שהמכה בעצמה קרי משחית כמו שנאמר בתחלת הענין ולא יהיה בכם נגף למשחית וגו' ומה שכתוב וישלח מלאך ויוציאו ממצרים משמעו כמו שפירש הרב זצ"ל וישלח מלאך לדבר אל פרעה ולעשות האותות ויוציאו ממצרים. עוד פי' אחרי ר' בנימין נר"ו לא על ידי מלאך כו' לפי מה שמצינו בכניסתן לארץ נאמר הנה אנכי שולח מלאך לפניך וגו' יכול אף יציאתן ממצרים על ידי מלאך לכך נאמר ויוציאו ה' ממצרים הוא בכבודו נגלה עליהם וגאלם כמו שמפרש לפנינו או הנסה אלהים וגו' ומה שכתוב וישלח מלאך ויוציאו ממצרים [מצינו] שהנביאים נקראו מלאכים כמה דתימא ויעל מלאך ה' מן הגלגל אל הבוכים זה פנחס ויהיו מלעיבים במלאכי אלהים ובזוים דברו ומתעיבים בנביאי. ויש מפרשים ועברתי והכיתי כל הני מיעוטין אינם מסדר ההגדה ואינם כתובים במכילתא עם כל שאר ההגדה לפי אינם עיקר ואין [רבי] נוהג לאומרם:

ביד חזקה זה הדבר כמה שנאמר הנה יד ה' הויה במקנך אשר בשדה וגו'. מצינו לשון יד במכת דבר ומפורש באגדת תלים כל מכה שהביא הקב"ה על המצרים במצרים הביא מכת דבר עם כל אחת ואחת [שנא'] ויסגר לברד בעירם ומקניהם לרשפים פירוש מכיון (שהזכיר) [שהסגיר] מקניהם לרשפים במכת ברד שזהו דבר. ממנו אנו למידין לשאר מכות שהיה דבר עמהן: ובזרוע נטויה זו החרב כמה שנא' וחרבו שלופה בידו נטויה על ירושלים. פי' מצינו לשון נטויה במכת חרב. כתב אחרי ר' בנימין נר"ו זהו שם המפורש שנקרא חרבו של משה והוא כתוב בס' הראים ובו היה עושה משה רבינו כל האותות שעשה במצרים. ועוד כתב בשם מורי הרב ר' מאיר נר"ו טעם אחר וכי איזו מכת חרב מצינו במצרים אלא זה מה שדרשו [רבותינו ז"ל] בפסיקתא דויהי בחצי הלילה בשעה שאמר משה ומת כל בכור נתכנסו כל הבכורות אצל אבותיהם אמרו להן בגין דאמר משה ומת כל בכור וכל מה דאמר משה על הלין עמא אתא עליהון אלא איתון וניפק אילין עבריאי מבינן ואי לא [אינון] מיתין אמרו עשרה בנים לאחד ממנו ימותון וחד מנכון לא יקום על אילין עבריאי אמרין כל סמא דמילתא ניזיל גבי פרעה דהוא בכור דילמא הוא חייס על נפשיה ונפיק עילין עבריאי מבינן הלכו אצל פרעה אמרו לו בגין דאמר משה ומת כל בכור וכל מה דאמר משה על הלין עמא אתא עליהון אלא קום אפיק אילין עבריאי מבינן ואי לא הלין עמא מיתין אמר קומו צאו וקפחו את שוקיהם של אלו אנא אמרתי או נפשי או נפשיהון דאילון עבריאי ואתון אמרין הכדין מיד יצאו הבכורות והרגו באבותיהן ששים ריבוא הה"ד למכה מצרים בבכוריהם במצרים אין כתיב כאן אלא בבכוריהם שבכורות הרגו בהם וזו היא מכת חרב שהיתה במצרים: ובמורא גדול זו גילוי שכינה. פי' שנגלה הקב"ה בכבודו והכה בכורי מצרים והוציא ישראל מתוכם כמו שנאמר או הנסה אלהים לבא לקחת לו גוי. בבראשית רבה פרשה מ"ה אמר ר' יודן מלבא לקחת לו גוי עד ובמוראים גדולים ע"ב אותיות ואם יאמר לך אדם ע"ה הן אמור לו צא מהן גוי שני שאינו מן המניין והם כנגד השם הגדול כנגד בן ע"ב אותיות תדע שכן כתיב זה אלי ואנוהו שהיו מראים כבודו באצבע: ובאותות זה המטה כמה שנאמר ואת המטה הזה תקח בידך וגו'. והוא על האותות שעשה עם המטה שנהפך לנחש וחזר ובלע ונעשה מטה ובלע מטות החרטומים וכמה אותות נעשו בו ומצינו באגדה שהיו חקוקין עליו עשר מכות

נוטריקון דצ"ך עד"ש באח"ב כסימנו של ר' יהודה: ובמופתים זה הדם כמה שנאמר ונתתי מופתים בשמים ובארץ. זהו שנהפכו מימי מצרים לדם ומצינו שמכת דם נקראת מופת כדכתיב ונתתי מופתים וגו': כתב אחי ר' בנימין נר"ו למה הזכירו מכת דם ומכת דבר מכל עשר מכות כשאתה מצרף אותיות שתייהן עולין בגמטריא מאתים וחמשים והוא כנגד חשבון הגדול שדורשין התנאין לפנינו במכות שעל הים ומכלל אתה למד מכות שלקו במצרים: וכשאתה מצרף מטה וחרב עמהן עולין ארבעתם בגמטריא תקי"ד ת"ק עולה חשבון כל המכות לפי חשבון כל התנאין שדורשים בהן וי"ד היתירין כנגד ארבעה עשר אותיות הכלולין בעשר מכות שלקו המצרים. ערוב כתיב חסר חסר וי"ו וכן בכור כתיב חסר בלא וי"ו: דבר אחר ביד חזקה שתים כו'. עד הנה פי' הפסוקין בענין אחד והוכיח מהן קצת מהמכות שלקו ועתה רוצה להוכיח מהם כל עשר מכות שלקו במצרים ביד חזקה שתים. ובזרוע נטויה שתים. ובמורא גדול שתים. ובאותות שתים. ובמופתים שתים. פי' אע"פ שיד חזקה משמע אחת וזרוע נטויה משמע אחת מתוך שאנו רואין שמזכיר כאן ובמורא גדול לשון יחיד ובפסוק או הנסה כופלו לשון רבים ואומר ובמוראים גדולים דמשמע שנים הרי הן למודין ממנו כמו שכפל במורא גדול כן צריך לכפול ביד חזקה ובזרוע נטויה ויגיד עליו ריעו. או יש לומר מתוך שאנו רואין שחלק בין יד לזרוע ואין יד בלא זרוע ולא זרוע בלא יד א"כ כשהזכיר ביד חזקה הרי כאן שנים יד וזרוע ומצינו לשון [חוזק] אצל זרוע כמה דתימא הנה ה' אלהים בחזק יבא וזרועו מושלה לו וגו' וכן כשהזכיר זרוע נטויה כאן שנים זרוע ויד ומצינו לשון נטויה אצל יד כמה דתימא ועוד ידו נטויה ומקרא מפורש בירמיה ונלחמתי אני אתכם ביד נטויה וביד חזקה וגו'. או יש לומר מדקאמר ביד חזקה משמע (שתים) [שמכה] וחוזרת ומכה וכן זרוע נטויה לאחר שהכתה עוד היא נטויה להכות וכן כתב אחי ר' בנימין נר"ו:

רבי יהודה היה נותן בהן סימנין דצ"ך עד"ש באח"ב. כתב ר' ישעיה זצ"ל תימא מה סימן נתן ר' יהודה וכי אין אדם יודע ליקח מכל תיבה אות אחת ולעשות סימן אלא לא בא ר' יהודה אלא ליתן הסימן של חשבון המכות שלקו על הים שר' יוסי היה אומר חמשים מכות ור' אליעזר אומר מאתים ור' עקיבה אומר מאתים וחמשים ובין כולם עולים חמש מאות ועל זה אמר ר' יהודה הסימן דצ"ך עד"ש באח"ב שעולה חמש מאות ואחת ובגמטרי' לא קפדינן על אחת חסר או יתר ויש מפרשין אחת יתירה כנגד אצבע אלהים הוא שנאמר במצרים ולכך נתן הסימן להודיע שכולן לקו. ומורי הרב מאיר אמר בשם הר"ר יהודה החסיד זצ"ל לפי שבתלים אינם סדורים המכות כמו שהן סדורין בפרשה לפיכך נתן ר' יהודה סימן הללו להודיע שסדר הפרשה עיקר. ואחי ר' בנימין נר"ו כ' לפי שהמכות יש מהן שהיו בהתראה ויש מהן שהיו שלא בהתראה לפיכך בא ר' יהודה ונותן סימנין הללו לחלק ולהודיע אי זה מהן היו בהתראה ואי זה מהן היה בלא התראה לכך הפליג תיבת דצ"ך ד"צ בהתראה ו' בלא התראה וכן עד"ש ע"ד בהתראה ש' בלא התראה באח"ב ב"א בהתראה ח' בלא התראה ב' אחרונה בהתראה: ועוד כתב טעם אחר דצ"ך שלשתם היו על ידי אהרן בדם כתיב אמור אל אהרן קח מטך ונטה ידך על מימי מצרים. בצפרדעים כתיב אמור אל אהרן נטה ידך במטך על הנהרות וגו'. בכנים כתיב אמור אל אהרן אחיך נטה את מטך והך את עפר הארץ וגו'. עד"ש ערוב דבר לא על יד זה ולא על יד זה שחין על יד שניהם שנאמר קחו לכם מלא חפניכם פיח כבשן וזרקו משה השמימה וגו' הלקיחה היתה על ידי שניהם. באח"ב בא"ח על יד משה בברד כתיב נטה ידך על השמים. בארבה כתיב נטה את ידך על ארץ מצרים בארבה. בחשך נטה ידך על השמים ב' מכות בכורות לא ע"י זה ולא ע"י זה נמצאת סדר המכות שלשה ע"י הקב"ה שלשה ע"י אהרן שלשה ע"י משה ואחת ע"י שלשתן שחין קחו לכם מלא חפניכם פיח כבשן וזרקו משה השמימה ולפי זה הטעם עולה הסימן דצ"ך ע"י אהרן (עדש"ב) [עד"ב] ערוב דבר בכורות ע"י הקב"ה שחין היתירה על יד כולם אח"ב על יד משה ארבה חושך ברד וכיון שברד ראש התיבה שלהם ב' אין אנו צריכין לשנות הסימן שהרי הסימן דצ"ך וסימן בא"ח עולה יפה וכן ע"ד עולה יפה ומפני אות אחת לא נשתנה הסימן:

רבי יוסי הגלילי אומר מניין אתה אומר שלקו המצרים במצרים עשר מכות ועל הים לקו חמשים מכות במצרים מהו אומר ויאמרו החרטומים אל פרעה אצבע אלהים הוא ועל הים מהו אומר וירא ישראל את

היד הגדולה וגו' כמה לקו באצבע עשר מכות וכו'. פי' לפי שבמצרים לקו עשר מכות וכתוב בהן אצבע ובים נמי לקו עשר מכות כמו ששינוי באבות עשר מכות הביא הקב"ה על המצרים במצרים ועשרה על הים ומפורשין באבות דר' נתן ובמכילתא ובמכות שעל הים נאמר וירא ישראל את היד הגדולה ויש ביד ה' אצבעות א"כ יש לנו לידע שאותן עשר מכות המפורשין (בשירת) [על] הים לקו אותן בכל אצבע ואצבע כמה שלקו באצבע אחת עשר מכות במצרים הוא שאמר הכתוב וירא ישראל את היד הגדולה היד הידוע שכבר לקו בה הגדולה שהיא גדולה במכות בראשונה י' מכות לכל אצבע נמצא על הים לה' אצבעות נ' מכות ולר' אליעזר שדורש שכל מכה ומכה היתה של ד' מכות ונמצא שהמכות של מצרים שהיו י' [באצבע אחת] עולים למ' ושעל הים שהיו חמשים עולים למאתים מ' לכל אצבע ואצבע ולר' עקיבה שמוסיף לדרוש שכל מכה ומכה היתה של חמש מכות נמצא שהמכות של מצרים היו עשר עולים לחמשים ושעל הים שהיה (חמשים) [חמש אצבעות] עולים למאתים וחמשים חמשים לכל אצבע ואצבע:

כמה מעלות טובות למקום עלינו. יש מפרשין לפי שאילו התנאים היו מעלין כל אחד ואחד בחשבון לפיכך אמר [כמה מעלות טובות] כלומר עדיין נוכל לספר ולהרבות במעלות הטובות והנסים שעשה לנו המקום כמה וכמה מרוב חיבתו עלינו וכן מפרש והולך אלו הוציאנו ממצרים ולא עשה בהם שפטים היה נס גדול והיה די לנו כמפורש באגדה או הנסה אלהים לבא לקחת לו גוי מקרב גוי מהו גוי מקרב גוי כזה שמושך את העובר ממעי אמו בלא זמנו שלא היו ראויין לצאת שהיתה מדת הדין מקטרגת עליהן אלו עובדי ע"ז ואלו עובדי ע"ז אלו מגלי עריות ואלו מגלי עריות כו'. ואחרי שכפל לנו הנס הזה להוציאנו ממצרים ולעשות בהם שפטים על ידי ששעבדו בנו. אם עשה בהם שפטים ולא עשה דין באלהיהם היה נס גדול ודי לנו. ואחרי שכפל הנס לעשות בהם שפטים ולעשות דין באלהיהם כדי שלא יאמרו כי אותם המכות יראתם הביאה אותם עליהם ולא לקו מחמת השעבוד שהשתעבדו בנו. אם עשה דין באלהיהם ולא הרג את בכוריהם היה נס גדול ודי לנו והזכיר עשה [דין] באלהיהם אצל בכוריהם לפי שבלילה אחד היו שתי המכות והיתה מכתם שוה כדכתיב ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים של עץ נרקבת של מתכת נימסת וניתכת ושל אבן נופלת ונשברת וכן במכת בכורות לפי שהיה מנהגן של מצרים כשמת בכורו של אחד מהן היה צר צורתו על הכותל ועל הטבלה ובו בלילה נמחקו ונטשטשו כולן והיה קשה עליהן כאילו בו ביום קברום ואחר שכפל הנס לעשות דין באלהיהם ולהרוג את בכוריהם על יד שנשתעבדו בישראל שנקראו בן בכור כמה דתימר בני בכורי ישראל וכמו שהתרה אותם בתחלה הנה אנכי הורג את בנך בכורך. אלו הרג את בכוריהם ולא נתן לנו את ממונם היה נס גדול ודי לנו ואחרי שכפל הנס להרוג את בכוריהם ונתן לנו את ממונם להעמידנו במקומם לנחלה ונתן לנו שכר עבודה שנשתעבדו בנו כמה שהבטחתנו ואחרי כן יצאו ברכוש גדול. אם נתן לנו את ממונם במצרים ולא קרע לנו את הים היה נס גדול ודי לנו אחרי שכפל הנס לתת לנו את ממונם במצרים וקרע לנו את הים כדי להיפרע מהם במים בדבר אשר זדו להשליך בנים ליאור ולהורישנו ביזת הים שהיתה כפולה ומכופלת על ביזת מצרים כמה דתימר תורי זהב נעשה לך עם נקודת הכסף ואשר קרע לנו את הים ולא העבירו בתוכו בחרבה היה נס גדול ודי לנו. ואחרי שכפל הנס לקרוע לנו את הים ולהעבירו בתוכו בחרבה ואע"פ שעברה עמנו ע"ז כמה דתימר ועבר בים צרה זה פסלו של מיכה ולא היינו ראויין לעבור. אם העבירו בתוכו בחרבה ולא שיקע צרינו בתוכו היה נס גדול ודי לנו. ואחרי שכפל הנס להעבירו בתוך הים בחרבה ולשקע צרינו בתוכו להראותינו נקמתם שהיה רואה כל אחד ואחד ממנו את נוגשו כשהיו מתים בתשנוק בתוך הים ושמים על מפלתם אם שיקע צרינו בתוכו ולא סיפק צרכינו במדבר ארבעים שנה היה נס גדול ודי לנו ואחרי שכפל הנס לשקע צרינו בתוך הים ולהקיפנו מארץ פלשתים אל דרך המדבר ים סוף וסיפק לנו ארבעים שנה כל מה שהיינו צריכין כמה דתימר ידע לכתך את המדבר ומתרגמין סיפוק לך כל צורךך וכתוב זה ארבעים שנה ה' אלהיך עמך לא חסרת דבר וכתוב שמלתך לא בלתה מעליך ורגלך לא בצקה זה ארבעים שנה. בפסיקתא דויה בשלח ר' אליעזר בר' שמעון שאל את ר' שמעון בר' יוסי בן לקוניא חמוי אמר ליה מה דין דכתיב שמלתך לא בלתה מעליך שמא כלי קוריות היו מוליכין עם ישראל במדבר אמר ליה ענני כבוד היו מעטפין אותן ולא היו בלין אמר ליה שמלתך לא בלתה מעליך ולא היו גדילין אמר ליה חלזון

הזה כל מה שהוא גדל נרתיקו גדל עמו. ולא היו צריכין תכבוסת אמר ליה ענני כבוד היו מגהיצין אותה ואל תתמה אמיטטון הזה אין מגהיצין אותו אלא באור ולא היו ריחן קשה מריח הזיעה אמר ליה מתלבלבין היו בדשאי הבאר שנאמר וריח שמלותיך כריח לבנון. אם ספק צרכנו במדבר ארבעים שנה בשאר צרכים ולא האכילנו את המן היה נס גדול ודי לנו. ואחר שכפל את הנס לספק צרכינו במדבר ארבעים שנה ככל שאר צרכים ולהאכילנו את המן ולא נתן לנו את השבת ובאכילת המן שהיה בו כל מיני טעמים וכמה נסי נסים היו נעשים בו. אם האכילנו את המן ולא נתן לנו את השבת היה נס גדול ודי לנו ואחרי שכפל את הנס להאכילנו את המן ולהנחילנו את השבת שלא היה המן יורד בו והוא יום מנוחה מעין העולם הבא אם נתן לנו את השבת ולא קרבנו לפני הר סיני היתה חובה גדולה ודי לנו אחר שכפל את המתנה הזאת שנתן לנו את השבת ובשבת קרבנו לפני הר סיני והראנו שכינתו עין בעין והשמיענו קולו אשר לא שמע עם אחר כמונו ויחי. אם קרבנו לפני הר סיני ולא נתן לנו את התורה הרי זו חיבה יתירה ודי לנו. ואחר שכפל גם זאת וקרבנו לפני הר סיני במעמד עשרת הדברות ונתן לנו את התורה שש מאות ושלוש עשרה מצות חוקים ומשפטים צדיקים לחיותינו בהם בזה ובבא. אם נתן לנו את התורה ולא הכניסנו לארץ ישראל הרי זו חיבה גדולה ודי לנו ואחרי שכפל גם זאת להכניסנו לארץ ישראל ולבנות לנו את בית המקדש זהו אוהל מועד שנתיישב בנוב וגבעון ושילה כמה דתימר ועשו לי מקדש וגו' ולא בנה לנו את בית הבחירה זה בית המקדש שבנה שלמה הוא הנקרא בית עולמים ובית הבחירה על שם אל המקום אשר יבחר ה' שאין עוד אחריה היתר לבמות היתה חיבה גדולה ודי לנו. כ"ש שעשה עמנו כל אלה כמו שמסדר והולך מה שלא עשה עם אומה אחרת שיש לנו להדבק בדרכיו ושלא לסור מעבודתו ואל תתמה על מה שקורא למשכן שילה בית המקדש שכך אמרו חכמים בית של אבנים מלמטה ויריעות וקרשים מלמעלה ומסדר והולך עד בנין הבית לפי שצריך לומר פסח שהיו אבותינו אוכלין בזמן שבית המקדש קיים שהיו אוכלין פסחים בלילה הזה בהלל ובשמחה כמה דתימר השיר יהיה לכם כליל התקדש חג ושמחת לבב וגו' כל זאת הבבא פירשה אותה ר' בנימין אחי נר"ו:

על אחת כמה וכמה טובה כפולה ומכופלת למקום עלינו. כמו שפירש לעשות לנו וכפל נסים גדולים ונוראים מה שלא היינו ראויין לכך והפליא עמנו בחסדיו. בנה לנו את בית הבחירה כמו שפירשנו זה בית עולמים לכפרה על כל עונותינו שהיו תמיד של שחר מכפר על עונות של ערב ותמיד של בין הערבים מכפר על עונות של יום דאמר מר לא לן אדם בירושלים ובידו עון שנאמר צדק ילין בה צדיק ילין בה: 8פסח שהיו אבותינו אוכלין בזמן שבית המקדש קיים וכו' פי' עתה חוזר על תשובת מה נשתנה כמו שפירשתי למעלה ועל אלו שלשה דברים מצות ההגדה מיוסדת לומר בעבור זה בזמן שמונחים לפניך ואע"פ שאין בזמן הזה פסח נוהג לא סילקוהו מכל וכל מן ההגדה לפי ששאלת בן החכם מיוסדת עליו ועוד שהרי נותנים בקערה בשר זכר לפסח הכל כמפורש למעלה אך כשאומרים פסח שהיו אבותינו אוכלין בזמן שבית המקדש קיים אינו צריך להגביה אותו הבשר שבקערה לזכר הפסח כמו שצריך במצה ובמרור דאמר רבה מצה צריך להגביה מרור צריך להגביה על שם והגדת לבנך וגו' בעבור זה. בשר אינו צריך להגביה שלא יאמרו בשר זה לפסח הוא ונראה כאוכל קדשים בחוץ: אשר פסח. כמו אשר פסע וכן פתרון ופסחתי עליכם. ופסח ה' על הפתח. עד מה אתם פוסחים וכו' לשון קפיצה: מצה זו שאנו אוכלין כו'. כשאמר מצה זו צריך להגביה המצה כדי להראותה לכל בני המסיבה על שם בעבור זה כמו שפירשנו וכן כשאומר מרור זה אוחז את המרור בידו ומגביה: על שם שלא הפסיק /הספיק/ בציקן של אבותינו להחמיץ כו' שנאמר ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים עוגות מצות כי לא חמץ וכל כך למא כי גורשו ממצרים ולא יכלו להתמהמה. ופי' ר' ישעיה זצ"ל אילו היו יכולין להתמהמה היו אופין אותו חמץ שפסח מצרים לא נצטוו על חמץ אלא לילה אחת והפסוק שאמר ששת ימים תאכל מצות אינו אלא לדורות ואם תאמר הרי אנו אומרים מצה זו שאנו אוכלין על שום מה על שום שלא הספיק בציקן של אבותינו

להחמיץ כך פירושו מכיון שהקב"ה רואה את העתיד צופה ומביט מה שעתיד להיות על כן צום מבערב על הנס של מחר: מרור זה שאנו אוכלין כו' על שם שמררו המצרים את חיי אבותינו במצרים שנאמר וימררו את חייהם וגו'. והחזרת נקרא מרור והוא עיקר המצוה דאמר ר' שמואל בר נחמני אמר ר' יונתן למה נמשלו המצרים במרור לומר לך מה מרור זה תחלתו רך וסופו קשה אף מצרים תחלתו רך וסופו קשה פ"א היינו דכתיב אשר עבדו בהן בפרך תחלה בפה רך ולבסוף בפרך:

ובכל דור ודור חייב אדם להראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים שלא את אבותינו בלבד גאל הקב"ה אלא אף אותנו גאל שנאמר ואותנו הוציא משם. זה מוסב על מה שאמרנו למעלה בתחילת ההגדה שאילו לא הוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים עדיין אנו ובנינו ובניו משועבדים כו' והיינו דאמר רבה צריך שיאמר ואותנו הוציא משם והוא בסוף תשובת הבן החכם לאחר פסוק עבדים היינו בפרשת ואתחנן כלומר הרי אנו בכלל כל הנסים שאילו לא יצאו הן עדיין היינו עבדים לפרעה במצרים:

לפיכך אנו חייבים להודות להלל לשבח לפאר לרומם להדר לברך ולגדל ולקדש למי שעשה לנו ולאבותינו את כל האותות וכו'. פי' זה במקום שעשה נסים שהיינו חייבים לברך כמו שפירשנו בתחילת ההגדה ומסיימין ונאמר לפניו הללויה ומתחילין את ההלל ואומר אותו בשמחה ושמחה על שם השיר יהיה לכם כליל התקדש חג וגו'. ושנו חכמים עד היכן הוא אומר בית שמאי אומרים עד אם הבנים שמחה ובית הלל אומרים עד חלמיש למעיינו מים וקיימא לן הלכה כבית הלל ומנהג שאין מברכין עליו תחילה והטעם מפורש בתשובות הגאונים ז"ל למה אין מברכין על ההלל בלילי פסחים [אע"פ] שאנו גומרים אותו לפי שחולקין אותו לשנים שעכשיו אומרים עד חלמיש למעיינו מים. ועל כוס רביעי מתחילין לא לנו וגומרים אותו ואם תאמר וכי יש דבר שצריך ברכה לאחריו ואינו טעון ברכה לפניו הנה אמת ויציב אמת ואמונה ואם תאמר הרי אמרו חוץ מברכת הפירות וברכת המצות וברכה אחרונה שבקריאת שמע דאמר ר' יוחנן אין למידין מן הכללות ואפי' במקום שנאמר בו חוץ. ובמס' סופרים פרק י"ט משמע שהיו קוראים אותו בבית הכנסת לאחר תפילת ערבית כדרך שקורין אותו בתפלת שחרית ואז היו מברכין עליו והכי איתא התם וגומר את ההלל כל שמונת ימי חנוכה בשלש פרקים הראשונים אין משיבין ואין צריך [לומר] לשאול בשנים האחרונים שואלין מפני היראה ומשיבין מפני הכבוד ואלו הן שלש פרקים הראשונים הללו עבדי בצאת ישראל אהבתי בשנים פרקים האחרונים הללו ה' כל גוים הודו לה' כי טוב וצריך לברך תחילתו ולקרותו בנעימה דתני ר' שמעון בן יהוצדק י"ח ימים ולילה אחד בשנה יחיד גומר בהן את ההלל שמונת ימי חנוכה ושמונת ימי החג ויום טוב של עצרת ויום טוב ראשון של פסח ולילו ובגולה עשרים ואחד יום ושני לילות ומצוה מן המובחר לקרות את ההלל בשני לילות של גלויות ולברך עליהן ולאומר בנעימה לקיים מה שנאמר ונרוממה שמו יחדיו וכשהוא קורא בביתו אינו צריך לברך שכבר בירך ברבים הא למדת שקריאת הלל בהגדה אינו טעונה ברכה. והרב ר' אביגדור כהן צדק נר"ו השיב לר' בנימין אחי נר"ו אמרו עליו על רבינו יצחק בר אברהם כי היה מברך על ההלל בלילי פסחים שתי ברכות לקרוא קודם הסעודה ולגמור על כוס רביעי והביא רא' לדבריו מירושלמי פרק קמא דברכות דגרסי' התם כל הברכות פותחין בהם בברוך ואם היתה ברכה הסמוכה לחברתה אין פותחין התיב ר' ירמיה הרי גאולה פי' הרי גאולה הרי ברכת אשר גאלנו שאומרים בלילי פסחים הסמוכה לשל לפניו היא ברכת ההלל ומתרחש שנייא הוא דאמר ר' יוחנן הלל אם שמעה בבית הכנסת יצא פי' פעמים שאינה סמוכה כי היו רגילין לקרות הלל בבית הכנסת כשאין יודעין כולן לקרות כדתניא בתוספתא בני העיר שאין להן מי שיקרא את ההלל נכנסין בבית הכנסת וקורין פרק ראשון והולכין ואוכלין ושותין וחוזרין ובאין וגומרים עד סוף ואם אי אפשר להן כן גומרים את ההלל ותו פריך התם והא סופה פי' למה פותח בברוך בבורא פרי הגפן אחר הגאולה אי נמי למה חוזר ומברך שנית לגמור את ההלל לאחר המזון כשבא להתחיל לא לנו הלא סמוכה היא לעל הגפן שבירך אחר היין ומתרחש שנים הנה אחת להבא ואחת לשעבר על מה ששתה וברכת הלל על הבא ועוד נראה לפרש והא סופה קאי איהללך יש בה חתימה ואינה פותח בה בברוך ואינה סמוכה לחבירתה דקס"ד דמקשה שאינו מברך לאחר המזון כשמתחיל לא לנו ומתרחש שנים הנה כלומר מברך על

ההלל ב' פעמים אחת לפני המזון ואחת לאחר המזון והוא ליה סמוכה לחברתה ותו פריך הרי נברך פי' למה פותח בברוך בברכת הזן הלא היא סמוכה לברוך שאכלנו ומתרץ שנייא הוא שאם היו שנים אין זימון ואינה סמוכה. ותו פריך הרי הזן את הכל פי' אם אכלו שלשה כאחת והוצרך אחד מהן לצאת יושב עד שאומר כל ברכת הזן ויוצא לרב ששת בפרק שלשה שאכלו שזו היא ברכת הזימון וכשגמר עיסקו חוזר וגומר ברכת המזון ומתחיל במקום שפסק דהיינו ברכת הארץ דכיון דזימנין אינה סמוכה היה ראוי לפתוח בה בברוך לעולם קשיא. ותו פריך התם פירכי אחריני ומתרץ להו ואין צריך להאריך כאן מהא שמעינן מיהת שיטת הירושלמי שמברכין על ההלל בלילי פסחים ואין לתמוה למה חלוק מקריאת היום בברכה של אחריי שאומר יהללך ונשמת דאתחלתא דגאולה עדיפא וכתוב יספת לגוי ה' יספת לגוי נכבדת כל מה שהמקום מוסיף להם לישראל טובה וכבוד גם הם מוסיפין לקלס לפניו בדברי שבח ותהלה הכל לפי הזמן ולא מיסתבר למימר שלפיכך אנו חייבים להודות להלל וכו' יהיה במקום ברכה צא ולמד מכל הברכות בין הכתובין במקרא בין אותן האמורין בדברי חכמים שלא נאמרו בלשון הזה אם נאמר עבד לפני אדוני אני חייב לברכך אם אינו מברך איך יצא ידי חובתו או אם יאמר אני חייב לעובדך אם אינו עושה היכן עבודתו פטומי מילי בעלמא ניהו עד כאן תשובת הרב. ואחרי שקראו את ההלל עד חלמיש למעיינו מים מתחילין ואומרים בא"י אמ"ה אשר גאלנו וגאל את אבותינו ממצרים כו' לפי שצריך לחתום הגאולה כדאמרי' מתחיל בגנות ומסיים בשבח היא הגאולה כמו ששנינו וחותם בגאולה ר' טרפון מוסיף אשר גאלנו וגאל את אבותינו ממצרים כו' ר' עקיבה מוסיף כן ה' אלהינו יגיענו למועדים ולרגלים הבאים לקראתנו לשלום כו'. יש תמיהין והא קיימא לן דבניסן נגאלו ובניסן עתידין ליגאל והיכי קאמר יגיענו למועדים ולרגלים הבאים לקראתנו לשלום שמחים בבנין עירך כו' דמשמע שבועות וסוכות ומתפלל שתהא הגאולה בינתיים [והרי הוא כמו תפלת שוא] ונראה לי לפרש דהכי קאמר כשם שהגיענו הלילה הזה לאכול בו מצה ומרורים כן יגיענו [ה' אלהינו] למועדים [ולרגלים] הבאים לקראתנו [לשלום] מן המלכיות לקיים בהן המצות הראויות בזמנם ולא יעכבו עלינו כשם שאין מעכבין עלינו בזה ועוד יגיענו ויזכנו למועד הזה להיות שמחים בבנין עירך ובחידוש בית מקדשך. והנה המוכיח. ושם נאכל מן הפסחים ומן הזבחים וזה לא יתכן אלא בפסח. ואחרי ר' בנימין פי' דהא דקאמר למועדים ולרגלים הבאים לקראתנו לשלום מראש השנה ויום הכיפורים וחג הסוכות קאמר ואתיא כר' אליעזר דאמר במס' ראש השנה בניסן נגאלו בתשרי עתידין ליגאל ומשום הכי קאמר למועדים ולרגלים. למועדים היינו ראש השנה ויום הכיפורים שבכלל אלה מועדי ה' הם. ולרגלים היינו חג הסוכות ושמיני עצרת שגם הוא רגל בפני עצמו הוא. וצריך להקדים ולומר ושם נאכל מן הזבחים תחילה ואחר כך מן הפסחים שהרי חגיגה נאכלת קודם הפסח: ונודה לך שיר חדש. פי' לפי מה שדרשו באגדת חזית לפי כשיצאו [ישראל] ממצרים ירשו כנקיבה הזאת שנוטלת עישור נכסים כך ירשו ישראל שבע אומות שהן עישור שבעים אומות לפיכך אמרו שירה בלשון נקיבה אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת וכו' אבל לעתיד שיהו יורשין כזכר יאמרו שיר בלשון זכר. [שנאמר] מזמור שירו לה' שיר חדש. ואל תתמה על מה שאמר שיר חדש דמשמע לעתיד ואנו צריכין לחתום בגאולת מצרים דאמר רבא קריאת שמע והלילא [חותם] גאל ישראל פי' לשעבר דצלותא גואל ישראל על העתיד ואין כאן מעין חתימה סמוך לחתימה. אין זה תימה דשם גאולה אחת היא ומשמע להבא ומשמע נמי לשעבר וחותם בא"י גאל ישראל על שם גאולת מצרים לשעבר כמו שפירשנו:

ומברך על הכוס בורא פרי הגפן ושותין בהסיבת שמאל. ואע"פ שנטלו ידיהן בטיבול ראשון לפני קריאת ההגדה חוזרין ונוטלין להם פעם שניה ומברכין על נטילת ידיים כדאי' בפרק ערבי פסחים אדבריה רב חסדא לרבנא עוקבא ודרש נטל ידיו בטיבול ראשון צריך שיטול ידיו בטיבול שני. והטעם מפרש התם כיון דבעי למימר אגדתא והלילא מסח דעתיה לפי שהידים עסקניות הם ושמא בעוד שקראו ההגדה והלל נגעו ידיו בדבר המטמאין לכך צריך לחזור וליטול שהרי יש לו לאכול פת ואי אפשר לו לאכול בידים מסואבות. וכיון שתלה הטעם בהסח הדעת אם ברור לו ששימר ידיו היטב ולא נגע בכתבי הקודש או בשאר דברים המטמאין את הידים אינו צריך לחזור וליטול ידיו שהרי ידיו טהורות מנטילה ראשונה

ואם נטל אין לו לברך שמא יהיה ברכה לבטלה. ומה שאמר צריך שיטול ידיו בטיבול שני לאו משום טיבול נקט לה שהרי יש לו לאכול המצה קודם הטיבול ואין אכילת פת בלא נטילת ידים אלא מתוך שהזכיר טיבול ראשון הזכיר טיבול שני לסימנא בעלמא: נוטל [הבקי] שתי מצות מאותם הנקראות שמורים שהן בקערה אחת שלימה ואחת פרוסה ובוצע [בפרוסה] דאמר מר הכל מודים בפסח שמניח שלימה בתוך הפרוסה ובוצע מאי טעמא לחם עוני כתיב מה דרכו של עני בפרוסה אף כאן בפרוסה. רבינו שלמה זצ"ל פי' מניח שלימה בתוך הפרוסה על שם לחם משנה ובוצע על השלימה המוציא לפי שברכת המוציא תדירה מברכין על השלימה וכן פי' רבינו גרשום זצ"ל וכן פי' רבינו שמואל זצ"ל. ובוצע ואינו אוכל עד שיבצע מן הפרוסה שתחתיה ומברך על אכילת מצה ואוכל משניהם יחד ונותן לכולם ואוכלין וצריכין להסב דאמר מר מצה צריכה הסיבה. ורבינו [חננאל] ורבינו ישעיה זצ"ל פירשו שמברכין המוציא על הפרוסה ועל אכילת מצה על השלימה. ורב ר' זרחיה זצ"ל כתב בספר המאור שמברך על הפרוסה שתי ברכות המוציא ועל אכילת מצה וכן ייסד הפייט בקרובה המיוחדת לשבת הגדול של פסח ובוצע ומברך בפרוסה שתיים המוציא לחם ומצה כהלכותיה. אלא מתוך שנהגו לתת בקערה שלש מצות של שמורים הרי הם רוצים לקיים מצוה בכל אחת ואחת באחת מברכין המוציא ובאחת על אכילת מצה ובאחת כורכין מצה בחזרת לעשות זכר לפסח. ולאחר שאכלו מצה של המוציא ועל אכילת מצה כאחת בהסיבת שמאל נוטל הבקי החזרת שהוא עיקר המצוה של מרור כמו שפירשנו בתוך ההגדה ומברך עליה על אכילת מרור ומטבל בחרוסת ומשקעה שם יפה [יפה] משום קפא הוא ארס שיש לירק ויש מפרשים תולעת לפי שעכשיו בלילה שמא לא יראה אותו והחרוסת הוא הרפואה שלו שמונעתו להזיק. ואוכל ממנו לכל הפחות כזית ונותן לכולן ואוכלין ואין צריך להסב דאמר מר מרור אינו צריך הסיבה והטעם לפי שהמרור זכר לעבדות וההסיבה על שם החירות וכתב רבינו שלמה זצ"ל בהלכות פסח שסידר בדין היה לברך עכשיו בורא פרי האדמה ועל אכילת מרור אלא [לכך] מברכין על הירקות קודם ההגדה כדי שיתמהו התינוקות על אכילת ירקות קודם הסעודה שהרי אין רגילין לאכול ירקות עד לאחר הסעודה ומתוך כך שואלין מה נשתנה ואי אפשר לברך על אכילת מרור קודם ההגדה לפי שנאמר על מצות ומרורים יאכלוהו תקף למצה תהא ברכת מרור. ור' בנימין אחי נר"ו כתב לפיכך אין מברכין בורא פרי האדמה באכילת מרור שהרי ברכת המוציא פוטרן מדי /מיד/ דהוה אשאר ירקות הבאים בתוך הסעודה שאין טעונין ברכה לא לפנייהן ולא לאחריהן ונהי שהפת פוטרן מברכת הרשות כגון בורא פרי האדמה מברכת חובה דהיינו על אכילת מרור אין הפת פוטר ולא כדברי ר' ישעיה זצ"ל שכתב לעיל גבי טיבול ראשון שירק פוטר טיבול שני מברכת בורא פרי האדמה וכן השיב הרב ר' אביגדור כהן צדק נר"ו בשם רבינו יצחק בר שמואל זצ"ל שאין מברכין בורא פרי האדמה באכילת מרור דפת פוטרנו משום דהוי דברים הרגילין לבוא מחמת הסעודה והביאם בתוך הסעודה שאין טעונין ברכה לא לפנייהן ולא לאחריהן ואע"פ שעכשיו הוא בא לשם מצוה בשביל זה לא יצטרך ברכה חדשה אלא על אכילת מרור בלבד ובאכילת פסח נמי לא היו מברכין ברכת שהכל מהאי טעמא דתניא בתוספתא שמברכין לאכול את הפסח וברכת שהכל לא קתני אע"ג דאכילתו לשם מצוה ואוכלין אותו על השובע בלא פת וברכת בורא פרי האדמה דטיבול ראשון לא מהני לשני דהפסק גדול והסח הדעת יש ביניהן באגדתא והליליא ועקירת שלחן דבעל כרחן חשיבי הפסק מדברכין בורא פרי הגפן על כוס שני כמו שכתבתי וכי תימא שאני ארבעה כוסות דתיקנו רבנן כל חד וחד מצוה באנפי נפשיה הוא ראשון לקידוש שני להגדה שני טיבולין הללו נמי תרי מילי נינהו ראשון להיכרא דתינוקות שני למצותו ולא יפטר זה את זה: לאחר שאכלו מרור כזית לכל הפחות כל אחד ואחד נוטל מצה השלישית של שמורים וחזרת וכורכין יחד ואוכלין כאחד בלי הסיבה שהרי יש בה מרור ועוד שהרי כבר אכלו המצה וצריך לכרוך כזית מצה עם כזית מרור לכל הפחות והטעם דתניא אמרו עליו על הלל שהיה כורכין בבת אחת ואוכלין משום שנאמר על מצות ומרורים יאכלוהו ואמר ר' יוחנן חלוקין עליו חביריו על הלל ואסיקנא השתא דלא איתמר הלכתא לא כהלל ולא כרבנן מברך לאכול מצה ואוכל ועל אכילת מרור ואוכל ולבסוף אכיל להו לתרווייהו בהדי הדדי בלא ברכה פי' לפי שכבר בירך על שניהם:

זכר למקדש כהלל. פי' שהיו אוכלין בזמן הפסח שלשתן מכורכין כאחת פסח מצה ומרור ובזמן הזה שאין פסח נוהג היה כורך המצה והמרור יחד לעשות זכר למקדש ואוכלין כאחת ואין צריך לטבל המרור בחרוסת כשאוכלין עם המצה לפי שהפת נמי מעביר את הארס וכן מפורש בתשובות: ואוכלין ושותין לשובע נפשם ולאחר שאכלו ושתו כל צרכן נוטלין חצי המצה הנקראת אפיקומן שהיא נאכלת במקום פסח זכר למצה הנאכלת עם הפסח דכתיב על מצות ומרורים יאכלוהו ואוכלין אותה בהסיבה שהרי היא במקום פסח והפסח [הוא] לשם חירות ואוכלין ממנה כזית כל אחד ואחד לכל הפחות. ואינה טעונה ברכה אע"פ שהוא מצה של חובה שהרי כבר בירכו עליה בתחלה ועוד לאחר שמילא כריסו ממנה יחזור ויברך אתמהה: ולאחר שאכלו מצת אפיקומן אינו רשאי לאכול ד"א כל הלילה כדי שלא יפיג טעם מצה מפיו. דאמר מר כשם שאין מפטירין אחר הפסח אפיקומן כך אין מפטירין אחר מצה אפיקומן. ופתרון אפיקומן מפורש למעלה בשאלת החכם. וכתב אחי ר' בנימין נר"ו יש לתמוה מה טעם עושין מצה אפיקומן ואין עושין מרור אפיקומן והלא שניהם כתובים בפסוק אחד כדכתיב על מצות ומרורים יאכלוהו. ויש לומר הואיל ואמר רבא מצה בזמן הזה דאורייתא ומרור מדרבנן ותניא כוותיה שמע מינה דהלכתא כוותיה הלכך עבדינן ליה למצה אפיקומן זכר לפסח שהיא מדאורייתא ולא עבדינן ליה למרור אפיקומן זכר לפסח שהרי מרור אפי' עיקר אכילתו שאנו אוכלין אותו עתה אינו אלא זכר למה שהיינו אוכלין אותו בזמן הפסח מדאורייתא ועתה אוכלין אותו מדרבנן וכיון שהוא זכר לעצמו אינו עושה זכר לאחרים. כתב רבינו שלמה זצ"ל בהלכות פסח שסידר. פעם אחת שכח רבי ולא אכל מצת אפיקומן אחר סעודתו קודם ברכת המזון ואחר כך נזכר ולא רצה לחזור ולאכול ממנה לפי שהיה צריך לברך אחריה ולשתות מכוס של ברכה ואי אפשר לשתות בין כוס של ברכת המזון לכוס של הלל דאמרו רבנן בין הכוסות האלו אם רצה לשתות ישתה בין שלישי לרביעי לא ישתה. (ואם) [ולא] רצה לברך עליה בהמ"ז בלא יין לפי שתיקנו עליה כוס שלישי ונראה שהיא צריכה כוס ואפילו לאחר כוס רביעי של הלל לא רצה לאכול אותה ולברך ברכת המזון מפני שהם לא התקינו אלא ד' כוסות בלבד וכוס ה' לא התקינו והחזיק טעם בדבר זה שאין צריך לחזור ולאכול מצה לפי שסתם רוב המצות שלנו כולן עשויות כתיקון חכמים ויש בהם שימור לשם מצה והמצה שאוכל בגמר סעודתו עולה לו לשם מצה של מצות הואיל ונעשית בהם שימור לשם מצה: ולאחר שאכלו מצת אפיקומן אם אכלו בתוך סעודתן דבר מזוהם או מלח נוטלין ידיהן ואין מברכין על נטילת ידים דמים אחרונים אינן טעונין ברכה ואם לא אכלו מלח ולא דבר מזוהם אינם צריכין נטילת ידים: מוזגין כוס שלישי ומברכין עליו ברכת המזון ומזכיר יעלה ויבוא בבונה ירושלים ובשבת אומר נחמינו ואם טעה ולא הזכיר מעין המאורע חוזר ואם נזכר קודם שפתח בהטוב והמטיב אומר בא"י אמ"ה אשר נתן מועדים לשמחה לעמו ישראל לאות ולברית בא"י מקדש ישראל והזמנים ומברכין בורא פרי הגפן ושותין בהסיבת שמאל. מוזגין כוס רביעי וגומרין את ההלל בנעימה והודאה כמו ששינו רביעי גומר עליו את ההלל ואומר עליו ברכת השיר ואמרי' עלה בגמרא מאי ברכת השיר רב אמר יהללך ור' יוחנן אמר נשמת כל חי ונהיגין למיעבד כתרווייהו וחותרין יהללך ואח"כ אומר נשמת כל חי וחותרין מלך מהולל בתשבחות. וכשאומרים כוס ישועות אשא מגביה את הכוס בימינו ומוליך ומביא [על השלחן] בשמחת לבב ואח"כ אומר הללויה הללו את שם ה' כו'. ואומרים הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו דתניא [כוס] חמישי אומרים עליו הלל הגדול דברי ר' טרפון וכיון דשרי וטרי אמוראי לפירושי איזה הלל הגדול שמע מינה שצריך לאמרו ותו אמרי' למה אומרים הלל הגדול א"ר יוחנן מפני שהקב"ה יושב ברום עולמים ומחלק מזונות לכל בריה אמר ר' יהושע בן לוי [הני] עשרים וששה כי לעולם [חסדו] כנגד מי כנגד עשרים וששה דורות שלא היתה בהן תורה וזן אותם הקב"ה בעבור חסדו. ומברכין בורא פרי הגפן ושותין בהסיבת שמאל. ונהיגין לומר רהיטין ופיוטין המסודרין בדברי שבח והודאה וכן ראוי לרבות בהלל ובהודאה לעושה נפלאות גדולות לבדו כי לעולם חסדו על ישראל: ובין ארבעה כוסות הללו אם רצה לשתות ישתה בין שלישי לרביעי לא ישתה. ומפורש בירושלמי למה בשביל שלא ישתכר פי' שמא ישתכר ונמצא מתבטל מכוס רביעי ומלגמור את ההלל ומקשה והלא משוכר הוא בין יין שבתוך המזון ליין שלאחר המזון ומשני יין שבתוך המזון אינו משכר יין של אחר המזון משכר וכתב רבינו ישעיה

ז"ל ואם כן בין ראשון לשני שאינו בתוך הסעודה למה מותר לשתות ויש לומר כיון שלא אכל עדיין ודעתו לאכול אינו יכול לשתות כל כך שישתכר ועל כן מותר: ושנו חכמים ארבעה כוסות הללו צריך שיהא בהן כדי רביעית אחד האנשים ואחד הנשים ואחד התינוקות. אמר רב יהודה וכי מה תועלת יש לתינוקות ביין אלא מחלקין להן קליות ואגוזים כדי שישאלו. שתאן חי ידי יין יצא ידי חירות לא יצא ומסתבר דיין שלנו ידי חירות נמי יצא שהרי אינו כל כך חזק דלירדי על חד תלת מיא כיין שלהם א"כ הוי כמוזג. שתאן בבת אחת אמר רבא ידי יין יצא ידי ארבעה כוסות לא יצא. כתבו הגאונים זצ"ל אם הוא בספינה או במקום שאין בו יין ויש שם צמוקים ישירה ענבים או צמוקין במים ודיו ודוקא צימוקים דאית בהו קיוהא אבל לית בהו קיוהא לא. וארבעה כוסות הללו אין בהם משום זוגות דאמר רב נחמן בר יצחק ליל שמורים כתיב לילה המשומר ובא מן המזיקין. רבא אמר כוס של ברכה מצטרף לטובה ואינו מצטרף לרעה. רבינא אמר כל חד וחד מצוה באנפי נפשיה היא וארבעה כוסות הללו מברכין על [כל] כוס וכוס בורא פרי הגפן דכל חד וחד מצוה באנפי נפשיה היא. וכן מצאתי בפסקי של הגאונים זצ"ל אך בעל הדברות כתב שאין מברכין בורא פרי הגפן אלא בכוס של קידוש ובכוס של ברכת המזון והדין סברא לרב כהן צדק ורב יוסף בר רב עמרם [גאון] זצ"ל קמאי דקמאי. אבל על הגפן לא מברכין אלא בכוס אחרון וכן אמר רב האי גאון זצ"ל דלא מברכין על הגפן אלא בכוס אחרון וכ"כ ר' בנימין אחי נר"ו דלא מברכין אלא בכוס אחרון דברכת המזון פוטרת יין שלפני הסעודה ושביתוך הסעודה מברכה של אחריהן וכוס רביעי פוטר כוס של ברכת המזון מברכה שלאחריו אבל לענין ברכה שלפניהן על כולן מברכין בורא פרי הגפן שכיון שכל אחד ואחד טעון שירה בפני עצמו ואין ראוי לומר שירה בלא ברכה כדכתיב ויברכו שם כבודך ומרומם על כל ברכה ותהלה על כל תהלה [ותהלה] תן לו ברכה. ורבינו יצחק פאסי זצ"ל כתב איכא מאן דאמר לא מברכין על הגפן אלא לבסוף ואיכא מאן דאמר דמברכין בתר תרי כסי דמיקמי סעודה ובתר תרי כסי דבתר סעודה והדין טעמא בתרא טעמא דמסתבר הוא שפיר דמי למיעבד הכי אבל לברך בורא פרי הגפן מברכין על כל כוס וכוס. ורבינו שלמה זצ"ל כתב בהלכות הפסח שסידר שצריך לברך על הגפן על כל כוס וכוס מאי טעמא כל חד וחד מצוה באנפיה נפשיה הוא וכן כתב גם רבינו ישעיה זצ"ל שמברכין על הגפן על כל כוס וכוס וכן נראה בעיני דכיון דכל חד וחד מצוה באנפיה נפשיה הוא הילכך כל חד וחד טעון בורא פרי הגפן וכיון דכל אחד ואחד טעון בורא פרי הגפן לפניו טעון על הגפן לאחריו [ומה שאמרנו שכל אחד טעון על הגפן לאחריו] דוקא כוס ראשון של קידוש ושני כוסות האחרונים אבל כוס שני של הגדה שאחריו בוצע להמוציא ואוכל ושותה בתוך סעודתו אין מברכין אחריו על הגפן שאם כן היה צריך לחזור ולברך על היין שבתוך הסעודה. ודבר זה אינו מידי דהוה אכוס קידוש של שבתות ושאר ימים טובים שכוס קידוש פוטר את היין שבתוך הסעודה מברכה שלפניו. ומיהו [לפני] דברי רבינו שלמה זצ"ל ויתר המפרשים דסברי דאין ברכת המזון פוטרת את היין שבתוך הסעודה מברכת על הגפן דאם ברכה אחת מעין שלש פוטרת את היין שבתוך הסעודה שלש ברכות עצמן לא כל שכן א"כ כולן טעונין על הגפן חוץ מכוס שני של הגדה וכבר כתבתי טעמן וראיותיהן וסברתינו בזה בערוגת סדר הברכות הלכה קמ"ח:

והרוצה לקדש בפסח ולעשות כל הסדר בבית חבירו שאינו בקי [הרי] הוא רשאי בכך [לפני] שכך אמרו חכמים כל הברכות כולן אע"פ שיצא מוציא חוץ מברכת הלחם וברכת היין שאם לא יצא מוציא ואם יצא אינו מוציא ואיבעיא לן ברכת הלחם של מצה וברכת היין של קידוש היום אע"פ שיצא מוציא וכשם שמוציאו בברכת הלחם של מצה כך מוציאו בברכת מרור דחד טעמא הוא. מיהו כל הירקות של טיבול ראשון יש להסתפק שאין אלא מפני התינוקות שישאלו או שמא כיון דרבנן תקנוהו כן כזה מוציאין דכל דתקינן רבנן כעין דאורייתא תקין וה"ה דבקריאת ההגדה וההלל יכול להוציאן בקריאתו ויוצאין ידי חובתן כמו ששנינו בפרק לולב הגזול מי שהיה עבד [או] אשה או קטן מקרא אותו עונה אחריהן מה שהן אומרים ותהא מאירה לו ואם היה גדול מקרא אותו עונה אחריהן הללויה: וכשם שבקריאת ההגדה וההלל מוציאו ידי חובתו כך מוציאו בברכת היין שעמהן שכיון שהן טעונין כוס דינן אחד אבל בבהמ"ז [אינו] מוציאו ידי חובתו ומפרש טעמא בירושלמי שנייא ברכת המזון [דכתיב ואכלת ושבעת וברכת מי שאכל

הוא יברך הלכך אם למידין כולן ברכת המזון יכול לקדש ולעשות כל הסדר בכמה בתים: כיצד הולך ומקדש בבית ראובן ועושה לשם של הסדר שלפני הסעודה והן יושבין וגומרין סעודתן והוא הולך ומקדש בבית שמעון ועושה לשם של הסדר שלפני הסעודה כמשפט הראשון והן יושבין וגומרין סעודתן והוא הולך ומקדש בבית לוי ועושה לשם של הסדר כמשפט הראשון וכן הולך ועושה כל הסדר בכל הבתים שירצה וחוזר בבית ראובן ומברך ראובן לעצמו ברכת המזון והבקי גומר לפניו את ההלל ומברך על כוס רביעי. והולך לו בבית שמעון ומברך שמעון בעצמו ברכת המזון והבקי גומר לפניו את ההלל כמשפט הראשון וכן הולך ועושה כל הסדר בכל הבתים הראשונים והוא אינו טועם בבית אחד מהם לא בתחלה ולא בסוף אלא טועם בביתו ועושה כל הסדר בביתו או בתחילה או בסוף שהרי אינו רשאי לטעום אחר מצת אפיקומן ואין לו להוסיף על ד' כוסות וכן נמצא בדברי הגאונים ז"ל ובהלכות גדולות: ושני לילות הראשונים של פסח דינם שוה בכל סדר חובת ההגדה וארבעה כוסות. ועל זה נשאלה שאילה לפני הגאונים זצ"ל אמור רבנן בלילי פסחים בטר ברכת מזונא אסור ליה למישתי מידי אלא מיא בלילי תנינא דפסחא בטר דקדיש ואכיל ושתי ומברך ברכת המזון וגמר הלילא מהו למשתי חמרא ומיכל כל מאי דבעי מי אמרין חיובא דפסחא חד ליליא הוא והא גמרין כל מילי דפסחא בליליא קמא בליליא תנינא פסק ליה כל חיובא דפסחא הילכך שרי או דילמא עבדינן כליליא קמא מה ליליא קמא אסור אף ליליא תנינא [אסור] והשיבו כך ראינו שמהדרין מן המהדרין נוהגין לילי שני כראשון ואין אוכלין אחר ברכת המזון כלל ואין שותין אלא כוס שאמר עליו את ההלל מאי טעמא חיישינן לספיקא דאמרין ספק חמשה עשר ספק ששה עשר הוא ואנן כל בני הישיבה והמהדרין שבישראל נוהגין ליל שני כליל ראשון לכל דבריו זכר לפסח. אבל מי שרוצה לאכול ולשתות בליל שני אחר ברכת המזון ואחר יהללך אוכל ושותה ואין עליו כלום. אבל נמצא מוציא עצמו מכלל המהדרין ועובר על דברי חכמים שאמרו לעולם לא יוציא אדם עצמו מן הכלל. ונראה בעיני הדעת שאין להקל בדבר לשנות בין לילה ראשון לליל שני שלאחר שעשינוהו קודש איך נעשהו כחול ובין לילה ראשון ובין ליל שני שניהם אסור לטעום כלום בהם לאחר כוס רביעי. ובעל הדברות ז"ל כתב דאין שנוי בין מים ליין שכשם שמותר לשתות מים כל הלילה כן מותר לשתות יין כל הלילה ומה שאמרנו שאין מפטירין אחר מצה אפיקומן במיני מאכל קאמר ולא במיני משתה:

הנה ביארנו בדרך ארוכה וקצרה למטיבי לכת סדר חובת ליל שמורים.

באכילת מצה ומרורים.
וארבעה כוסות הנבחרים.
להסיבת בני חורים.
ומצות ההגדה לנערים.
לרשע וחכם מדרים.
ותם ופתי להערים.
בקריאת הלל ושירים.
וללמד ספר ולשון כשרים.

Reproduced from the Bar-Ilan Judaic Library CD

קריאת שמע BEFORE ברכה THE NEED FOR A

The dispute involving the רמב"ן as to whether one should recite א-ל מלך נאמן before הפסק א-ל מלך נאמן can be narrowed down to the question: are the words קריאת שמע between the ברכה of באהבה and הבוחר בעמו ישראל באהבה. The position of the רמב"ן that the words are a הפסק presupposes that the מצוה of קריאת שמע requires that a ברכה be recited before performing the מצוה which in fact is his stated position:

ברכות דף י"א ע"ב ב'—לפי שהדבר ידוע שאהבת עולם ברכת המצוה היא לק"ש, שכל המצות כולן טעונות הן ברכה עובר לעשייתן.

Do the sources support the position of the רמב"ן or pose a challenge to his position?

ברכות י"א א'—משנה. בשחר מברך שתים לפניו ואחת לאחריה, ובערב מברך שתים לפניו ושתים לאחריה, אחת ארוכה ואחת קצרה. מקום שאמרו להאריך, אינו רשאי לקצר, לקצר, אינו רשאי להאריך, לחתום, אינו רשאי שלא לחתום, שלא לחתום, אינו רשאי לחתום.

This משנה is a challenge to the רמב"ן because it requires that two ברכות be recited before קריאת שמע. The רמב"ן speaks of only one ברכה—אהבת עולם.

משנה מסכת תמיד פר' ה' משנה א'—אמר להם הממונה: ברכו ברכה אחת והן ברכו. קראו עשרת הדברים, שמע, והיה אם שמוע, ויאמר. ברכו את העם שלש ברכות: אמת ויציב, ועבודה, וברכות כהנים. ובשבת מוסיפין ברכה אחת למשמר היוצא.

Although the רבה in גמרא identifies the one ברכה as אהבה רבה, the משנה in מסכת תמיד does not identify the ברכה solely with the מצוה of קריאת שמע. The רבה also introduces the recitation of עשרת הדברות. Arguably, in that case אהבה רבה is a ברכות התורה. The same is learned from the following:

דף י"א ע"ב ב'—אמר רב יהודה אמר שמואל: השכים לשנות, עד שלא קרא קריאת שמע צריך לברך, משקרא קריאת שמע אינו צריך לברך, שכבר נפטר באהבה רבה.

If it is the רמב"ן's position that אהבה רבה serves as ברכת התורה, then if one recited the ברכות השחר in ברכות התורה is it necessary to also recite אהבה רבה? The following ירושלמי ברכות פרק א' דף ג' in גמרא may support the position that all one needs to recite before קריאת שמע is a ברכת התורה:

תנ"י—אמר להן הממונה—ברכו ברכה אחת והן בירכו. מה בירכו? רב מתנה אמר בשם שמואל זו ברכת תורה; וקראו עשרת הדברים שמע והיה אם שמוע. ויאמר ר' אמי בשם ר"ל זאת אומרת שאין הברכות מעכבות.

This יוצר ברכות poses a further challenge to the רמב"ן. Since the order of the two ברכות, יוצר אהבה and ברכה of יוצר אור are not mandatory, then reciting the ברכה of יוצר אור

הפסק is not a ברכה of יוצר אור. If the ברכה of יוצר אור is not a הפסק, then why do the words א-ל מלך נאמן create a הפסק?

Our challenges to the objections of the רמב"ן to reciting א-ל מלך נאמן are testing his premise that קריאת שמע requires an introductory ברכה. In fact it is hard to find any source that supports his position that קריאת שמע requires an introductory ברכה.

♦ ספר אבודרהם דיני קריאת שמע – הקורא ק"ש בלא ברכותיה יצא וכן פר"ח. וכן כתב ה"ר יצחק בן גיאת והרב רבינו אשר מלוניל. ואמרינן נמי בירושלמי (ברכות פ"ב ה"א) א"ר אבא זאת אומרת ברכות אינם מעכבות. וכתב רבינו הא"י דסדרן אינו מעכב אבל צריך לקרות את שתיהן.

♦ שולחן ערוך אורח חיים סימן ס' סעיף ב' – קרא קריאת שמע בלא ברכה יצא ידי חובת ק"ש וחוזר וקורא הברכות בלא ק"ש. ונ"ל שטוב לחזור ולקרות ק"ש עם הברכות. מגן אברהם – דחזור וקורא – ואפילו לא קראן כלל יצא ידי חובת ק"ש. משנה ברורה – דחזור וקורא וכו' – רצה לומר אע"ג דאינן מעכבות לק"ש. ויוצא ידי חובת ק"ש אף אם לא בירך כלל, מכל מקום ידי חובת ברכות לא יצא. ויכול לברך בלא ק"ש כי לא ניתקנו דוקא על ק"ש שאין מברך אשר קידשנו במצותיו וצונו.

In explaining the position of the משנה ברורה, שולחן ערוך, the key to understanding why רב סעדיה גאון and others that followed him provided that one should recite א-ל מלך נאמן after saying the ברכה of ישראל האהבה. The obligation to recite the ברכות of קריאת שמע is a separate and distinct obligation from the requirement of קריאת שמע. According to רב סעדיה גאון, one recites אמן after the ברכה of ישראל האהבה in order to separate the obligation to recite קריאת שמע from the obligation of קריאת שמע. For that reason, the order of reciting the ברכות of קריאת שמע is not critical as long as one recites both ברכות and one does not have to recite קריאת שמע at the same time as one recites ברכות. This also explains why we can be מקבל שבת early and repeat קריאת שמע after צאת הכוכבים without repeating ברכות קריאת שמע.

The משנה ברורה observes that ברכות קריאת שמע can be said without reciting קריאת שמע because the ברכות קריאת שמע do not contain the language of מצותיו. The משנה ברורה might have enjoyed learning that on page 26 of his book: הליטורגיה היהודית הקדומה, Professor Moshe Weinfeld of Hebrew University notes that a ברכה for reciting קריאת שמע was cited from geniza material by Jacob Mann in an article in the Hebrew Union College Annual 2 (1925) as follows: אשר קידשנו במצותיו וציונו על מצות קריאת שמע להמליכו בלבב שלם וליחדו בלב טוב ובנפש חפצה, אמן.

TRANSLATION OF SOURCES

ב' רמב"ן ברכות דף יא' עמ' ב' -It is a well known fact that the Bracha Of Ahavat Olam is the Birchot Mitzvah for Kriyat Shema. As with all Mitzvot, it is necessary to recite the Bracha before performing the Mitzvah.

א' -משנה ברכות יא' א' -משנה -In the morning, one recites two Brachot before Kriyat Shema and one Bracha after Kriyat Shema. At night, one recites two Brachot before Kriyat Shema and two Brachot after Kriyat Shema, one long one and one short one. In instances when it is required to recite a long Bracha, it is not permitted to recite a short Bracha. In instances when it is required to recite a short Bracha, it is not permitted to recite a long Bracha; to end with a Bracha, then it is not permitted to omit the Bracha; to omit a Bracha, it is not permitted to end with a Bracha.

א' -משנה מסכת תמיד פר' ה' משנה א' -The leader announces: Recite one Bracha and they recited one Bracha. Read the Ten Commandments, Shema, V'Haya Im Shamoah, Va'Yomer. Bless the people with three Brachot: Emes V'Yatziv, Avodah (Ritzai) and Birchot Kohanim. On Shabbat they added one more Bracha for the Mishmar which was departing.

ב' -מסכת ברכות דף יא' עמ' ב' -Rav Yehudah said in the name of Shmuel: He who arose and started learning Torah, if he had not as yet recited Kriyat Shema, he should recite the Birchot HaTorah. Once he has recited Kriyat Shema he no longer is required to recite Birchot HaTorah because he fulfilled his obligation to recite Birchot HaTorah by reciting Ahavah Rabbah.

ג' -ירושלמי ברכות פרק א' דף ג' -The leader announced: Recite one Bracha and they recited one Bracha. Which Bracha did they recite? Rav Masnah said in the name of Shmuel: Birchot Torah. Read the Ten Commandments, Shema, V'Haya Im Shamoah. Rav Ami said in the name of Rav Levi: this teaches us that the order of reciting Birchot Kriyat Shema is not mandatory.

ע' -ספר אבודרהם דיני קריאת שמע -One who recites Kriyat Shema without reciting Birchot Kriyat Shema fulfills his obligation. And so held Rabbi Chananel and so did Rav Yitzchak son of Givas and HaRav Rabbenu Asher from Louniel. We also find in the Jerusalem Talmud that Rebi Abbah said: this teaches us that the order of reciting Birchot Kriyat Shema is not mandatory. Rav Hai wrote that the order is not mandatory but that it is necessary to recite both Birchot Kriyat Shema.

שולחן ערוך אורח חיים סימן ס' סעיף ב' -He who recited Kriyat Shema without reciting the Birchot Kriyat Shema fulfills his obligation to recite Kriyat Shema. He should then recite the Birchot Kriyat Shema without reciting Kriyat Shema again. But it appears to me that it is good to repeat Kriyat Shema when he recites the Birchot Kriyat Shema.

מגן אברהם-זחור וקרא -Even if he does not recite the Birchot Kriyat Shema later, he still fulfilled his obligation to recite Kriyat Shema.

משנה ברורה-זחור וקרא וכו' -What the Schulchan Aruch meant to say is that he should read the Birchot Kriyat Shema afterwards even though they are not necessary in order to fulfill the obligation to recite Kriyat Shema. He fulfills his obligation to recite Kriyat Shema even if he does not recite the Birchot Kriyat Shema afterwards but he missed the opportunity to fulfill the obligation to recite Birchot Kriyat Shema. One is permitted to recite the Birchot Kriyat Shema without reciting Kriyat Shema because the Birchot Kriyat Shema were not established solely to introduce Kriyat Shema. The proof for this is the fact that we do not recite within the Birchot Kriyat Shema the words: Asher Kidishanu Bi'Mitzvotav V'Tzivanu.

SUPPLEMENT

In the following, the זוהר explains two well-known expressions related to קשה זוגו של אדם כקריעת ים סוף-קריעת ים סוף and קשה מזונותיו של אדם כקריעת ים סוף-קריעת ים סוף

זוהר כרך ב (שמות) פרשת תרומה דף קע עמוד א

כתיב (תהלים כג) מזמור לדוד י-י' רעי לא אחסר, הא (נ א) אתמר מה בין מזמור לדוד ובין

It is written: *A psalm of David. The Lord is my shepherd, I shall not want* (Ps. XXIII, 1). What is the difference between "a psalm of David"

לדוד מזמור, והכא שכינתא קדמא ואתיא ושראת עליה בקדמיתא י-י' רעי וכי אמאי שכינתא and "of David a psalm"? In one instance, the Shechinah is written first. It means that in this psalm the Shechinah came first and rested upon the Psalmist.

קדמא הכא והא דוד אצטריך לאקדמא (ס"א לאתערא) איהו בקדמיתא הואיל ובעי מזוניה Why did the Shechina rest first? Should not David have started first since David was going to be asking for his basic needs

מעם קודשא בריך הוא, אלא ודאי שכינתא קדמא ואתיא ושראת עליה ואתערת ליה from Hashem? No, certainly the Schechina came first and rested upon him and inspired him

לשבחא למלכא שבחא דא ולמבעי מזוני מקמי מלכא דהא הכי אצטריך על מלה דמזוניה to issue praise in the form of this Psalm and to ask Hashem for his basic needs as it is necessary to do.

דבעיא איהי ורעותא דילה דכל בני עלמא יבעון מזוני, בגין דכד קודשא בריך הוא בעי It is G-d's wish that man ask for his basic needs and to then provide the basic needs.

לנחתא מזוני לעלמא איהי נטלא בקדמיתא ועלה נחתא מזוני לעלמין כלהו, ובגיני כך איהי Because when Hashem wants to provide food for the world Hashem first delivers the food to

אקדימת למלה דא דמזוני ושראת עליה דדוד, the Schechina and from there the Schechina supplies food to the whole world; that is why the Schechina came down first and inspired David to issue praise.

י-י' רעי י-י' רעי דילי כהאי רעיא דמדבר

G-d is my shepard like the shepard in the desert

עאנא דיליה באתר דדשאין ועשבין דלא מחסר ביה כל מדעם, אופי הכי קודשא בריך הוא who leads his flock to areas of grass and other food and provides for them so that they are wanting nothing. So too Hashem

הוא איהו רעיא דילי למיין לי בכל מה דאנא אצטריך, ד"א יי' רעי תנינן רקשין מזונותיו רב"נ
provides mankind with all that it needs. Another interpretation, G-d is my shepard- we
learned that it is as hard for G-d to provide for the needs of man

קמי קודשא בריך הוא כקריעת ים סוף, הכא תרין גוונין אינן ותרווייהו בארץ קשומ, חד
as hard as it was for G-d to split the sea. There are two reasons for this and both reasons
are true reasons. First reason-

בגין דקודשא בריך הוא כל עוברוי בדינא וקשומ ועל דינא וקשומ אתקיים כל עלמא, ובכל
All that G-d does is through truth (emes) and justice (din) and on truth and justice the
world remains standing.

יומא ויומא ובכל זמנא וזמנא דן כל עלמא בדינא לצדיקי ולרשיעי ולכל בני עלמא כמה דאת
Each and every day G-d judges the world through the attribute of justice; righteous
people, evil people and all inhabitants of the world as it is written:

אמר (שם יא) כי צדיק יי' צדקות אהב, וכד איהו דן בני נשא וחמי בני נשא כמה חייבין
Because it is the righteous people that G-d loves. When G-d judges mankind and sees
among them

וכמה חטאין קמיה כדין קשה בעינוי למיהב לון מזונא בכל זמנא בגין דאית ליה למיין
some evil ones, it is hard for Hashem to provide them with their needs.

חייביא ולאיןון דחטאין, ואיהו עביד עמהון לגו משורת הדין וזן ומפרנס לון כפום חסד עלאה
Hashem then has to ignore the law and provide the world its needs based on His Chesed;

דאתמשך (קסח ב) ואתנגיד על כל (ס"א עמין ובני) בני עלמא וביה איהו זן ומפרנס לכלא
Hashem is pulled towards helping mankind and to provide their needs

לצדיקי ולחסידים ולרשיעי ולכל אינן בני עלמא ולכל חיון ובעירי חקלא ועופי שמיא מקרני
both to the righteous and to the wicked, and for all who inhabit the world including the
animals in the fields and the birds in the sky, from the horns

ראמים עד ביצי כלמי ולא אשתאר בעלמא דאיהו לא זן ומפרנס לכלא אף על גב דקשה
of the antelope to the eggs of the worms. There is nothing in the world that is left without
the means to live even though it is hard

קמיה לפום עובדין דבני עלמא כקריעת ים סוף, וכי קריעת ים סוף קשה קמיה והכתיב (נחום
for Hashem because of how mankind conducts itself. That is why providing for the needs
of the world is as hard as splitting the sea for Hashem.

א) גוער בים ויבשהו (עמוס ה) הקורא למי הים וישפכם על פני הארץ והא כיון דסליק
But is it not written: He creates a storm and dries the land? When it is Hashem's will

רעותא קמיה כלא קמיה כאין הוא חשיב ואת אמרת דקריעת ים סוף קשה קמיה, אלא
it is an easy act to perform, then why do you say that splitting the sea was hard for
Hashem?

בזמנא דישראל אעברו לגבי ימא ובעא קודשא בריך הוא למקרע לון ימא דסוף אתא רהב
It was hard for Hashem because of the following dilemma: When the Jews were standing
next to the sea and Hashem wanted to split the sea, Rehav came to plead for the

להבין את התפלה

Egyptians.

ההוא ממנא דעל מצרים ובעא דינא מקמי קודשא בריך הוא, אמר קמיה מאריה דעלמא
Rehav was the representative angel of the Egyptians who argued before Hashem on behalf
of the Egyptians as follows:

אמאי את בעי למעבד דינא על מצרים ולמקדע ימא לישראל הא כלהו חייבין קמך וכל
Why do you want to execute judgment against the Egyptians and in favor of the Jews when
both groups were equally culpable;

ארחך בדינא וקשומ, אלין פלחי כו"ם ואלין פלחי כו"ם, אלין בגלוי עריות ואלין בגלוי עריות,
in truth both nations were idol worshippers and promiscuous

אלין אושדי דמין ואלין אושדי דמין, בההיא שעתא הוה קשה קמיה למעבר על ארח דינא,
and murderers. At that moment it was hard for Hashem to overrule His trait of justice.

והא ישראל הוו נטלי על ימא דכתיב (שמות יד) ויאמר יי' אל משה מה תצעק אלי דבר אל
Yet Hashem did so and split the sea as it is written: Hashem said to Moshe: why are you
calling out to Me, speak to

בני ישראל ויסעו והוה קשה קמיה למעבר על דינא ולמקדע לון ימא דסוף ואלמלא דאשגח
the Bnei Yisroel and let them proceed. It was hard for Hashem to overrule His sense of
justice and to split the sea.

קודשא בריך הוא בזכות אברהם דאקדים בצפרא למעבר פקודא דמאריה ורעותא דיליה
Hashem acted only because of the merit of Avrohom who awoke early to fulfill G-d's
command and wish,

כדכתיב (בראשית כב) וישכם אברהם בבקר כלהו אתאבידו בימא בגין דבכל ההוא ליליא
as it is written (Breishit 22) And Avrohom awoke early; the Egyptians were drowned in the
sea

בדינא הוה קודשא בריך הוא עלייהו דישראל, דתנינן מאי דכתיב ולא קרב זה אל זה כל
because that night, Hashem sided with Bnei Yisroel. We learned: what did the verse mean
when it was written: And neither side came closer to each other that night?

הלילה, מלמד דאתו מלאכי עלאי לשבחא בההוא ליליא קמי קודשא בריך הוא אמר לון וכי
The angels on high started to recite praise to Hashem. Hashem then said to them:

(ס"א בני) עובדי ידי טבעין בימא ואתון משבחן קמאי מיד ולא קרב זה אל זה כל הלילה, מה
The work of my hands are about to drown and you are singing praise to me? Then the two
sides did not move any closer to each other that night.

כתיב ויהי באשמרת הבקר אשגח קודשא בריך הוא בזכותא דאברהם דאקדים בצפרא
What is the meaning of the verse: And it was the early morning? Hashem remembered the
merit of Avrohom who awoke early

למעבר רעותיה דמאריה כדכתיב וישכם אברהם בבקר, כדן אהדר ימא וערקו מיין קמייהו
to fulfill G-d's command as it is written: And Avrohom awoke early in the morning. Then
the walls of the sea rose up and allowed the Bnei Yisroel to pass through;

דישראל דכתיב וישב הים לפנות בקר לאיתנו ותנינן לאיתנו לתנאו לההוא תנאי דהתנה

as it is written: And the sea returned to its place in the morning. We learned that the word: L'Aitano means L'Oto Tenai, the specific condition, עמיה קודשא בריך הוא כד ברא עלמא, לאיתנו כתיב הכא לאיתנו וכתיב התם (תהלים פט) that G-d established when Hashem created the world. It is writtten L'Aitano here and it written there:

משכיל לאיתן האזרחי ועל דא לפנות בקר בהוא זמנא דאקדים אברהם למעבד רעותא
A Maskil of Ethan the one from the East. Therefore in the early morning, the time at which Avrohom arose to fulfill G-d's command,

דמאריה כדין אתקרע ימא (הכא ויהם את מחנה מצרים) ועל דא קשה הוה קמיה קריעת ים
then the sea was split. That is one reason that it was hard for Hashem to split the sea.

סוף, כנוונא דא קשין זווגין קמי קודשא בריך הוא כקריעת ים סוף, מה קריעת ים סוף קטיל
Similarly it is as difficult for Hashem to match husbands and wives as it was for Hashem to split the sea.

לאלין בהאי סטרא ומקיים לאלין בהאי סטרא אוף הכא בזווגין כתיב (שם סח) מוציא
Just as splitting the sea resulted in the death of many and the survival of many, so too it is written:

אסירים בכושרות ותנינן בכי ושירות מיית האי ויהיב אתתיה להאי ולזמנין לחייבא מזדמנא
he leads out the prisoners to prosperity; we interpret the word: B'Kosharot as B'Chi (crying) V'Shirot (song); some spouses die and the surviving spouse becomes a spouse with someone else;

ליה אתתא מעליא אבל רוין סתימין אינון בכלא וכלא הוא בדינא ומה דאתערו חברייא
and sometimes a good person ends up with an evil spouse. It is all based on closed secrets and follows justice and we cannot explain it.

קריאת שמע DEFINING

We ended last week's newsletter by establishing that the שולחן ערוך and others disagree with the רמב"ן and hold that it is not necessary to introduce קריאת שמע with a ברכה. Their position, however, is not without difficulties. How can one read three sections of the תורה without at least reciting a ברכת התורה? Notice that the שולחן ערוך does not require that one recite ברכות השחר with ברכת התורה. The question then becomes: is there something about the nature of קריאת שמע that obviates the need to recite any ברכה in advance of reciting שמע קריאת?

The answer may lie in the fact the מצוה of קריאת שמע includes two additional מצוות: לימוד תורה and יחוד השם. It may be the רמב"ן's position that because one component of קריאת שמע is לימוד תורה that a ברכה for לימוד תורה must be recited. As he states: וזהו שאמרנו בהשכים אחר שקרא אין צריך לברך שכבר נפטר באהבה רבה, דברכת שנון תורה היא.

The שולחן ערוך might argue that to focus on קריאת שמע as לימוד תורה is to draw attention away from the main theme of קריאת שמע which is יחוד השם. Fulfilling the obligation of יחוד השם is an act that by its definition does not require an introductory ברכה nor a ברכת התורה. Instead it needs a commitment by the individual that he is ready to die in defense of his belief that there is only one G-d. It is an affirmation of our beliefs; our "pledge of allegiance" to the רבנו של עולם. That the opening פסוק שמע, פסוק ישראל is a "pledge of allegiance" can be traced to origin of the words found the following גמרא:

מסכת פסחים דף נה' עמ' ב' – משנה. ששה דברים עשו אנשי יריחו, על שלשה מיחו בידם ועל שלשה לא מיחו בידם. ואלו הן שלא מיחו בידם: ... וכורכין את שמע ... גמרא. וכורכין את שמע. היכי עבדי? אמר רב יהודה: אומרים (דברים ו') שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד, ולא היו מפסיקין. רבא אמר: מפסיקין היו אלא שהיו אומרים היום על לבבך דמשמע: היום על לבבך, ולא מחר על לבבך. תנו רבנן: כיצד היו כורכין את שמע? אומרים שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד ולא היו מפסיקין, דברי רבי מאיר. רבי יהודה אומר: מפסיקין היו, אלא שלא היו אומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. ואנן מאי טעמא אמרינן ליה? כדדריש רבי שמעון בן לקיש, דאמר רבי שמעון בן לקיש: (בראשית מט) ויקרא יעקב אל בניו ויאמר האספו ואגידה לכם. ביקש יעקב לגלות לבניו קץ הימין, ונסתלקה ממנו שכינה. אמר: שמא חס ושלום יש במטתי פסול, כאברהם שיצא ממנו ישמעאל, ואבי יצחק שיצא ממנו עשו.

אמרו לו בניו: שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד. אמרו: כשם שאין בלבך אלא אחד – כך אין בלבנו אלא אחד. באותה שעה פתח יעקב אבינו ואמר: ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. אמרי רבנן: היכי נעביד? נאמרוהו – לא אמרו משה רבינו, לא נאמרוהו – אמרו יעקב. התקינו שיהו אומרים אותו בחשאי.

The same theme is found in the explanation of the מצוה of אחדות ה' by the ספר החינוך: מצוה תיז-מצות אחדות השם-שנצטוונו להאמין כי השם יתברך הוא הפועל כל המציאות אדון הכל אחד בלי שום שיתוף, שנאמר (דברים ו', ד'), שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד. וזו מצוה עשה היא, אינה הגדה, אבל פירוש שמע כלומר קבל ממני דבר זה ודעהו והאמן בו כי ה' שהוא אלקינו אחד הוא. והראיה שזו היא מצוה עשה, אמרם זכרונם לברכה תמיד במדרשים על מנת ליחד שמו, כדי לקבל עליו מלכות שמים, כלומר ההודאה ביחוד והאמונה. שורש מצוה זו ידוע, כי זה עיקר אמונת כל בני העולם, והוא העמוד החזק שלב כל בן דעת סמוך עליו. מדיני המצוה, מה שאמרו זכרונם לברכה שחייב כל אחד מישראל ליהרג על מצות יחוד, לפי שכל שאינו מודה ביחודו ברוך הוא כאילו כופר בעיקר, שאין שלמות הממשלה וההודא אלא עם האחדות הגמורה, ולב כל חכם לב יבחן זה, ואם כן הרי מצוה זו מכלל איסור עבודה זרה שאנחנו מצווין ליהרג עליו בכל מקום ובכל שעה. ויתר פרטיה מפוזרין במדרשות ובמקומות בתלמוד, ושם מעשים הרבה מכמה בני ישראל גדולים וקטנים שנהרגו על קדושת יחודו ברוך הוא, זכר כולם לברכה. ונוהגת מצוה זו בכל מקום ובכל זמן, בזכרים ונקבות. ועובר על זה ואינו מאמין ביחודו ברוך הוא ביטל עשה זה, וגם כל שאר מצוות התורה, כי כולם תלויות באמונת אלהותו ויחודו. ונקרא כופר בעיקר ואינו מכלל בני ישראל, אלא מכלל המינין, והבדילו ה' לרעה, והמאמין בה' ובוטח בו ישוגב. וזאת אחת מן המצוות שאמרנו בתחלת הספר שהאדם חייב בהן בהתמדה, כלומר שלא יפסק חיובן מעליו לעולם, ואפילו רגע קטן.

stop short of calling שמע ישראל a pledge, an oath or a promise. But it is evident from historical sources including some cited by Professor Moshe Weinfeld in his book: הליטורגיה היהודית הקדומה that other religious groups that were in existence at the time that חז"ל were organizing the סידור viewed the words: שמע ישראל as an oath. On page 152 of his book, he quotes one of the מגילות קומראן' עם מבוא יום ולילה אבואה בברית: א-ל ועם מוצא ערב ובוקר אמר חוקי אבואה. Professor Weinfeld interprets the words: אבואה to be another way of saying: קבלת עול מלכות שמים. He further notes: ואכן במקום אחר במגילה זו מצאנו כי ביאה בברית א-ל מקבילה להקמת שבועת איסר; "אשר יבוא בברית א-ל ויקם על נפשו בשבועת איסר."

1. One of the Dead Sea Scrolls (Qumran)

TRANSLATION OF SOURCES

מסכת פסחים דף נה' עמ' ב' -MISHNAH. Six things the inhabitants of Jericho did: three the Sages forbade them, and three they did not forbid them. These are the acts which the Sages did not forbid them: . . .they 'wrapped up' the Shema . . .GEMARA. THEY 'WRAPPED UP' 'THE SHEMA'. What did they do? Rab Judah said: They recited, "Hear, O Israel: the Lord our God, the Lord is One" and did not make a pause. Raba said: They did make a pause, but they said "And these words, which I command you this day shall be upon your heart", which implies, this day shall they be upon your heart, but tomorrow they need not be upon your heart.

Our Rabbis taught: How did they 'wrap up' the Shema? They recited 'Hear O Israel the Lord our God the Lord is One' and they did not make a pause. This is R. Meir's view. R. Judah said: They did make a pause, but they did not recite, 'Blessed be the name of His glorious Kingdom for ever and ever.' And what is the reason that we do recite it? As R. Simeon b. Lakish expounded. For R. Simeon b. Lakish said: And Jacob called unto his sons, and said: Gather yourselves together, that I may tell you that which shall befall you in the end of days. Jacob wished to reveal to his sons the 'end of the days', whereupon the Shechinah departed from him. Said he, 'Perhaps, Heaven forbid! there is one unfit among my children, like Abraham, from whom there issued Ishmael, or like my father Isaac, from whom whom issued Esau.' But his sons answered him, 'Hear O Israel, the Lord our God the Lord is One; just as there is only One in your heart, so is there in our heart only One.' In that moment our father Jacob opened his mouth and exclaimed, 'Blessed be the name of His glorious kingdom for ever and ever.' Said the Rabbis, How shall we act? Shall we recite Baruch Shem Kvod? But our Teacher Moshe did not say it. Shall we not say it; but Jacob said it! As a result they enacted the rule that it should be recited quietly.

ספר החינוך -We were commanded to believe that G-d governs over all matters; master of all without a partner as it is written: Shema Yisroel . . .This is a positive commandment, not a mere reciting. Its purpose is to affirm as follows: accept my word about this and know it and believe it-G-d who is our G-d is the only G-d. The proof that this statement is a positive commandment is often explained in Midrashim: in order to affirm that G-d is one; in order to accept the yoke of G-d hegemony; in other words, an acknowledgment that G-d is one and that this fact is true.

The source of this Mitzvah is well known. It is the foremost component of our belief . It is the strong pillar upon which all of our beliefs rest. The essential element of this Mitzvah is that a person must stand ready to die to defend the Mitzvah of declaring the oneness of G-d. Anyone who is not willing to acknowledge the oneness of G-d is denying the most essential element of our belief. G-d's reign over us is incomplete if we do not

believe in the oneness of G-d. Every wise man recognizes this fact. This mitzvah is part of that category of Mitzvot that are considered under the rubric of idol worship. This a category of acts that we must refuse to perform even under the penalty of death, at all times and in all places. The remainder of its rules can be found in Midrashim and in sections of the Talmud. There you will find many stories of those, young and old who died a death of martyrdom by refusing to violate this Mitzvah, may their memory be blessed. This Mitzvah is in effect at all times and in all places and must be fulfilled by both men and women.

Someone who violates this Mitzvah and does not believe in the oneness of G-d also violates every other Mitzvah in the Torah because all the Mitzvot are based on our belief in G-d and in the oneness of G-d. Such a person is called a denier of the essential elements and is not to be considered a member of Klall Yisroel. He is rather a heretic; someone destined to be dealt harshly by G-d. One who believes in the oneness of G-d will prevail over this heretic. This is one of the Mitzvot that we identified in the opening of this book that needs to be fulfilled continuously. That means that a person is never relieved from fulfilling this Mitzvah, even for one short moment.

מגילות קומראן (Scrolls found in Qumran)-With the coming of night and day, I will enter into a covenant with G-d and with the departure of night and day I will recite G-d's laws.

In another section of the scroll we find that the act of entering into a covenant with G-d requires the issuance of an oath, as it is written: he who enters into a covenant with G-d will proclaim upon his life an oath not to violate.

SUPPLEMENT

פיוט לקידוש ראש חודש אייר מאת רב פינחס הכהן

This is the fourth in a series of 14 פיוטים that רב פינחס הכהן composed to be read after announcing the New Moon. This material is being reproduced from the book written by Professor Shulamit Elizur of Hebrew University on the פיוטים of רב פינחס הכהן.

אור זרוע לצדיק יר

A light is sown for the righteous to teach

בעלותי לאלוש שלחני זיר

When I came to Aloosh in the desert and Hashem gave Mohn on the of 15th day of Iyar
my table became more beautiful

אייר / גר בזרע לבן שויר

Iyar/ the Mohn was so plentiful that much was left over

דכו במדוכה בחודש אייר

The Mohn was prepared for eating in Iyar

הפסח השני בקציו לקשור

Pesach Shenii was established to be celebrated on the 14th day within it

ובעשרים ושנים בו נחת לאשור

The first שבת of all was celebrated was on the 22nd day of Iyar and became a regular event

אייר / זבד לשד השמן לחשוד

Iyar/ The Mohn which tasted like dough kneaded in oil began to come down

חידוש קציר בכוח שור

This month is occupied with reaping the new grain which is accomplished by the strength
of the bull.

טלו ומנו בערובו לטעון

The Mohn which falls with the dew must be collected by evening

יום יום בחדושו לשעון

Each day it falls anew to be gathered

אייר / בלבליני בו דר מעון

Iyar/ He who dwells on high feeds me with the Mohn

להקיפי עננים בעדר שמעון

And surrounded me with clouds of Honor like it did the tribe of Shimon

מְקוֹדֵשׁ הַחֹדֶשׁ בְּקָהֶל וְעֵדָה

The month of Iyar is sanctified by the congregation

נָפֶשׁ טְמֵאָה צוּרִי צָרִי הָעֵדָה

G-d took care of those who were impure during the regular time of Pesach and provided them with the opportunity to bring the Korban Pesach on Pesach Sheni

אֵייר/ סְלוּלֵי דֶרֶךְ רְחוֹקָה דָּדָה

Iyar/ Pesach Sheni was also an opportunity for those who lived far away to bring a Korban Pesach on Pesach Sheni

עֲמוּסִים לְאֵיל בְּאֶבֶן פִּטְיָדָה

Israel should be strengthened like the stone Pitida

פְּסוּחַ וְנִגְנוֹן טְמֵאִים בִּישְׁבוּ

Those who were impure have a second chance

צוּם יְהוֹשֻׁעַ בְּשִׁמוֹנָה עָשָׂר בּוֹ

On the 18th day of Iyar we fast to commemorate the death of Yehoshua

אֵייר/ קִרְבָּם וְצִיּוֹם מִלְּשִׁבוֹר עֶצֶם בּוֹ

Iyar/ G-d provided a second chance for those who live far away to bring a Korban Pesach

רִבְקָם מִצּוֹת וּמִרוּרִים וְרֹאשׁוֹ וְקִרְבּוֹ

G-d provided that they eat Matzoth and Marror and that they eat the head and inside of the Korban

שׁוֹכֵן רוֹם אֶחָד וְאֵין שֵׁנִי

G-d who resides on high is one and there is no other

שִׁתָּה זֶה אֶחָד מֵאַרְבָּעָה לְדִשְׁנִי

How to deal with those who were impure and disqualified to bring the Korban Pesach was one of four questions that Moshe could not answer but needed to await G-d's answer

אֵייר/ תֵּאָר בְּרֹאשׁוֹן בְּפֶסַח שֵׁנִי

Iyar/ Pesach Sheni was as nice as Pesach Rishon

תִּיגֵן לְאַרְחִים וְלְטֵמֵאִים בִּשְׁנֵי

It was a rule that helped those who were impure and those who lived far away

כְּכָתוּב בַּתּוֹרָתֶיךָ בַּחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי בָּאַרְבַּעָה עָשָׂר יוֹם בֵּין הָעֲרִבִּים יַעֲשׂוּ אוֹתוֹ עַל מִצּוֹת וּמִרוּרִים
יֹאכְלוּהוּ (בַּמִּדְבָּר מ', יא)

As it is written:

The fourteenth day of the second month at evening they shall keep it, and eat it with unleavened bread and bitter herbs.

להבין את התפלה

ונאמר כי כאשר השמים החדשים והארץ החדשה אשר אני עשה עמדים לפני נאם ה' בן
יעמד זרעכם ושמכם (ישעיהו סו, בכ)

For as the new heavens and the new earth, which I will make, shall remain before me, says
the Lord, so shall your seed and your name remain

עשרת הדברות AND קריאת שמע

משנה: On several occasions we have had the opportunity to review the following:

מסכת תמיד פרק ה' – משנה א' – אמר להם הממונה. ברכו ברכה אחת. והן ברכו. קראו עשרת הדברים. שמע. והיה אם שמוע. ויאמר. ברכו את העם שלש ברכות. אמת ויציב. ועבודה. וברכת כהנים. ובשבת מוסיפין ברכה אחת למשמר היוצא.

We learned a little more about the משנה in the following גמרא:

מסכת ברכות דף יב' עמ' א' – וקורין עשרת הדברות שמע והיה אם שמוע ויאמר אמת ויציב ועבודה וברכת כהנים. א"ר יהודה אמר שמואל אף בגבולין בקשו לקרות כן אלא שכבר בטלום מפני תרעומת המינין.

Can you answer the following question after reading the two sources: Did the general population recite the עשרת הדברות every day before there was a problem with the מינין (Christians)? The words that may help you answer the question are: כבר בטלום. The simple meaning of those words are: already discontinued. If that is the meaning of the words in מסכת ברכות דף יב' עמ' א' then one can conclude that the general population did recite עשרת הדברות each morning but that the practice was discontinued because of the problem with the מינין. Why is this question important? It may lead to a more controversial conclusion; that before the problem with the מינין, the general population recited the עשרת הדברות each morning and not קריאת שמע.

Two sources may support that position:

תלמוד ירושלמי מסכת ברכות דף ט' עמ' א' – מפני מה קורין שתי פרשיות (שמע ישראל והיה אם שמוע) הללו בכל יום? רבי לוי ורבי סימון. רבי סימון אמר מפני שכתוב בהן שכיבה וקימה. רבי לוי אמר מפני שעשרת הדברות כלולין בהן: אנכי ה' אלקיך – שמע ישראל ה' אלקינו; לא יהיה לך אלהים אחרים על פני – ה' אחד. לא תשא את שם ה' אלקיך לשוא – ואהבת את ה' אלהיך. מאן דרחים מלכא לא משתבע בשמיה ומשקר. זכור את יום השבת לקדשו – למען תזכרו. רבי אומר זו מצות שבת שהיא שקולה כנגד כל מצותיה של תורה דכתיב ואת שבת קדשך הודעת להם ומצות וחוקים ותורה צוית וגו' להודיעך שהיא שקולה כנגד כל מצותיה של תורה. כבוד את אביך ואת אמך – למען ירבו ימיכם וימי בניכם. לא תרצח – ואבדתם מהרה, מאן דקטיל מתקטיל. לא תנאף – לא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם; א"ר לוי ליבא ועינא תרין סרסורין דחטאה דכתיב תנה (דף ט' עמ' ב') בני לבך לי ועיניך דרכי תצרנה; אמר הקב"ה אי יחבת לי לבך ועיניך אנא ידע דאת לי. לא תגנוב – ואספת דגנך; ולא דגנו של חבירך. לא תענה ברעך עד שקר – אני ה' אלקיכם, וכתיב וה' אלקים אמת. מהו אמת? אמר רבי אבון שהוא אלקים חיים ומלך עולם. אמר רבי לוי:

אמר הקב"ה אם העדת לחבירך עדות שקר, מעלה אני עליך כאלו העדת עלי שלא בראתי שמים וארץ. לא תחמוד בית רעך-וכתבתם על מזוזות ביתך; ביתך ולא בית חבירך.

The answer given by רבי לוי makes little sense if the general population was reciting both עשרת הדברות and קריאת שמע. Why recite both? His answer fits only if he is explaining why קריאת שמע was chosen to replace עשרת הדברות. Here is another proof-text:

זוהר מגילת רות דף ל' עמוד ב'-והכי אמר ר' יוחנן בן נורי אמר רבי יוסי בן דורמסקית משמיה דר' עקיבא: חסידים הראשונים תקנו קריאת שמע כנגד עשרת הדברות וכנגד מנין איבריו של אדם.

The זוהר is quite clear in its position that קריאת שמע replaced עשרת הדברות.

Why would there be a requirement to recite עשרת הדברות? In a comment to מסכת תמיד ומה שאמרו קראו עשרת הדברות בכל יום לפי שהם עיקר הדת, רש"י, דף לב' עמ' ב' וראשיתו. There was an additional reason for reciting עשרת הדברות each day which ultimately caused חז"ל to discontinue the practice.

מסכת ברכות דף יב' עמ' א'-רש"י -שלא יאמרו לעמי הארץ: אין שאר תורה אמת, ותדעו שאין קורין אלא מה שאמר הקדוש ברוך הוא ושמעו מפיו בסיני.

The בני ישראל were recited each day because they contained words that בני ישראל heard directly from the עולם של עולם. To our detriment that fact became the basis for Christians to argue that only the עשרת הדברות were divinely given and that the balance of the תורה was written by man. חז"ל continued the practice of reciting the עשרת הדברות in the בית המקדש for two reasons. חז"ל did not want to change a practice in the בית המקדש out of concern for another religion. In addition, חז"ל wanted to assure those who were then reciting קריאת שמע in place of the עשרת הדברות that the עשרת הדברות of קריאת שמע contained the same message as the עשרת הדברות.

Despite the fact that we no longer recite the עשרת הדברות before קריאת שמע, the שולחן ערוך recommends that we recite the עשרת הדברות each day:

אורח חיים סימן א' סעיף ה'-טוב לומר פ' העקדה (בראשית כב, א - יט) ופ' המן ועשרת הדברות ופרשת עולה (ויקרא א, א - ז) ומנחה (ויקרא ב, א - יג) ושלמים (ויקרא ג, א - יז) וחטאת (ויקרא ד, א) ואשם. דגה: ודוקא ביחיד מותר לומר עשרת הדברות בכל יום, אבל אסור לאומרם בצבור (תשובת הרשב"א סי' קפ"ד). משנה ברורה סימן א' ס"ק טז' - בעבור -מפני הכופרים שיאמרו אין תורה אלא זו, ובפרט בזמנינו. ולכך אין כותבין אותו גם כן על קונטרס המיוחד לצבור. יש שכתבו דלא אסור לאומרם בצבור אלא לקובעו בין הברכות כמו ק"ש אבל קודם ב"ש מותר אף בצבור. ואנן נקטינן לאסור בצבור כלל וכלל וביחיד דוקא שלא בתוך התפלה אבל לקבוע בתוך הברכות גם ליחיד אסור.

TRANSLATION OF SOURCES

מסכת תמיד פרק ה' - משנה א' -The Chief Kohen said to the other Kohanim: Recite one Bracha; and they recited one Bracha; Recite the Ten Commandments; Shema; V'Haya Im Shamoah; Va'Yomer; Bless the people with three Brachot: Emes V'Yatziv; Avodah (Ritzai); Birchot Kohanim. On Shabbat, they added one more Bracha in honor of the Mishmar (group of Kohanim) that was about to complete its tour of duty.

מסכת ברכות דף יב' ע"א -Rav Yehudah said in the name of Shmuel: Even outside of the Beit Hamikdash they wanted to recite the Ten Commandments as part of the morning service but the practice had already been discontinued because of the spread of Christianity.

תלמוד ירושלמי מסכת ברכות דף ט' ע"א -Why do we read these two sections of the Torah (Shema and V'Haya Im Shamoah) every day? Rav Levi and Rav Simon. Rav Simon says: because it is written within these sections of the Torah: when you rise and when you lay down. Rav Levi says: Because the Ten Commandments can be found within them. Anochi Hashem Elokecha-Shema Yisroel Hashem Elokeinu; . . . Lo Tisa . . . V'Ahavta Et Hashem Elokecha; One who loves his King will not swear in the name of his King and lie. Zachor Et Yom Hashabbat . . . L.Ma'an Tizkiroo. Rabbi said: this is the Mitzvah of Shabbat that carries as much weight as all the Mitzvot of the Torah combined as it is written: V'Et Shabbat Kodshecha HoDaata Lehem OO'Mitzvot V'Chukim V'Torot Tziviti etc. to teach you that the Mitzvah of Shabbat carries as much weight as all the other Mitzvot in the Torah combined. Ka'Baid Et Avicha . . . Lo Torzach-V'Avaditem Mihaira; one who kills is killed. Lo T'inaf-Lo SaSooroo Acharei Libchem V'Acharei Eineichem; Rabbi Levi said: the heart and the eyes are two agents of sin as it is written earlier in this Masechta: My son, your heart and your eyes are agents that you must control; the Ribbono Shel Olam said: if I have the attention of your heart and your eyes, I will know that you are My follower. Lo Tignov-V'Asafta Digancha; your crops and not your friends crops. Lo S'Aneh B'Rayacha Eid Shoker-Ani Hashem Elokeichem and it is written: V'Hashem Elokim Emes. What is Emes? Rabi Avon said: That Hashem is a living G-d and an eternal G-d. Rabbi Levi said: G-d said: If you testify falsely against your friend, I will treat you as if you testify falsely against G-d that G-d did not create heaven and Earth. Lo Sachmod Beit Rayecha-V'Chasavtom Ul Mizuzot Baitecha; your house and not your friend's house.

זוהר מגילת רות דף ל' עמוד ב' -This is what Rav Yochanon son of Nuri said in the name of Rav Yossi son of Dormaskis in the name of Rabbi Akivah: the first righteous people established the practice to recite Kriyat Shema as a reminder of the Ten Commandments and as a reminder of the number of bones that are in the human body.

ב' -רש"י -מסכת תמיד דף לב' עמ' ב' -The practice of reading the Ten Commandments every day was instituted because they represent the essential ideas of Jewish belief and represent the first moment when G-d transmitted those ideas to the Jewish people.

א' -רש"י -מסכת ברכות דף יב' עמ' א' -That the Christians should not be able to convince the ignorant people that the rest of the Torah was not truly transmitted by G-d because the Jews only recite that which G-d transmitted directly and which the people heard from G-d at Mount Sinai.

ה' -אורח חיים סימן א' סעיף ה' -It is a good idea to recite that part of the Torah that relates the story of Akeidat Yitzchak; that part of the Torah that relates how G-d provided the Mohn in the desert; the Ten Commandments; that part of the Torah that directs the bringing of the Olah offering; the Minchah offering; the Shelamim offering; the Chatas offering and the Asham offering. The Ramah: only while praying without a group of ten men is it permitted to recite the Ten Commandments every day but it is not permitted that a group of ten men include the recitation of the Ten Commandments within the prayer service. Mishneh Brurah: It is not permitted to recite the Ten commandments as part of the prayer service only when ten men pray together because of the heretics who argue that only the Ten Commandments are what G-d transmitted to Man, in particular in our day and age¹. As a result, it is prohibited to publish a booklet meant to be used in a group of ten or more men which contains only the Ten Commandments. Others have written that the prohibition on reciting the Ten Commandments in a group of ten or more men only concerns reciting the Ten Commandments between the Brachot like the Brachot of Kriyat Shema but that it is permitted even in a group of ten or more men to be recited as part of the service before Baruch Sh'Amar. However it is our practice to prohibit the recitation of the Ten Commandments in any part of the public prayer service. Even when an individual prays alone he should recite the Ten Commandments not during his prayers and should certainly not recite the Ten Commandments between the Brachot of the prayer service.

1. The Chofetz Chaim lived at the end of the 19th and beginning of the 20th Century.

SUPPLEMENT

A TSHUVA BY RABBI MOSHE FEINSTEIN, זצ"ל AS TO WHETHER THE CONGREGATION IS ACTING PROPERLY WHEN IT STANDS FOR THE עשרת הדברות DURING התורה AND AN EXCERPT FROM אוצר הדינים ON THE עשרת הדברות.

אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן כב-עמידת העם בקריאת עשרת הדברות מע"כ בני חביבי הרה"ג מוהר"ר דוד פיינשטיין שליט"א.

The question was asked by Rabbi David Feinstein, the son of Rabbi Moshe Feinstein.

הנה בדבר עמידת העם בשעת עשרת הדברות, שנהגו שיש מפקפקים מהא דאיתא בברכות דף י"ב ע"א דאר"י אמר שמואל אף בגבולין בקשו לקרות עשרת הדברות בק"ש כמו במקדש אלא שכבר בטלום מפני תרעומת המינים. ופרש"י שלא יאמרו לעמי הארץ (לע"ה) אין שאר תורה אמת, ותדעו שאין קורין אלא מה שאמר הקב"ה ושמעו מפיו בסיני. שלכן הרי כשעומדין בשעת עשרת הדברות, ויושבין בשעת כל הקריאה ג"כ יבואו לומר כן. ואם היא קושיא אין התירוץ שהבאת מלקוטי מהרי"ח מחמת שאיכא טעם לעמוד לזכר: "ויעמדו מרחוק" שהיתה בשעה זו, כלום דהא גם בקריאת עשרת הדברות איכא טעם גדול לאומרין בק"ש, אבל חששו לאמירת המינים שאינו בשביל זה אלא שרק אלו לבד הוא אמת. ומה שכתב שמאחר שקורין ג"כ יתר התורה רק עומדים בעשרת הדברות ליכא כל כך חשש, הוא טעם דחוק, דהא התם הרי קורין גם פרשיות דק"ש וציצית ושזין כמו עשרת הדברות בלא שום שינוי ומ"מ יאמרו דעשרת הדברות לבד אמת, כ"ש בקריאת התורה שעושין שינוי שיש לחוש שהשינוי הוא שיאמרו המינים דלכן מכבדין קריאה זו משום דרק עשרת הדברות הוא מן השמים והשאר משה בעצמו אמרן. אבל מה שאתה מתרץ מחמת שנהגו לעמוד גם בשירת הים בפ' בשלח ובשביעי של פסח שמזה רואין ואיכא עוד דברים שעומדים אף שלא שייך שם דברי המינים, יבינו שהוא מטעם אחר הוא תירוץ נכון.

אבל לע"ד אין זה בכלל קושיא, דבשביל חששא בעלמא שמא יאמרו המינים לע"ה לא היו אוסרין מלקרא עשרת הדברות, דהוא דבר שלא בנקל יכולין להטעות אף לע"ה, כי מובן הטעם מה שהיה ראוי לקראם בכל יום יותר משאר פרשיות כדכתב הרמב"ם בפירוש למשנה בתמיד רפ"ה לפי שהם עיקר הדת וראשיתו. שלכן חזינן שלא בטלו מלומר במקדש, משום שבמקדש שאיכא תמיד כהנים יראי ה' בעבודתם ולוים בדוכנם וישראל במעמדם שכולם יראי ה' וגם תמיד נמצאים שם הסנהדרין מג' בתי דינים לא יוכלו המינים להטעותם כי יש להם לשאול תיכף ויבטלו דברי המינים. ורק במה שאמרו במקדש תחלה בברכה עד

העולם ולא הזכירו עולם השני² יכלו המינים להטעות לע"ה אף במקדש מהשמטת הזכרת עולם השני, אבל במה שקורין עשרת הדברות יותר אין מקום לטעות כלל שלכן לא יכלו להטעות במקדש. ומצד זה התקינו תחלה גם בגבולין, עיין בתפא"י בתמיד שם דכך היתה התקנה אף בגבולין לקרות בכל יום עשרת הדברות קודם ק"ש, אולי מקורו הוא מלשון שכבר בטלום דלא שייך לשון בטל על מה שלא היה כלל. ומפרש לשון אף בגבולין בקשו לקרות כן, שהיה זה אחר זמן גדול משבטלום, שרצו עוד הפעם להנהיג שראו שאין לחשוש בזה שוב. ואמר ר"י אמר שמואל שכיון שכבר בטלום מחמת שבגבולין היו מקומות שלא נמצאו תלמידי חכמים והטעו המינים את ע"ה אין להנהיג כהא דחוששין לשמא יחזרו לקלוקלם. ולכן בעובדא זו שנהגו לעמוד בעת קריאה זו מפני שזה זכו כל ישראל בעצמן לשמוע מפי הקב"ה בעצמו, שזה דבר היותר גדול לחשיבות ישראל דבשביל זה הוצרכו לכל הכנות דטהרה, שהוא דבר המובן לכל אדם, אף שאפשר אולי לחוש לתרעומת המינים בסברא בעלמא, אין להקפיד בשביל זה כל זמן שלא אירע שהמינים יטעו את הע"ה לומר כן. וכיון שזהו ענין אחר אינו בכלל מה שבטלו הקריאה, דלפ"ז אין לדמות מלתא למלתא בסברות אלא אין לך בו אלא מה שנאסר כבר, ולא למילף מזה דבר חדש. לכן נראה דאין לשנות מן המנהג. והוא ככל מנהג שאף אלו שבאים ממקום שלא נהגו כן אסור מדין אל ישנה אדם מפני המחלוקת שתנן בפסחים דף נ'. וגם צדקת בזה שיחידים שיסברו שיש בזה דמיון להא דבטלו מלקרות, לא יתקנו כלום במה שישבו דהרי אם גם בזה שייך חשש תרעומת המינים הרי יהיה זה מצד רוב העם ואם הוא שלא יהיה מסייע בזה אין לו עצה אלא לעמוד בשבת זו בכל הקריאה, אבל אדרבה לדינא אסור לשנות ממנהג הצבור כדלעיל וכדכתבתי. אביך אוהבך בלב ונפש³,

משה פיינשטיין

אוצר דינים – עשרת הדברות

עשרת הדברים ששמעו בני ישראל מאת ה' בשעת מתן התורה על הר סיני ונחרתו על הלוחות ע"י משה רבנו. בעשרת הדברות נכללו כל תרי"ג מצות (עי' אוצר ישראל ת"ח 451 – 861). ומפני חשיבותם היו נוהגין לומר עשרת הדברות במקדש בכל יום ובקשו לקבועם

2. Rabbi Feinstein is referring to the following גמרא:

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף נד' עמ' א' – כל חותמי ברכות שבמקדש היו אומרים עד העולם. משקלקלו הצדוקים ואמרו אין עולם אלא אחד – התקינו שיהיו אומרים: מן העולם ועד העולם.

3. Notice the heartfelt language that Rabbi Feinstein uses to end his answer to his son's question.

להבין את התפלה

בקריאת שמע, אך בטלום מפני תרעומת המינים (ברכות י"ב). שלא יהיו אומרים אלו לבדן נתנו למשה מסיני (ירוש' שם). או שלא יאמרו תלמידי ישו אין שאר התורה אמת ותדעו שאין קורין אלא מה שאמר הקב"ה ושמעו מפיו בסיני (מחזור ויטרי צד 12). ובאמת נכללו עשרת הדברות בק"ש, כמו שאמר ר' לוי מפני מה קורין ק"ש בכל יום מפני שעשרת הדברות כלולין בהן: אנכי ה' אלקיך=שמע ישראל ה' אלקינו; לא יהיה לך אלהים אחרים=ה' אחד; לא תשא את שם ה'=ואהבת את ה', מאן דרחים מלכא לא משתבע בשמו ומשקר; זכור את יום השבת=למען תזכרו ועשיתם את כל מצותי, רבי אומר זו מצות שבת ששקולה כנגד כל המצוות שבתורה; כבוד את אביך ואת אמך=למען ירבו ימיכם וימי בניכם; לא תרצח=ואבדתם מהרה, מאן דקטיל מתקטל; לא תנאף – לא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם; לא תגנוב=ואספת דגנך ולא דגן חבירך; לא תענה ברעך עד שקר=אני ה' אלהיכם וכתוב זה' אלהים אמת; לא תחמוד בית רעך=וכתבתם על מזוזות ביתך ולא בית חבירך (ירושלמי ברכות פ"א א').

קריאת שמע WHILE RECITING כוונה

We began our study of תפלה by quoting the following definition of כוונה:

שולחן ערוך אורח חיים סימן צח' סעיף א' – המתפלל צריך שיכוין בלבו פירוש המלות שמוציא בשפתיו; ויחשוב כאלו שכינה כנגדו; ויסיר כל המחשבות הטורדות אותו עד שתשאר מחשבתו וכוונתו זכה בתפלתו; ויחשוב כאלו היה מדבר לפני מלך בשר ודם היה מסדר דבריו ומכוין בהם יפה לבל יכשל, קל וחומר לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה שהוא חוקר כל המחשבות.

In our study of תפלה, we have attempted to be faithful to the instructions of the שולחן ערוך. We have concentrated on פירוש המלות and on understanding the structure of תפלת שחרית. As a result there never was a need to revisit the issue of כוונה. However, upon reaching our study of קריאת שמע we cannot help but notice that although the שולחן ערוך provided us with a general formula for attaining כוונה, the שולחן ערוך felt the need to remind us to recite קריאת שמע with כוונה.

אורח חיים סימן סא' סעיף א' – קרא קריאת שמע בכוונה, באימה, ביראה, ברתת וזיע.

The משנה ברורה views these words of the שולחן ערוך as a lesson that the כוונה that we are trying to attain while reciting קריאת שמע is unique. When we recite most תפילות, we strive for a general כוונה, the type that the שולחן ערוך discusses in אורח חיים סימן צח' סעיף א' above. The כוונה that one needs to attain while reciting קריאת שמע is very specific and can be expressed in rules:

♦ משנה ברורה סימן סא' ס"ק ב' – בכוונה – אליהו רבא הביא בשם הכלבו והוא בירושלמי סוף פ"ק דברכות דב"ק"ש מרומז עשרת הדברות. בד' אלהינו מרומז אנכי ד' אלהיך. ד' אחד דיבור לא יהיה לך. ובפסוק ואהבת מרומז דיבור לא תשא דמאן דרחים למלכא לא מישתבע בשמיה לשיקרא. ובפסוק וכתבתם דיבור לא תחמוד דכתיב ביתך ולא בית חבירך. ובפסוק ואספת דגנך דיבור לא תגנוב דדגנך ולא תאסוף דגן חבירך. ובפסוק ואבדתם מהרה דיבור לא תרצה דמאן דקטל יתקטל. ובפסוק למען ירבו ימיכם דיבור כבד את אביך. ובפסוק ולא תתורו וגו' ואחרי עיניכם דיבור לא תנאף. ובפסוק למען תזכרו וגו' דיבור זכור את יום השבת שהוא שקול ככל התורה. ובפסוק אני ד' אלהיכם דיבור לא תענה ברעך עד שקר. על כן צריך האדם להתבונן בהם בעת אמירת ק"ש כדי שלא יבוא לעבור על אחת מהן.

♦ משנה ברורה סימן סא' ס"ק ג' – באימה ויראה – ונראה דאימה ויראה זו היא באופן זה שיכוין בשעה שהוא קורא את שמע לקבל עליו עול מלכות שמים להיות נהרג על קידוש

השם המיוחד דזהו בכל נפשך אפילו נוטל את נפשך ועל זה אמר הכתוב כי עליך הורגנו כל היום כי אז בכונה זו יקראנה באימה ויראה ורתת וזיע.

♦ משנה ברורה סימן ס"א ס"ק ד' – ברתת וזיע – כתב הטור בשם רב עמרם לישויה איניש לק"ש בכל זמן דקרי לה כפרוטגמא חדשה [הוא כתב צווי המלך על בני מדינתו] ויחשוב בלבו אלו מלך בשר ודם שולח פרוטגמא חדשה בודאי היו כל בני המדינה קוראין אותה באימה ויראה ברתת וזיע קל וחומר לק"ש שהוא פרוטגמא של מלך מלכי המלכים הקב"ה שחייב כל אחד לקרותה באימה ויראה ברתת וזיע. וכתב הפרישה דלהכי המשילו לפרוטגמא, כתב וצווי המלך, לומר לך שלא תקרא ק"ש בחטיפה ובמרוצה ובעירבוב הדברים אלא במתון, מלה במלה, ובהפסק בין דבר לדבר כאדם הקורא צווי המלך שקורא במתון גדול כל צווי בפני עצמו להבינו על תכונתו, כך יקרא ק"ש כל צווי וצווי עונש ועונש הנזכר בו ישים אל לבו להבינו כי הוא צווי המלך הגדול ברוך הוא.

The notes that different parts of קריאת שמע require different types of כוונה: דיני קריאת שמע – וכתב הראב"ד . . . כללא דמילתא: לענין כוונה, בעינן פסוק ראשון; ולענין דלא לישוי עראי בעינן כוליה פרק. וכתב בעל ההשלמה: דע כי ארבע כוונות חלוקות זו מזו בק"ש: כוונת הלב, וכוונת קריאה, וכוונה לצאת, וכוונת קבע. כוונת הלב לא בעינן אלא פסוק ראשון; כוונת קריאה בעינן לכל הפרשיות, שאם היה קורא להגיה לא יצא; וכוונה לצאת לא בעינן אפי' בפסוק ראשון שאפי' לא כיון לבו לצאת יצא, דמצות אין צריכות כוונה. וכוונת קבע בעינן בפרק ראשון שלא יעסוק במלאכתו ויקרא כדי שלא תהא קריאתו קריאת עראי.

The מחזור ויטרי expresses the same concept but in a different fashion: סימן יב' – מאן דמסג באורחא והגיע זמן קרית שמע יעמוד ויקרא עד על לבבך וילך. שעד כאן מצות כוונה מכאן ואילך מצות קריאה.

The need to attain specific forms of כוונה led to unique requirements: שולחן ערוך אורח חיים סימן ס"א סעיף ד' – נוהגין לקרות פסוק ראשון בקול רם, כדי לעורר הכוונה. סעיף ה' – נוהגין ליתן ידיהם על פניהם בקריאת פסוק ראשון, כדי שלא יסתכל בדבר אחר שמונעו מלכוין. סעיף ו' – צריך להאריך בחי"ת של אחד, כדי שימליך הקב"ה בשמים ובארץ, שלזה רומזו החטוטרות שבאמצע הגג החי"ת. ואריך בדלי"ת של אחד שיעור שיחשוב שהקב"ה יחיד בעולמו ומושל בד' רוחות העולם. ולא יאריך יותר מכשיעור זה. ויש נוהגים להטות הראש כפי המחשבה: מעלה ומטה ולד' רוחות. סעיף יד' – צריך להפסיק מעט בין לעולם ועד לואהבת, כדי להפסיק בין קבלת מלכות שמים לשאר מצות. דוגמ: ויש להפסיק בפסוק ראשון בין ישראל לה', ובין אלקינו לה' השני, כדי שיהא נשמע שמע ישראל כי ה' שהוא אלקינו הוא ה' אחד (רוקח). ויש להפסיק מעט בין אחד לברוך, כי עיקר קבול מלכות שמים הוא פסוק ראשון (אבודרהם).

TRANSLATION OF SOURCES

שולחן ערוך אורח חיים סימן צה' סעיף א' -He who is praying must concentrate on the meaning of the words that are coming out of his mouth. He should act as if the Schechinah is standing before him. He must remove all thoughts that may distract him until his mind is empty from all other thoughts except for the words of the prayers. He should feel as if he is preparing to speak to a human king. He should put the words he wants to say in order so that they come out nicely. How much more he needs to prepare to speak to the King of Kings who knows all his thoughts.

אורח חיים סימן סא' סעיף א' -Read Kriyat Shema with the proper thoughts; in fear; with trembling and in terror.

משנה ברורה סימן סא' ס"ק ב' - בכונה -The book Eliyahu Rabbah quoted in the name of the KolBo some thoughts that originate in the Jerusalem Talmud: within the words of Kriyat Shema can be found references to the Ten Commandments; in the words: B'Hashem Elokeinu can be found the words: Anochi Hashem Elokecha; Hashem Echad represents the commandment of Lo Yihiye Licha; in the verse V'Ahavta can be found the commandment of Lo Tisa, one who loves his King will not swear falsely in the King's name. In the verse: V'Kisavtem is found the Commandment Lo Tachmod as it is written: Baysecha and not your friend's house. In the verse: V'Asafta DiGanecha is found the commandment Lo Signov; your crops and do not gather the crops of your friend. In the verse: V'Avavaditem Mihaira can be found the commandment of Lo Tirzach, he who kills will be killed. In the verse: Li'Ma'An Yirboo Yimaichem is found the Commandment of Kaba'id Es Avicha. In the verse: V'Lo Sa'Sooroo and V'Acharei Eineichem is found the Commandment of Lo Tin'Af. In the verse: Li'Ma'An Tizkiroo is found the Commandment Zachor Es Yom HaShabbat which is equal to all the Torah. In the verse: Ani Hashem Elokeichem is found the Commandment: Lo Saa'Aneh B'Ray'Echa Aid Sha'ker. As a result, a person should think about the Ten commandments while reciting Kriyat Shema in order to avoid transgressing any of them.

משנה ברורה סימן סא' ס"ק ג' -The definition of the words: Aima and Yira is: a person should have in mind as he recites the first verse of Shema that he must accept upon himself the yoke of G-d's kingdom which means to be prepared to die in order to sanctify G-d's name. This is referred to in the words: Oo'BiChol Nafshecha; even if G-d requires that you give up your life. This is what the verse meant when it said: Ki Olecha Horgani Kol Ha'Yom. With these thoughts in mind, a person will put himself in a state of fear and trembling.

משנה ברורה סימן סא' ס"ק ד' -The Tur wrote in the name of Rav Amrom: a person should approach reciting Kriyat Shema as if he is reading a new proclamation from a mortal king. If he were to receive a proclamation from a mortal king, he would read the words with fear and trembling (since he would be concerned with what the King was demanding of him). Should not the fear be greater when reading a new proclamation from the King of Kings, Hashem. Everyone is required to read these words with fear and trembling. The commentator, the Prisha wrote: for this reason the words of Kriyat Shema were compared to a proclamation of a King; to teach you

not to recite the words quickly, hurriedly and by confusing the words. Instead read the words slowly, word by word, pausing between subjects in the same manner as one would read the proclamation of a king pausing between subjects so as to understand the subject matter of the proclamation. In the same manner one should read the words of Kriyat Shema; each commandment separately; every punishment distinctly; to understand every part of it because Kriyat Shema represents the proclamation of the Greatest King.

אבודרהם דיני קריאת שמע - The Ravad wrote: the rule is: Kavanah is necessary in the first verse (Shema) while for the remainder of Kriyat Shema one needs to not recite the words casually. The Baal Shelama wrote: Know that there are four forms of Kavanah that must be used while reciting Kriyat Shema: intent of the heart; intent to read; intent on fulfilling a mitzvah and intent to recite the words seriously. Intent of the heart is only required for the first verse; Shema Yisroel; intent to read the words of Kriyat Shema is required for all three sections of Kriyat Shema, for if he read the words only as words he has not fulfilled his obligation; Intent to fulfill a mitzvah is not necessary even for the first verse because even without intent to fulfill a mitzvah, he fulfills the mitzvah because intent to fulfill a mitzvah is not necessary in order to fulfill a mitzvah. Intent to take the matter seriously is necessary for the first chapter so that he will not continue going about his business and recite Kriyat Shema in such a manner that his recitation becomes like a casual utterance.

מהזור ויטרי סימן יב' - One who was travelling and the time for reciting Kriyat Shema arrived, he should stand in his place and recite the words until "Al Li'Vavecha" and then he can continue his travel. Until those words, it is necessary to have intent of the heart and after those words, it is only necessary to have intent to read the words of Kriyat Shema.

שולחן ערוך אורח חיים סימן כא' סעיף ד' - It is customary to read the opening verse, Shema Yisroel, loud in order to arouse intent of the heart; **סעיף ה'** - It is customary to place one's hand over one's face while reciting the first verse, Shema Yisroel, so that one will not look at something which might distract him from having the correct intent; **סעיף ו'** - It is necessary to emphasize the letter Chet in the word "Echad" in order to have in mind that G-d is the king in the land and in the heavens. That is what is represented by the line that extends across the top of the letter "Chet". He should also extend the pronunciation of the letter "Daled" in the word "Echad" long enough to acknowledge that G-d is the King in His world and in all the four directions of this world. But he should not extend the pronunciation longer than that amount. There are those who turn their head in all directions-the four directions and up and down. **סעיף יד'** - It is necessary to pause between the words: L'Olam and V'Ahavata in order to pause between the mitzvah of accepting the yoke of G-d's kingdom and the other Mitzvot. The Ramah: it is required to stop within the first verse between the words: Yisroel and Hashem and between the words: Elokeinu and the second Hashem so that you do not sound as if you said: Shema Yisroel that G-d who is our G-d is the One G-d. It is necessary to pause between reciting the word "Echad" and "Baruch" because the main act of accepting the yoke of G-d's kingdom takes place while reciting the first verse.

SUPPLEMENT

A TSHUVA BY RABBI MOSHE FEINSTEIN, זצ"ל ON THE NECESSARY כוונה WHILE RECITING קריאת שמע. THIS PARTICULAR SECTION OF THE TSHUVA DEALS WITH THE כוונה ONE SHOULD HAVE WHILE RECITING G-D'S NAMES.

אגרות משה אורח חיים חלק ה סימן ה

בחוב הכוונה באמירת פסוק ראשון דקריאת שמע וברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד בע"ה ד' כסלו תשמ"א. מע"כ ידידי הרכ הגאון מוהר"ר אליקים שלנגר שליט"א אשר בבאר יעקב.

ב. פירוש הכוונה המעכבת בפסוק ראשון של קריאת שמע, לכתחילה ובדיעבד, ואיך יעשה כשלא התכווין

והא דכתב כתר"ה לפרש הכוונה המעכבת בפסוק ראשון דק"ש, הנה וודאי צריך להתכווין לפירוש המלות, דכשאינו מבין מה הוא אומר וודאי לא שייך שוב שום כוונה. אבל פשוט שבשמות הקדושים לא שייך ענין פירוש המלות, דאין שם המפורש בחשיבות שם מצד שפירושו הוא היה הוה ויהיה, שהרי חזינן דהיה הוה ויהיה אינו בחשיבות שם. וכן שם אד', שהוא ג"כ בחשיבות שם המיוחד, כדאיתא בתוס' שבעות דף ל"ה ע"א ד"ה בפר"ה, אף שפירושו הוא פשוט שהוא אדון כל העולם אינו בחשיבות שם מצד פירושו, דהא אדון העולם אינו בחשיבות שם. ואף כשנכתב אדני אינו בחשיבות שם, אלא כשנקרא בקמץ תחת הנו"ן, ולא כשהוא נקרא בחיריק. וא"כ בהכרח מה שהוא בחשיבות שם, כשנכתב ונקרא כמו שקורין בשעה שאומרים השם, אינו מצד הפירוש אלא שכן הוא השם בעצם. אבל יש לשם זה גם כוונה שהוא אדון כל העולמים. וכן מסתבר שגם השם שד' אינו בחשיבות שם מצד הפירוש שאמר לעולמו די, דהרי ג"כ אינו בחשיבות שם אלא כשנקרא בשני פתחין או בפתח וקמץ כבסוף פסוק ומקום אתנחתא, ולא כשיקרא בסגול תחת השי"ן אף שהוא עוד יותר במשמעות שאמר די. וגם שם אלקים אינו שם מצד פירושו שהוא תקיף בעל היכולת ובעל הכחות כולם. דהא איתא בנדרים דף כ"ה ע"א על מה שהביא הגמ' ממש רבינו דכשהשביע את ישראל אמר להם הו יודעין שלא על דעתכם אני משביע אתכם אלא על דעתי וע"ד המקום, משום שחשש דאפשר שיהיה מי שישתכע אדעתא דנפשיה שיסיק שמא לעכו"ם אלוה וישבע, אלמא דעביד אינש דמשתבע אדעתא דנפשיה, דהי דהוא משום דעכו"ם איקרי אלוה. אף דלא שייכי לשום מעשה דהא הם עץ ואבן כסף וזהב. ואין לומר דהוא משום טעות הגויים העובדים להם ואומיים שיש להם כחות לעשייה, דהא לא משמע

שחשדם מרע"ה לכופרים בהשי"ת ומאמינים בע"ז, אלא ששייך לישבע בע"ז אף שאינו מאמין בה, דהא תנן בסנהדרין דף ס' ע"ב הנודר בשמו והמקיים בשמו עובר בל"ת. ואם לא היה שייך לישבע בע"ז כשאינו מאמין בה, ה"ה בהכרח כאומר אלי אתה שחייב מיתה. שלכן חשדם שכדי שלא יהיה עליהם חיוב שבועה נשבעו בע"ז שנקראו ג"כ בשם אלוה, ויעברו על איסור הלאו. הרי שאף אם נשבעו בהע"ז קראו להם אלוה, אף שלא שייכי לשום מעשה, דהא הם עין ואבן וכדומה. הרי חזינן שהשם אלקים נמי הוא שם בעצם. ודוקא באותיות אלו ולא בשאר תיבות שפירושם נמי בכל כחות כחזק ואמיץ ותקיף וגבור וכדומה. וכן הוא בכל השמות, אין החשיבות דהוא שם מצד הפירוש, אלא שהן שמות בעצם שהוזכרו בקראי. וקבלה מסיני שז' שמות שחשבן בברייתא שבועות דף ל"ה ע"א הם השמות בעצם שאין נמחקין, ושאר השמות כחנן ורחום וגדול וגבור וכדומה אינם בחשיבות שמות אלא בחשיבות תוארים.

ונמצא שלעניין פירוש המילות כל השמות הם בפירוש אחד דהוא השם יתברך. והוי לענין פירוש המילות הכוונה ה' הוא אלקינו והוא ה' אחד, היינו שני ענינים איכא בזה. אחד דה' הוא אלקינו שקבלנו את עול מלכותו עלינו, והשני שהוא ה' אחד במציאות. ולא היה סגי לומר ה' אלקים, כי היה זה הודעה שה' הוא האלקים על העולם שהוא בראה ומנהיגה. שלדבר זה הוצרכו בזמן אחאב שעבד הוא, והרבה מעשרת השבטים אשר מלך עליהם, ע"ז, בטעותם ע"י איזבל המרשעת ותת"נ נביאי הבעל והאשרה. ואמר להם אליהו שיעשה דבר לפני כל העם שלא יסתפקו ויקבלו ללכת אחרי האלקים שהוא אמת והסכימו לזה. שלכן כשהכירו ע"י שירדה אש ה' ותאכל את העולה אשר הקריב אליהו, שה' הוא האלקים, היה סגי במה שהשיבו רק ה' הוא האלקים (מלכים א' י"ח ל"ט), שהרי כבר קבלו עליהם באמירת אליהו. אבל בחיוב קריאת שמע שנאמרה לישראל שהם מאמינים בני מאמינים, דלבר דיודעים ומכירים בה' ובתורתו, איכא חיוב לקבל כל אחד ואחד עליו עול מלכות שמים שני פעמים, שחרית וערבית, לא סגי במה שיאמרו ה' אלקים, אלא שחייבנו לומר ה' אלקינו היינו שקבלנו עלינו עול מלכותו.

אבל בש"ע סימן ה' איתא עוד דין. דכשיזכיר את השמות יכווין בכל שם כפירוש מלות, שמשמע לנו שג"ז הוא עניין גדול בהשמות. ומדויק לשון הטור שכתב ויכווין בברכותיו פירוש המילות שמוציא מפיו, ובהזכירו השם יכווין פירוש קריאתו באד' לשון ארנות, ופירוש כתיבתו בהויה שהוא היה הוה ויהיה, ובהזכירו אלקים יכוין שהוא תקיף אמיץ אשר לו היכולת בעליונים ובתחתונים, משום שהם שני ענינים. דבכל לשון הברכה צריך לכווין פירוש המילות שמוציא בפיו, ובהזכרת השמות שלא שייך לומר שזהו עיקר פירוש השם כדבארתי, יכווין עכ"פ בכל שם שמזכיר כמשמעותו, שהוא ג"כ עניין גדול בהשמות. ובש"ע

להבין את התפלה

שכתב יכווין בברכות פירוש המילות כשיזכיר השם יכווין פירוש קריאתו, לא מדויק, דמשמע מהלשון שהכוונה בהשמות הוא פירוש המילות, דלא כדכתבתי שאינו כן. וגם בלא זה הא לא הוזכר שצריך לכווין פירוש המילות שבכל הברכה. ולכן ברור שהפירוש בש"ע הוא שהם שני דברים, יכווין בברכות, היינו בכל נוסח הברכה פירוש המילות, והוא דין הראשון שבטור, ואח"כ כתב דין השני שבטור, כשיזכיר השם יכווין פירוש קריאתו באדנות, שהוא דין הכוונה בהשמות. וטוב יותר להגיה בש"ע לכתוב וכשיזכיר השם, שהוא ממש כלשון הטור.

ולפ"מ שביארתי נחא מה שמפורש במתני' דף "ג ע"א שבפ' שמע מקבל עליו עול מלכות שמים. וכן איתא הלשון שם ע"ב בגמ' א"ל רב לר"ח לא חזינא ליה לרבי דמקבל עליה מלכות שמים, א"ל בר פחתי בשעה שמעביר ידיו על פניו מקבל עליו עול מלכות שמים. שלכאורה איתא הכוונה באחד כדאיתא שם סומכוס אומר כל המאריך באחד מאריכין לו ימיו ושנותיו וכו' כיוון דאמליכתי למעלה ולמטה ולארבע רוחות השמים תו לא צריכת, ופרש"י שהארכת שיעור שתחשוב בלבך ה' אחד בשמים ובארץ וד' רוחותיה. היינו דמפרש דמה שאומר וחושב אחדות הש"ת הוא ממילא כוונת המלכות. וכן הוא בטור שכתב בסימן ס"א וצריך להאריך בד' דאחד שיעור שיחשוב בליבו שהקב"ה הוא יחיד בעולמו למעלה ולמטה ובד' רוחות העולם. ולכן פשוט שגם בש"ע סעיף ו', אף שמחלק המחשבה לשתיים כר' יונה בברכות שם בשם רבני צרפת, דבחי"ת כדי שימליכיהו בשמים ובארץ, ובדל"ת שהקב"ה יחיד ומושל בד' רוחות העולם, לא פליג ע"ז. והוא משום שאחדות השי"ת הוא ממילא מלכות השי"ת. אבל הא שייך זה לענין עצם המלכות דהש"ת על כל העולם כולו וגם על האינשי, לענין שה' מולך עליהם בכל העניינים, בין שהם יראי השי"ת בין שהם רשעים.

אבל הא מלכות זה דהשי"ת אינו נוגע לקבלת האינשי, דהא מצד עניין בחירה דהאדם הא שייך שלא יקבל עליו מלכותו אף שיודע שהוא מלך בעצם. והא מצינו שלמעשה היו גדולי עולם ונעשו רשעים להכעיס הגדולים ביותר, כירבעם בן נבט, ואחאב ומנשה, שחטאו והחטיאו ביותר, ושליטת זה הא ליכא כמה שחושב באמירתו ה' אחד שהוא מלך יחיד על כל העולמות. אבל לפ"מ שבארתי הו"א קבלתו מלכות שמים באמירתו ה' אלקינו. אבל חייבתו תורה לומר גם אחר שקבל עליו מלכות שמים, ה' אחד, להודיע גם שליכא עוד אחר אלא ה' אחד, היינו שלא שייך כלל לקבל מלכות אחר.

ויש לפרש שהוא שייך למצוות קבלת מלכות שמים שהוא לומר שהיא קבלה גמורה לעולם, שהרי ליכא אלא ה' אחד לבדו למעלה ולמטה ובכל ד' רוחות העולם. ולכן נחשבת מצווה אחת שהיא קבלת עול מלכות שמים, שהודעת האמונה שה' אחד הוא ג"כ מחיוב קבלת

מלכות שמים עליו. ואף אם נפרש שהוא עוד חיוב מצד עצמו, להודיע בפה בכל יום שאנו בני ישראל מחוייבין להאמין באחדות השי"ת. אבל יותר נכון כפירוש ראשון, מדאמרינן רק שהוא מצוות קבלת עול מלכות שמים. עכ"פ קבלת עול מלכות שמים הוא מעיקר לשון הקרא ה' אלקינו, ולקיום הכרחי לקבלה זו היא ההודעה במה שמאמינים אנחנו שה' אחד, למעלה ולמטה ובכל ד' הרוחות.

ולענין דיעבד מסתבר שפירוש המילות והכוונה בה' אלקינו, שמקבל עליו עול מלכותו דהשי"ת, שהוא ג"כ מפירוש המילות לפ"מ דפירשתי. והכוונה באחד שהוא אחד למעלה ולמטה ובד' הרוחות, הוא לעיכובא שלא יצא בלא זה. אבל טוב כשלא נתכווין בזה, שצריך לחזור, שיגמור לקרות הפרשה ואח"כ יחזור אפילו כשליכא שומעין אף שמותר (עיין במ"ב סימן ס"א ס"ק כ"ב). ולחזור התיבה מסתבר שאסור, מאחר דנראה כמתלוצץ, לפרש"י ברכות סוף דף ל"ג, שא"כ אין זה קריאה סתם שחייבה תורה. וממילא אף שהאמת שחזר בהתיבה היה משום שלא נתכווין, מ"מ אין זה הקריאה שאמרה תורה. ועיין בבאור הלכה ד"ה בין, שג"כ כתב שלרש"י דנראה כמתלוצץ אפשר דלא יצא. ולע"ד מסתבר שלא יצא, ואף כשקורא בביתו וחוזר וקורא אותה תיבה מחמת שלא נתכווין, לא יצא. כי סברא ברורה הוא לע"ד וצ"ע לדינא. אבל לכתחילה וודאי אף בביתו אין לו לחזור את התיבה אף כשלא נתכווין מטעמא דרש"י. ולכן אף בביתו כשלא נתכווין טוב שיגמור כל הפרשה ראשונה ואז יחזור לקרות בכוונה לכה"פ פסוק ראשון.

אבל כשלא כיוון בהשמות הכוונות דנאמרו בסימן ה', אבל ידע ונתכווין בתיבת ה' שהוא השי"ת, דהוא על תרגום אידיש שכל ישראל האשכנזים דברו מאות בשנים בשפה זו בשם גאט, יצא בזה. אף שאין חילוק בין תרגום שם הויה ותרגום שם אד' ותרגום שם אלקים, שעל כל השמות מתרגמין רק בשם גאט, יצא. וכדחזינן בסידורי קרבן מנחה שניתרגמו בע"ט עבור נשי דלא הבינו לה"ק, שתירגמו פסוק ראשון דק"ש, הערצו ישראל גאט אונזער גאט ער איז איין איינציגער גאט, סגי בזה. והיה תרגום זה בע"ט גם לפני מאות שנים שראו תרגום זה רבותינו מדורות הקודמים ויצאו בזה. ואף שלא ניתרגם גם מה שצריך להתכווין שהוא יחיד למעלה ולמטה ובד' רוחות העולם, נראה שזהו בכלל שתירגמו על תיבות ה' אחד ער איז איין איינציגער גאט, ולא תרגמו בקיצור גאט איז איינער, שאז היה שייך למעות ולומר שרק לנו הוא איינער, ולכן תרגמו לומר באריכות ער איז איין איינציגער, שמובן לכל שמשמעותו שליכא אחר כלל בשום מקום, לא למעלה ולא למטה ולא בכל ד' רוחות העולם. ויותר היה ניחא להוסיף בהתרגום דע"ט ער איז איין איינציגער גאט אויך אויבן און אונטן אויך אין אלע זייטן פון דער וועלט, דמאחר שכוונה זו לעיכובא לא היה כדאי להקל ולקצר אף שהיא אותה כוונה.

להבין את התפלה

ומש"כ כתר"ה שיתכווין בכל שבעת הרקיעים, זה לא הוזכר בשום מקום, ואין להוסיף מעצמנו, אף אם לכו"ע היה שבעה רקיעים. ובפרט שר' יהודה בחגיגה דף י"ב ע"ב סבר שהם שניים, ובלשון הרמב"ם פ"ג מיסודה"ת כתב שהם תשעה, ועיין בהפירוש מה שתירץ, ור"א בן יעקב שאמר עוד למעלה מראשי החיות ומשמע שלא פליגי עליו. וגם הא איכא גם למעלה מרקיעים ולמטה, ויש אחורי הכיפה דד' רוחות, שאסור וגם לא שייך להסתכל בזה, וצריך לכווין שגם שם ליכא אלא ה' אחד, לכן אסור לחשוב ז' רקיעים אלא סתם למעלה ולמטה. וברמב"ם פ"ב מק"ש ה"ט שנקט בשמים ובארץ, וכן בש"ע סעיף ו' וכן בטור בלשון הי"מ, נראה משום דהשמים סתם קאי על כל מה שלמעלה, ובארץ סתם על כל מה שלמטה. אבל כשיאמר מספר ז' רקיעים הוא למגרע.

שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד

What do these words mean?

The standard translation for the **פסוק** שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד is as follows:
Hear O' Israel: The Lord is Our G-d. The Lord is One. Is that the correct translation?
Does the **פסוק** consist of one or two sentences?

חומש רש"י states as follows:

דברים פרק ו' פסוק ד' – ה' אלקינו ה' אחד – ה' שהוא אלקינו עתה ולא אלקי האומות, הוא עתיד להיות ה' אחד, שנאמר (צפניה ג, ט) כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה' ונאמר (זכריה יד, ט) ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד.

רש"י appears to indicate that the **פסוק** consists of one sentence. He differs further with the modern day translation in that רש"י interprets the last words of the **פסוק** as looking towards the future. What is the source for רש"י's interpretation? It is the **ספרי**:

פרשת ואתחנן פיסקא ו' – ד"א ה' אלקינו ה' אחד על כל באי העולם. ה' אלקינו בעולם הזה. ה' אחד לעולם הבא. וכן הוא אומר (זכריה יד') והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד.

The **פסוק** alerts us as to what clue רש"י found within the words of the **פסוק**:

דברים פרק ו' פסוק ד' – ה' אלקינו ה' אחד – דאם לא כן "שמע ישראל ה' אחד" מיבעי ליה. אלא דהוי כאילו אמר: שמע ישראל: עכשיו הוא לבד ה' אלקינו אבל יבוא זמן וכו' כלומר שיודו כל העובדי אלילים שהוא אחד בשמים ובארץ ובד' רוחות. והוא היחוד דמפקי רז"ל מהאי קרא כמש"ה והיה ביום ההוא יהיה ה' אחד.

The רש"י and argues as to the words that troubled רמב"ן disagrees with שפתי חכמים that **אלוקינו** is centered on the word: **פסוק**.

ה' אלקינו ה' אחד. ה' שהוא אלקינו ולא אלקי האומות, עתיד להיות ה' אחד, כמו שנאמר (זכריה יד, ט) ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד, לשון רש"י. ואתה צריך להתבונן בזה כי שנה הכתוב כאן לומר "ה' אלקינו", ולא אמר "אלקיך" כמו שאומר בכל מקום; שמע ישראל אתה עובר היום וגו' כי ה' אלקיך (להלן ט' א', ג'), שמע ישראל אתם קרבים היום וגו' כי ה' אלקיכם (להלן כ' ג' ד'), וכן בכל הפרשיות שידבר עם ישראל יזכיר ה' אלקיכם או ה' אלקיך, וגם בכאן אמר ואהבת את ה' אלקיך. אבל הזכיר ביחוד "ה' אלקינו", כי עשה עם משה את הגדולות ואת הנוראות לעשות לו שם תפארת.

The **אבודרהם** who quotes the **ריב"א** is one of the first to interpret the **פסוק** as containing two sentences. In contrast to רש"י, the **ריב"א** views the second part of the

פסוק as referring to the present:

ספר אבודרהם דיני קריאת שמע ד"ה והריב"א כ'–והריב"א כ' כי פרשת שמע לבדה יש בה רמז לעשרת הדברות שכן הוא תשובת משה לישראל אחר ששמעו הדברות מפי הגבורה (דב' ה, כד') ויאמרו לו קרב אתה ושמע את כל אשר יאמר ה' אלקינו אליך ושמענו ועשינו. אז אמר להם משה שמע ישראל הריני בן אדם כמוכם והריני משמיעכם את דברי ה' ומפרש אני אותם אליכם. הנה שמעתם דבור ראשון אנכי ה' אלקיך וקבלתם אלקותו עליכם כאשר עניתם נעשה ונשמע לכן שמע ישראל ה' אלקינו, לומר ה' עושה הכל הוא אלקינו ואליו נשא עינינו וממנו נשאל כל צרכינו כי הוא אלקינו. דבור שני לא יהיה לך אלהים אחרים, כנגדו אמר משה ה' אחד לומר לא יהיה לך מבטח לא במלאך ולא במזל ולא תסמוך בדבר אחר שיוכל להועיל לך רק בה' לבדו כי הוא אחד ואין שני לו, וכל המשתף שם שמים ודבר אחר נעקר מן העולם.

The following three commentators interpret the פסוק as containing one sentence and that the second part of the פסוק refers to the present:

- ♦ ביאור הלכה סימן א ד"ה הוא כלל–ופירושו שמע ישראל ודע כי ה' שהווה את הכל ברצונו והוא אלקינו המשגיח בכל העולמות הוא ה' אחד בלי שום שיתוף.
- ♦ קיצור שולחן ערוך סימן יז סעיף ג–קודם שיתחיל, יכוין לצאת מצות קריאת שמע שצונו הקדוש ברוך הוא, ובאמרו שמע ישראל יכוין את הפירוש: שמע ישראל כי ה' שהוא אלקינו, הוא ה' אחד, יחיד ומיוחד בשמים ובארץ.
- ♦ ספר החינוך מצוה תיז ד"ה שנצטוינו להאמין–שנצטוינו להאמין כי השם יתברך הוא הפועל כל המציאות אדון הכל אחד בלי שום שיתוף, שנאמר [דברים ו', ד'], שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד, וזו מצות עשה היא, אינה הגדה, אבל פירוש שמע כלומר קבל ממני דבר זה ודעהו והאמן בו כי ה' שהוא אלקינו אחד הוא. והראיה שזו היא מצות עשה, אמרם זכרונם לברכה תמיד במדרשים על מנת ליחד שמו, כדי לקבל עליו מלכות שמים, כלומר ההודאה ביחוד והאמונה.

The approach of these three commentators is the basis for the translation composed for the פסוק by Rabbi Samson Raphael Hirsch, זצ"ל, that can be found in the 1978 Feldheim edition of the Hirsch Siddur: Hear Yisroel, G-d our G-d is G-d, the only One.

So what is the source for the Modern Day translation that provides that the פסוק includes two sentences? Rabbi Moshe Feinstein, זצ"ל, in 'סימן ה' provides such an interpretation:

ונמצא שלעניין פירוש המילות כל השמות הם בפירוש אחד דהוא השם יתברך. והוי לענין פירוש המילות הכוונה ה' הוא אלקינו והוא ה' אחד, היינו שני ענינים איכא בזה. אחד דה' הוא אלקינו שקבלנו את עול מלכותו עלינו, והשני שהוא ה' אחד במציאות.

TRANSLATION OF SOURCES

רש"י-דברים פרק ו' פסוק ד' G-d who is presently our G-d and not the G-d of all the nations, will in the future be the only G-d, as it is written (Zephania 3, 9) For then I will convert the peoples to a clear language that all of them call in the name of G-d; and it is written (Zecharia 14, 9) On that day, G-d will be one and His name will be one.

מדרש ספרי פרשת ואתחנן פיסקא ו' Another interpretation: Hashem is our G-d; Hashem is one over all inhabitants of the world. Hashem is our G-d in this world. G-d will be one in the Next World. As it is written: (Zecharia 14): And G-d will be King over the world; on that day G-d will be one and His name will be one.

רש"י-שפתי חכמים דברים פרק ו' פסוק ד' Rashi was forced to interpret in the way he interpreted because otherwise the verse should have simply read: Shema Yisroel Hashem Echad. At present Hashem is only our G-d but a day will arrive when the idolators will acknowledge that Hashem is one in the heavens, on the earth and in all directions. This is the Yichud that our Sages learned from this verse as it is written: And it will be on that day that G-d will be one.

רמב"ן-דברים פרק ו' פסוק ד'-ה' אלקינו ה' אחד Hashem who is our G-d and not the G-d of the other nations will in the future be the only G-d as it is written: (Zecharia 14, 9) On that day G-d will be one and His name will be one; this is Rashi's interpretation. Rashi noticed that for this purpose the language that is generally used by the Torah was changed. The Torah used the word "Elokainu" instead of using the word "Elokecha" which is what the Torah customarily uses; i.e. Shema Yisroel Ata Ovair HaYoim etc. Ki Hashem Elokecha (Devarim 9, 1 and 3) Shema Yisroel Atem Kraivim HaYoim etc. Ki Hashem Elokaichem (Devarim 20, 3,4). Similarly whenever the Torah reports that Moshe spoke with Yisroel, Moshe refers to G-d as Hashem Elokeichem or Hashem Elokeicha. Even in Kriyat Shema, Moshe says: V'Ahavta Et Hashem Elokeicha. But in this case, when Moshe was trying to emphasize the Oneness of G-d he referred to Hashem as Elokeinuu because Hashem performed for Moshe the great events that gave G-d the reputation that G-d developed.

ספר אבודרהם דיני קריאת שמע ד"ה והריב"א כ' The Reiva wrote: the first paragraph of Shema contains references to the Ten Commandments. Shema was the answer that Moshe gave to Bnei Yisroel after they heard the Ten Commandments directly from Hashem as it is written: (Devarim 5, 24) V'Yomroo Lo Krav Ata Oo'Shma Et Kol Asher Yomar Hashem Elokainu Ailecha V'Shamanu V'Aseinu. Then Moshe told them: Shema Yosroel, Behold I am a human being like you and I am transmitting to you the words of Hashem

and I am explaining the concepts to you. You heard the First Commandment: Anochi Hashem Elokecha, and you accepted G-d's hegemony over you when you answered: We will do and we will listen. Therefore Hear O'Israel: G-d is our G-d. This means: G-d who does everything for us is our G-d. To Him we shall turn our eyes and from Him we will request all our needs because He is our G-d. The Second Commandment of Lo Yihyeh Licha Elokim Acharim, is alluded to within the words said by Moshe: Hashem Echad. This means that you should have no one that you depend on; not an angel; not a zodiac sign; and you will not depend on anything else that might help you except G-d alone because He is unique. There is no other entity like G-d. He who joins G-d's name with anything else will be punished by being removed from this world.

כלל ביאור הלכה סימן א ד"ה הוא כלל-Its meaning is: Listen Israel and know that G-d who is responsible for everything is our G-d and who oversees all the worlds is the one G-d without any partner.

קיצור שולחן ערוך סימן יז סעיף ג'-Before one begins to recite Shema, one should have the intent to fulfill the Mitzvah of Kriyat Shema that G-d commanded us to fulfill. While reciting the first verse, one should have in mind: Listen Israel: G-d who is our G-d, is the only G-d, unique and distinct in the heavens and on the Earth.

ספר החינוך מצוה תיז ד"ה שנצטוינו להאמין-G-d commanded us to believe that G-d is the one who supervises all, master of everyone and has no partner as it is written (Devarim 6, 4) Shema Yisroel Hashem Elokeinu Hashem Echad. This is a positive commandment and not simply a proclamation. It means: Listen or in other words Accept from me this matter and know it and believe it that G-d who is our G-d is the only G-d. The proof that this is a positive commandment can be found in the Midrashim that teach us to declare that G-d is the only G-d in order to accept the yoke of G-d's kingdom, in other words, an acknowledgement that G-d is One and that we believe that fact.

אגרות משה אורח חיים חלק ה' סימן ה'-The conclusion is that the proper translation of all G-d's names is simply G-d. The way to understand the first verse of Kriyat Shema is that G-d is our G-d and that G-d is one. These are two distinct concepts. One concept is that G-d is our G-d from the point of view that we have accepted his hegemony over us. The second concept is that G-d is in His essence a singular being.

קריאת שמע OF פסוק THE WORDS WITHIN THE OPENING

שמע ישראל ה' פסוק It should not be surprising that the words that comprise the פסוק have received special attention. Let us begin by reviewing the choice of the word: שמע:

פירושי סידור התפילה לרוקה [מב] שמע ישראל-שמע בנוטריקון ש'או מ'רום ע'יניכם. ולמי? לש-די מ'לך ע'ולם. אימתי? ש'חרית מ'נחה ע'רבית.

The דיני קריאת שמע in his ספר אבודרהם adds:

ואם תעשה כן תקבל עליך עול מלכות שמים שהוא שמע למפרע'.

Why was the verb שמע chosen?

ספר אבודרהם דיני קריאת שמע-כתב ה"ר אליעזר מגרמיישא מפני מה נתן לישראל ליחיד שמו של הקב"ה בלשון שמיעה; שאומרים שמע ישראל ולא נתן בלשון הסכת או בלשון הבנה; שכך פירושו של שמע: הבינו או השבילו שה' אלקינו ה' אחד? משלו משל למה הדבר דומה. למלך שזמן כל עבדיו לסעודה והושיבם בקתדראות של זהב והעלה להם כל מעדני עולם על גבי שלחנות של זהב. והכין לעצמו שלחן אחד קטן של זהב כמו שסדר לעבדיו והעלה עליו מאותם המעדנים שהכין לעבדיו. אמר המלך: במה יהא ניכר שאני מלך? אמר לאחד מעבדיו: לך הבא לי שני כוסות של מרגליות שיש לי בבית גנזי ושים אותם על שלחני ובהם יכירו כל הנכנסים שאני מלך. הלך העבד להביא שני הכוסות וכשהוציא הכוס הראשון מן התיבה נפל מכסה התיבה ונשבר. נתרשלו ידיו של עבד. אמר המלך: ולמה העבד מעכב? אמרו לו אדוננו המלך: נשבר כוס אחד שבידיו. אמר להם: יבא בכוס השלם ואשתמש בו ויכירוני שאני מלך. והמלך זה הקב"ה. והעבדים אלו ישראל שזמנם לסעודה בהר סיני ביום מתן תורה והשרה שכניתו עליהם והם אמרו (שמות כד, ז) נעשה ונשמע. חטאו בעגל ואמרו (שם לב, כג) קום עשה לנו אלהים ואבדו זכות של נעשה. אמר הקב"ה: במה שנשאר בידם, והוא זכות של נשמע, בו יהיו מיוחדים את שמי בכל יום, ותעמוד להם זכות לדורות. לפיכך נתן להם יחוד שמו הגדול בלשון שמיעה.

Why was יעקב אבינו given the privilege that his name be mentioned in this פסוק?

מדרש תנאים לדברים פרק ו' פסוק ד'- שמע -שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד למה נאמר? לפי שנ' דבר אל בני ישראל. דבר אל בני אברהם דבר אל בני יצחק אין כתיב כאן אלא דבר אל בני ישראל. זכה אבינו יעקב שיאמר הדבור לבניו לפי שהיה אבינו יעקב מפחד כל

1. When the words עול מלכות שמים are reversed, their first letters spell the word "שמע".

ימיו ואומר אוי לי שמא תצא ממני פסולת כדרך שיצאת מאבותי. אברהם יצא ממנו ישמעאל. יצחק יצא ממנו עשו. אבל אני לא תצא ממני פסולת כדרך שיצאת מאבותי. כן הוא אומר (ב' כ"ח כ') וידר יעקב נדר לאמר. וכי עלת על לב שהיה יעקב אבינו אומר אם נתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש הוא לי לאלקים אם לאו אינו לי לאלקים? ת"ל (שם כ"א) ושבת בישלום אל בית אבי והיה ה' לי לאלקים. מכל מקום מה ת"ל לי לאלהים? אלא שייחל שמו עלי שלא תצא ממני פסולת מתחלה ועד סוף. והרי אמרו (שם ל"ה כ"ב) ויהי בשכן ישראל בארץ ההיא וילך ראובן וישכב, כיון ששמע יעקב כן נודעו. אמר: אוי לי שמא אירע פסולת בבני? עד שנתבשר מפי הקב"ה שעשה ראובן תשובה שנאמר: ויהיו בני יעקב שנים עשר. והלא בידוע ששנים עשר הן? אלא שנתבשר מפי הקב"ה שעשה ראובן תשובה. וללמדך שהיה ראובן מתענה כל ימיו שנ' (שם ל"ז כ"ה) וישבו לאכל לחם. וכי עלת על לב שהיו אחיו יושבין ואוכלין לחם ואחיהם הגדול אינו עמהם? אלא ללמדך שהיה ראובן מתענה כל ימיו עד שבא משה וקיבלו בתשובה שנ' (דב' ל"ג ו') יחי ראובן ואל ימות. וכן אתה מוצא כשהיה יעקב נפטר מן העולם קרא להן לבניו והוכיחן כל אחד ואחד בפני עצמו שנ' (בר' מ"ט א') ויקרא יעקב אל בניו ראובן בכורי אתה: שמעון ולוי אחים: יהודה אתה יודוך אחיך. מאחר שהוכיחן כל אחד ואחד בפני עצמו וחזר וקראן כולן כאחד אמר להם: שמא יש ביניכם מחלוקת על מי שאמר והיה העולם? אמרו לו: שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד, כשם שאין בליבך מחלוקת כך אין בלבינו מחלוקת, אלא ה' אלקינו ה' אחד. ועליה הוא אומר (שם מ"ז ל"א) וישתחו ישראל על ראש המטה. וכי יעקב משתחוה על ראש המטה? אלא שהודה ושיבח שלא יצא ממנו פסולת. ויש אומרים וישתחו ישראל על ראש המטה על שעשה ראובן תשובה: ד"א שאמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. אמר לו הקב"ה: יעקב שהייתה מתאוה כל ימך, נתון לך שיהיו בניך משכימין ומעריבין וקורין קרית שמע.

The significance of the word: אחד:

דברים רבה פרשה ב ד"ה שמע ישראל – שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד – הלכה: אדם מישראל שקרא קריאת שמע ולא דקדק באותיותיה מהו שיצא ידי חובתו? כך שנו חכמים: קרא ולא דקדק באותיותיה, ר' יוסי אומר יצא; ר' יהודה אומר לא יצא. ואיזהו דקדוק אותיות? למדנו רבותינו: בכל לבבכם צריך להפריש בין למ"ד ללמ"ד, ואבדתם מהרה צריך להפריש בין מ"ם למ"ם. ואמר רב יהודה בשם רב: ואם היה קורא את שמע ומהלך צריך הוא לקבל מלכות שמים מעומד. ואיזהו מלכות שמים? ה' אלקינו ה' אחד. ומהיכן זכו ישראל לקרות שמע? אמר רבי פנחס בר חמא: ממתן תורה זכו ישראל לקרות שמע. כיצד? את מוצא לא פתח הקב"ה בסיני תחלה אלא בדבר זה. אמר להם: שמע ישראל (דברים ה', א') אנכי ה' אלקיך, נענו כולן ואמרו ה' אלקינו ה' אחד. ומשה אמר: ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. רבנן אמרי: אמר הקב"ה לישראל: בני כל מה שבראתי בראתי זוגות; שמים וארץ זוגות; חמה ולבנה זוגות; אדם וחוה זוגות; העולם הזה והעולם הבא זוגות אבל כבודי אחד ומיוחד בעולם. מניין? ממה שקרינו בענין: שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד.

TRANSLATION OF SOURCES

ש"ש - The word Shema is an abbreviation. The letter **ש"ש** represents the word: Si'oo-lift; the letter **מ"מ** represents the word: Marohm-towards the heavens and the letter **ע"ע** represents the word: Eineichem-your eyes. To whom? The letter **ש"ש** represents the word: Shadai-one of G-d's names; the letter **מ"מ** represents the word: Melech-king and the letter **ע"ע** represents the word: Olam-world. When? The letter **ש"ש** represents the word: Schacharit; the letter **מ"מ** represents the word: Mincha and the letter **ע"ע** represents the word: Arvit.

דיני קריאת שמע ספר אבורהם - If you follow these instructions, you will accept the yoke of G-d's hegemony. This thought is represented by viewing the letters of Shema in reverse order as an abbreviation: the letter **ע"ע** represents the word: Ohl-yoke; the letter **מ"מ** represents the word: Malchut-kingdom and the letter **ש"ש** represents the word: Shamayim-heaven.

ספר אבורהם דיני קריאת שמע - Rabbi Eliezer from Germeiza wrote: Why was the word: Shema chosen as the word by which Jews proclaim that G-d is one? Why do they say: Shema Yisroel and not another verb such as "Haskeis" (take heed) or "Havanah" (understand) which is what the word Shema means in this context, understand that G-d is our G-d, G-d is one. The answer to this question can be understood through a parable. A king once summoned all of his subjects to a banquet. He sat them in golden chairs and fed them the best food on tables of gold. The king prepared for himself a small gold table similar to the tables that were prepared for his subjects and he placed similar food in front of himself on his table. The king said: How will anyone recognize that I am the king? The king then asked one of his servants: go to my warehouse and bring me two pearl covered glasses that I will place on my table. Everyone will then recognize that I am the king. The servant went to bring the two glasses. When he took the first glass out of the cabinet, the glass fell out of the cabinet and broke. The hands of the servant began to weaken. The king asked: what is delaying the servant who was to bring the glasses? The king was told that one of the glasses broke. The king said: let him bring the unbroken glass and I will use it and everyone will recognize that I am the king. The meaning of the parable is as follows: The king represents G-d. The subjects are the Jewish people who G-d invited to a great event at Mount Sinai when the Torah was given and G-d's presence filled the area. The Jews responded at that time by saying: Naaseh V'Nishma-we will do and we will listen. The Jews then proceeded to sin with the Golden calf. In doing so they used a similar word: Koom Aseh Lanu Elokim, come make us a god. By using the word "aseh", they lost whatever merit they had gained by saying: Naaseh. G-d then said: with the word that is left, Nishma, in the merit of the word: Nishma, with that word Jews will proclaim that I am the only one each day and it will gain merit for them in each generation. That is why the Torah provided that the obligation to declare that G-d is one begin with the word "Shema".

מדרש תנאים לדברים פרק ו' פסוק ד' - Why was Yaakov chosen to have his name mentioned in the verse: Shema Yisroel? Because the verse says: Speak to the children of Yisroel. Speak to the children of Avrohom; speak to the children of Yitzchak was not written. Yaakov merited to have his name mentioned because Yaakov our Father was concerned all of his life saying to himself: maybe one of my children will go astray just as a child of both my father Yitzchak and my grandfather Avrohom went astray. Avrohom was the father of Yishmael and Yitzchak was the father of Esau. But I must try not to have one of my children go astray. That is what Yaakov meant when Yaakov said: (Breishit 28, 20) Yaakov

made a vow. Did you really believe that the verse meant that Yaakov made a vow that if G-d provided him food to eat and clothing to wear that only then would Yaakov accept G-d and if not he would not accept G-d? That is why it is written in the next verse: Should I return in peace to my father's house then G-d will be my G-d. Why did the verse use the word "Li L'Elokim"? These words were chosen to convey the thought that G-d will be Yaakov's G-d if Yaakov's children never go astray. Yaakov faced a concern as it is written in the verse: (Breishit 35, 22) While Yaakov was residing in the land, Reuven interfered with his father's sleeping arrangements. When Yaakov heard what happened he became agitated: Is this an indication that one of my children is about to go astray? He remained concerned until Hashem gave him the news that Reuven performed Tshuva as it is written: That the children of Yaakov totalled twelve. Did we not know that Yaakov had twelve sons? This meant that Hashem had told Yaakov that Reuven had undergone Tshuva. It also taught you that Reuven took upon himself a life long obligation to fast until Moshe Rabbeinu came along and accepted Reuven's Tshuva as it is written: (Devarim 33, 6) Live Reuven and do not die. You also find that before Yaakov died, Yaakov called together his children and admonished each one individually as it is written: (Breishit 49, 1) Yaakov called to his sons: Reuven you were my first born; Shimon and Levi, brothers that acted in concert. Yehuda-Your brothers will acknowledge you. After admonishing each one and then calling them to appear together, Yaakov asked them: Perhaps there is found among you, some who have a dispute with G-d. Yaakov's sons answered him: Shema Yisroel Hashem Elokeinu, Hashem Echad; just as you have no disputes with G-d so too we have no disputes with G-d. Contrary to that, Hashem is our G-d. Hashem is one. That is the point of the verse: (Bresihit 47, 31): And Yaakov bowed down from the top of his bed. Did Yaakov really bow down from the top of his bed? It meant that Yaakov acknowledged G-d's goodness and praised Hashem for the fact that none of his children went astray. Some say that the verse means that Yaakov bowed from the top of the bed to acknowledge the fact that Reuven did Tshuva. Another explanation: that Yaakov recited: Baruch Shem Kvod Malchuto. Hashem said: Yaakov, because you were concerned all your life that your children not go astray, I give you the honor that your children recite Kriyat Shema invoking your name, morning and night.

לְיִשְׂרָאֵל -דברים רבה פרשה ב ד"ה שמע ישראל-If a Jew reads Kriyat Shema and is not careful in pronouncing the words, does he fulfill his obligation? This is what the Rabbis taught: One who recites Kriyat Shema and is not careful in pronouncing the letters, Rabbi Yossi said: he still fulfills his obligation; Rabbi Yehudah said: he does not fulfill his obligation. Which words require special attention? Our Rabbis taught: B'Chol Livavchem-pause between the pronunciation of the letter "lamed" which ends the word: B'Chol and the pronunciation of the letter "lamed" which begins the word: Livavchem. With the words: "V'Avaditem Mihaira", pause between the pronunciation of the letter "Mem" which ends the word: V'Avaditem and the pronunciation of the letter "Mem" which begins the word: Mihaira. Rabbi Yehuda also taught in the Name of Rav: If one is about to begin reciting Kriyat Shema while walking, he should stop for a moment to accept the yoke of G-d's hegemony over himself. Which words convey that message? Hashem Elokeinu Hashem Echad. On what basis did the Jews merit to be able to recite Kriyat Shema? Rav Pinchas the son of Chama said: From Matan Torah the Jews earned the merit to be able to recite Kriyat Shema. How do we learn that fact? You find in the Torah that G-d did not begin delivering the Ten Commandments until after G-d said: (Devarim 5, 1) Shema Yisroel and then G-d began: Anochi Hashem Elokecha. The Jews answered in one voice: Hashem Elokeinu Hashem Echad. Moshe then responded by saying: Baruch Shem Kvod Malchuto L'Olam Va'ed. The Rabbis taught: the Ribbono Shel Olam said to the Jews: my children, with all that I created, I created each of them in pairs: heaven and earth are a pair; the sun and the moon are a pair; Adam and Eve were a pair; this world and the next world are a pair; but My Honor is One and I am a distinct One. How do we know that? based on the verse that we read: Shema Yisroel Hashem Elokeinu Hashem Echad.

SUPPLEMENT

פיוט לקידוש ראש חודש סיון מאת רב פינחס הכהן

This is the fifth in a series of 14 פיוטים that רב פינחס הכהן composed to be read after announcing the New Moon. This material is being reproduced from the book written by Professor Shulamit Elizur of Hebrew University on the פיוטים of רב פינחס הכהן.

אָדער עוז בשלישי בון

The Torah was given in the third month;

בְּסִינֵי כְּתָב שְׁלִישִׁים נִתְכַּוֵּן

In the Sinai Desert, the three sections of Tanach were composed;

סִיּוֹן / נָה חֲכָמוֹת כְּדָרְבָן

In Sivan, The Torah became the source of great Rabbinical teachings;

דָּת לְהִנְחִילִי בְּחֹדֶשׁ

The Torah which is my guide was given in Sivan.

הִיְתָה מְשַׁחֶקֶת אֶצְלוֹ בְּמִרוֹמִים

The Torah was a precious object in the Heavens;

וְקִדּוּמָה אֶלְפִים לְהִדּוּמִים

The Torah was prepared two thousand years before creation of the world;

סִיּוֹן / יָרַח לְהִנְחִיל חֲתוּמִים

In Sivan it was given to those who were connected to G-d through Brit Milah;

חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים בְּלוּחֹת תְּאוּמִים

The rules and laws were given on a set of tablets.

טוֹב אֶרֻכָּה מִנֵּיא הָרֹוִי

G-d gave us the Torah that is broader than the Earth;

יִרְאַה טְהוֹרָה עֵץ הָנוֹי

Through the Torah I was made pure and beautiful;

סִיּוֹן / כָּבֵא אֵלַי לָלוִי

In Sivan G-d came to accompany me;

לְהִנְחִילִי דָת בְּיַד בֶּן לֵוִי

As I was taught its way of life by Moshe, one of the descendants of Levi.

מִקֹּדֶשׁ הַחֹדֶשׁ בְּעֶדָה נִדְבָקָה

The month was declared by the congregation that clings to G-d;

נוֹעֲדָה לְחֹרֵב לְלִמּוּד נִחְקָקָה

The words were engraved on the tablets to be a source of learning;

סִיּוֹן / סִרְיוֹן וְלִבְנוֹן הִרְקִיד לְמִשְׁחָקָה

In Sivan, Sirion and Lebanon danced on the occasion of the giving of the Torah;

עִיטוּרוֹ בְּמֵאֲדָמָה וּמִלְבָּנָה וּמִשְׁחָרָה וּמוֹרָקָה בְּבִרְקָה

G-d's coat was lit up with different colored fires; red, green and black.

פְּצִיחַ צוּם עָלֵי בִשְׁמֹנֶה עָשָׂר בּוֹ

The fast that commemorates the death of Eli HaCohen falls on the 18th day of Sivan;

צוּם שְׁמוּאֵל בְּעֶשְׂרִים וְשִׁבְעָה בּוֹ

The fast that commemorates the death of the prophet Shmuel falls on the 27th day of Sivan;

סִיּוֹן / קִידֵּשׁ אֵל בְּעֶרְבוֹת רְכוּבוֹ

In Sivan G-d sanctified the month by riding through the heavens

רָדָה עָשָׂר בְּרוֹב טוֹבוֹ

In order to deliver the Ten Commandments in all His goodness.

שְׁלֹשֵׁי כְּתָב שְׁלִישִׁים שְׁלֹשִׁי

G-d gave us the three parts of the Tanach;

שִׁינוֹן יוֹם וְלַיִל פִּילְשִׁי

To keep us occupied in its study, day and night;

סִיּוֹן / תַּת תּוֹרָה בְּחֻלְשִׁי

In Sivan, it was my destiny to be given it;

תְּנוּתָהּ לִי בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי

It was given to me in the third month.

כְּכָתוּב בַּתּוֹרָתִיךָ בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי לְצֵאת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶרֶץ מִצְרַיִם בַּיּוֹם הַזֶּה בָּאוּ מִדְּבַר סִינִי
(שְׁמוֹת י"ט, א)

As it is written in the Torah: in the third month after the exodus from Egypt, on that day they reached the Sinai Desert (Shemot 19, 1)

וְנֹאמַר הֲלֹא כָתַבְתִּי לָךְ שְׁלִישִׁים בְּמַעֲצוֹת וְדַעַת (מִשְׁלֵי כ"ב, כ')

Have I not written you the Torah in three sections that contains good advice and worthwhile knowledge (Mishlei 22, 20).

SUPPLEMENT 2

HOW THE CATHOLIC CHURCH VIEWED קריאת שמע

I have reproduced Chapter 38 of the book Constantine's Sword by James Carroll which is entitled "Shema Yisrael." In it, Carroll recounts the threat that the Catholic Church felt from the fact that Jews repeated the first verse of Shema Yisroel each day.

Shema Yisrael!

MORAL MATURITY LIES in the ability to see links between events — how choices lead to consequences, which lead to new choices, which set up even more fateful consequences. Such a concatenation of choice and consequence defines the narrative arc of every story, including this one, which curves from Jesus to the Holocaust. Yet the same question surfaces at every point of choice-and-consequence: Where does the Christian hatred of the Jews come from? This history invites a return to John Paul II's answer to the question put by the Bob Dylan song. "One!" the pope said. "There is only one road, and it is Christ!"

But for Jews, the word "one" has reference only to the Holy One of Israel. The post around which this entire narrative has turned is the ancient, enduring statement of Jewish faith, the Shema: "Hear, O Israel, the Lord is our God, the Lord is One!"¹ Age in and age out, from Jerusalem to Mainz to Toledo to Rome, then back to Mainz again, Jews do not yield on their affirmation of God's oneness, their affirmation of the way to God represented by "carefully"² obeying God's commandments. Their very existence as a people doing this denied the Christian claim, as Saint Thomas Aquinas defined it, that Jesus is "the absolutely necessary way to salvation." Their denial has had tremendous power over Christians. At some deep psychological level, it has felt like nothing less than crucifixion: The Jews who crucified our Lord crucify us. Obviously there is far more than a mere theological dispute here, as if the issue were a Nicaea-like conflict over Trinitarian monotheism. It is more than a mortal grudge tied to a crime, even deicide, from long ago. Choice and consequence. Is it that an early Christian choice — whether in Saint Paul's generation or in Constantine's, whether a choice for religious exclusivity or for absolute uniformity — undercut Christian certitude of belief in a Christian mean-

ing that had become too constricted? Is it that subliminal anxiety about the Church's faithfulness to Jesus — his message of love betrayed precisely in *this*? — prompts the Church to make extreme claims for its own inerrancy? "Universalist absolutism," a Catholic veteran of the Jewish-Christian dialogue, Padraic O'Hare, has said, "thrives on the diminishment of the other." The more the Church shores up the reach of its claim, the greater the danger that, again — here is the lesson of the Inquisition — we will have "religion as a source of brutality."³

In addition to everything else about Judaism — its integrity as a religion affirmed on its own terms — Jews have perennially made visible the invisible mystery of such contradictions. Have they therefore become a kind of living epiphany of a restless Christian conscience? Jews survive as an unsettling figment of the religious imagination of the Church — which is the problem. Judaism has its own existence, of course, apart from any such link to Christianity, and I intend no reduction of Judaism here. I write as a Christian, from a Christian point of view, admittedly concerned with the meaning of these events for Christians. But their meaning has wider importance than that. In academia, the history of antisemitism is taught in Jewish studies departments, if at all, when it should be taught as a core component of the history of Western civilization. When the narrative of Jew hatred is recounted within the relatively narrow scope of Jewish studies, the structure of Jewish accusation and Christian guilt is reified, and antisemitism is defined as the Jews' problem, instead of that of Western civilization, the culture that came into being with the Jew defined as a religious, economic, social, and, ultimately, racial outsider. But when antisemitism is treated mainly as a Jewish problem, the Jew is condemned to play the role of either self-flagellant or denouncer, with obvious dangers attached to each. That is why this history must be recounted not as the history of Jews but primarily as a history of the Church.

I began this project by describing it as the story of "Jewish-Christian conflict," but I realized that the word "conflict" was too slight. I spoke then of "Jewish-Christian hatred," but that isn't it either, although hatred is an element. Oddly, the passion of Christian antagonism toward Jews achieves such a level not only of brutality, but of attachment, that it must be seen as including also a rare sort of intimacy, beyond that of any other pair of enemies known to history. It is as if Jews and Christians had begun not merely as rivalrous siblings but as Siamese twins, tragically set against each other in connected bodies that were one body, and sharing, perhaps, one sorely divided soul. This history is nothing but the story of a vi-

olent separation, and it prepares us, for one thing, to honor the ways in which Judaism and Christianity have grown radically apart. Obviously, these identities are quite distinct now, and that distinction is the ground on which stands the hope not of some reunion but of mutual respect. That assumes, of course, that talk of "One Way" has no place in this conversation.

Although the opposite is not the case, Christian identity depends on Jews, just as the Christian Scriptures depend on the Hebrew Scriptures. In the past, that has been taken to mean that Christian identity depends on winning the Jews over, or silencing their dissent, bringing order to religious disorder by converting Jews. In reaction to this violent history, trying to overcome it, some Christians now assert that the importance of Jews to Christianity consists in their being the first and last witnesses to the flawed humanity of the Church. If that is true, the position of Jews is still precarious, because the Church, as we have repeatedly seen, is continually tempted to deny its flawed humanity. In other words, the contest continues.

This is not to say that Jews have an investment in criticizing the Church or in bringing the Church around — say, by a full "apology" for the Holocaust — to a new understanding of itself. It is not to say that Bob Dylan had any need of Pope John Paul II that day in Bologna. On the contrary, what Jews are doing is only what Jews have always done, which, if a Christian may say so, is to affirm that only God is God. God's existence is the only absolute, and God's existence matters absolutely. As the late Edward Flannery, a Catholic priest and pioneer in the Jewish-Catholic dialogue, put it, "The hubris in the human heart cannot forgive the Jew for bringing into the world the idea of a transcendent God and a divinely sanctioned moral law binding on everyone." Flannery offers a classic statement of the problem: "Jews have suffered so long because they bear the burden of God in history. Anti-Semitism is symptomatic of an animus against God, an animus deeply lodged in every person."⁴

And, therefore, in every human institution. No Catholic is exempt from this judgment, and, as this narrative demonstrates, neither is the Church. Individuals deflect this damning truth with the shield of an unexamined self-righteousness. The Church does so by the absolute claims it makes for itself, even when it cloaks them in claims it makes for Jesus. The Catholic version of the Shema properly extends to him, but in what way? And does it properly extend to the Church as such, when it defines itself as the Body of Christ? A theology of Incarnation necessarily extends the worship of

the holy and transcendent God to a creature of that God. This is the Catholic paradox, and it is somehow a source of the scandals we are rehearsing in this book. It is a source of the Vatican's determination to shore up univocal feudal controls over ecclesiastical organizations and over the thought of Catholics. The Incarnation means that God has come to live among us *as we are*. We may be tempted to deny our flawed humanity. God is not. But God's judgment is forgiveness, which is why there is no reason to fear the truth — not even the truth of this narrative. That is why, to repeat the millennial statement of John Paul II cited earlier, the Church is "not afraid of the truth that emerges from history and is ready to acknowledge mistakes wherever they have been identified."⁵ Faith in the forgivingness of God makes self-criticism possible — which is another way of saying that it makes history possible.

"Listening to the past," Rabbi Abraham Joshua Heschel wrote, "attuned to the striving of ancestors, we perceive that to be a Jew is to hold one's soul clean and open to the flow of that stream of striving, so that God may not be ashamed of His creation." Is there a counterpoint between Judaism's emphasis on salvation history as *history* and Christianity's effort to define itself by what lies ahead? "The quest for immortality is common to all men," Heschel said. "To most of them the vexing question points to the future. We Jews think not only of the end but also of the beginning. We have our immortality in the past."⁶

The Christian story is equally time bound, as if, in the biblical vision, time itself has become a mode of God's presence. But think of Pascal's image, as George Steiner puts it, "of Christ's agony persisting until the end of time."⁷ And yet from another point of view, Christians understand the meaning of the Lord's coming as a transcendence of time. Because the first followers of Jesus were convinced, within Jewish messianic categories, that time itself was about to end, they experienced the "drawing nigh" of eternity. That meant both that the past collapsed into the present — "In the beginning was the Word," the Word who is Jesus — and that, because Jesus would soon return, the future infused the present, too. The urgent expectation of those first followers was disappointed, but not before it changed the way they experienced time. For Christians, God had become, in a phrase of Rahner's, the absolute future. The future becomes absolute as it becomes ours.⁸ The future, it can seem, is all we have. To Christians, Jesus is "eternity in time," to use the critic David Denby's term, but it is time as unfolding before us. Denby read the New Testament for his *Great Books*, and he summed up this development as "the version of time

and history that Christianity brought into Western consciousness, a way of conceiving of time that had an immense influence on theology and literature at least through the Renaissance . . . The Christian mode of thinking had shaped literature and art and institutions, it had been woven through history and could not be shaken out. It had woven itself into me, too.”⁹

As it happens, Denby is Jewish. Perhaps his sense of the distinctiveness of Christian time-consciousness notes too little the Jewish aspect of that first Christian mindset. I understand these things as a Christian, and I surely take Heschel’s point about the primacy of the past. Yet it strikes me that in the chanting of the Shema there is no future, no past. Doesn’t the classic Jewish proclamation transcend time as much as a theology of Incarnation? In the notion of *tikkun*, there is the hope that the broken shards of the past can open to a messianic future, establishing Judaism’s vital redemptive character, but in the Shema past and future bow. There is only now. Only this. Only God. The Holy One of Israel transcends Israel, too, both as a mystical entity, the biblical people of God, and certainly as the modern state of Israel, despite all temptations of Zionism. If Catholics are not exempt from judgment, neither are Jews. The Holy One transcends — and Jews themselves insist on this — even the Holocaust. The Jewish absolute, in this sense, is “more absolute” than Christianity’s, since Christians cannot bring themselves to say, quite, that God transcends the Church, which in the tradition is “mystically” identified with Jesus.

Israel has never identified itself with God. Indeed, the Shema is an affirmation of God’s radical otherness. Ironically, the Christian imagination attributes a kind of materialism to Judaism — the legalisms of the Torah, an emphasis on the this-worldly importance of history, the money-grubbing stereotype, Marx’s atheistic positivism, and so on — yet in this central religious act, Judaism is anything but materialistic. God is above all that is, including time and history, yet God cares for people in the here and now. Perhaps the ability to affirm that paradox is why the faith of Jews survives — survives everything. The Jewish proclamation of God’s existence, God’s oneness, and God’s immediate relevance to human life, affirmed twice daily for thousands of years, is the spine not just of Jewish religion but of the civilization that springs from it. There need be no argument over whether Western consciousness owes more to Christians than to Jews.

Those who have gone at Jews brandishing the cross, in recent days as well as in ancient times, apparently regard this resolute Shema as the

cross's competition. The cross is meant to be a symbol of love, but looked at from below, it can be a symbol only of domination. And it can even be a symbol, in Flannery's phrase, of the "animus against God." The cross drives this story, from its beginning at Golgotha to its end at what John Paul II called "this Golgotha of the modern world."¹⁰ By the close of the crusading Middle Ages, the ambivalent Renaissance, the blood-tainted Reformation, and the tainted-blood Counter-Reformation, the cross had become an icon of all that Jews were required by the Holy One of Israel to reject. And what Christian, after Auschwitz, can say that they were wrong?

No matter how Christians take it, that rejection is not an act of negation, for the anguish it assumes itself opens to a holy recognition. "When thou hidest thy face," the psalmist prayed, "they are dismayed; when thou takest away their breath, they die and return to their dust."¹¹

In the modern era, to which we turn now, when the face of God became hidden in the mists of secularism, could Catholics have recovered the cross as what it must have been for Jesus — since, after all, he too saw it from below? To him, the cross was the Shema made wood, Jesus' own witness to the Holy One of Israel, for that is what it meant when, despite not seeing God's face himself, he found a way to pray, "Into your hands I commend my spirit." If Catholics had seen this, could they have joined with Jews in announcing what they both still knew — that even when human beings leap from God's hiddenness to God's death, God is the One who does not die? Could Catholics have then recognized that the modern assault on hierarchy was not an assault on God? Indeed, this history suggests it was the work of God. Does the Catholic Church's blindness to the real meaning of Judaism have anything to do with Catholic blindness to post-medieval democratic values as a trace of God in time? Kabbalah, with its ideology of God's emanation in the souls of all people, planted seeds of tolerance in the Western mind, whether condescending Christian apologists knew it or not. Leibnitz and Locke,¹² perhaps through Spinoza, were beneficiaries of the spacious hopefulness of *tikkun*, and now science would flow from the currents of the Jewish mystical tradition. How little the Church would understand not only of the secular, as it broke in, but of the deepest meaning of its own spirituality.

In the new age, whether defined by the ascendancy of capitalism, by political revolutions, or by secularity, the battle would continue, as always, to be between the Church and the Jews, emphatically or subtly. In chapter 32

I recalled my own, admittedly ludicrous brush with the spirit of the Inquisition. At last I understand why the Indexed book they took from me should have been Sartre's *The Age of Reason*. Neither I nor my inquisitor had read the book. Its title and its author were enough to frighten us. If I recall *The Age of Reason* now, it is to draw this story forward into the Enlightenment, where we will see why fear seized the Church by its very soul.

שמע, והיה עם שמוע, ויאמר

Why were the **פרשיות** of **שמע**, **והיה עם שמוע**, and **ויאמר** chosen to be combined to comprise the **מצוה** of **קריאת שמע**? The question is not asked in the **תלמוד בבלי**. A different question is asked - what is the reason for the order of the **פרשיות** of **שמע**? **משנה מסכת ברכות פרק ב משנה ב** -א"ר יהושע בן קרחה: למה קדמה **שמע** לוהיה אם **שמוע**? אלא כדי שיקבל עליו עול מלכות שמים תחלה ואחר כך יקבל עליו עול מצות; והיה אם **שמוע** לויאמר - שוהיה אם **שמוע** נוהג ביום ובלילה ויאמר אינו נוהג אלא ביום.

The **גמרא** elaborates:

מסכת ברכות דף יד' עמ' ב' -אמר רבי יהושע בן קרחה: למה קדמה **פרשת שמע** וכו'. **תניא**, רבי **שמעון** בן יוחי אומר: בדין הוא שיקדים **שמע** לוהיה אם **שמוע**, שזה ללמוד וזה ללמד; והיה אם **שמוע** לויאמר, שזה ללמוד וזה לעשות. אטו **שמע**, ללמוד אית ביה, ללמד ולעשות לית ביה? והא כתיב: ושננתם, וקשרתם, וכתבתם! ותו, והיה אם **שמוע**, ללמד הוא דאית ביה, ולעשות לית ביה? והא כתיב: וקשרתם, וכתבתם! אלא הכי קאמר: בדין הוא שתקדם **שמע** לוהיה אם **שמוע**, שזה ללמוד וללמד ולעשות; והיה אם **שמוע** לויאמר, שזה יש בה ללמד ולעשות; ויאמר, אין בה אלא לעשות בלבד. ותיפוק ליה מדרבי יהושע בן קרחה! חדא ועוד קאמר; חדא, כדי שיקבל עליו עול מלכות שמים תחלה ואחר כך יקבל עליו עול מצות, ועוד, משום דאית בה הני מילי אחרנייתא.

We find our question asked in the **תלמוד ירושלמי**:

מסכת ברכות דף ט' עמ' א' -מפני מה קורין שתי **פרשיות** (**שמע** **ישראל** והיה אם **שמוע**) הללו בכל יום? רבי לוי ורבי סימון. רבי סימון אמר מפני שכתוב בהן שכיבה וקימה. רבי לוי אמר מפני שעשרת הדברות כלולין בהן.

The **תלמוד ירושלמי** does not refer to the third **פרשה** of **שמע**; i.e. **ויאמר**. This raises a question - did **קריאת שמע** always include the **פרשה** of **ויאמר**? The question is not surprising because the **פרשה** of **ויאמר** seems out of place. It appears in the **חומש** in **ספר ויהיה שמע** and **פרשיות** of **שמע** appear in **ספר דברים** while the other two **פרשיות** appear in **ספר ויהיה שמע** and **שמע** share common themes while the **פרשה** of **ויאמר** is primarily occupied with the **ציצית** of **מצוה**. Most importantly, both the **פרשה** of **שמע** and the **פרשה** of **והיה עם שמוע** contain the words: **בשכבך ובקומך** while the **פרשה** of **ויאמר** does not.

The following is the strongest proof that **ויאמר** was always a part of **קריאת שמע**:

משנה מסכת תמיד פרק ה' משנה א' -אמר להם הממונה ברכו ברכה אחת והן ברכו; קראו עשרת הדברים, **שמע**, והיה אם **שמוע**, ויאמר. ברכו את העם שלש ברכות: אמת ויציב,

ועבודה, וברכות כהנים; ובשבת מוסיפין ברכה אחת למשמר היוצא.

This **משנה** confirms that during the period of the second **בית המקדש**, the **פרשה** of **ויאמר** was recited after the **פרשה** of **אם שמוע**. Was that the practice during the period of the first **בית המקדש**?

תשובות הגאונים – הרכבי סימן רנח' – וששאלתם הא דאמר ר' חייא בר אבא אמר ר' יוחנן: אנשי כנסת הגדולה תיקנו להן לישראל ברכות ותפלות. מקמי הכין, בבית ראשון, היכי הו עבדי? ומאי הויא צלותיהו? כך שמענו שלא היה להן בתפלה בבית ראשון אלא ברכות אבות וגבורות וקדושת השם, והן שלש ראשונות. ועבדה וברכת כהנים לבסוף. אחר שמברכין על המאורות וקוראין עשרת הדברים, וקורין שמע והיה אם שמוע ומזכירין יציאת מצרים בפרשת ויאמר, ומברכין אחת לאחריה על גאולת ישראל באמת ויציב. ושאר ברכות שלתפלות, בבית שני תקנום הנביאים ואנשי כנסת הגדולה. וכך היה מנהג מקדש גם בבית שני, דתנן אמר להן הממונה: ברכו ברכה אחת! והן ברכו, וקראו עשרת הדברים, שמע, והיה אם שמוע, ויאמר, וברכו שלש ברכות, ואמת ויציב ועבדה וברכת כהנים.

It appears from this **תשובה** that the only part of the **פרשה** of **ויאמר** that was recited during the morning service in the first **בית המקדש** was the verse:

אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְהִיּוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם.

That **פסוק** may have been included so that the **פסוק** would lead into the theme of **גאולה** found in the **ברכה** that is recited after **קריאת שמע**. The following **גמרא** implies that in fact **פרשת יציאת** was a later addition:

מסכת ברכות דף יב' עמ' ב' – פרשת יציאת מפני מה קבעוה? אמר רבי יהודה בר חביבא: מפני שיש בה חמשה דברים: מצות יציאת, יציאת מצרים, עול מצות, ודעת מינים, הרהור עבירה, והרהור עבודה זרה. בשלמא הני תלת מפרשן; עול מצות, דכתיב: (במדבר ט"ו) וראיתם אתו וזכרתם את כל מצות ה', יציאת, דכתיב: ועשו להם יציאת וגו'; יציאת מצרים דכתיב: אשר הוצאתי וגו', אלא דעת מינים, הרהור עבירה, והרהור עבודה זרה מנלן? – דתניא: אחרי לבבכם, זו מינות, וכן הוא אומר: (תהלים י"ד) אמר נבל בלבו אין אלהים; אחרי עיניכם, זה הרהור עבירה שנאמר: (שופטים י"ד) ויאמר שמשון אל אביו אותה קח לי כי היא ישרה בעיני; אתם זונים – זה הרהור עבודה זרה, וכן הוא אומר: (שופטים ח') ויזנו אחרי הבעלים.

We find evidence of a practice to only recite one **פסוק** of **ויאמר** in **שמע**:

ספר שבולי הלקט סדר פסח סימן ריח' – פירש רבינו אפרים קלעי זצ"ל לא נצחתי לחכמים

שיודו לדברי כדאמרן בכמה דוכתי בהא זכנהו פלוני לרבנן שנצחם בראיותיו. שהיו

מדלגים פרשת יציאת של קריאת שמע של ערבית לפי שאינה נוהגת אלא ביום כדכתיב

וראיתם אותו פרט לכסות לילה כדאמרן בברכות, שהיו מדלגין ואומרין דבר אל בני ישראל

ואמרת אליהם אני ה' אלקיכם אמת ואמונה כו'.

TRANSLATION OF SOURCES

משנה מסכת ברכות פרק ב' משנה ב' - Rabbi Yehoshua son of Karcha said: Why is Shema recited before V'Haya Im Shamo'a? So that an individual will first accept the yoke of G-d's kingdom and then accept the yoke of the Mitzvot. V'Haya Im Shamo'a is recited before Va'Yomer because V'Haya Im Shamo'a contains mitzvot that are applicable during both the daytime and at night while Va'Yomer only contains mitzvot that are applicable during the daytime.

מסכת ברכות דף יד' עמ' ב' - R. YEHOSHUA BEN KORHAH SAID: WHY IS THE SECTION OF 'SHEMA' SAID BEFORE etc. It has been taught: Rabbi Shimon bar Yochai says: It is right that Shema should come before V'Haya Im Shamo'a because Shema prescribes learning and V'Haya Im Shamo'a provides for teaching and that V'Haya Im Shamo'a should precede Va'Yomer because V'Haya Im Shamo'a provides for teaching and Va'Yomer describes performance. But does Shema really only speak about learning and not also of teaching and doing? Is it not written therein, 'And you shall diligently teach, and you shall bind the Tephilin and you shall write mezuzot? Also, does V'Haya Im Shamo'a speak only of teaching and not also of performance? Is it not written therein, 'and you shall bind your Tephilin and you shall write Mezuzot? — Rather this is what he means to say: It is right that 'Shema' should precede 'V'Haya Im Shamo'a', because Shema mentions learning, teaching, and doing; and that 'V'Haya Im Shamo'a' should precede 'Va'Yomer', because V'Haya Im Shamo'a mentions both teaching and doing, whereas Va'Yomer mentions doing only. But is not the reason given by R. Joshua b. Korhah sufficient? — R. Simeon bar Yochai gave an additional reason. One reason- that he should first accept upon himself the yoke of the kingdom of heaven and then accept the yoke of the commandments. A further reason- that Shema has these other features.

תלמוד ירושלמי מסכת ברכות דף ט' עמ' א' - Why do we read these two section of the Torah (Shema and V'Haya Im Shamo'a) each day? Rav Levi and Rav Simon each provided an answer. Rav Simon said because each section contains language suggesting that each should be said upon arising and upon going to sleep. Rabbi Levi said: because you can find references to the Ten Commandments among the words of each section.

תשובות הגאונים – הרכבי סימן רנח' - You asked: Rav Chiya son of Abba said in the name of Rav Yochanon that the men of the Great Assembly compiled the prayers and Brachot; before their era, during the period of the First Temple how did they conduct themselves and what was recited? This is what we heard: Tefila consisted of only the first three Brachot of Shmona Esrei, Avot, Gvurot and Kidushat Hashem. Then they recited Avodah (Ritzai) and Birchah Kohanim in the end. After making the Bracha Al Ha'Mo'Orot, they would read the Ten Commandments; Shema and V'Haya Im Shamo'a and they would read

the verse from Va'Yomer that concerned the Exodus from Egypt and then they would recite the Bracha of Geula and Emes V'Yatziv. The other Brachot were composed during the time of the Second Temple by the prophets and the men of the Great Assembly. That was the custom during the Second Temple as we learned: The Chief Cohen said: Make one blessing. . .

מסכת ברכות דף יב' עמ' ב' -Why did they institute the practice to recite the section of the Torah which deals with Tzitzit? Rabbi Yehudah the son of Chaviva said: because that section of the Torah deals with five issues: the Mitzvah of Tzitzit; the Exodus from Egypt; the yoke of Mitzvot; the need to beware of heretical opinions and sinful thoughts. Your answer is understandable in regard to the first three issues because the text specifically refers to each issue: the yoke of the Mitzvot as the verse says: And you shall see them and you shall remember all of G-d's commandments; Tzitzit as the verse says: And you shall make Tzitzit; the Exodus from Egypt as the verse says: That I took you out of Egypt; but as to the issues of the need to beware of heretical opinions and sinful thoughts, where are those issues found in the section of the Torah which deals with tzitzit? As we learned: "do not follow your heart" that is a reference to being wary of heretical opinions as another verse states: the fool says in his heart: there is no G-d. The words: "following after your eyes" is a reference to sinful thoughts as it is written: Shimshon said to his father take her for me because she is pleasant in my eyes. The words: "after which you go astray" is the desire to worship idolatry as another verse states: And they went astray following the Baalim.

ספר שבולי הלקט סדר פסח סימן ריח' -Rabbi Ephraim Kalai explains that part of the Haggadah which relates how Ben Zoma established that there was an obligation to remember the Exodus from Egypt at night: I was not able to convince the majority of Rabbis to accept my opinion as it is similarly written in other parts of the gemara that a Rabbi was able to convince the rabbis through his proofs. The prior practice was that they would skip that part of Va'Yomer that dealt with the Mitzvah of Tzitzit during the Maariv service because the Mitzvah of Tzitzit was required only during the daytime as the verse says: And you shall see them. This language was meant to exclude sleeping garments. And so they would recite the words: Da'Ber El Bnei Yisroel V'Amarta Aleihem Ani Hashem Elokeichem . . . Emes.

IS THE מצוה OF קריאת שמע OR A מצוה מדאורייתא A קריאת שמע?

The question as to whether the מצוה of קריאת שמע is a מצוה מדאורייתא or a מצוה

גמרא: may seem surprising but it needs to be asked in light of the following:

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף כא' ע"א – אמר רב יהודה: ספק קרא קריאת שמע, ספק לא קרא, אינו חוזר וקורא; ספק אמר אמת ויציב, ספק לא אמר, חוזר ואומר אמת ויציב. מאי טעמא, קריאת שמע דרבנן, אמת ויציב דאורייתא. מתיב רב יוסף: (דברים ו') ובשכבך ובקומך? אמר ליה אביי: ההוא בדברי תורה כתיב. תנן: בעל קרי מהרהר בלבו ואינו מברך לא לפניו ולא לאחריה, ועל המזון – מברך לאחריו ואינו מברך לפניו. ואי סלקא דעתך אמת ויציב דאורייתא, לברוך לאחריה? מאי טעמא מברך? אי משום יציאת מצרים, הא אדכר ליה בקריאת שמע. ונימא הא ולא לבעי הא! קריאת שמע עדיפא, דאית בה תרתין. ורבי אלעזר אמר: ספק קרא קריאת שמע ספק לא קרא – חוזר וקורא קריאת שמע, ספק התפלל ספק לא התפלל – אינו חוזר ומתפלל. ורבי יוחנן אמר: ולואי שיתפלל אדם כל היום כולו.

The גמרא reaches several conclusions from this רא"ש:

רא"ש מסכת ברכות פר' ג' סימן יד' – טו' – אמר רב יהודה אמר שמואל: ספק קרא ק"ש ספק לא קרא, אינו חוזר וקורא; ספק אמר אמת ויציב, ספק לא אמר, חוזר ואומר. מאי טעמא? קסבר אמת ויציב דאורייתא; ק"ש דרבנן. מכאן פסק בשאלות דרב אחאי דכל ברכות דרבנן אי מספקא ליה אי אמרן אי לא אמרן, אין צריך לחזור ולאומרן. ור' אלעזר אמר ספק קרא ק"ש, ספק לא קרא, חוזר וקורא; ספק התפלל, ספק לא התפלל, אינו חוזר ומתפלל. רבי יוחנן אמר הלואי שיתפלל אדם כל היום כולו. ולית הלכתא כשמואל דאמר קריאת שמע דרבנן, דקיימא לן ק"ש דאורייתא.

On what basis did רב יהודה believe that reciting אמת ויציב is a דאורייתא requirement?

תוספות gives us a clue:

מסכת ברכות דף כא' ע"א – ספק לא אמר אמת ויציב חוזר – ותימה הא על כרחך צריך לומר שהוא מסופק גם מק"ש. שאם היה ברור לו מק"ש וספק מאמת ויציב לא יהיה מן התורה כיון שהזכיר יציאת מצרים בק"ש. ואם כן הואיל ומסופק משניהם יחזור לק"ש דאית בה תרתין מלכות שמים ויציאת מצרים, דהכי עדיף מלומר אמת ויציב דליכא אלא חדא כדאמר בסמוך גבי מתני'.

According to רב יהודה reciting אמת ויציב is a דאורייתא requirement because by reciting it one fulfills his obligation to remember יציאת מצרים each day. תוספות notes that the אמת and קריאת שמע only makes sense if the person was not sure if he recited both אמת ויציב because if he only forgot אמת ויציב and did not forget to recite שמע, he

would not have to repeat **אמת ויציב** because he already fulfilled his obligation to remember **יצאת מצרים** when he recited the third **פרשה** of **שמע** **קריאת שמע**. When he recites **שמע** he then fulfills his obligation to be **מקבל עול מלכות שמים** and to remember **יצאת מצרים**. **תוספות** can be challenged: if we recite both **ויאמר** and **אמת ויציב** to fulfill the obligation of remembering **יצאת מצרים**, then why recite both?

How are we to understand the position of **אביי** who defends **רב יהודה** by saying that the words **ובשכבך ובקומך** do not necessarily provide the basis to hold that reciting **קריאת שמע** is **מצוה מדאורייתא**? The **טורי אבן** explains **אביי**'s position:

מסכת מגילה דף כא' עמ' א'-וכבר הוכחתי בתשו' (סי' א') בראיות ברורות דהכי פירושו: דלמאן דאמר ק"ש דרבנן, היינו שאין צריך לקרות מן התורה לפרשה זו של שמע דוקא אלא בקורא איזה דברי תורה בשעת שכיבה וקימה סגי. ורבנן תקנו ויחדו דווקא לפרשה זו של שמע מפני קבלת עול מלכות שמים.

This comment by the **טורי אבן** reveals that another aspect of the **מצוה** of **קריאת שמע** is **לימוד תורה**. The same theme is found in the following **מדרש**:

דברים רבה פרשת ואתחנן ד"ה שמע ישראל-דברים ו', ד'. מהו שיקרא אדם את שמע ולא ישמיע את קולו? כך שנו רבותינו: הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו לא יצא. רבנין אמרי יצא ידי חובתו, ור' יוסי אמר לא יצא ידי חובתו. אר"ל צריך אדם להיות זהיר בק"ש שהיא שקולה כנגד כל הקרבנות; מה הקרבנות נוהגין בין בשחר ובין הערבים אף ק"ש נוהג בשחר ובערב, שנא' **ובשכבך ובקומך** (דברים ו', ז'). ולמה נתן הקב"ה ק"ש לישראל? שיהו עוסקין בה שנא' לא ימוש ספר התורה הזה מפיד והגית בו יומם ולילה (יהושע א', ח').

The **טורי אבן** provides a basis to revisit an issue- was there a long standing practice to recite both the **עשרת הדברות** and **קריאת שמע** in the morning? If reciting **שמע** is necessary to fulfill the obligation to learn in the morning and the evening and also the obligation to accept **קבלת עול מלכות שמים**, then why could not the same obligations be fulfilled by reciting only the **עשרת הדברות**?

The fact that **לימוד תורה** is an element of **קריאת שמע** has practical implications as seen from the following comments of the **אבודרהם**:

מצות קריאת שמע ד"ה ורש"י פי'-והכי תניא בברכות ירושלמי (פ"א ה"א) הקורא את שמע קודם לכן' לא יצא. אם כן למה קורין אותה בבית הכנסת? לא להוציא אחרים ידי חובתן אלא כדי לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה.

We may recite **שמע** and within it **קריאת שמע** even though the time to recite **שמע** had not yet arrived because we want to recite **עשרת הדברות** after reciting **שמע**.

1. Before nightfall.

TRANSLATION OF SOURCES

א' עמ' כא' דף ברכות דף כ"א - Rabbi Judah said: If a man is in doubt whether he has recited the Shema, he need not recite it again. If he is in doubt whether he has said Emes V'Yatziv, or not, he should say it again. What is the reason? The recital of the Shema is ordained only by the Rabbis, the saying of Emes V'Yatziv is a Scriptural ordinance. Rabbi Joseph raised an objection to this from the verse: And when you lay down, and when you arise. Said Abaye to him: That requirement can be fulfilled by reading any portion of Torah.

We learned: A BA'AL KERI SAYS MENTALLY, AND SAYS NO BLESSING EITHER BEFORE OR AFTER. AT MEALS HE SAYS THE GRACE AFTER BUT NOT THE GRACE BEFORE. Now if you assume that Emes V'Yatziv is a Scriptural regulation, let him say Emes V'Yatziv after the Shema? Why should he say the blessing after? If it is in order to mention the exodus from Egypt, that is already mentioned in the Shema! But then let him say the former, and he need not say the latter? The recital of Shema is preferable, because it has two points, the exodus from Egypt and the acceptance of G-d's hegemony over us. Rabbi Eleazar says: If one is in doubt whether he has recited the Shema or not, he says the Shema again. If he is in doubt whether he has said the Shemoneh Esrei or not, he does not say it again. Rabbi Johanan, however, said: He should repeat the Shemoneh Esrei; Would it not be wonderful that a man go on praying the whole day!

טו' יד' - טו' רא"ש מסכת ברכות פר' ג' סימן יד' - טו' - Rabbi Judah said in the name of Shmuel: If a man is in doubt whether he has recited the Shema, he need not recite it again. If he is in doubt whether he has said Emes V'Yatziv, or not, he should say it again. What is the reason? He holds that Emes V'Yatziv is a Biblical obligation while Kriyat Shema was a Rabbinical ordination. We find in the Responsa of Rav Achai that on the basis of this Gemara, he ruled concerning any Bracha that was ordained by our Rabbis that if one is unsure that he recited the Bracha, he need not repeat the Bracha. Rabbi Eleazar says: If one is in doubt whether he has recited the Shema or not, he says the Shema again. If he is in doubt whether he has said the Shemoneh Esrei or not, he does not say it again. Rabbi Johanan, however, said: Would that a man go on praying the whole day! The Halacha does not follow Shmuel who holds that reciting Kriyat Shema was a Rabbinical ordination; rather we conclude that reciting Kriyat Shema is a Biblical obligation.

א' עמ' כא' דף ברכות דף כ"א - One is forced to conclude that the case discussed by Rabbi Eliezer involved someone who was unsure not only whether he had recited Emes V'Yatziv but he was also unsure as to whether he had recited Kriyat Shema. If he was sure that he had recited Kriyat Shema but was unsure as to whether he had recited Emes V'Yatziv, he does not have to return to recite Emes V'Yatziv

because he already fulfilled the Biblical requirement to remember the Exodus from Egypt when he recited Kriyat Shema. If he is indeed unsure whether he recited both Kriyat Shema and Emes V'Yatziv, he should return and recite only Kriyat Shema in which he relates both acceptance of G-d's kingdom and the Exodus from Egypt. This is preferable to reciting Emes V'Yatziv in which he only relates only one subject, the Exodus from Egypt.

טורי אבן מסכת מגילה דף כא' עמ' א' -I have already noted in a Tshuva with clear proofs that this is what it means: the party who holds that reciting Kriyat Shema is a Rabbinical declaration bases his holding on the fact that it is a Biblical requirement that one read a portion of Torah upon arising and upon going to sleep but it is not a Biblical requirement that the portion be Kriyat Shema. It was a Rabbinical decree to read the sections of Kriyat Shema because it contains within it the responsibility to accept the yoke of G-d's kingdom.

דברים רבה פרשת ואתחנן ד"ה שמע ישראל -What is the ruling concerning a person who recites the opening verse of Kriyat Shema and does not do so in a loud voice? This is what the Rabbis taught: One who recites the opening verse of Kriyat Shema and does not do so in a loud voice does not fulfill his obligation. Ravinan holds: he fulfills his obligation. Rav Yossi says: he does not fulfill his obligation. Rabbi Levi says: a person must be careful while reciting Kriyat Shema because it is equal to bringing the daily sacrifices; just as there was an obligation to bring a sacrifice in the morning and in the evening so too there is a requirement to recite Kriyat Shema in the morning and in the evening as it is written: (Devarim 6, 7) when you go to sleep and when you arise. Why did G-d present the words of Kriyat Shema to Israel? So that the Jews will study it as it is written: This Sefer Torah shall not leave your mouth and you shall study it day and night.

מצות קריאת שמע ד"ה ורש"י פי' -This is what we learned in the Jerusalem Talmud: Someone who recites Kriyat Shema before nightfall does not fulfill his obligation. So why do we recite Kriyat Shema in Maariv even when we recite Maariv before nightfall? Not so that those who cannot read Kriyat Shema can fulfill their obligation by hearing it read by another but because we do not want to recite Shmona Esrei unless we precede it by studying words of Torah.

ובשכבך ובקומך

Anyone who wishes to gain a deeper understanding of the תפילות that are included in the מסכת תענית and מסכת מגילה, מסכת ברכות should take the time to study קריאת שמע. Our study of קריאת שמע affords us the opportunity to highlight some of the material that is available in those מסכתות. The following represent two examples:

On the issue as to whether we stand or sit while reciting קריאת שמע-

ברכות דף י', עמ' ב'-משנה. בית שמאי אומרים: בערב, כל אדם יטה ויקרא; ובבקר יעמוד, שנאמר: ובשכבך ובקומך. ובית הלל אומרים: כל אדם קורא כדרכו, שנאמר: ובלכתך בדרך. אם כן, למה נאמר: (דברים ו') ובשכבך ובקומך? בשעה שבני אדם שוכבים ובשעה שבני אדם עומדים. אמר רבי טרפון: אני הייתי בא בדרך והטתי לקרות כדברי בית שמאי, וסכנתי בעצמי מפני הלסטים. אמרו לו: כדי היית לחוב בעצמך, שעברת על דברי בית הלל. ברכות דף יא' עמ. א'-גמרא. בשלמא בית הלל קא מפרשי טעמייהו וטעמא דבית שמאי, אלא בית שמאי, מאי טעמא לא אמרי כבית הלל? אמרי לך בית שמאי: אם כן, נימא קרא בבקר ובערב; מאי בשכבך ובקומך, בשעת שכיבה, שכיבה ממש; ובשעת קימה, קימה ממש. ובית שמאי, האי ובלכתך בדרך, מאי עביד להו? ההוא מבעי להו לכדתניא: בשבתך בביתך, פרט לעוסק במצוה; ובלכתך בדרך, פרט לחתן; מכאן אמרו: הכונס את הבתולה, פטור, ואת האלמנה, חייב.

On the issue as to why we first recite קריאת שמע and then recite עשרה שמונה-

ברכות דף ד' עמוד ב'-אמר מר: קורא קריאת שמע ומתפלל. מסייע ליה לרבי יוחנן, דאמר רבי יוחנן: איזהו בן העולם הבא? זה הסומך גאולה לתפלה של ערבית. רבי יהושע בן לוי אומר: תפלות באמצע תקנום. במאי קא מפלגי? אי בעית אימא קרא, אי בעית אימא סברא. אי בעית אימא סברא, דרבי יוחנן סבר: גאולה מאורתא נמי הוי, אלא גאולה מעלייתא לא הויא אלא עד צפרא. ורבי יהושע בן לוי סבר: כיון דלא הויא אלא מצפרא, לא הויא גאולה מעלייתא. ואיבעית אימא קרא ושניהם מקרא אחד דרשו, דכתיב: (דברים ו') בשכבך ובקומך; רבי יוחנן סבר: מקיש שכיבה לקימה, מה קימה קריאת שמע ואחר כך תפלה, אף שכיבה נמי קריאת שמע ואחר כך תפלה; רבי יהושע בן לוי סבר: מקיש שכיבה לקימה, מה קימה קריאת שמע סמוך למטתו, אף שכיבה נמי קריאת שמע סמוך למטתו.

On the surface, these two סוגיות appear to only share the fact that both involve an analysis of the words בשכבך ובקומך. However, the סוגיות share a deeper relationship. Both סוגיות describe sets of practices. In the first סוגיא, when רבי טרפון says: אני הייתי בא

בדרך והטתי לקרות כדברי בית שמאי, he is attesting to the fact that he was among those whose practice it was to stand for קריאת שמע when it was recited in the morning. The discussion in the גמרא was an attempt by חז"ל to rein in the diverse practices and to develop a uniform practice. That disagreements in the גמרא may represent diverse practices can be seen more clearly in the second סוגיא. When רבי יהושע בן לוי said: תפלת, he was attesting to the fact that it was his custom that in תפלת, מעריב, he would recite שמונה עשרה first and then recite קריאת שמע. We now know from research being performed by such scholars as Professor Ezra Fleischer of Hebrew University, that it was the מנהג ארץ ישראל until the time of the גאונים that for תפלת, מעריב they would recite שמונה עשרה before קריאת שמע.

By using this form of analysis we can support Professor Fleischer's conclusion from halachic sources. There still exists a dispute as to whether there is a need to perform תפלת מעריב in סמיכת גאולה לתפלה. If everyone agreed that there is a need to perform תפלת מעריב, there would have been no basis upon which to recite שמונה עשרה after קריאת שמע. The fact that such a dispute exists confirms that the practice of reciting שמונה עשרה before קריאת שמע during תפלת מעריב was followed by some groups. Moreover, whenever we recite תפלת מעריב before the time to recite קריאת שמע at night, we are essentially following the practice of רבי יהושע בן לוי. We are first fulfilling our מצוה of תפלה and then fulfilling our מצוה of קריאת שמע.

We need to be cognizant of the fact that a מחלוקת concerning practices involving the תפילות is different from other disputes that we study in the גמרא. That will become much clearer during our study of שמונה עשרה. It may help our study of תפלה to note how scholars view the development of the תפילות. On page 7 of his book, *Prayer in the Talmud*, Professor Joseph Heinemann states in his introduction as follows:

Among Jewish legal authors of the Middle Ages and among certain modern writers as well, a dogmatic approach is often encountered to the problem of the relationship between the legal norms of prayer, as they are set forth in the Talmudic sources, and the actual texts of the prayers themselves. These writers can only see the prayers as they are mirrored in the legal norms of the Halacha, and either close their eyes to instances which deviate from the norms or try somehow to harmonize the two. It seems to us more correct to assume the opposite: that at first many different forms of the same basic prayer grew up in a somewhat haphazard fashion and that only afterwards, gradually in the course of time, did the Rabbis impose their legal norms on this vast body of material.

TRANSLATION OF SOURCES

ב' עמ' ב' - Mishnah. Beth Shammai say: in the evening, every man should recline when he recites the Shema, and in the morning he should stand, as the verse says: and when you lie down and when you rise. Beth Hillel, however, say that every man should recite in his own way, as the verse says: and when you walk along the road. What is meant by the words: when you lie down and when you rise? This means, at the time when people lie down and at the time when people rise. Rabbi Tarfon said: I was once walking by the way and I reclined to recite the Shema in the manner prescribed by Beth Shammai, and I incurred danger from robbers. They said to him: you deserved to come to harm, because you acted against the opinion of Beth Hillel. Gemara: Beth Hillel cause no difficulty; they explain their own reason and the reason why they reject the opinion of Beth Shammai. But why do not Beth Shammai accept the view of Beth Hillel? Beth Shammai can reply: If Beth Hillel are correct then the text should have been written: in the morning and in the evening. Why does the text say: when you lie down and when you rise? To show that in the time of lying down there must be actual lying down, and in the time of rising up there must be actual rising up. And how do Beth Shammai explain the words: and when you walk along the road? They need it for the following, as has been taught: as to the verse: when you sit in your house: this excludes a bridegroom. 'And when you walk along the road': this excludes one who is occupied with the performance of a religious duty. Hence they set down the rule that one who marries a virgin is free from the obligation to say the Shema in the evening while one who marries a widow is bound.

ב' עמוד ב' - The Master said: Let him recite Shema and then say the Tefillah (Shmona Esrei). This accords with the view of Rabbi Yohanan. For Rabbi Yochanan says: Who inherits the world to come? The one who follows the Ge'ullah immediately with the evening Tefillah. R. Joshua b. Levi says: Shmonah Esrei should were meant to be recited in the middle of the prayer. What is the basis of their disagreement? If you like, I can say it is the interpretation of a verse, and if you like, I can say that they reason differently. Rabbi Johanan argues: Though the complete deliverance from Egypt took place in the morning time only, there was also some kind of deliverance in the evening; whereas Rabibi Joshua son of Levi argues that since the real deliverance happened in the morning that of the evening was no proper deliverance. 'Or if you like, I can say it is based on the interpretation of a verse'. And both interpret one and the same verse, i.e., when you lie down and when you rise up. Rabbi Johanan argues: There is here an analogy between lying down and rising. Just as at the time of rising, recital of Shema precedes Tefillah, so also at the time of lying down, recital of Shema precedes Tefillah. Rabbi Joshua son of Levi argues differently: There is here an analogy between lying down and rising. Just as at the time of rising, the recital of Shema' is next to rising from bed, so also at the time of lying down, recital of Shema' must be next to getting into bed.

SUPPLEMENT

Professor Moshe Tzvi Segal published an annotated version of the complete works of Ben Sira. Ben Sira is described as a well educated scribe who lived before the time of the Chanukah story (approximately 250 BCE). What Ben Sira recorded were poems that were laid out in a form similar to the form of the Tehillim. It is Professor Segal's opinion that the poem that is presented here was regularly recited in the Second **בית המקדש** during Ben Sira's life. What makes this poem interesting to us is that in the poem we find several lines that contain words that are now part of some of the **ברכות** that are found in our **תפילות**. That this particular poem was recited during the period of the second **בית המקדש** supports the contention of Professor Joseph Heinemann that the **תפילות** were not composed at one time but rather evolved out of prior practices.

בן סירה נא'

הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו
הודו לקל התשבחות כי לעולם חסדו
הודו לשומר ישראל כי לעולם חסדו
הודו ליוצר הכל כי לעולם חסדו
הודו לגואל ישראל כי לעולם חסדו
הודו למקבץ נדחי ישראל כי לעולם חסדו
הודו לבונה עירו ומקדשו כי לעולם חסדו
הודו למצמיח קרן לבית דוד כי לעולם חסדו
הודו לבוחר בבני צדוק¹ לכהן כי לעולם חסדו
הודו למגן אברהם כי לעולם חסדו
הודו לצור יצחק כי לעולם חסדו
הודו לאביר יעקב כי לעולם חסדו
הודו לבוחר בציון כי לעולם חסדו
הודו למלך מלכי מלכים כי לעולם חסדו
וירם קרן לעמו לבני ישראל עם קרובו הללו-יה

1. This line is used to date when Ben Sira lived. The family of צדוק was the family from which the כהן גדול was chosen until the Chanukah story. After that time the כהן גדול was chosen from the family of the חשמונאים.

THE גמרא AS A HISTORICAL AND SOCIOLOGICAL RECORD

Before completing out study of קריאת שמע let us review a סוגיא which contains some evidence that the סדר התפילות evolved while also providing us with a glimpse at Jewish life during the period of the גמרא.

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף טז' – עמ' א' – משנה. האומנין קורין בראש האילן ובראש הנדבך, מה שאינן רשאים לעשות כן בתפלה¹. . . גמרא. תנו רבנן: האומנין קורין בראש האילן ובראש הנדבך, ומתפללין בראש הזית ובראש התאנה², ושאר כל האילנות יורדים למטה ומתפללין. ובעל הבית בין כך ובין כך יורד למטה ומתפלל, לפי שאין דעתו מיושבת עליו. רמי ליה רב מרי ברה דבת שמואל לרבא, תנן: האומנין קורין בראש האילן ובראש הנדבך, אלמא: לא בעי כונה; ורמינהי: הקורא את שמע צריך שיכוין את לבו, שנאמר: שמע ישראל, ולהלן הוא אומר: (דברים כ"ז) הסכת ושמע ישראל; מה להלן בהסכת אף כאן בהסכת! אשתיק. אמר ליה: מידי שמיע לך בהא? אמר ליה: הכי אמר רב ששת: והוא שבטלין ממלאכתן וקורין. והתניא, בית הלל אומרים: עוסקים במלאכתן וקורין! לא קשיא: הא בפרק ראשון, הא בפרק שני. תנו רבנן: הפועלים שהיו עושין מלאכה אצל בעל הבית קורין קריאת שמע ומברכין לפניו ולאחריה, ואוכלין פתן ומברכין לפניו ולאחריה; ומתפללין תפלה של שמונה עשרה אבל אין יורדין לפני התיבה³ ואין נושאים כפיהם. והתניא: מעין שמונה עשרה! – אמר רב ששת, לא קשיא: הא – רבן גמליאל, הא רבי יהושע⁴. – אי רבי יהושע, מאי איריא פועלים, אפילו כל אדם נמי! – אלא, אידי ואידי רבן גמליאל, ולא קשיא: כאן – בעושין בשכר⁵, כאן – בעושין בסעודתן⁶. והתניא: הפועלים שהיו עושין מלאכה אצל בעל הבית קורין קריאת שמע ומתפללין, ואוכלין פתן ואין מברכים לפניו, אבל מברכין לאחריה שתיים; כיצד? ברכה ראשונה כתקונה; שניה, פותח בברכת הארץ וכולל בונה ירושלים בברכת הארץ; במה דברים אמורים בעושין בשכר,

1. רש"י-האומנין – שהם עוסקים במלאכתן בראש האילן או בראש הנדבך והגיע זמן קריאת שמע קורין לשם מיד.
2. רש"י-מה שאינן רשאים לעשות כן בתפלה – דצלותא רחמי היא ובעי כוונה הלכך אין מתפללין בראש האילן ובראש הנדבך, דמסתפי דילמא נפלי, דאין יכולין לעמוד שם אלא על ידי הדחק ומחמת בעתותא לא מצי מכווני.
3. רש"י-ומתפללין בראש הזית ובראש התאנה – בזמן שעוסקין בהן, מפני שענפיהם מרובים ויכולין לעמוד שם שלא בדוחק, ואין שם פחד ליפול לפיכך מתפללין בראשם, אבל בשאר אילנות – אין מתפללין.
4. רש"י-אבל אין יורדין לפני התיבה – אינן רשאים ליבטל ממלאכתן ולירד לפני התיבה לעשות שליח צבור, שיש שם בטול מלאכה יותר מדאי.
5. רש"י-הא רבן גמליאל הא רבי יהושע – דתנן בפרק תפלת השחר (דף כ"ה, ב'): רבן גמליאל אומר בכל יום ויום מתפלל אדם שמונה עשרה ברכות, רבי יהושע אומר מעין שמונה עשרה.
6. רש"י-עושין בשכר – שנוטלין שכר פעולתן לבד סעודתן – צריכין למהר המלאכה ומתפללין מעין שמונה עשרה.
7. רש"י-אבל עושין בסעודתן – בשביל האכילה לבדה – מתפללין שמונה עשרה.

אבל עושין בסעודתן או שהיה בעל הבית מיסב עמהן, מברכין כתיקונה.

Let us enumerate what we learn from this סוגיא:

1. When it comes to **קריאת שמע** which is a **מצוה מדאורייתא** and involves the obligation of **קבלת עול מלכות שמים**, it can be performed among the branches and leaves of a tree even though it is a workplace. It appears as if the **רבנו של עולם** is willing to waive His **כבוד** so as not to interfere with Man's need to work. However when it comes to **שמונה עשרה** which benefits Man and is the outlet by which Man makes requests from the **רבנו של עולם**, Man must make his requests in a place where Man will not be distracted and can properly concentrate on his requests.
2. Notice that in the **משנה** which was authored before the **גמרא**, the **משנה** only mentions that the workers recite **קריאת שמע**. No mention is made of **ברכות קריאת שמע** or **סמיכת גאולה לתפלה**. It is only in the **ברייתא** that we learn for the first time that the workers recite the **ברכות קריאת שמע**. It would appear that at the time of this **משנה**, there was still no requirement that a person recite **ברכות** before and after **קריאת שמע** nor was there a requirement to be **סומך גאולה לתפלה**.
3. Notice how **חז"ל** took into consideration the mindset of the workers and the owner of the trees. The workers were required to come down from some types of trees in order to recite **שמונה עשרה** because if they stayed in those trees their concentration would be disrupted because of their fear of falling. The owner of the orchard was required to come down from all types of trees because the mind of an owner is always unsettled while he stands in the trees.
4. Notice how **חז"ל** were concerned that the obligation to recite **שמונה עשרה** not interrupt the workers employment for too long a period. As a result, the workers were not permitted to act as prayer leaders and were required to recite the abbreviated form of **קריאת שמע**.
5. Pay attention to the length of the workday. It began before sunrise. Notice also the two types of workers; one type of worker was paid a wage; the other was paid by being provided his meals. It makes one realize the challenges that Jews faced in the work world for most of their history and prior to the labor reforms of the 1900's.
6. Notice that in order to save time, the workers were not required to make a **ברכה** before they ate (a **רבנן** requirement) and were only required to make two **ברכות** (the second and third **ברכות** were combined) of **ברכת המזון** after eating (a **דאורייתא**).
7. Notice how there was no mention of donning **טלית ותפילין** before reciting **קריאת שמע**.

TRANSLATION OF SOURCES

'א' מִשְׁנָה-MISHNAH. תְּלִמּוֹד בְּבֵלִי מְסַכֵּת בְּרִכּוֹת דֶּף ט"ז – ע"מ' א' on the top of a tree or the top of a scaffolding, a thing they are not allowed to do in the case of the Tefillah⁹.

GEMARA. Our Rabbis taught: Workmen may recite the Shema on the top of a tree or on the top of a scaffolding, and they may say the Tefillah, on the top of an olive tree and the top of a fig tree¹⁰, but from all other trees they must come down to the ground before saying the Tefillah, and the employer must in any case come down before saying the Tefillah, the reason in all cases being that their mind is not clear. Rabbi Mari the son of the daughter of Samuel pointed out to Rab a contradiction. We have learnt, he said: Workmen may recite the Shema on the top of a tree or the top of a scaffolding, which would show that the recital does not require kavanah. Contrast with this: When one recites the Shema', it is incumbent that he should concentrate his attention on it, since it says, 'Hear, O Israel', and in another place it says, Pay attention and hear, O Israel, showing that just as in the latter, 'hearing' must be accompanied by attention, so here it must be accompanied by attention. Rav gave no reply. Then he said to him: Have you heard any statement on this point? He replied: Thus said Rabbi Shesheth: This is the case only if they stop from their work to recite. But it has been taught: Beth Hillel say that they may go on with their work while reciting? There is no contradiction. The former statement refers to the first section of the Shema, the latter to the second section of the Shema.

Our Rabbis taught: Laborers working for an employer recite the Shema' and say blessings before it and after it and eat their food and say blessings before eating and after eating and say the tefillah of eighteen benedictions, but they do not go down before the ark¹¹ nor do they raise their hands to give the priestly benediction. But it has been taught: They say a group of eighteen benedictions? Said Rabbi Shesheth: There is no contradiction: one statement gives the view of Rabbi Gamaliel, the other of Rabbi Joshua¹². But if Rabbi Joshua is the authority, why does it say 'laborers'? The same applies to anyone! In fact, both statements represent the view of Rabbi . Gamaliel, and still

8. Rashi- They work within the tops of trees or on the top of scaffolding. When the time to recite Kriyat Shema arrives they recite Kriyat Shema immediately.

9. Rashi-Shmona Esrei is a request for help which requires concentration. As a result, the workers should not recite Shmona Esrei on the top of trees or scaffolding because they are worried that they may fall because they only remain firmly in the trees with effort. Because of worry they will not concentrate.

10. Rashi-While working in olive or fig trees they may remain within them to recite Shmona Esrei because those trees have many branches and the workers can stand with them with no concern that they may fall. As concerns other types of trees, they may not remain within them while reciting Shmona Esrei.

11. Rashi-The workers are not permitted to waste work time in order to go before the ark and act as prayer leader because the loss of work time is too great.

12. We learned in Brachot Daf 28:2-Rabbi Gamliel says that each day a person recites the complete Shmona Esrei. Rabbi Joshua says: a person recites an abbreviated version of Shmona Esrei.

there is no contradiction: one refers to laborers working for a wage¹³, and the other to those working for their keep¹⁴; and so it has been taught: Laborers working for an employer recite the Shema' and say the tefillah and eat their food without saying a blessing before it, but they say two blessings after it, namely, he says the first blessing right through and the second blessing he begins with the blessing for the land, including 'who builds Jerusalem' in the blessing for the land. When does this hold good? For those who work for a wage. But those who work for their keep or who eat in the company of the employer say the grace right through.

13. Rashi-They are paid wages based on the length of time they work in addition to being fed. They must complete their work as quickly as possible and so they only recite the abbreviated version of Shmona Esrei.

14. Rashi-These workers work are paid by being providing only food. As a result, they have time to recite the complete Shmona Esrei

SUPPLEMENT

פיוט לקידוש ראש חודש תמוז מאת רב פינחס הכהן

This is the sixth in a series of 14 פיוטים that רב פינחס הכהן composed to be read after announcing the New Moon. This material is being reproduced from the book written by Professor Shulamit Elizur of Hebrew University on the פיוטים of רב פינחס הכהן.

אָנֶּה וַיִּגֹּן הָרָמוֹז

The tragedy and the sorrow that was hinted at

בְּקָטָב עוֹד אֶל יָמוֹז

May the destruction not reduce us

תָּמוֹז / גִּיהוּ יִבְטֹל בְּבִית הַתָּמוֹז

The brightness of the Tammuz sun was dimmed as a result of sin

דִּיּוֹן תֵּת הַחֹדֶשׁ תָּמוֹז

May happiness return to the month of Tammuz

הַחֹדֶשׁ שֶׁשָּׂף בּוֹ שָׁטָן

The month in which Satan caused the Jews to worship the golden calf

וְלַעֲתִיד עוֹד אֶל יָסָטָן

In the future may Satan no longer influence our conduct

תָּמוֹז / זָעוֹק יִזְעַק יִגְעַר ה' בְּךָ הַשָּׁטָן

May G-d thrust His anger at you, Satan

חוֹם הַחֹדֶשׁ יִקְרוּ בְּמִזְל סַרְטָן

May the heat of this month be cooled down by the crab, the zodiac sign for this month

טָכָם לִילוֹתָיו שְׁמוֹנָה כְּהַעֲרָה

The length of the nights in Tammuz is eight (8) hours

יָמָיו שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה לְיוֹעֲרָה

Its days are sixteen (16) hours long

תָּמוֹז / כִּי תִקּוּפָה שְׁנִיָּה בּוֹ וְעֲרָה

It is set to be the second season

לְקַדְשׁוֹ רְבִיעִי כְּמוֹ יְהוּדָה

It is the fourth month just as Yehuda was the fourth son

מְקוֹדֶשׁ הַחֹדֶשׁ בְּזִמְנוֹ בְּלִי הַפָּךְ

The month is sanctified on time without change

נוקם בו אֲבָנִים שִׁפָּךְ

The one who must be avenged broke the stones in that month

תַּמּוּז / שׁוֹשׁ יִשְׁמִיעַ תְּמוּרַת דָּם שֶׁפָּךְ

He was happy when he spilled blood

עֲטָרָה לְהִלְבִּישׁ בְּאַבְנֵי נֹפֶךְ

He wore it as a crown of colored stones

פִּיד חֲמֵשׁ צָרוֹת בָּא בּוֹ

Five great tragedies took place in this month

צוֹם שִׁבְעָה עָשָׂר בּוֹ

The fast of the 17th day is within it

תַּמּוּז / קְבוּעַ בְּאַמַּת וְשָׁלוֹם לְהִנּוּ

Someday turn these fast days into joyous days

רֹאשׁ אַרְבָּעָה צוֹמוֹת לְהִתְאִיבוֹ

Begin with the fast in this month and change it into a joyous day

שְׁנַיִם וּשְׁלֹשָׁה וְאַרְבָּעָה לְהִתְבִּיעִי

Two, three, four laid claim

שִׁבְעָה וּשְׁמוֹנָה וְאַחַד בְּתַבְעִי

Seven, eight, one will save me

תַּמּוּז תְּשׁוּעַת אַרְבָּעָה כּוֹסוֹת לְרַבְעִי

Tammuz will bring the redemption similar to what is remembered by the 4 Cups of Wine

תִּתְחַדֵּשׁ רוּחַ קוֹדֶשׁ בְּבִנְיָהּ בְּכָר בְּרַבִּיעִי

Prophecy will return like it was when Yichezkeil heard prophecy in the fourth month

כַּכְתּוּב וַיְהִי בִשְׁלוֹשִׁים שָׁנָה בְּרַבִּיעִי בַּחֲמִשָּׁה לַחֹדֶשׁ וָאֲנִי בְּתוֹךְ הַגּוּלָּה עַל נַהֵר כְּבַר נִפְתָּחוּ
הַשָּׁמַיִם וַאֲרָאָה מֵרָאוֹת אֱלֹהִים (יחזקאל א', א')

As it is written: And it was in the 30th year, in the fourth month on the 5th day and I was in the exile near the River Kvar, when the skies opened and I saw a vision of G-d

וַנֹּאמֶר כֹּה אָמַר ה' צַב-אוֹת צוֹם הָרַבִּיעִי וְצוֹם הַחֲמִישִׁי וְצוֹם הַשְּׁבִיעִי וְצוֹם הָעֲשִׂירִי יִהְיֶה לְבֵית
יְהוּדָה לְשִׂשׁוֹן וּלְשִׂמְחָה וּלְמוֹעֲדִים טוֹבִים וְהָאֵמֶת וְהַשְּׁלוֹם אָהָבוּ (זכריה ח', יט')

It is written: So says G-d: the fast of the fourth month, the fast of the fifth month, the fast of the 7th month and the fast of the tenth month will become for the House of Yehudah days of happiness and joy and happy festivals and as long as you seek truth and peace

וַנֹּאמֶר כִּי כַּאֲשֶׁר הַשָּׁמַיִם הַחֲדָשִׁים וְהָאָרֶץ הַחֲדָשָׁה אֲשֶׁר אֲנִי עוֹשֶׂה עִמָּדִים לִפְנֵי נְאוֹם ה' בֵּן
יַעֲמַד זִרְעֲכֶם וּשְׂמִכֶם (ישעיהו סו', כב')

It is written: As the new sky and the new land stand before Me, says G-d, so will your name and children stand

ה' אלקיכם אמת

The third פרשה of קריאת שמע, ויאמר, ends in an usual manner; by our adding the word שליח to the last word of the last פסוק in the פרשה. We previously learned that the שליח repeats the last two words together with the word: אמת so that we recite 248 words within the פרשיות of שמע קריאת שמע.

שולחן ערוך אורח חיים סימן סא' סעיף ג'—בקריאת שמע יש רמ"ה תיבות וכדי להשלים רמ"ח כנגד איבריו של אדם מסיים שליח צבור ה' אלקיכם אמת, וחוזר ואומר בקול רם ה' אלקיכם אמת. הנה: ובוזה כל אדם יוצא הואיל ושומעין מפיו של ש"צ ג' תיבות אלו (ב"י בשם א"ח). ואם היחיד רוצה ג"כ לאמרם עם השליח צבור, אין איסור בדבר (דברי עצמו).

The requirement to add the word אמת to the end of the last פסוק in the פרשה of ויאמר is already found in the גמרא. However the גמרא does not identify that requirement as being tied to the number of words in the three פרשיות of שמע קריאת שמע.

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף יד' עמ' א'—אמר רבי אבהו אמר רבי יוחנן: הלכה כרבי יהודה דאמר, בין אלקיכם לאמת ויציב לא יפסיק. אמר רבי אבהו אמר רבי יוחנן: מאי מעמיה דרבי יהודה – דכתיב: (ירמיהו י') וה' אלקים אמת.

To better understand the גמרא, let us read the whole פסוק in י' י' ירמיהו:

וה' אלקים אמת הוא אלקים חיים ומלך עולם מקצפו תרעש הארץ ולא יכלו גוים זעמו.

After quoting the words וה' אלקים אמת from י' י' ירמיהו, the גמרא moves on without connecting the words from י' י' ירמיהו to the words at the end of the פרשה of ויאמר.

This leaves us to speculate about an obvious problem: The words at the end of the פרשה of ויאמר are: וה' אלקיכם. Those words do not match the words in י' י' ירמיהו.

There are two differences: in י' י' ירמיהו the letter וו (vov) precedes the word וה' and the word: אלקים is used and not the word: אלקיכם. Given the differences, why did חז"ל conclude that the פסוק at the end of the third פרשה of שמע קריאת שמע must end in the same manner as the words in י' י' ירמיהו?

The commentators are silent about this question. Perhaps we can answer the question after studying ספר ירמיהו פרק י'.

ספר ירמיה פרק י' א' שִׁמְעוּ אֶת־הַדְּבָר אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' עֲלֵיכֶם בֵּית יִשְׂרָאֵל: ב' כֹּה אָמַר ה' אֱלֹהֵי דָוִד הַגּוֹיִם אֲלֵ־תִלְמְדוּ וּמֵאֲתוֹת הַשָּׁמַיִם אֲלֵ־תִתְּחוּ בִּי־יִתְּחוּ הַגּוֹיִם מִחֶמְדָּה: ג' כִּי־חֲקוֹת הָעַמִּים הֶבֱל הוּא כִּי־עֵץ מֵיעַר כָּרְתוּ מַעֲשֵׂה יְדֵי־חָרָשׁ בַּמַּעֲצָד: ד' בְּכֶסֶף וּבְזָהָב יִפְּחוּ בַּמִּסְמְרוֹת וּבַמִּקְבוֹת יַחְזִקוּם וְלֹא

יפיק: ה' כְּתֹמֵר מִקֶּשֶׁה הַמָּה וְלֹא יִדְבְּרוּ נְשׂוּאָה וְנִשְׂוֹאָה כִּי לֹא יִצְעָדוּ אֶל־תִּירָאוֹ מֵהֶם כִּי־לֹא יִרְעוּ
וְגַם־הֵיטִיב אֵין אוֹתָם: ו' מֵאֵין כְּמוֹד ה' גָּדוֹל אֶתָּה וְגָדוֹל שְׁמֹךְ בְּגִבּוֹרָה: ז' מִי לֹא יִרְאֶךָ מִלֶּךְ הַגּוֹיִם כִּי
לֶךְ יֵאָתֶה כִּי בְּכָל־חֲכָמֵי הַגּוֹיִם וּבְכָל־מַלְכוּתָם מֵאֵין כְּמוֹד: ח' וּבְאַחַת יִבְעֵרוּ וְיִכְסְלוּ מוֹסֵר הַבָּלִים עֵץ
הוּא: ט' כֶּסֶף מִרְקַע מִתְרַשֵּׁשׁ יוֹבֵא וְזָהָב מֵאוֹפֹז מַעֲשֶׂה תְרֹשׁ וְיָדֵי צוֹרֵף תִּכְלֹת וְאַרְגָּמָן לְבוֹשֶׁם מַעֲשֶׂה
חֲכָמִים בָּלָם: י' וְה' אֱלֹקִים אֲמַת הוּא אֱלֹקִים חַיִּים וּמִלֶּךְ עוֹלָם מִקְצֵפוֹ תִרְעַשׁ הָאָרֶץ וְלֹא־יִכְלֹוּ גּוֹיִם
וְעָמוֹ: יא' כִּדְנָה תִאמְרוּן לְהוֹם אֶלְהֵיָא דִּי־שְׁמֵיָא וְאַרְקָא לֹא עֲבָדוּ יִאבְדוּ מֵאַרְעָא וּמִן־תַּחֲוֹת שְׁמֵיָא
אֵלָה: יב' עֲשֵׂה אָרֶץ בְּכַחוֹ מִכִּין תִּבְל בְּחֲכָמָתוֹ וּבְתַבּוּנָתוֹ נָטָה שָׁמַיִם: יג' לְקוֹל תִּתּוֹ הַמּוֹן מִיָּם
בְּשָׁמַיִם וַיַּעֲלֶה נְשָׂאִים מִקְצֵה הָאָרֶץ בְּרָקִים לְמִטֶּר עָשָׂה וַיּוֹצֵא רוּחַ מֵאַצְרֵתִי: יד' נִבְעֵר כָּל־אָדָם
מִדַּעַת הַבִּישׁ כָּל־צוֹרֵף מִפֶּסֶל כִּי שֶׁקֶר נִסְכּוֹ וְלֹא־רוּחַ בָּם: טו' הַבֵּל הַמָּה מַעֲשֶׂה תַעֲתָעִים בְּעַת
פְּקֻדָּתָם יִאבְדוּ: טז' לֹא־כִאֲלֵה חֶלֶק יַעֲקֹב כִּי־יוֹצֵר הַבֵּל הוּא וְיִשְׂרָאֵל שֶׁבֶט נִחְלָתוֹ ה' צָבָא־וְת' שְׁמוֹ:
יז' אֶסְפִּי מֵאַרְץ בְּנֵעֲתָךְ יוֹשְׁבֵת בְּמִצְרַיִם: יח' כִּי־כֹה אָמַר ה' הִנְנִי קוֹלֵעַ אֶת־יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ בַּפֶּעַם הַזֹּאת
וְהַצֵּרְתִּי לָהֶם לְמַעַן יִמָּצְאוּ: יט' אוֹי לִי עַל־שִׁבְרִי נִחְלָה מִכְּתִי וְאֲנִי אִמְרֵתִי אֵךְ זֶה חֲלִי וְאֶשְׁאַנּוּ: כ'
אֲחֵלִי שִׁדָּד וְכָל־מִיתָרִי נִתְקוּ בְּנִי יִצְאָנִי וְאִינָם אֵין־נָטָה עוֹד אֲחֵלִי וּמִקִּים יִרְעוּתִי: כא' כִּי נִבְעֵרוּ
הָרַעִים וְאֶת־ה' לֹא דָרְשׁוּ עַל־כֵּן לֹא הִשְׁכִּילוּ וְכָל־מִרְעִיתָם נְפֹוצָה: כב' קוֹל שְׁמוּעָה הִנֵּה בָּאָה וְרַעַשׁ
גָּדוֹל מֵאַרְץ צָפוֹן לְשׁוֹם אֶת־עָרֵי יְהוּדָה שְׁמָמָה מְעוֹן תִּנָּיִם: כג' יִדְעֵתִי ה' כִּי לֹא לְאָדָם דְּרָכּוֹ לֹא־לְאִישׁ
הַלֵּךְ וְהַכִּין אֶת־צִעְדּוֹ: כד' יִסְרְנִי ה' אֶךְ־בְּמִשְׁפָּט אֶל־בְּאַפְךָ פֶּן־תִּמְעַטְנִי: כה' שִׁפְךָ חֲמָתְךָ עַל־הַגּוֹיִם
אֲשֶׁר לֹא־יִדְעוּךָ וְעַל מִשְׁפָּחוֹת אֲשֶׁר בְּשִׁמְךָ לֹא קָרְאוּ כִּי־אֲכִלוּ אֶת־יַעֲקֹב וְאֲכָלְהוּ וְיִכְלְהוּ וְאֶת־נְוָהוּ
הַשְׁמוּ:

Let us ask one more question before suggesting a connection. Why in the last פסוק of the third פרשה of תורה does the קריאת שמע repeat the words: **אני ה' אלקיכם**?

פירושי סידור התפילה לרוקח-קדושה של מוסף-עמוד תקעב-אני ה' אלקיכם- במדרש, אני ה' אלקיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלקים אני ה' אלקיכם; למה התחיל הפסוק אני ה' אלקיכם וסיים אני ה' אלקיכם? אלא אמר הקב"ה אני ה' אלקיכם אשר כבר הוצאתי אתכם מכור הברזל, אני ה' אלקיכם אשר אעלה אתכם מכל הארצות לארץ ישראל בגלות אדום, זהו להיות לכם לאלקים, אני ה' אלקיכם יהיה לעתיד כמו במצרים, זהו כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות, וכתוב כשמע מצרים יחילו כשמע צור.

The second rendition of the words **אני ה' אלקיכם** at the end of קריאת שמע represents a promise by the **אלהים** that just as the **אלהים** took us out of Egypt so too He will redeem us from the present **גלות**. That is also the message in **ספר ירמיהו פר'** **גלות**. After reciting this פסוק and recalling this promise, חז"ל wanted us to respond. The word: **אמת** is our response. We acknowledge that we believe that the **אלהים** will keep His promise and redeem us from the present exile. Notice that this creates a symmetry within קריאת שמע. קריאת שמע opens with a pledge of allegiance, **קבלת עול** and ends with pledge of faith. With the future **גאולה** linked to **גאולה** we also see that the last words of קריאת שמע are the first words of לתפלה.

TRANSLATION OF SOURCES

שולחן ערוך אורח חיים סימן סא' סעיף ג' - Within Kriyat Shema there are found 245 words. In order to complete the recitation of 248 words, the prayer leader says the words: Hashem Elocheichem Emes and then repeats the words: Hashem Elocheichem Emes loudly. Ramah: In that manner everyone congregated fulfills his requirement to recite 248 words because each hears those three words from the prayer leader. If individual congregants want to repeat the words together with the prayer leader, it is not prohibited.

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף יד' עמ' א' - Rabbi Abahu said in the name of Rav Yochanon: The Halacha follows the position of Rav Yehudah who held that it is not permitted to stop between the word: Elocheichem and the word: Emes. Rabbi Abahu said in the name of Rav Yochanon: What is the basis for the position of Rav Yehudah? It is the verse (Yirmiyahu 10, 10): V'Hashem Elokim Emes.

Tanach - Jeremiah Chapter 10

1. Hear the word which the Lord speaks to you, O house of Israel;
2. Thus says the Lord, Learn not the way of the nations, and be not dismayed at the signs of heaven; for the nations are dismayed at them.
3. For the customs of the people are vanity; for one cuts a tree of the forest, the work of the hands of the craftsman, with the ax.
4. They deck it with silver and with gold; they fasten it with nails and with hammers, that it should not move.
5. They are upright as the palm tree, and they cannot speak; they must be carried, because they cannot go. Be not afraid of them; for they cannot do evil, nor is it in them to do good.
6. There is none like you, O Lord; you are great, and your name is great and your name is great in might.
7. Who would not fear you, O King of nations? For to you it is fitting; for among all the wise men of the nations, and in all their kingdoms, there is none like you.
8. Stupid and foolish they all are; the instruction of their idols is just wood!
9. Beaten silver is brought from Tarshish, and gold from Uphaz, the work of the craftsman, and of the hands of the goldsmith; blue and purple is their clothing; they are all the work of skilled men.
10. But the Lord is the true God, he is the living God, and an everlasting king; at his anger the earth shall tremble, and the nations shall not be able to abide his indignation.
11. Thus shall You say to them, The gods that have not made the heavens and the earth, they shall perish from the earth, and from under these heavens.
12. He has made the earth by his power, he has established the world by his wisdom, and has stretched out the heavens by his discretion.
13. When his voice resounds with the great mass of water in the heavens, and he raises the

vapors from the ends of the earth; he makes lightning for the rain, and he brings forth the wind from his storehouse.

14. Every man becomes stupid without knowledge; every goldsmith is put to shame by his idols; for his molten image is falsehood, and there is no breath in them.

15. They are vanity, and the work of delusion; in the time of their punishment they shall perish.

16. He, who is the portion of Jacob, is not like them; for He is the former of all things; and Israel is the rod of His inheritance; The Lord of Hosts is His name.

17. Gather up your wares from the ground, O inhabitant of the besieged city.

18. For thus says the Lord, Behold, I will sling out the inhabitants of the land at this time, and will distress them, that they may feel it.

19. Woe is me for my hurt! My wound is grievous; but I said, Truly this is an affliction, and I must bear it.

20. My Tent is ruined, and all my cords are broken; my children are gone from me, and they are not; there is none to stretch forth my tent any more, and to set up my curtains.

21. For the shepherds have become stupid, and have not sought the Lord; therefore they shall not prosper, and all their flocks shall be scattered.

22. Behold, the noise of the report has come, and a great commotion out of the north country, to make the cities of Judah desolate, and a den of jackals.

23. O Lord, I know that the way of man is not his own; it is not in man that walks to direct his steps as he walks.

24. O Lord, correct me, but in due measure; not in your anger, lest you bring me to nothing.

25. Pour out your fury upon the nations that know you not, and upon the families that call not on your name; for they have devoured Jacob, and consumed him, and have made his habitation desolate.

פירושי סידור התפילה לרוקה-קדושה של מוסף-עמוד תקעב-אני ה' אלקיכם -The Midrash comments on the words: Ani Hashem Elokeichem Asher Hotzaiti Eschem Mai'Eretz Mitzraim L'Hiyos Lechem L'Elokim Ani Hashem Elokeichem as follows: why does the Torah repeat the phrase: Ani Hashem Elokeichem in this verse? It is sending us the following message: G-d was saying: I am the one that took you out of the smelting furnace; I am also the G-d who will gather you from all the nations and bring you to Israel to end the Exile that was begun by the Romans. That is the meaning of the words: L'Hiyos Lechem L'Elokim; I am your G-d who will do for you what I did when you were in Egypt. This is referred to in the verse: (Micah 7, 15) Like days when you left Egypt I will show you wonders; and in the verse (Isaiah 23, 5) When the report comes to Egypt, so shall they tremble at the report of Tyre.

SUPPLEMENT

Should someone praying alone repeat **ה' אלקיכם אמת** and other issues concerning **ה' אלקיכם אמת**?

ספר דרכי חיים ושלום¹ – סדר ונוסח התפלה קמג – כשהי' מתפלל רבינו לא אמר א' מלך נאמן רק הי' כופל ג"כ ה' אלקיכם אמת גם בק"ש שעל המטה כמבואר בשער הכוונות בכוונות ק"ש שעל המטה ומביא בשם מרן הגה"ק מצאנו בעל דברי חיים זצ"ל שנהג ג"כ לכפול גם ביחיד ה' אלקיכם אמת. גם אשה צריכה לכפול ה' אלקיכם אמת הגם שאשה יש לה יותר מרמ"ח אברים (מנח"א ח"ב סי' כ"ח).

מנהגי מורוקו² – כו – נהגו שהחזן מסיים "אני ה' אלקיכם", והציבור עונים "אמת", ושב החזן ואומר "ה' אלקיכם אמת" ומיד אומר ויציב, כדי שלא יפסיק בין אמת ליציב, ויש שלא נהגו לענות "אמת":

ספר משנה הלכות³ – חלק חמישי סימן יז

הקורא ק"ש ביחיד אי יאמר א – ל מלך נאמן או חוזר ה' אלקיכם אמת – ב"ה צו"ג התשכ"ט ברוקלין נ"י יצו"א. מע"כ ידיד הנכבד וו"ח נו"נ הרה"ג וכו' כש"ת מוה"ר מאיר כץ הי"ו. אחדשה"ט,

ועל החדשות אני בא בדבר שאלתו ביחיד המתפלל וקורא ק"ש אי יאמר א – ל מלך נאמן קודם הק"ש להשלים רמ"ח תיבות או יחזור ה' אלקיכם אמת פעם שנית. והביא בזה מחלוקת הפוסקים בש"ע א"ח סי' ס"א ס"ג כתב דאם היחיד רוצה לחזור ולומר ה' אלקיכם אמת עם הש"צ אין איסור בדבר והסכימו הב"ח והפר"ח והברכ"י בשם הירושלמי דאפילו ביחיד אם הוא קורא יכול לחזור ה' אלקיכם אמת. ובדרכי חיים ושלום מביא מקור לזה מליקוטי הרמב"ן דאין לומר א – ל מלך נאמן אלא בזמנן שהש"צ הי' מוציא הרבים ידי חובתן והי' זה במקום אמן אבל בזמנינו שכל אחד אומר לעצמו אין שייך לומר (באות קמ"ג בהג"ה) ע"כ. ואגב ראיתי בערוך השלחן סי' ס"א סי"ב שכתב ויש שגם ביחיד חוזר ואומר ה' אלקיכם

1. Rabbi Chaim Eliezer Shapiro MiMunkatch
2. Compiled by Rabbi Elyahu Bitton
3. Rabbi Menashe Klein

אמת; ולא אדע על מה סמכו זה, ומוטב לחזור ג' תיבות אלו אתכם מארץ מצרים ובמחכ"ת נעלמה מיניה דברי הברכי יוסף הנ"ל ופשוט.

ומה שנוגע לדין אחר אחרון אני בא מה שהיא מלקוטי הרמב"ן דאין לומר אמ"נ די כי דבר זה אבות העולם נחלקו בו מדורות הראשונים והרי היא כתובה על הספר ובדיו בשו"ת המאירי הנקרא מגן אבות ענין הראשון שכתבו שם מנהג קדום בארצות הללו מימי קדם בימי הרבנים הגדולים וכן בארץ צרפת ובאשכנז שאומרים אחר ברכת אהבת עולם כשבאים להתחיל בק"ש א"ל מלך נאמן. ובאמת לא הי' מנהג זה בארץ המערב בא"י ולא בארץ המזרח וגם לא בארץ קטלונא ובימי ר' זרחיה הלוי (הוא הבעה"מ) שיצא בבחרותו לעיר גירונדא וזכה ללמוד במגדל לוניל ועמד שם זמן רב וחזר לו לשם והנהיג בשם כל בני הקהל כמנהג ארץ הלזו ונקבע במחזורותיהם בדרך שהוא קבוע במחזורים שלנו ובהגיע תור הרב הגדול ר' משה בר נחמן ז"ל ראה שמקודם לא היו נוהגים וכו' מצורף למה שהי' הרבה בר מחלוקתו של הרב ר' זרחיה ומגיה על ספרו עד שחבר מזה ספר נכבד קראו ספר מלחמות והעיד הרב ז"ל ששאל את הרב המפולג רבינו מאיר מטוליטולא ושהרב ז"ל השיבו שהוא טעות וכו' ונתבטל המנהג עפ"י הרב ונמחק מן המחזורים והחזיק הרבה טובה לעצמו ונתן שבת והודאה לא-ל על שנתבטל השבוע הזה על ידו.

והרב המאירי ז"ל האריך הרבה בדבר לישב המנהג האומרים אותו ושהוא מנהג ותיקים והביא דהרי"ף ורבינו יהודה בר יקיר כתבו שיש לומר כן והביא לשון המדרש בילמדינו פ' קדושים ופ' ואתחנן אל תהי ק"ש קלה בעיניך שרמ"ח תיבות יש בה ורמ"ח אברים יש באדם אמר הקב"ה שמור את שלי ואשמור את שלך ואין רמ"ח תיבות בק"ש אלא בצירוף אמ"נ ובשכמל"ו ע"ש באריכות.

ובס' תניא רבתי סי' ד' כתב וז"ל הקורא את שמע צדק שיתחיל אמ"נ לפי מה שדרשו רז"ל בתנחומא פ' שמע אמר ר' מנא אל תהא ק"ש קלה בעיניך וכו' וא"ת הרי בשלשה פרשיות שבקריאת שמע יש רל"ט תיבות וכשאתה מוסיף עליהם בשכמל"ו שהם ששה תיבות הרי רמ"ה בתש"ו הגאונים מצאתי שתי' רב דינאל גאולן ז"ל רמ"ה תיבות יש בק"ש הוסיף עליהן אמ"נ שהן שלש תיבות יעלו למנין רמ"ח כנגד רמ"ח איברים שבאדם וכן איתא בספר המנהיג סי' ל"ג ע"ש. ובתק"ז תיקון יו"ד ד' פרשיון דק"ש דאינן רמ"ח תיבות עם אמ"נ ובגין דלא יעבדין הפסק החקינו למהדר ש"צ ה' אלקיכם אמת ע"ש.

היוצא לן דדא הוא מחלוקת הראשונים ז"ל והרמב"ן לשיטתו דחולק על בעה"מ אבל הרי המאירי החזיק שיטת הבעה"מ והנמשכין אחריהם ז"ל ופלא דבזמן כבד הדפסו דברי

להבין את התפלה

המאירי אלו והנה בתק"ז כתב ובגין שלא יעבדון הפסקה תקינו למהדר ש"צ ה' אלקיכם וליחיד לא אמר כלום משמע דביחיד מודה דאומר אמ"נ דאל"כ הי"ל לומר סתם תקינו למהדר ה' אלקיכם אמת והי' קאי בין איחיד ובין אש"צ וי"ל.

ומכאן תמהתי אמרן אדמו"ר בשו"ת מנחת אלעזר ח"ב סי' כ"ח שכתב דמקור דין זה שצ"ל רמ"ח תיבות בק"ש הוא רק מזוה"ק והתיקונים כמ"ש בב"י באורך ודבריו הקדושים צ"ע שהרי מבואר כן במדרש תנחומא ובגדולי הראשונים אשר לא זכו עוד לספר הזוהר כידוע דבזמן הגאונים עדיין לא זכו לזוה"ק.

ומעתה לעיקר דינא הנה מאחר דהוא מחלוקת הפוסקים והרמ"א ז"ל הכריע בש"ע דהקורא ק"ש ביחיד יאמר אמ"נ שמע וכו' והמג"א כתב דבמט"א כתב שרש"ל לא רצה להפסיק ובב"י משמע שמנהג קדמונים הוא וכ"כ הב"ח והפמ"ג כתב דמנהג קדוש הוא וכן פסק מ"ב אות י"ד לומר אמ"נ ביחיד א"כ כוונתו נקטינן דיאמר אמ"נ הגם כי ב"ה הבאנו מקור גדול דיכולים לומר אמ"נ מדברי מאירי הנ"ל וגם באמת בתיקונים כתיב דק"ש עם אמ"נ הוא רמ"ח ולמה אמרו עם אמ"נ אם לא נאמרנהו. אלא דעומד לנגדן פסק הגה"ק בעל מנח"א בתשובה הנ"ל שפסק שלא לומר אמלך"נ אלא יכפול ה' אלקיכם אמת ושכן עשה מעשה ונהג מרן הגה"ק רבש"י מצאנו זי"ע בעל דברי חיים.

ולולי דמסתפינא היה נראה לפענ"ד לחדש דבר בס"ד דהנה הגאון במנח"א ג"כ מתחילה עלה בדעתו לומר ולפסוק כרמ"א ולא סמך על שמיעת החיד"א מה ששמע משם מרן האר"י ז"ל דלא נמצא כן בספריו אלא דאח"כ הראו לו בשעה"כ שער ט' מדרושי הלילה בכונת ק"ש על המטה כתב שלאחר תשלום ק"ש תחזור לומר פ"א ה' אלקיכם אמת כמו שעושה הש"ץ ועי"כ ישלמו כל הרמ"ח תיבות עכ"ל וזו השמועה שמע בעל ברכ"י מהאר"י ולכן פסק לחזור ה' אלקיכם ע"ש.

ומעתה הי' נלפענ"ד להשוות הפוסקים ולומר דהאר"י הקדוש שכתב לחזור ולומר ה' אלקיכם לא אמר כן אלא בקריאת שמע של המטה דאז ליכא משום הפסק כלל לאחר הק"ש ולכן שפיר יכול לחזור ולומר ה' אלקיכם אמת שהוא מעין הק"ש ויהיה לו רמ"ח תיבות מהק"ש אבל בק"ש של תפילת שחרית דאסור להפסיק בין אמת לויציב גם האר"י הקדוש מודה לפסק הרמ"א והגאונים דיותר טוב לומר אמ"נ קודם הק"ש מלהפסיק בין אמת לויציב בחזרת עוד הפעם ה' אלקיכם אמת וקצת סמוכין לחלוק זה דהאר"י הקדוש לא הזכיר דין זה רק בק"ש על המטה ולא בשער ק"ש וכמו שתמה באמת המנח"א שלא מצא בשום מקום בק"ש של שחרית דין זה ולהנ"ל אתי שפיר דבשאר ק"ש מודה דאין לחזור ולכפול אלא

יעשה כרמ"א רק בק"ש שעל המטה או כשקורא ק"ש קודם התפילה וכיוצא בזה.

כללא דמילתא נלפענ"ד דבשעת התפילה ינהוג כרמ"א ויאמר אמ"נ ביחיד וישלים לרמ"ח ובשאר ק"ש כגון על המטה או ביחידות קודם התפילה יחזור וכפול ה' אלקיכם אמת ואף שאין דעת נוטה מכריע בין הני ההרים הגבוהים מ"מ כיון דרוב פוסקים אשר מימיהם אנו שותים ס"ל כרמ"ל לומר אמ"נ וכן נהג עמא דברין. אף דבתק"ז הי' משמע לכאורה אדרבה שהרי נתנו טעם ובגין דלא יעבדין הפסקה תקינו ליהדר ש"צ ה' אלקיכם אמת וממשע דאי לאו משום הפסקה היה יותר טוב לומר אמ"נ א"כ נהפוך הוא דבתפילה דאיכא משום הפסק יחדר כש"צ ושלא בשעת תפילה דליכא משום הפסק יאמר אמ"נ מ"מ כיון דהאר"י הקדוש אמר בק"ש על המטה ליהדר כש"צ משמע דלא ס"ל כטעם תק"ז וצ"ל דמפרש באופן אחר בתק"ז ייה מאיזה טעם שיהיה ע"כ נראה כמ"ש בס"ד.

וה' שמו אמת וחיותו אמת יניחנו בדרך האמת עד ביאת איש האמת ויגאלינו באמת דושה"ט המברכו בברכת גמח"ט לחיים טובים ארוכים ושלום ויזכה ללמוד תורה לשמה מתוך נחת והרחבת הדעת ולאלילנא רבה ותקיף יתעבד עד דמטיא עד רום שמיא החותם בלב ונפש.

מנשה הקטן

שולחן ערוך הרב סימן סא ג⁴—בקריאת שמע יש רמ"ה תיבות וחסרו ג' תיבות להשלים רמ"ח כנגד אבריו של אדם שכל הקורא קריאת שמע כתיקונה כל אבר נוטל תיבה אחת ומתרפא בה. לכן נוהגין שהש"ץ חוזר ואומר ה' אלקיכם אמת בקול רם ובוה כל אדם יוצא הואיל ושומעין מפיו של ש"ץ ג' תיבות אלו. וכל הצבור כשקורין לעצמן בלחש אומרים אני ה' אלקיכם אמת וממתינים על הש"ץ ואחר כך מתחילין ויציב ואינן חוזרין ואומרים אמת שכל האומר אמת אמת בלי הפסק תיבה אחרת בינתיים כאלו אומר שמע שמע שמשתיקין אותו אם לא שהה כלל בינתיים כמו שיתבאר; ואף אם שהה קצת אין לכפול לכתחלה בלי הפסק תיבה אחרת בינתיים אבל אם רוצה כל יחיד לחזור עם הש"ץ ה' אלקיכם אמת אין איסור בדבר מאחר שמפסיק בין אמת לאמת בתיבת ה' אלקיכם. והש"ץ יש נוהגין שלא לומר אמת כשקורא בלחש לעצמו שאם יאמר בלחש אמת וחוזר ואומר אמת בקול רם יהיה רמ"ט תיבות. ויש נוהגין לומר אמת גם בלחש שלא להפריד בין ה' אלקיכם לאמת ואמת השני אינו מן המניין אלא נוסח ברכת אמת ויציב הוא:

4. Rabbi Schneier Zalman Mi'Lidayi-Baal HaTanya

FULFILLING OUR OBLIGATION OF זכירת יציאת מצרים

אמת ויציב are the opening words for the ברכה that follows קריאת שמע. It does not open with the words ברוך אתה because it is a ברכה הסמוכה להברתה (connected to an earlier ברכה). In this case, it is connected to the two ברכות that precede קריאת שמע. We learned that the word אמת represents the point at which we begin our fulfillment of סמיכת גאולה לתפלה. It also serves a second purpose - through its words we can fulfill our obligation of זכירת יציאת מצרים. This leads to a question: do both the ויאמר פרשה of ויאמר and the ברכה of אמת ויציב serve the same purpose? Is it possible that our התפילות represent an effort by חז"ל to combine two ancient practices; one in which the מצוה of זכירת יציאת מצרים was fulfilled by reciting the פרשה of ויאמר and a second in which the obligation was fulfilled by reciting אמת ויציב. Perhaps the following will provide us some insight:

תוספתא מסכת ברכות פר' ב' הלכה א' - הקורא את שמע צריך להזכיר יציאת מצרים באמת ויציב; רבי אומר צריך להזכיר בה מלכות; אחרים אומרים צריך להזכיר בה מכת בכורים וקריעת ים סוף. חסדי דוד¹ - פירוש: אף על פי שכבר קרא את שמע, מכל מקום מחויב להזכיר יציאת מצרים עוד הפעם בברכה שלאחר קריאת שמע כדי שיסמוך גאולה לתפלה. ורבי אומר שצריך להזכיר בה מלכות כי עיקר יציאת מצרים היה כדי לקבל עליו עול מלכותו וכדכתיב אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלוקים; ואחרים סוברים כי אתחלתא דגאולה היתה במכת בכורות, והשלמת הגאולה היתה בקריעת ים סוף לכן צריך להזכיר גם אותם.

The תוספתא in its simplest meaning describes a practice in which a person fulfills his obligation of זכירת יציאת מצרים by reciting אמת ויציב and not the פרשה of ויאמר. The חסדי דוד is uncomfortable with that interpretation because it contradicts the Halachic practice of his time (and our time) which is to fulfill the obligation of זכירת יציאת מצרים by reciting the פרשה of ויאמר. The interpretation of this תוספתא by the חסדי דוד is an example of the phenomena described by Professor Joseph Heinemann as: "These writers can only see the prayers as they are mirrored in the legal norms of the Halacha, and either close their eyes to instances which deviate from the norms or try somehow to harmonize the two." It appears that the חסדי דוד does not want to admit that there may have been a time when it was the custom not to recite the פרשה of ויאמר and that there may have been divergent liturgical practices which חז"ל brought into a uniform practice, the סידור.

1. A commentary on the תוספתא.

Instead the **חסדי דוד** attempts to reconcile the **תוספתא** with our practice to fulfill the obligation of **זכירת יציאת מצרים** by reciting both the **פרשה** of **ויאמר** and the **ברכה** of **אמת ויציב**.

The possibility that the **ברכה** of **אמת ויציב** represents the vehicle by which we can fulfill our obligation of **זכירת יציאת מצרים** can also be seen by the following:

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף יב' עמ' א' – אמר רבה בר חיננא סבא משמיה דרב: כל שלא אמר אמת ויציב שחרית ואמת ואמונה ערבית – לא יצא ידי חובתו, שנאמר: (תהלים צ"ב) להגיד בבקר חסדך ואמונתך בלילות.

This **גמרא** is interpreted by the **כלבו** as having nothing to do with **זכירת יציאת מצרים**: ספר כלבו סימן י ד"ה וכל מי-וכל מי שלא אמר אמת ויציב בשחרית ואמת ואמונה בלילה לא יצא שנאמר (תהלים צב, ג) להגיד בבקר חסדך ואמונתך בלילות; פירוש, בברכת אמת ויציב מספר ומאריך בחסדיו של הקב"ה אבל בלילה יש להגיד אמונתך. ולפיכך אומרים אמת ואמונה ערבית כמו שכתוב ואמונתך בלילות. ואמרו רבותינו ז"ל וכי אי זו אמונה יש כאן? לפי שאדם נפשו כואבת עליו בלילה מטורח המלאכה שעשה ביום וכשישן בלילה נשמתו עולה לרקיע ואינה רוצה לשוב בבקר, ואומר לה הקב"ה שובי אל גויתך שאיני רוצה לאבד אמונתי כנגדו, שהוא האמין בי שהפקיד אותך בידי כי אמר בידך אפקיד רוחי, ועושה הקב"ה אמונה ומחזירה אליו, ובבקר עושה לו נס ומחדש כחו ואינו מרגיש מכל מה שטרח אתמול וזהו בבקר חסדך, ואמר (איכה ג, כג) חדשים לבקרים רבה אמונתך.

The explanation of the **כלבו** is not without difficulties. He totally ignores the fact that the main theme of **אמת ואמונה** and **אמת ויציב** are **יציאת מצרים**. Instead he focuses on the fact that we deposit our tired bodies with the **עולם** each night and then wake up refreshed. The **כלבו** further ignores the fact that the **פסוק** that he quotes: (איכה ג, כג) **חדשים לבקרים** and his explanation of it were the basis to recite the **ברכה** of **זכירת יציאת מצרים** in **הנוטן ליעף כח**. A different approach is taken by **תוספות**, who provides alternate explanations for this **גמרא** including an explanation that the **גמרא** is concerned with **זכירת יציאת מצרים**:

ברכות דף יב' עמ' א' – להגיד בבקר חסדך – חסד שהקדוש ב"ה עשה לנו במצרים. ואמונתך פי' מדבר על העתיד שאנו מצפים שישמור הבטחתו ואמונתו ויגאלנו מיד המלכים. ובסוף ברכה חוזר לגאולה דפרעה כדי לסמוך לגאול ישראל. אי נמי, על דעת המדרש (רבה איכה ג) חדשים לבקרים רבה אמונתך, שאדם מאמין ומפקיד רוחו בידו ומחזירה בלא יגיעה.

The first explanation of **תוספות** reflects the explanation we discussed last week as to why the words **אני ה' אלקיכם** are repeated twice in the last **פסוק** of **ויאמר**. By doing so, **פרשת ויאמר** mirrors **אמת ויציב**. **תוספות** provides us with an additional basis to argue that **אמת ויציב**.

TRANSLATION OF SOURCES

ה' הלכה א' תוספתא מסכת ברכות פר' ב' הלכה א' -He who reads Shema must mention the Exodus from Egypt in the Bracha of Emes V'Yatziv; Rebbe says: one has to mention G-d's hegemony in the Bracha of Emes V'Yatziv; Acharim (Rabbi Mayer) says: one has to mention the plague of the slaying of the first born and the splitting of the Red Sea in the Bracha of Emes V'Yatziv. **חסדי דוד** -This means-although one has already read Shema, it is still necessary to mention again the Exodus from Egypt in the Bracha that follows Kriyat Shema in order to juxtapose the Redemption before Shmona Esrei. Rebbe says that it is necessary to mention G-d's hegemony because the main reason that G-d took the Jews out of Egypt was in order for the Jews to accept G-d's hegemony over them as it is written: that I rescued you from Egypt in order to be G-d for you. Acherim says: that the beginning of the redemption was when G-d smote Egypt with the plague of the death of the First Born while the end of the redemption occurred at the Splitting of the Sea. As a result it is necessary to mention those two events as well.

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף יב' עמ' א' -Rabbah son of Chinana said in the name of Rav: Anyone who does not recite Emes V'Yatziv in Schacharit and Emes V'Emunah in Maariv has not fulfilled his obligation as it is written: (Psalms 92): L'Hagid BaBoker Chasdecha V'Emunascha Ba'Lailot.

ספר כלבו סימן י ד"ה וכל מי - Anyone who does not recite Emes V'Yatziv in Schacharit and Emes V'Emunah in Maariv has not fulfilled his obligation as it is written: (Psalms 92): L'Hagid BaBoker Chasdecha V'Emunascha Ba'Lailot; this means that in the Bracha Emes V'Yatziv one must relate at length the kindnesses of G-d but at night one must recite words of faith. As a result, one recites Emes V'Emunah in Maariv as the verse says: V'Emunascha Ba'Lailot. Our Sages said: what kind of words of faith do we recite? A person's soul aches by the time night comes around as a result of the work that he performs during the day. When he sleeps at night, his soul rises to the heavens and does not want to return to the body in the morning. G-d then tells the soul that it has to return to the body because G-d does not want to lose the faith of that person. That person believed that he had deposited his soul with G-d for safekeeping as it is written: Bi'Yadcha Afkid Roochi. G-d rewards that faith by returning the soul to the body. In the morning G-d performs a miracle that the person's strength is renewed and he forgets how tired his body was yesterday. That is the meaning of the words: Ba'Boker Chasdecha, as it is written (Eicha 3, 23) Chadashim La'Bikarim Rabbah Emunasecha.

תוספות ברכות דף יב' עמ' א' -להגיד בבקר חסדך -The kindness that G-d performed for us in Egypt. The meaning of the word Emunascha-it refers to the future that we anticipate

when G-d will keep his promise and faith and will rescue us from the kings of the world. At the end of the Bracha of Emes V'Yatziv, we return to the theme of the redemption from Egypt in order to juxtapose this theme near the Bracha of Ga'Al Yisroel. An alternate explanation: in accordance with the Midrash: Chadashim La'Bikarim Rabbah Emunasecha-a person has faith, entrusts his soul in G-d's hands and G-d returns the soul in a refreshed state.

SUPPLEMENT

THE WITHIN RABBINIC LITERATURE חרשים לבקרים: פסוק

It is interesting to note the many ways that the פסוק חרשים לבקרים רבה אמונתך is interpreted in Rabbinic literature:

1. To explain the words: מודה אני רבה אמונתך:

משנה ברורה סימן א סעיף א ס"ק ח-

בזריזות-לאו דוקא אלא ישהה מעט, ולא יעמוד פתאום כי זה מזיק לגוף (גיטין דף ע'). טוב לומר תיכף בקומו מודה אני לפניך מלך חי וקיים שהחזרת בי נשמתי בחמלה רבה אמונתך. ותיבת בחמלה יהיה באתנחתא ורבה אמונתך בלי הפסק והוא מן הכתוב חרשים לבקרים וגו' שהקב"ה מקיים אמונתו להחזיר נשמות המופקדים בבוקר. וא"צ לזה נטילת ידיים, ואף אם ידיו מטונפות, כי אין מזכיר בזה הנוסח, לא שם ולא כינוי. ומ"מ ללמוד נראה דאסור קודם שנמל ידיו, ובלא"ה אסור קודם ברכת התורה ועיין לעיל סוף סק"ב (מ"ב א ב):

2. As the reason for נטילת ידיים:

משנה ברורה סימן ד סעיף א ס"ק א

ירחץ ידיו וכו' - יש ע"ז שני טעמים הרא"ש כתב לפי שידיים של אדם עסקניות הן וא"א שלא יגע בבשר המטונף בלילה לזה תקנו חז"ל ברכה על הנטילה לק"ש ולתפלה; והרשב"א כתב לפי שבשחר אחר השינה אנו נעשים כבריה חדשה דכתיב חרשים לבקרים רבה אמונתך צריכין אנו להודות לו יתברך שבראנו לכבודו לשרתו ולברך שמו. ועל דבר זה תקנו בשחר כל אותן הברכות שאנו מברכין בכל בוקר לכן גם דבר זה תקנו בשחר להתקדש בקדושתו וליטול ידיו מן הכלי ככהן שמקדש ידיו מן הכיור קודם עבודתו. ולהלכה אנו תופסים כשני הטעמים לחומרא לענין נטילה וכדלקמן בזה הסימן. (שו"ע או"ח ד יג) ואם לא בירך ענטי" קודם התפלה שוב לא יברך אחר התפלה לכו"ע [ח"א]:

3. As the reason to recite: אהבת עולם in the morning and אהבה רבה in the evening:

משנה ברורה סימן ס סעיף א ס"ק ב

וכן נוהגין-היינו בבקר אבל בערב נוהגין לומר אהבת עולם והטעם שנהגו לומר בבוקר אהבה רבה משום דכתיב חרשים לבקרים רבה אמונתך. וכל זה לכתחלה אבל בדיעבד אף אם אמר כל הנוסח של אהבת עולם בבוקר יצא ידי חובתו:

4. As the reason to recite **אמת ואמונה**:

אוצר דינים-אמת ואמונה

היא ברכה ראשונה שלאחר ק"ש של ערבית (ברכות דף י"ב), ואינה פותחת בברוך דהוי סמוכה לחברתה דק"ש לא הוי הפסק, גם מחוברת לק"ש בחזרת הש"ץ "ה' אלהיכם אמת". ואומרים אותה בערבית, ע"ד שכתוב להגיד בבקר חסדך ואמונתך בלילות (תהלים צ"ב ג'). לפי שאדם נפשו כאבה עליו בלילה, וכשישן תעלה נשמתו לרקיע ואינה רוצה לשוב עוד בקרבו. אמר לה הקב"ה שובי למקומך בתוך האדם שהוא האמין בי והפקיד אותך בידי שנאמר כי בידך אפקיד רוחי (תהלים ל"ח ו'), וע"ז נאמר חדשים לבקרים רבה אמונתך (איכה ג' כ"ג) וכו' (סדור רש"י סי' תכ"ז). והיא ע"ד תפלתו של משה רבינו שנאמר בו ויהי ידיו אמונה עד בא השמש (תניא סי' ט').

5. To explain the phrase: **יוצר אור** of **ברכה** that we recite in the **יוצר משרתים**:

מסכת חגיגה דף יד' עמ' א'

אמר ליה שמואל לחייא בר רב בר אריא תא אימא לך מילתא מהני מילי מעליותא דהוה אמר אבוך כל יומא ויומא נבראין מלאכי השרת מנהר דינור ואמרי שירה ובטלי שנאמר חדשים לבקרים רבה אמונתך ופליגא דר' שמואל בר נחמני דאמר ר' שמואל בר נחמני אמר ר' יונתן כל דיבור ודיבור שיוצא מפי הקב"ה נברא ממנו מלאך אחד שנאמר בדבר ה' שמים נעשו וברוח פיו כל צבאם.

טור אורח חיים סימן נט'

יוצר משרתים ואשר משרתיו וכו' תקנו לומר כך משום הא דאיתא בפרק אין דורשין כל יומא איברו מלאכי השרת מנהר דינור שנאמר חדשים לבקרים והכי פירוש יוצר משרתים אותם המתחדשים בכל יום ואשר משרתיו מעולם כגון מיכאל וגבריאל כולם עומדים לפניו:

6. To explain the **להגיד בבקר חסדך ואמונתך בלילות**: פסוק.

מסכתות קטנות מסכת אבות דרבי נתן נוסחא א פרק א ד"ה באותה שעה באותה שעה ירדו שלש כתות של מלאכי השרת ובידיהם כנורות ונבלים וכל כלי שיר והיו אומרים שירה עמו שנאמר מזמור שיר ליום השבת טוב להודות לה' וגו' להגיד בבקר חסדך ואמונתך בלילות (תהלים צ"ב ג') להגיד בבקר חסדך זה העולם הבא שנמשל כבקרים שנאמר חדשים לבקרים רבה אמונתך (איכה ג' כ"ג). ואמונתך בלילות זה העולם הזה שנמשל בלילות שנאמר משא דומה אלי קורא משעיר שומר מה מלילה שומר מה מליל (ישעיה כ"א י"א):

DOES אמת ויציב SERVE A DUAL FUNCTION?

We may be able to learn more about the character of the **ברכה** of **אמת ויציב** by examining the rules concerning the earliest time and the latest time to recite both **קריאת שמע** and **תפלה** (שמונה עשרה).

שלחן ערוך אורח חיים סימן נח'–דיני ק"ש וברכותיה . א זמן קריאת שמע של שחרית משיראה את חבירו הרגיל עמו קצת ברחוק ד' אמות ויכירנו; ונמשך זמנה עד סוף ג' שעות שהוא רביע היום. ומצוה מן המובחר לקרותה כוונתין (פירוש–תלמידים. ורש"י פי' אנשים ענוים ומחבבים המצות) שהיו מכוונים לקרותה מעט קודם הנץ החמה (פירוש–יציאת החמה כמו הנצו הרמונים, [שיר השירים, ו', א'; ז', יג']) כדי שיסיים קריאת שמע וברכותיה עם הנץ החמה ויסמוך התפלה מיד בהנץ החמה. ומי שיוכל לכוין לעשות כן שכרו מרובה מאד: הגה שיעור הנץ החמה הוא כמו שיעור שעה אחת קודם שיעלה כל גוף השמש על הארץ.

שלחן ערוך אורח חיים סימן פט'–הלכות תפלה וזמנה. א זמן תפלת השחר מצוותה שיתחיל עם הנץ החמה בדכתיב יראוך עם שמש. אם התפלל משעלה עמוד השחר והאיר פני המזרח יצא; ונמשך זמנה עד סוף ד' שעות שהוא שלישי היום. ואם טעה או עבר והתפלל אחר ד' שעות עד חצות אע"פ שאין לו שכר בתפלה בזמנה שכר תפלה מיהא איכא: הגה ואחר חצות אסור להתפלל תפלת שחרית (ב"י בשם הרשב"א פרק תפלת השחר).

What we learn from these two excerpts is that the earliest time to recite **קריאת שמע** is significantly earlier than the earliest time to recite **תפלה** (שמונה עשרה) and that the latest time to recite **קריאת שמע** is until the end of the third hour, a quarter of the day, while the latest time to recite **תפלה** is until the end of the fourth hour, a third of the day. Despite the fact that **קריאת שמע** can be recited significantly earlier than **תפלה** we learn in **שלחן ערוך** that we defer reciting **קריאת שמע** until **הנץ החמה** so that we recite **קריאת שמע** just before **תפלה**. This practice is one instance when we do not follow the rule of **זריזים מקדימים למצוות**. The **משנה ברורה** explains why this practice began:

שלחן ערוך אורח חיים סימן נח' סימן קטן ו'– שהיו מכוונים. כי עיקר מצות תפילה לכתחילה הוא מעת התחלת הנץ מדכתיב יראוך עם שמש, וכמו שנתבאר לקמן בסימן פ"ט; ואם היו מתחילין לקרותה משיכיר את חברו היה הרבה בין זה השיעור ובין הנץ, והיה להם להתאחר אחר ק"ש ולהמתין עד שתנץ החמה ולא היו סומכין גאולה לתפלה לכן היו מכוונים לקרותה סמוך להנץ החמה ולגומרה עם הנץ:

The **משנה ברורה** explains that if **קריאת שמע** is recited at the first moment that it is

permitted to be said, there will be a substantial break between the recitation of קריאת שמע and the recitation of תפילה. This would result in the congregation failing to fulfill its obligation of סמיכת גאולה לתפלה.

This explanation by the משנה ברורה can be challenged from a point he makes elsewhere.

שלחן ערוך אורח חיים סימן סז'-דין ספק אם קרא ק"ש. ובו סעיף אחד: א ספק אם קרא קריאת שמע חוזר וקורא ומברך לפניו ולאחריה אבל אם יודע שקראה אלא שמסופק אם ברך לפניו ולאחריה אינו חוזר ומברך:

משנה ברורה סימן סז' ס"ק ג'-ומברך - לכאורה כל זה דוקא בשלא עבר זמן ק"ש אבל בעבר זמן של ג' שעות שוב אינו מברך לא לפניו ולא לאחריה מחמת ספק דתו ה"ל ספיקא דרבנן. אבל זה אינו דומן זכירת יציאת מצרים נמשך אח"כ ג"כ, וכמו שכתב המגן אברהם לקמן בסימן ע' א"כ הוא חייב עדיין עכ"פ בברכת אמת ויציב עד שעה ד', וכדלעיל בסימן נ"ח, ומכאן והלאה לא תיקנו ע"ז ברכה אבל יאמר מחמת ספק איזה פסוק של יציאת מצרים [ש"א סימן י' ע"ש]. איתא בש"ס דף י"ג ע"ב שאם אמר הלכה שמוזכר בה יציאת מצרים יצא ידי המצות עשה של הזכירה. וכתב המ"א ונראה לי דכל שכן אם אמר שירת הים דיצא; והחתם סופר פליג על זה דבקרא כתיב למען תזכור את יום צאתך וגו' ולא די במה שיזכור שעבר הים. והסכים עמו הגאון רבי עקיבא איגר בחידושו עיין שם. ואם יוצא ידי הזכירה בהרהור עיין בבאר היטב בשם הבית יעקב ובפמ"ג מסתפק בזה ובשאנת אר"י סימן י"ג האריך להוכיח מש"ס ומסיק דאינו יוצא ידי חובה בהרהור.

The משנה ברורה concedes that the ברכה of אמת ויציב can be recited in the fourth hour, after the deadline to recite קריאת שמע. This means that the ברכה of אמת ויציב has a multiple personality. It is one of the ברכות of קריאת שמע and it is the ברכה that must be recited just before שמונה עשרה. How did this evolve? The משנה ברורה does not consider the possibility that there were individuals who recited קריאת שמע at the first moment when it was permitted to do so. Those individuals would then wait until הנץ החמה in order to recite תפלה. Because of the break between the time they completed קריאת שמע and recited תפלה, they needed a vehicle by which to repeat זכירת יציאת מצרים just before reciting תפלה. אמת ויציב was that vehicle. When the practice to recite קריאת שמע at the first moment when it was permitted to do so was discontinued in favor of delaying the recitation of קריאת שמע until just before שמונה עשרה, חז"ל combined both practices and gave אמת ויציב a dual personality. The result is that today we fulfill our obligation of זכירת יציאת מצרים by reciting the פרשה of ויאמר and the ברכה of אמת ויציב.

TRANSLATION OF SOURCES

שלחן ערוך אורח חיים סימן נח' -The first moment that one can recite Kriyat Shema in the morning is when one can recognize a person with whom he is somewhat familiar from a distance of four Amot (an Ama=18 inches). The deadline for reciting Kriyat Shema in the morning is the end of the third hour which is equal to one-quarter of the day. The Mitzvah is best performed like the Vatikin (zealots) (meaning: students. Rashi explains: people who are humble and have great love for the Mitzvot). It was their practice to recite Kriyat Shema just moments before the first rays of sun are visible so that they complete the recitation of Kriyat Shema and its Brachot when the first rays of sun appear. In that way they can juxtapose the recitation of Kriyat Shema with Shmona Esrei. If one can follow this practice, his reward will be very great. Ramah: The way to calculate what is considered to be the first rays of sun is by subtracting one hour from sunrise.

שלחן ערוך אורח חיים סימן פט' -The time to recite Shmona Esrei in the morning begins with the visibility of the first rays of the sun as it is written: They will greet you with the rise of the sun. If someone recited Shmona Esrei earlier, at the first light and faced the east, he fulfilled his obligation. The deadline for reciting Shmona Esrei is the end of the fourth hour which is equal to one-third of the day. If he erred or recited Shmona Esrei after the fourth hour but before half the day, even though he is not rewarded for praying within the time limits, he still receives reward for reciting Shmona Esrei. RAMAH: After half of the day it is not permitted to recite the Shmona Esrei of Schacharit.

משנה ברורה שלחן ערוך אורח חיים סימן נח' סימן קטן ו' -The best time to recite Shmona Esrei is from the time the first rays of sun are visible as it is written: They will greet you with the rise of the sun, as it is explained in Siman 89. If one recites Kriyat Shema at the first moment when it is permitted to do so, which is when one can recognize a friend from 4 Amot away, there is a long break between the recitation of Kriyat Shema and its Brachot and Shmona Esrei. One then has to wait for the first rays of sun to be visible. This causes a break between reciting the Bracha on Geula and the recitation of Shmona Esrei. That is why the practice began to delay reciting Kriyat Shema until just before the first rays of sun are visible so that one can finish Kriyat Shema and its Brachot just as the time to recite Shmona Esrei begins.

שלחן ערוך אורח חיים סימן סז' -If one is in doubt as to whether one recited Kriyat Shema, one should repeat Kriyat Shema together with the Brachot before and after Kriyat Shema. But if one is sure that he read Kriyat Shema but is not sure whether he recited the Brachot before and after Kriyat Shema, he does not have to repeat the Brachot.

משנה ברורה סימן סז' ס"ק ג' -The Shulchan Aruch is explaining how to proceed if it is still within the first 3 hours of the day but if it is after the first three hours of the day, one does not recite the Brachot before and after Kriyat Shema because the doubt concerns fulfilling a Rabbinical decree. However, concerning the last Bracha which involves remembering the Exodus from Egypt, the rule is different as the Magen Avrohom wrote in Siman 70; one is still obligated to recite the Bracha of Emes V'Yatziv even in the fourth hour. This is repeated by the Magen Avrohom in Siman 68. After the fourth hour, if one is not sure that one has fulfilled his obligation to remember the Exodus from Egypt, he does so without a Bracha. In place of reciting a Bracha one should recite a verse from the Torah that refers to the Exodus from Egypt. This is based on what we learned in Masechet Brachot Daf 13 side 2 that if one recites a Halacha that involves the Exodus from Egypt, one has fulfilled his obligation to remember the Exodus from Egypt. Based on this, the Magen Avrohom wrote that reciting the Shira is enough to fulfill one's obligation. The Chasom Sofer disagrees with the position of the Magen Avrohom because the verse states: in order to remember the day you left Egypt. It is therefore not enough to remember the splitting of the sea that occurred seven days later. The Gaon, Rabbi Akivah Eiger in his responsa agrees with the Chasom Sofer. As to whether one can fulfill his obligation to remember the Exodus from Egypt just by thinking about it, check the comments of the B'Air Haitaiv in the name of the Beis Yaakov and the Pri Migadim who raise doubts about doing so. The Sha'Gas Aryeh writes in length about this issue and concludes that one does not fulfill one's obligation to remember the Exodus from Egypt through thought alone.

SUPPLEMENT

A look at some issues involving **זמן קריאת שמע שחרית**

תשובות רב נטרונאי גאון – ברודי (אופק) אורח חיים סימן כד

וששאלתם שיש בתי כנסיות שמתקבצין הצבור ואומרים פרשיות שבספר תלים בשבת, ובימים טובים וראש השנה ויום הכפורים מוסיפין פרשיות, ועד שהצבור מזמרין מתחילין תלמידין ושונין ודורשין ועוסקין בתורה עד קרוב לשתי שעות ואחר כך מתפללין, מהו לעשות כן: מאחר שהגיע זמן קריאת שמע מותר להתחיל ולשנות קודם שקבל עליו עול מלכות שמים, אי לא.

כך הראונו מן השמים, שישראל שמשכימין ובאין לבתי כנסיות בשבתות ובימים טובים ולומדים, מדה יפה הן עושין. וכך מנהג בבבל מתחלת גלות ראשונה, שכיון שגלו לבבל ונתמעט התלמוד ובטלו הלומדים והמלמדים מצער גלות, נתקבצו בני ישראל אצל נביאים ובעלי תורה, אמרו להם: אנו אין בדינו לא משנה ולא תלמוד לשנות בלילה, ויש עלינו טורח מחיה ופרנסה, בשבתות וימים טובים מיהא שיש לנו פנאי – נשב בטל ונישן כל הלילה. תקנו להשכים לבתי כנסיות ולומדין עד שחרית, והסכימום על מנהג דוד מלך ישראל שכתוב בו (תה' קיט, סב) חצות לילה אקום להודות לך.

אגרות משה אורח חיים חלק א סימן כד – בענין זמן קריאת שמע
א' דחנוכה תשי"ז. מע"כ ידידי מו"ה ר' שלום הלוי קוגעלמאן שליט"א.

בדבר זמן ק"ש בשחרית הנה מנהג רוב מקומות שבדינותינו רייסן וליטא וכן מנהג הישיבות היה עד שלש שעות מנ"ץ החמה כשיטת הגר"א והגר"ז וכן הוא העיקר לדינא בכל הענינים ורק יחידים היו מחמירין לעצמן עד ג' שעות מעלות השחר, ובלוח יש לקבוע כעצם הדין. ומנחה אין להתפלל אחר שקיעה רק בשעת הדחק יכולין לסמוך על המקילים. עיין במ"ב סי' רל"ג. ולענין מוצאי שבת מפני החומר יש להחמיר כר"ת. וכן יראה ידידי בכל המקומות במ"ב שדעתו נוטה כהגר"א והרבה ראשונים סוברים כן. ולכן איני רוצה להכנס בפלפול בענין זה כי מה אנחנו להכריע בין הרים גדולים אבל הגר"א הוא בתראה והסכימו עליו כל העולם שהוא גדול טובא וראוי להכריע וא"כ הלכה כבתראה ובפרט שגם הגרש"ז סובר כן. ומש"כ ידידי שלתינוק שנולד אחר שקיעה דסוף שבת שהיו נוהגין למול בשבת, ודאי הוא

שלא כהראוי שהעיקר לדינא כהגר"א והגרש"ז שנמצא שהוא ספק איסור מלאכה והראוי לענין זה להחמיר כחומר ב' השיטות.

ומש"כ ידידי שהלוח של הישיבה אינו מדוקדק, הנה הוא בדיוק גדול ונכתב על דעתו. והטעם דהחצות של היום שהוא כשבא השמש באמצע הדרום שזה לעולם, אבל שני חצאי היום אינם שווים רק איזה ימים בשנה ולפעמים חצי הראשון גדול ולפעמים חצי האחרון. ולכן בין לקולא בין לחומרא מסתבר שנחלקו שש שעות עד חצות ושש שעות מחצות עד הערב. ולכן מש"כ ידידי שהוא שבשבתא וטעות לא דבר נכונה שהוא אמת גמור וליכא ע"ז שום קושיא.

ומה שכותב ידידי ראייה מהרבה שמתפללין מנחה הרבה זמן אחר שקה"ח, ברור שהוא שלא כדין שהרי מתפללין גם אחר צאת הכוכבים אף לר"ת, כי גם לר"ת באופן דכאן הוא לכל היותר אינו מגיע לשעה, ורק להחמיר בעלמא מצד קדושת השבת שחמור מאד טוב להחמיר במוצאי שבת יותר מהדין ומטעם זה אין מקפידין להמתין כפי חשבון של שעה וחומש זמניות אבל ודאי מהראוי להחמיר וכמו שנוהגין אנו בהישיבה אבל אינו מהדין, ואיך אפשר להקל להתפלל מנחה אז, וגם מביא קלקול גדול שמקילין מצד זה בהכנסת שבת, לכן אין להביא ראייה מהם. ומה שהביא מספר מלמד להועיל לא נכון כלל.

ומה שכותב ידידי שאביו הרב שליט"א העיד שבעלים איילאנד היה רואה הרקיע מזהיר הרבה יותר משעה וחומש אחר שקה"ח, אינו הוכחה שהוא קודם צה"כ, עיין בירושלמי ריש ברכות שאחר צה"כ עדיין יש אור גדול דקורא לזה חמה נתונה באמצע הרקיע. וגם בגמ' ריש ברכות אמר משעה שהעני נכנס לאכול פתו במלח, ועני וכהן חד שיעורא הוא שהוא צה"כ כדפרש"י, ופי' שם שנקט עני הוא משום שאין לו נר להדליק, א"כ מפורש שאחר צה"כ עדיין יש אור שא"צ אז נר, ועיין בתוס' שם שהקשו שעני מתי יתפלל דהא זמן אכילתו היינו זמן ק"ש, וכיון שבא זמן ק"ש אסור להתחיל בסעודה עד שיתפלל, ותירצו דזמן ק"ש הוא קודם לזה בשיעור שיכול לקרות שמע ולהתפלל, ונמצא שאחר צה"כ יש עדיין אור עד אחר שיתפלל ויאכל שהוא ערך עשרים מינוט שע"ז יש הכרח ואפשר שיש אור ליותר זמן. ובכלל קשה לבטל בזה מה שרואין אף מחוץ לעיר כוכבים הרבה בפחות משעה אחר שקיעה. אבל ודאי ראוי להחמיר במוצאי שבת כדלעיל. ידידו,

משה פיינשטיין

להבין את התפלה

פניני הלכה ח"א הלכות קריאת שמע – 6 – זמן קריאת שמע בבוקר

Rabbi Eliezer Melamed, currently Rosh Yeshiva at Yeshiva Gedolah in Bet-El, Israel

נאמר בתורה (בפרשת קריאת שמע דברים ו, ז): "בשכבך ובקומך", ומכאן אנו למדים שאת קריאת שמע של הלילה ניתן לקרוא בכל משך הזמן ששוכבים, היינו בכל הלילה, אך את קריאת שמע של היום צריך לקרוא בשעה שקמים. לא בשעה שעומדים, דהיינו במשך כל היום, אלא בשעה שקמים מן השינה, בתחילת היום.

והואיל ויש המקדימים לקום עם אור ראשון ויש המאחרים וקמים רק לאחר כשלוש שעות (המדובר בשעות זמניות), קבעו חכמים שזמן קריאת שמע הוא בכל שלוש השעות הראשונות של היום, אולם מי שאיחר וקרא את קריאת שמע לאחר שלוש שעות לא יצא ידי חובתו, הואיל והקריאה צריכה להיות בזמן הקימה מן השינה ולא לאחר מכן (ברכות ט, ב).

אלא שנחלקו הפוסקים בשאלה ממתי מתחילים למנות את שלוש השעות. לדעת המגן אברהם שלוש השעות מתחילות מעמוד השחר, היינו מן האור הראשון הנראה במזרח, ואילו לדעת הגאון מווילנא שלוש השעות מתחילות כשעה ושתים עשרה דקות מאוחר יותר, היינו משעת הנץ החמה, השעה שבה מתחילה השמש להיראות.

וכמובן שאם ישנו הבדל בתחילת זמן שלוש השעות ישנו הבדל גם בסופן, ועל כן מוצאים אנו בלוחות השנה שני מועדים לסיום זמן קריאת שמע, המוקדם יותר הוא על פי המגן אברהם והמאוחר על פי הגאון מווילנא.

THE NUMBER OF TIMES THE WORD **אמת** APPEARS WITHIN THE **אמת ויציב ברכה** OF

In **נוסח** the word **אמת** appears six times in the **ברכה** of **אמת ויציב** while in **נוסח ספרד** and in **מנהג ספרד** the word appears eight times. The two additional references are as the first word of two lines within the paragraph beginning with the words: **עזרת ישראל**:

אֱמֶת, אֲשֶׁרִי אִישׁ שִׁישָׁמַע לְמִצְוֹתֶיךָ, וְתוֹרָתְךָ יְדַבֵּרְךָ יְשִׁים עַל לְבֹ. אֱמֶת, אֲתָה הוּא אֲדוֹן לְעַמְּךָ, וּמִלֶּךְ גִּבּוֹר לְרִיב רִיבָם לְאַבּוֹת וּבְנִים. אֱמֶת, אֲתָה הוּא רִאשׁוֹן וְאַתָּה הוּא אַחֲרוֹן, וּמִבְלָעֲדֶיךָ אֵין לָנוּ מֶלֶךְ גּוֹאֵל וּמוֹשִׁיעַ. אֱמֶת, מִמְצָרִים גָּאֻלְתָּנוּ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, וּמִפִּית עֲבָדִים פְּדִיתָנוּ.

In a footnote contained in the **סידור מה"ר שבתאי סופר** published in 2002 by Yeshiva Ner Yisroel, the editors note that the language followed by **נוסח ספרד** and **מנהג ספרד** can be traced to the **אבודרהם** and that a justification for the **נוסח** is found in the **זוהר** as follows:

The same Rab Hamnuna further said, that to concentrate the whole idea of unification in the term "אחד" is a still better way; and it is for this reason that we dwell long over the enunciation of the word "אחד", during which we effect the fusion into one of the upper and the lower worlds. As we have learnt, "אחד" alludes to above, below, and the four quarters of the universe, these being the supernal Chariot, so that all are embraced in a single unity reaching out to the **אין סוף** (Infinite). After the recital of "שמע ישראל", we have to recite the section containing mention of the Exodus from Egypt (במדבר טו', לו'–מא'), for the reason that the **שכינה** was in the Egyptian exile, and as long as She¹ is in exile there is no union between the upper and the lower worlds. But the redemption from Egypt, attended by all those signs and wonders, set Her free; and that redemption has to be mentioned by us to show that though She was in chains, She is now free, so as to join her heavenly Spouse. It is hence incumbent on us to let the recital of the Redemption be followed closely by our petitionary prayers, as a sign of perfect unity (between the divine aspects) without a rift and without any separation whatever. The source for this is the verse: **אִשָּׁה גְרוּשָׁה מֵאִישָׁה לֹא יִקְחוּ** (ויקרא כא', ז'). But, you may say, is She not at present in exile, and so divorced? This is not so. She is indeed in exile, but only for the sake of Israel, so as to dwell with them and to shield them, but She is not divorced. Now the **שכינה** appeared neither during the first Temple nor during the second Temple. In the second Temple, before Israel were driven into exile, She ascended on high, and only after the exile did She make Her abode with them. But She was not divorced. Hence the importance of the first redemption, the one from Egypt which incorporated all the four redemptions. The esoteric exposition of the matter is as follows. When the **שכינה** left the exile of Egypt, She besought the Holy One, blessed be He, that She might there and then be redeemed with a fourfold redemption, corresponding to the four exiles, so that She might remain free and never again be divorced. This request was granted and the

1. The **שכינה**

exodus thus embraced for the **שכינה** all the four redemptions. At the moment, therefore, of Her union with Her heavenly Spouse there is need for the display, so to speak, of the redemption from Egypt, including as it does the four redemptions. Hence, we have, in the recital of that redemption, to repeat four times the term “אמת” before we reach the portion beginning with “עזרת אבותינו”, a prayer which is a firm support for all Israel. Then, in the course of the recital, “עזרת אבותינו”, the term “אמת” recurs again four times, whereby we fortify, confirm and corroborate, as it were, the same four redemptions with the seal and signet of the King. Were not the four redemptions included within the Exodus during the whole of the exile She would not obtain Her adornments so as to manifest the unity of the Divine Name. We have thus to make mention of the redemption from Egypt in every recital of Sanctification offered to the Holy One, blessed be He, for ever and to all eternity.

(Reproduced from the *Davka Soncino Translation of the מזור*).

In **נוסח אשכנז** as well as in **נוסח ספרד** and **מנהג ספרד**, the word “אמת” appears four times before the paragraph: **עזרת אבותינו**:

אֱמֶת וְיָצִיב, וְנִכּוֹן וְקַיָּם, וְיִשָּׁר וְנֶאֱמָן, וְאֶהוּב וְחָבִיב, וְנִחְמָד וְנִשְׁעָם, וְנוֹרָא וְאֲדִיר, וּמִתְקַן וּמִקְבָּל, וְטוֹב וְיִפְּה הַדָּבָר הַזֶּה עֲלֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד. **אֱמֶת** אֱלֹקֵינוּ עוֹלָם מְלָכֵנוּ, צוֹר יַעֲקֹב, מִגֵּן יִשְׁעָנוּ, לְדֹר וָדֹר הוּא קַיָּם, וְשִׁמּוֹ קַיָּם, וְכִסְאוֹ נָכוֹן, וּמַלְכוּתוֹ וְאַמוּנָתוֹ לְעֵד קַיָּמָת. וְדִבְרָיו חַיִּים וְקַיָּמִים, נֶאֱמָנִים וְנִחְמָדִים לְעֵד וְלְעוֹלָמֵי עוֹלָמִים. עַל אֲבוֹתֵינוּ וְעַלֵּינוּ, עַל בְּנֵינוּ וְעַל דּוֹרוֹתֵינוּ, וְעַל כָּל דּוֹרוֹת זֶרַע יִשְׂרָאֵל עֲבָדֶיךָ. עַל הָרָאשׁוֹנִים וְעַל הָאַחֲרוֹנִים, דָּבָר טוֹב וְקַיָּם לְעוֹלָם וָעֶד, **אֱמֶת** וְאַמוּנָה חֵק וְלֹא יַעֲבֹר. **אֱמֶת** שְׁאֵתָהּ הוּא ה' אֱלֹקֵינוּ וְאֱלֹקֵי אֲבוֹתֵינוּ, מְלָכֵנוּ מְלֶכֶד אֲבוֹתֵינוּ, נֶאֱלָנוּ גָּאֵל אֲבוֹתֵינוּ, יוֹצֵרֵנוּ צוֹר יְשׁוּעָתֵנוּ, פּוֹדֵנוּ וּמַצִּילֵנוּ מִעוֹלָם שָׁמַד, אֵין אֱלֹקִים זוּלָתָךְ.

The inclusion of the word **אמת** in two additional lines of **עזרת אבותינו** can be traced back further in history to the **סידור רב סעדיה גאון**:

עוֹזֵר אֶת אֲבוֹתֵינוּ אֵתָהּ הוּא מַעֲלֵם, מִגֵּן וּמוֹשִׁיעַ בְּנֵיהֶם אַחֲרֵיהֶם בְּכָל דּוֹר וָדוֹר. **אֱמֶת** אֲשֶׁרִי אִישׁ שִׁישְׁמַע לְמִצְוֹתֶיךָ, וְתוֹרָתְךָ וְדִבְרֶיךָ יִשִּׁים עַל לְבוֹ. **אֱמֶת** אֵתָהּ הוּא אֲדוֹן לְעַמְּךָ מְלֶכֶד גִּבּוֹר לָרִיב רִיבָם. **אֱמֶת** אֵתָהּ הוּא רֹאשׁוֹן וְאֵתָהּ הוּא אַחֲרוֹן, וּבִלְעָדֶיךָ אֵין לָנוּ מוֹשִׁיעַ. **אֱמֶת** מִמַּצְרִים גָּאֵלָנוּ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, וּמִבֵּית עֲבָדִים פְּדִיתָנוּ.

What makes matters interesting is that in the **סידור רב סעדיה גאון** the word: **אמת** only appears three times in the section before **עזרת אבותינו**:

אֱמֶת יַצִּיב, וְנִכּוֹן וְקַיָּם, וְיִשָּׁר וְנֶאֱמָן, וְאֶהוּב וְחָבִיב, וְנִחְמָד, וּמִתְקַן וּמִקְבָּל, וּצְדִיק וְנוֹרָא וְנִשְׁעָם וְטוֹב וְיִפְּה הַדָּבָר הַזֶּה עֲלֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד. **אֱמֶת** אֱלֹקֵינוּ עוֹלָם מְלָכֵנוּ, צוֹר יַעֲקֹב, מִגֵּן יִשְׁעָנוּ, לְדֹר וָדֹר הוּא קַיָּם, וְשִׁמּוֹ קַיָּם כִּסְאוֹ נָכוֹן, וּמַלְכוּתוֹ קַיָּמָת. וְדִבְרָיו קַיָּמִים נֶאֱמָנִים נִחְמָדִים לְעוֹלָם וְלְעוֹלָמֵי עוֹלָמִים. עֲלֵינוּ וְעַל אֲבוֹתֵינוּ עַל בְּנֵינוּ וְעַל דּוֹרוֹתֵינוּ, וְעַל כָּל דּוֹרוֹת זֶרַע עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל עֲבָדֶיךָ. הָרָאשׁוֹנִים וְהָאַחֲרוֹנִים, דָּבָר טוֹב קַיָּם לְעוֹלָם וָעֶד, חֵק וְלֹא יַעֲבֹר. **אֱמֶת** שְׁאֵתָהּ הוּא ה' אֱלֹקֵינוּ וְאֱלֹקֵי אֲבוֹתֵינוּ, מְלָכֵנוּ וּמְלֶכֶד אֲבוֹתֵינוּ, גָּאֵלָנוּ וְגָאֵל אֶת אֲבוֹתֵינוּ, יוֹצֵרֵנוּ צוֹר יְשׁוּעָתֵנוּ, פּוֹדֵנוּ וּמַצִּילֵנוּ מִעוֹלָם הוּא שָׁמַד, וְאֵין לָנוּ עוֹד אֱלֹקִים זוּלָתָךְ.

SUPPLEMENT

In this week's newsletter we find how the **זוהר** justifies some of the language we find in the **תפלה** of **ברכה** **אמת ויציב**. Here are two more excerpts from the **זוהר** that concern **תפלה**. The second excerpt precedes the part of the **זוהר** that we studied in the newsletter.

Zohar page 202 Parshat Va'Yakheil-R. Jose further discoursed on the verse: **וַיֹּאמֶר לִי** **עֲבַדֵּי-אֱתָהּ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר-בְּךָ אֶתְפָּאֵר** “And He said unto me: Thou art my servant, Israel, in whom I will be glorified” (Isa. XLIX, 3). ‘Observe’, he said, ‘that there is an outer and bodily worship of the Holy One, blessed be He, and an inner and spiritual worship which is the true and genuine worship. The body possesses twelve members that participate in rendering worship. These are the outer members of the body, but there are also twelve inner members whose act of worship is of benefit to the spirit. For this is the inner and precious worship of the Holy One, Blessed be He, as expounded among the mysteries taught by R. Simeon, and as belonging to the mysteries of supernal wisdom known to the Companions, happy is their portion! Prayer is spiritual worship. Deep mysteries are attached to it, for men wot not that a man's prayer cleaves the ethereal spaces, cleaves the firmament, opens doors and ascends on high. At the moment of daybreak, when light emerges from darkness, a proclamation resounds through all the firmaments, saying: Make yourselves ready, ye sentinels at the doors, chiefs of the Palace—each one to his post! For the day-attendants are not the same as the night-attendants, the two groups replacing each other with the succession of day and night. This is alluded to in the passage, **וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת-שְׁנֵי הַמְּאֹרֹת הַגְּדֹלִים אֶת-הַמְּאֹר הַגְּדֹל לְמִשְׁכַּל הַיּוֹם וְאֶת הַמְּאֹר הַקָּטָן לְמִשְׁכַּל הַלַּיְלָה** “the greater light for to rule the day”, etc. (Gen. I, 16), **לְמִשְׁכַּל הַיּוֹם** “the rule of the day” and **לְמִשְׁכַּל הַלַּיְלָה** “the rule of the night” signifying the day-attendants and the night-attendants. When night arrives proclamation is made, saying: Make yourselves ready, O ye rulers of the night—each one to his place! Similarly, when day breaks a proclamation goes forth: Make yourselves ready, ye rulers of the day—each one to his place! Each one thus, following the proclamation, is assigned his suitable place. The Shekinah then descends whilst Israel enter the Synagogue to offer praise to their Master in song and hymn. It behoves, then, every man, after equipping himself with emblems of holiness, [Tr. note: Fringes and phylacteries.] to attune his heart and his inner being for that act of worship and to say his prayers with devotion. For the words that he utters ascend on high, for the scrutiny of angelic supervisors. These abide in ethereal space on the four sides of the world. On the eastern side there is the chief supervisor, whose name is Gezardiya, and who is attended by a number of other chieftains, all awaiting the word of prayer that is about to ascend to the ethereal realm on that side. The moment it does so the supervisor takes it up. If it be fitly uttered, he, together with all the other chieftains, kisses that utterance and carries it aloft into the supernal firmament, where other chieftains are awaiting it. When kissing the utterance of prayer they

say: "Happy are ye, O Israel, who know how to crown your Master with holy crowns. Happy is the mouth from which issued this utterance, this crown." Then the letters of the Divine Name that abide in the ethereal space soar upwards. That Divine Name is formed of twelve letters, and is the one by which Elijah flew to the ethereal regions until he reached heaven. This is indicated in the words that Obadiah spoke to Elijah, saying, **וְרוּחַ ה' יְשָׁאֶךָ** "...that the spirit of the Lord (TETRAGRAMMATON) will carry thee...." For it was that Name by which Elijah flew upwards, and it is that Name that rules the ethereal space. The letters, then, of the Name fly upwards with the prayer-utterance, in company with the chief who holds the keys of the ether, and all the other chiefs, until heaven is reached, where the prayer is taken in charge by another chief to carry it still higher. On the southern side there is another chieftain ruling over the ethereal space of that region and having under him a number of supervisors and officers. His name is Pesagniyah, and he is in charge of the keys of the ethereal space in that quarter. Now the prayer of persons in deep sorrow and anguish, if uttered with due devotion, ascends into that region and is taken up by the chief, who kisses it and pronounces over it the words, "The Holy One, blessed be He, be merciful towards thee and be filled with compassion on thy behalf." Then all the chieftains and officers administering that region accompany it upwards, along with the letters of the Divine Name-to wit, the Name of four letters that rule that region-until it reaches the heaven over that region. There it is taken in charge by the chief of that region. The name of the one in charge of the northerly region, who also has under his command a number of chieftains and officers, is Petahyah. He is appointed over that side to which prayers offered for deliverance from enemies ascend. If such a prayer be found worthy, the chief takes it up and kisses it. Then a spirit emerges out of the abyss in the North who makes proclamation through all the ethereal spaces, so that they all take up that prayer and carry it into heaven, all the while kissing it and exclaiming, "May thy Master cast thy enemy down before thee." It then ascends and cleaves the heavens. When it reaches the first heaven it is met by the chief of the West, whose name is Zebuliel, and who presides over numerous chieftains and officers that stand sentry over nine doors. The same Zebuliel would fain minister in that heaven in the daytime, but he is not permitted until moonlight appears, when he comes out with all those legions and chieftains. But when day breaks they all retire through one, the most prominent of the nine doors. Now any ascending prayer enters through that door, and then all officers and chieftains, under the guidance of Zebuliel their chief, emerge through that door. They embrace it, and accompany it to the second heaven. That heaven is fitted with twelve gates, at the twelfth of which there stands a chief, named 'Anael, who is in command of numerous hosts and legions. And when the prayer arrives there that chief loudly orders all those doors to be opened, exclaiming, **פְּתִחוּ שַׁעְרִים וַיָּבֹא גֹי־צִדִּיק שֹׁמֵר אֲמָנִים** "Open ye the gates", etc. (Isa. XXVI, 2). All the gates then open, and the prayer enters through all the doors. Then arises a chief, ancient of days, who is placed at the northern side, and whose name is 'Azriel the Ancient, though sometimes he is called Mahniel (lit. mighty camp). This other name is given him because he commands sixty myriads of legions. All these legions are winged, part of them are full of eyes, and by their side are others full of ears. These are called "ears" because they listen to all those who pray in a whisper, from the heart, so that the prayer should not be overheard by anyone else. Only such a prayer is accepted by these "all-eared" legions, whereas a prayer that is heard by the ears of man is not listened to on high, and so

remains unheard by anyone save by him who overheard it at first. Hence it behoves man to be careful not to let others hear his prayer. Furthermore, prayer becomes absorbed in the upper world, and the speech of the upper world should remain inaudible. Similarly, in the reading of the Book of the Law, while one reads, the other standing by him should be silent. For, if two read together faith is diminished, because voice and utterance are only one. For only a single voice and a single recital must be heard; so that if there are two voices and two utterances there is a diminution of Divine Faith. When the silent prayer soars aloft, all those sixty myriads of legions, all those “all-eye” and “all-ear” hosts, come forward and kiss it. So Scripture says: **עֵינֵי ה' אֶל-צְדִיקִים וְאָזְנוֹ אֶל-שׁוֹעָתָם:** “The eyes of the Lord are toward the righteous, and his ears are open unto their cry” (Ps. XXXIV, 16), indicating the “all-eye” and the “all-ear” legions. From thence the prayer mounts to the third heaven, the chief of which is Gedariah, who has under him numerous officers and chiefs. He ministers three times a day in the presence of a ray of light that is constantly shooting up and down in that heaven without ever being still. And when the prayer mounts up there that ray descends and bows down before it. Then the chief of that heaven, after bowing down to the prayer, strikes with the ray of light against a mighty rock that is placed in the centre of that heaven, and there emerge from it three hundred and seventy-five legions that have been confined within it since the day the Torah came down to earth. They were so confined because they endeavoured to prevent the Torah descending on earth, and God rebuked and shut them up in the interior of that rock, whence they do not emerge save at the time when prayer ascends. They then break forth into song, chanting: **ה' אֲדֹנֵינוּ מִה-אֲדִיר שִׁמְךָ בְּכָל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר-תִּהְיֶה הוֹדֶךָ עַל-הַשָּׁמַיִם:** “O Lord, our Lord, how glorious is thy name... above the heavens” (Ps. VIII, 2). They then bow to the prayer, after which it is crowned with supernal crowns and mounts up into the fourth heaven. Then comes forth the sun and Shamshiel, the chief, enters that heaven accompanied by three hundred and sixty-five legions called days of the solar year, and they all crown that prayer with crowns of sweet perfume of the Garden of Eden. There it tarries until all those legions accompany it into the fifth heaven, the chief of which is Gadriel. This angel is in charge of the wars waged among the nations, but as soon as the prayer arrives there a trembling seizes him with all his hosts so that their strength is enfeebled; and they come forward and bow down to the prayer, and crown it and accompany it into the sixth heaven. There numerous hosts and legions come out to receive it and ascend with it until they reach a series of seventy gates in charge of a chief whose name is ‘Anpiel. He crowns the prayer with seventy crowns. Then all the hosts and legions of all these heavens join together and take up that prayer, crowned with all these crowns, into the seventh heaven. Finally Sandalphon, the supreme chief, the keeper of all his Master's keys, introduces the prayer into the seven Palaces, to wit, the Palaces of the King. When the prayer enters there, decorated with all those crowns, it combines them all into one heavenly crown, each prayer according to its rank. And the name of the Holy One, blessed be He, is crowned on all sides, above and below, so that the whole forms a unity. Of this Scripture says: **בְּרָכוֹת לְרֹאשׁ צְדִיק** “Blessings are upon the head of the righteous” (Prov. x, 6). Happy is the portion of the man who knows the proper way in which to order his prayer. The Holy One, blessed be He, being glorified in such a prayer, awaits the completion of all the prayers of Israel, so that the whole is fitly harmonized, both the above and the below.

‘So far we have spoken of prayer. But there are in addition certain precepts that are bound up, not with action, but with the words of prayer. These are in number six. The first is **אִם-לֹא תִשְׁמַר לַעֲשׂוֹת אֶת-כָּל-דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת הַכְּתוּבִים בַּסֵּפֶר הַזֶּה לִירְאָה אֶת-הַשֵּׁם הַנּוֹכָח** **לְלֶכֶת בְּכָל-דְּרָכָיו וּלְאַהֲבָה אֹתוֹ וּלְעַבֵּד אֶת-יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל-לִבְּךָ וּבְכָל-נַפְשְׁךָ:** “to fear the glorious and awful Name” (Deut. XXVIII, 58); the second is **לְלֶכֶת בְּכָל-דְּרָכָיו וּלְאַהֲבָה אֹתוֹ וּלְעַבֵּד אֶת-יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל-לִבְּךָ וּבְכָל-נַפְשְׁךָ:** “to love Him” (*Ibid.* x, 12); the third is to bless Him; the fourth is to proclaim His unity; the fifth enjoins the priests to bless the people; the sixth bids man to surrender his soul to Him. These six precepts are bound up with the words of prayer, just as there are other precepts that are connected with the action of prayer, such as those of the fringes and phylacteries. Now the injunction “to fear the Name” is accomplished by means of the hymns and songs that King David chanted, and of the sacrifices ordained by the Torah. For it behooves man to be filled thereby with fear of his Master, for those hymns belong to a region called “Fear” (*yir’ah*), [Tr. note: *Malkuth*.] and all the *Hallelukahs* are emblematic of the fear of the Holy One, [Tr. note: Because the word Hallelukah has the same numerical value as *Elohim*, signifying the attribute of Justice.] blessed be He; it thus behooves man to attune his mind to a spirit of awe in the recital of those hymns. In arriving at **יִשְׁתַּבַּח** “Praised be” it behooves a man to concentrate his thoughts on the Holy One, blessed be He, in that benediction which reads: **יוֹצֵר אוֹר** “Blessed art Thou... who formest light... **יוֹצֵר הַמְּאוֹרוֹת** Blessed art Thou, O Lord creator of the universe.” The precept, “to love Him”, is realized in the benediction commencing with **אֶהְבֶּה רַבָּה** “With abundant love”, which is followed by the reading of **וְאָהַבְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ** “And thou shalt love the Lord thy God...”, containing the mystery of the love of the Holy One, blessed be He. And we proclaim His unity when we recite **שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד** “Hear, O Israel: the Lord our God, the Lord is One”, as that declaration contains the secret of God's oneness. After the reading of these sections comes the passage wherein we mention our exodus from Egypt, in fulfilment of the injunction, **וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּמִצְרַיִם וַיִּפְדֶּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מִשָּׁם עַל-כֵּן:** “But thou shalt remember that thou was a bondman in Egypt” (Deut. XXIV, 18). There follows the pronouncement of the blessing of the people by the priests in order to embrace all Israel at the moment when they receive blessings. For at that moment the Community of Israel receives blessings, and it is a propitious moment to surrender our souls to Him in the full willingness of our heart when we fall on our faces and recite the Psalm: **אֵלֶיךָ ה' נַפְשִׁי אֶשָּׂא:** “Unto Thee, O Lord, do I lift up my soul...” (Ps. xxv, 1), which should be the expression of our full and complete self-surrender to Him. These are the six precepts that are bound up with our daily prayer, and that comprise in a way the six hundred precepts of the Torah. If you ask, What of the thirteen left over, [Tr. note: There being, according to the Rabbinic reckoning, six hundred and thirteen precepts.] these are a category apart designed to draw upon us the thirteen attributes of mercy that comprise all the precepts. These are the six precepts by which prayer is embroidered. Happy is the portion of whoever concentrates his heart and will on them and realizes them every day. With these precepts many others are interwoven, but at each particular passage it behoves man to concentrate his heart and will on the particular precept contained in that passage. Such a man is praised aloud in the words contained in the

passage: “וַיֹּאמֶר לִי עַבְדִּי-אַתָּה יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר-בְּךָ אֶתְפָּאֵר: “And He said unto me: Thou art My servant, Israel, in whom I will be glorified” (Isa. XLIX, 3).’

Zohar page 216 Parshat V'Yakheil-He further discoursed as follows. ‘It is written: **אַתָּה** **אַלֹהֶיךָ תִירָא** **אֱתוֹ תַעֲבֹד** **וְבוֹ תִדְבֹק** **וּבְשֵׁמוֹ תִשָּׁבַע:** “Thou shalt fear the Lord thy God” (Deut. x, 20), and also, **וַיִּרְאֵתָ מֵאֱלֹהֶיךָ אֱנִי ה’:** “and thou shalt fear thy God (*m'elohekho*, lit. from thy God)” (Lev. XIX, 14). Why in the latter passage is it written, “from thy God” and not simply “thy God”, as in the former passage? The preposition “from”, however, points to the place which is attached to the “brain” and surrounds it. That spot is the central fire that surrounds the innermost fire. For there are three varieties of fire in that connection. The first is the fire that receives fire with joy, the two meeting each other in love and joy; the second is that of which it is written, **וְנֹגַהּ לָאֵשׁ וּמִן-הָאֵשׁ יוֹצֵא בָרָק:** “and there was brightness (*nogah*) to the fire” (Ezek. I, 13); it is the inmost fire which is joyful at the presence of the other fire. Then comes the third fire which surrounds that brightness, and wherein resides the terror of Severity for the punishment of the wicked. Indeed, there is also a teaching that speaks of four varieties of fire-four that are in essence one. However, it is in the aforementioned fire that the terror of Severity resides. Hence “thou shalt fear (that which comes) *from* thy God”, meaning: “Thy fear shall start from, or be inspired by, His punishment.” Furthermore, we should combine fear with love, fear on one side and love on the other. We have to fear on account of the punishment that proceeds from the one side for the transgression of the precepts of the Torah-for once this is begun, the side that inflicts it never relaxes until the transgressor is exterminated from this world and from the world to come. Man has thus to fear that fire which is the seat of fear. That fire spreads out into another fire outside, belonging to another object of fear, in regard to which it is written, **לֹא תִירָאוּ אֶת-אֱלֹהֵי הָאֲמֹרִי אֲשֶׁר אַתֶּם יוֹשְׁבִים בְּאֶרֶצָם** “ye shall not fear the gods of the Amorites” (Judges VI, 10). But the aforementioned fire belongs to the holy side, and is the one that surrounds that brightness (*nogah*) mentioned before. The other and extraneous fire at times joins this fire, and at other times moves away from it. When it does join, it turns into darkness so as to darken and shut out the light of the other fires. After fear comes love. This is esoterically expressed by saying: “After fear has hovered over a man's head there awakens love, which belongs to the right side.” For he who worships out of love attaches himself to a very sublime region and to the holiness of the “World-to-be”, by reason of love ascending to the “right side” for its attachment and adornment. Think not, however, that worship coming from the side of fear is no worship at all. In truth it is worship highly to be prized. It does not ascend, however, so as to join the highest part of the supernal sphere. This is reserved for worship inspired by love, and he who worships in a spirit of love is the man destined for the future world. Happy is the portion of such a one in that he exercises dominion over the region of fear, love being the sole power dominating fear in virtue of its belonging to the recondite influence of the right. It is further essential in the performance of our worship to avow the unity of the name of the Holy One, blessed be He, and to avow the oneness of the upper and lower members and grades, and to combine them all in the spot to which they fittingly converge. This is the recondite significance of the declaration: **שִׁמְעַי יִשְׂרָאֵל ה’ אֱלֹהֵינוּ**

ה' אחד

“Hear, O Israel: The Lord our God, the Lord is one” (Deut. VI, 4). The term שמע SH e M a’ (hear) is esoterically analysed into SH e M (name) and the letter “ע” Ain (= 70), that is, one Name comprising seventy names whilst remaining a unity. “Israel” here signifies “Ancient Israel”, in contrast to “Little Israel”, of whom it is written: כִּי נֶעַר יִשְׂרָאֵל וְאֶהְיֶהוּ “When Israel was a child, then I loved him” (Hos. XI, 1). “Ancient Israel” symbolizes the union of the Shekinah with her Spouse, and in pronouncing that name we have to concentrate our mind on the principle of unity, on the union of the two habitations; we have to put all our being, all the members of our body, our complete devotion, into that thought so as to rise and attach ourselves to the En-sof (Infinite), and thus achieve the oneness of the upper and the lower worlds. The words, “the Lord our God” are to reunite all the Members to the place from which they issued, which is the innermost Sanctuary. The same thought is continued in the words, ה' אחד the Lord is one”, in the recital of which we have to make our thoughts range throughout all the grades up to the Infinite (En-sof) in love and fear. This is the method of avowing the unity of God practised by Rab Hamnuna the Venerable, who learnt it from his father, who had it from his master, and so on, till it came from the mouth of Elijah. And it is the correct and proper method.

(Reproduced from the Davka Soncino Translation of the זוהר).

להבין את התפלה

SUPPLEMENT

פיוט לקידוש ראש חודש מנחם אב מאת רב פינחס הכהן

This is the seventh in a series of 14 פיוטים that רב פינחס הכהן composed to be read after announcing the New Moon. This material is being reproduced from the book written by Professor Shulamit Elizur of Hebrew University on the פיוטים of רב פינחס הכהן.

אָב שְׁשׁוֹן יִשָּׂאֵב

Av will be filled with joy

בְּתִשְׁעָה וּבַחֲמִשָּׁה עָשָׂר בְּאָב

On the 9th and 15th of Av

אָב / גְּבוּהָ לְבָנִים יִתְאָב

G-d, the father on high, will pine for his children

דּוֹד הַמְרַחֵם כְּרַחֵם אָב

The Uncle who comforts like a father who comforts

הַכֹּהֲנִים לֹא אָמְרוּ אֵיחָה

The Kohanim did not ask: where?

וְעַל בֶּן הַכֶּם אָרִיחָה

Therefore the lion struck them

אָב / וְדוֹנָם יִמָּחָה בְּשֹׁאֵג אָרִיחָה

Their sins he will erase with the roar of a lion

חִידוּשׁ חֹדֶשׁ מִזֵּל אָרִיחָה

The sign for the new month is the lion

טוֹר אֶרֶיאל בְּחִידוּשׁוֹ יוֹזְכֵּר

Jerusalem will be remembered

יְשׁוּלָם תֵּת לְפַעֲלָתוֹ שָׂכָר

A reward will be paid for its work

אָב / בְּחִידוּשׁוֹ יִשָּׂע פִּי צָר יוֹסִיכֵּר

Upon its renewal G-d will cause the mouth of the enemy to be closed

לְעִיתִים לְכוֹנֵן מִבְּנֵי יִשְׁשָׁכָר

And the Sanhedrin will be re-established which knows how to set the calendar

מְקַדֵּשׁ הַחֹדֶשׁ מִלּוּאוֹ לְהַשְׁפִּיר

The month is sanctified to make beautiful

נַחֵם מֵאֲלֵיו וְתִפְאָרָה תִצְפִּיר

It will be comforted and will become a month of glory

אָב / שׁוֹשׁ שִׁמְעַב בּוֹ וְאוֹיְבֵי תִחְפִּיר

Joy will be heard and its enemies will be buried

עֲלוֹת עַם לְבָנִין אָבֵן סִפִּיר

The nation that will travel to Jerusalem and will rebuild the Beit Hamikdash

פְּתָדָה כְּנָגִיד עַל אֲבוֹתֵינוּ בּוֹ

It was a time when trouble was decreed against our forefathers

צוֹם תִּשְׁעָה בְּאָב כְּחוֹמֶר לְקוֹנֵן בּוֹ

The fast of the Ninth day is a day of bitterness and a time to sing sad songs

אָב / קָדוֹשׁ אֶקְדֹּשׁ לְנוֹהוּ בְּשׁוּבוֹ

I will sanctify G-d upon His return to the Beit Hamikdash

רַחוּם לְהָשִׁיב אָפּוֹ כְּהִרְבּוֹ

After He uses his anger to clear the way

שְׁלֹשָׁה וְתִשְׁעִים כְּלֵי שִׁימוּשֵׁי

The 39 utensils that the Kohanim used in the Mikdash

שׁוֹבֵב בְּכְבוֹד בָּם לְשִׁמּוּשֵׁי

Return them to the honor they possessed when they were regularly used

אָב / תִּצְנִיעַ לְחִיטּוֹב עֲצֵי קָדוֹשֵׁי

Watch as they once again collect wood for burning the sacrifices

תַּחֲדַשׁ יִשְׁעֵי כְּבֹא בַחֲמִישִׁי

Bring on my salvation as You did by returning Ezra in the Fifth Month (Av)

כְּכָתוּב וַיָּבֹא יְרוּשָׁלַם בַּחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי הִיא שְׁנַת הַשְּׁבִיעִית לְמֶלֶךְ (עֲזַרָּא ז', ח');

As it is written: He came to Jerusalem in the Fifth month which was in the seventh year of the reign of the King

וְנֹאמַר אִזְּ תִשְׂמַח בְּתוֹלָהּ בְּמַחֹל וּבְחָרִים וּזְקֵנִים יַחְדָּו וְהַפְכָתִי אֲבָלָם לְשִׂשׁוֹן וְנַחֲמָתִים וְשִׂמְחָתִים מִיְּגוֹנָם (יִרְמִיָּהוּ ל"א, יב');

As it is written: Then the maiden will rejoice with dance; young and old men together. I will turn their sadness into happiness. I will comfort them and make them rejoice from their sorrow

וְנֹאמַר כִּי כְאֲשֶׁר הַשָּׁמַיִם הִתְדָּשִׁים וְהָאָרֶץ הִתְדָּשָׁה אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה עִמָּדִים לְפָנַי נֶאֱמַר ה' בֵּן יַעֲמֹד וְרַעְכָּם וְשִׂמְכָם (יִשְׁעִיָּהוּ סו', כב');

Just as the heavens are renewed and the land is renewed and they stand before Me so will

להבין את התפלה

your descendants stand before Me.

ונאמר כי לא יעשה אד-ני ה' דבר כי אם-נלה סודו אל-עבדיו הנביאים (עמוס ג', ז');

It is written that G-d will not do anything without revealing the secret to His prophets

ונאמר עשה ירח למועדים שמש ידע מבואו (תהילים קד', יט');

It is written: He made the moon for the appointed seasons and the sun knows it setting

ונאמר ממזרח-שמש עד-מבואו מהלל שם ה' (תהילים קיג', ג');

It is written: From the rising of the sun to its setting the name of G-d is praised

ברוך . . . מקדש ישראל וראשי חדשים

THE SIXTEEN ADJECTIVES THAT OPEN THE ברכה OF אמת ויציב

The ברכה of אמת ויציב opens with 16 adjectives that describe the רבנו של עולם:

(1) אמת (2) ויציב (3) ונכון (4) וקיים (5) וישר (6) ונאמן (7) ואהוב (8) וחביב (9) ונחמד (10) ונעים (11) ונורא (12) ואדיר (13) ומתקן (14) ומקבל (15) וטוב (16) ויפה.

We had previously learned that the letter 'ו' which connects each word represents a means by which to reach 248 words while reciting שמע קריאת:

שולחן ערוך אורח חיים סימן סא' סעיף ג'—בקריאת שמע יש רמ"ה תיבות וכדי להשלים רמ"ה כנגד איבריו של אדם מסיים שליח צבור ה' אלקיכם אמת, וחוזר ואומר בקול רם ה' אלקיכם אמת. דגה; ובוה כל אדם יוצא הואיל ושומעין מפיו של ש"צ ג' תיבות אלו (ב"י בשם א"ח). ואם היחיד רוצה ג"כ לאמרם עם השליח צבור, אין איסור בדבר (דברי עצמו). שולחן ערוך: ואם הוא קורא ביחיד יכוין בט"ו ווי"ן שבאמת ויציב שעולים צ', והם כנגד ג' שמות ההוי-ה, שכל שם עולה כ"ו וד' אותיותיו הם ל'. דגה; ויש עוד טעם אחר בדבר, דט"ו ווי"ן עולין צ', והקריאה נחשבת א', הרי צ"א כמנין השם בקריאתו ובכתיבתו, והוי כאילו אמר ה' אדנ"י אמת (מהרי"ק שורש מ"ב / ל"א / ואגור).

The שולחן ערוך does not consider that the סידור of רב סעדיה גאון does not include a 'ו' before the word: 'ויציב'. In addition the שולחן ערוך fails to consider that the סדר רב ישר, נאמן, אהוב, נחמד, נעים, טוב does not provide for a 'ו' before the words: עמרם גאון.

The origin of the 16 adjectives is as follows:

ספר שבולי הלקט ענין תפילה סימן טז'—זה מצאתי בשם ר' שמואל זצ"ל. ומצאתי לגאונים ז"ל מאמת ויציב עד הדבר הזה אגרת אחת היתה. לפי שכשיסדו מאה ברכות שלחו לגולה: רצונכם לקבל מאה ברכות? שלחו להן: אמת ויציב ונכון וקיים וישר ונאמן ואהוב וחביב ונחמד ונעים ונורא ואדיר ומתוקן ומקובל וטוב ויפה הדבר הזה עלינו. ט"ו ווי"ן זה אחר זה עולין לחשבון צ' וב' היהי"ן (הדבר הזה) הרי ק' כנגד ק' ברכות. וכן כשתחשוב מאמת עד אמת ועד בכלל תמצא ק' אותיות לא פחות ולא יותר. ובשם רבינו שלמה זצ"ל מצאתי י"ח קיומים יש באמת ויציב שתקנום נשיאי ארץ ישראל ושלחום לאנשי יבנה בשעה שתקנו י"ח ברכות של תפלה. וגאונים רומא זצ"ל פירשו דאמת ויציב אקרית שמע קאי דקאמר וטוב הדבר הזה שאמרת לקבל מלכותך.

The רוקח in פרק מג' then adds:

וכן מן אמת ויציב עד עוד זולתך מאה תיבות, כנגד מאה ברכות.

1. In addition, the סידור of רב סעדיה גאון replaces the adjective ואדיר with the adjective: וצדיק.

The רוקח expands on the significance of the 15 letters 'ו':

ט"ו ווי"ן כנגד ששכח משה מן הכסף שעשה לוויין. אמר בלבו אנה שמתי את הכסף? ובאילו ט"ו ווי"ן הזכר. ט"ו ווי"ן כנגד ט"ו ממי"ן, אתה הוא ה' לבדך אתה עשית את השמים ושמי השמים וכל צבאם והארץ וכל אשר עליה הימים וכל אשר בהם ואתה מחיה את כולם וצבא השמים לך משתחווים; ונגדן שיר ושבתה ב' ט"ו שיר המעלות, וט"ו דברים באו למשכן, וט"ו דברים מיוסדים בא' ב' בתילים. וט"ו לך ה' הגדולה והגבורה והתפארת והנצח וההוד והממלכה והמתנשא לכל ראש והעושר והכבוד מושל כח וגבורה לגדל ולחזק מודים תפארתך. אבל גבורה אין לחשוב שכבר חשבנו והגבורה, וכן לגדל אין לחשוב שכבר חשבנו הגדולה.

The commentator, ר' פנחס בעל סידור שער רחמים quotes from עיון תפלה that each of the 16 adjectives corresponds with one פסוק in the first two פרשיות of שמע:

- (1) שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד--אמת;
- (2) ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד--ויציב;
- (3) ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך--ונכוז;
- (4) והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך--וקים;
- (5) ושננתם לבניך ודברת בם בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך--וישר;
- (6) וקשרתם לאות על ירך והיו לטטפת בין עיניך--ונאמן;
- (7) וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך--ואהוב;
- (8) והיה אם שמע תשמעו אל מצותי אשר אנכי מצוה אתכם היום לאהבה את ה' אלקיכם ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם--וחביב;
- (9) ונתתי מטר ארצכם בעתו יורה ומלקוש ואספת דגנך ותירשך ויצהרך--ונחמד;
- (10) ונתתי עשב בשדך לבהמתך ואכלת ושבעת--ונעים;
- (11) השמרו לכם פן יפתה לבבכם וסרתם ועבדתם אלהים אחרים והשתחוויתם להם--ונורא;
- (12) וחרה אף ה' בכם ועצר את השמים ולא יהיה מטר והאדמה לא תתן את יבולה ואבדתם מהרה מעל הארץ הטבה אשר ה' נתן לכם--ואדיר;
- (13) ושמעתם את דברי אלה על לבבכם ועל נפשכם וקשרתם אתם לאות על ידכם והיו לטטפת בין עיניכם--ומתקן;
- (14) ולמדתם אתם את בניכם לדבר בם בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך--ומקבל;
- (15) וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך--וטוב;
- (16) למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה אשר נשבע ה' לאבותיכם לתת להם כימי השמים על הארץ--ויפה.

TRANSLATION OF SOURCES

ג' סעיף -Within Kriyat Shema there are 248 words. In order that the congregation recite 248 words representing the 248 bones in a man's body, the prayer leader ends with the words: Hashem Elokaichem Emes and repeats the words: Hashem Elokaichem Emes. Ramah: In this manner those present fulfill their obligation because each one hears the three extra words from the mouth of the prayer leader. If any individual present wishes to repeat those three words along with the prayer leader, it is not prohibited. Shulchan Aruch continues: If someone is praying not in a group of ten men, he should concentrate on the 15 times the letter Vav(6) appears in the Bracha of Emes V'Yatziv. The fifteen times the letter Vav appears equals the number 90 in gematria which is equal to three times the name of G-d. Each name of G-d totals the number 26 which together with the four letters that are in G-d's name equal 30. Ramah: There is another reason to concentrate on the number of times the letter Vav appears. 15 times 6 equals 90; the reading is equal to one which gives you 91. That is the gematria equivalent to G-d's name as it is read and as it written. So it is as if he said: Hashem A-donai Emes.

ז"ל -This is what I found in the name of Rav Shmuel, tz'l. I found in the books of the Gaonim that the origin of the section from the word Emes to the words Ha'davar Ha'Zeh was as part of a letter that Chazal living in Israel after the destruction of the Second Temple sent to the Jews who were living in exile. The letter was sent when Chazal decided to institute the practice of reciting 100 Brachot each day. They asked the Jews who were living in exile whether they would accept upon themselves the practice of reciting 100 Brachot each day. The Jews in exile answered:Emes V'Yatziv . . . Hadavar Hazeh Aleinu. The 15 times the letter Vav appears total 90 in gematria. The two letters Hay that appear in the words: Hadavar Hazeh equal ten. Added to the number 90 gives you a total of 100 representing the 100 Brachot. In addition, if you calculate the number of letters from the word Emes to the second appearance of the word: Emes, you also find 100 letters, not more and not less. In the name of Rabbenu Shlomo, t'zl, I learned that there are 18 affirmations in the Bracha of Emes V'Yatziv which was authored by the leaders in Eretz Yisroel. They were sent to the leaders in Yavneh at the time that the leaders in Yavneh were compiling the Shmona Esrei. The Gaonim in Italy explain: that there is a connection between the Bracha of Emes V'Yatziv and Kriyat Shema. The connection is found when we recite: V'Tov Ha'Davar Ha'Zeh which is a reference to accepting G-d's hegemony over us.

ח' רוקח -From the words Emes V'Yatziv until Od Zoolasecha you will find 100 words representing 100 Brachot.

רוקה-The 15 times the letter Vav appears represents the fact that after Moshe Rabbenu completed the building of the Mishkan, he forgot what happened to the gold that he used to fashion into hooks. Moshe asked: What did I do with that gold? It is because of the 15 letters Vav that Moshe remembered that he used the gold to make hooks. The 15 letters Vav also represent the 15 times that the letter Mem appears in the following verse: Ata Hoo Hashem . . . Licha Mishtachavim. The 15 letters Vav are also represented by the 15 words of praise that are found in the Bracha of Yishtabach; the 15 Shir HaMaalot; the 15 items that came into the Mishkan and the 15 chapters of Tehillim whose lines follow each other in alphabetical order. The number 15 also represent the number of praises of G-d found in the verse: Licha Hashem Ha'Gedula . . . Modim Tifartecha. The word: Gevura is not to be considered because we already included the word: V'HaGivura. In addition, one should not consider the word: LiGadel because we have already included the word: Ha'Gidulah.

INTRODUCTION TO THE תשעה באב OF קינות

Editors Note: Much of the material that is being presented here is reproduced from the introduction to the ספר קינות המפורש: ספר that was published by Yaakov Weingarten in תשמ"ה. It is highly recommended that this ספר be added to your library.

There is an ongoing obligation to mourn over the destruction of the בית המקדש. It is particularly important to do so on תשעה באב, the day that was set aside for that purpose. This is accomplished by reading מגילת איכה and by reciting קינות. Although מגילת איכה is termed a מגילה, it is essentially a קינה. In many ways it is the prototype קינה; the model for all קינות and for all פיוטים. The של"ה demonstrates the importance of reading מגילת איכה as a קינה by stating:

מסכת תענית - פרק נר מצוה (א)-מצוה גדולה להתאבל בט' באב, וקינה מבעי ליה. ועיקר הקינה היא מגילת קינות, דהיינו מגילת איכה הנאמרה ברוח הקודש, על פי נבואת ירמיה. על כן נראה לי מנהג טוב כל יחיד ויחיד וחזור ויקרא מגילת איכה למחר בינו לבין עצמו, כי לעולם ענין היום עדיף.

The גמרא provides the basis for stating that מגילת איכה is a קינה by regularly referring to ספר קינות as מגילת איכה:

♦ תלמוד בבלי מסכת מועד קטן דף כו' עמ' א'-ספר תורה שנשרף מנלן? דכתיב (ירמיהו ל"ו) ויהי כקרא יהודי שלש דלתות וארבעה יקרעה בתער הספר והשלך אל האש אשר אל האח וגו'. מאי שלש דלתות וארבעה? אמרו ליה ליהויקים: כתב ירמיה ספר קינות. - אמר להו: מה כתיב ביה? - (איכה א') איכה ישבה בדד. - אמר להו: אנא מלכא. - אמרו ליה: (איכה א') בכו תבכה בלילה. - אנא מלכא. - (איכה א') גלתה יהודה מעני - אנא מלכא. (איכה א') דרכי ציון אבלות. - אנא מלכא. (איכה א') היו צריה לראש. - אמר להו: מאן אמרה? - (איכה א') כי ה' הונה על רב פשעיה. מיד קדר כל אזכרות שבה ושרפן באש. והיינו דכתיב (ירמיהו ל"ו) ולא פחדו ולא קרעו את בגדיהם, מכלל דבעו למיקרע.

♦ תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף יד' עמ' ב'-סידרן של כתובים: רות וספר תהלים, ואיוב ומשלי, קהלת, שיר השירים וקינות, דניאל ומגילת אסתר, עזרא ודברי הימים.

♦ תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף טו' עמ' א'- ירמיה כתב ספרו וספר מלכים וקינות.

2. How do we know that we have to perform קריעה after seeing a ספר תורה that was burned by fire?

Why was מגילת איכה called קינות?

- ♦ איכה רבה (וילנא) פרשה א' ד"ה איכה ישבה-רבי יהודה ור' נחמיה, ר' יהודה אומר אין לשון איכה אלא לשון תוכחה הדא מה דאת אמר (שם /ירמיהו/ ח') איכה תאמרו חכמים אנחנו ותורת ה' אתנו וגו'. ור' נחמיה אומר אין לשון איכה אלא קינה הדא מה דאת אמר (בראשית ג') ויקרא ה' אלהים אל האדם ויאמר לו איכה, אוי לכה.
- ♦ אוצר המדרשים (אייזנשטיין) עמוד תעד ד"ה איכה ישבה-למה נקרא שם הספר קינות? אתה מוצא כל הבריות שבעולם לשמם נפלגו מה הם ולמה הם נעשים ועל מה הנייה נבראו. ומן השמש הזה יכול אדם לידע מה שמו ועל מה נעשה ועל מה נברא: בראשונה להודיע לכל כח גבורתו של הקב"ה, ועוד נברא להאיר ולהבדיל בין היום ובין הלילה, ועוד להבדיל ארבע תקופות השנה, ועוד לחמם ולהפריא מאת הדשא והעשבים וכל זרע הארץ ופירות האילנות. ונקרא שמו שמש שהוא משמש את כל העולם כלו. וכן בכל הספרים הקדושים יש בהן חכמה ובינה ודיעה למה נכתבו ונקרא שמם ועל מה הנייה נכתבו. ספר הראשון של תורה למה נקרא שמו בראשית? לפי שכל בריאת העולם כתובה בו, והוא היה ראש לכל, וידעו כל הדורות שהקב"ה היה קודם לעולם ובעצתו הטובה ברא את העולם וכל בריותיו ולא בעצת כל בריה בעולם, והוא בכבודו ובעצמו מושל בעולמו. וכמו כן יש טעמים הרבה למה נכתב איכה. ומי אמרו? ירמיה, שכן כתיב ויקרא ירמיה (שם /ירמיהו/ ל"ו). ולמה נקרא שמו קינות? אלא בשביל הקללות שראו בימיהם, הבצורת הרבה והרעב ואכילת בשר בניהם ובנותיהם, ומצודות ומלחמות אויביהם ושריפת עריהם ובתיהם, ושחיטת עולליהם וטומאת נשיהם ובנותיהם לפני שוביהם, וביזת עשרם ורכושם ושביית בחוריהם מלכיהם ושריהם וכהניהם, ואכזריות חימה של גוים שלא נשאו פנים לזקן, והיאך נסתלקה שכינה מן קדש הקדשים, ואח"כ באו הגוים הערלים וטימאו את היכל ה' ושבנו אותם לבבל. ויקונן ירמיהו-כאשר ראה שריפת המקום המקודש מימי נח, שנאמר וישכון באהלי שם, ומקודש מימי אברהם ונקרא הר המוריה אשר אמר בהר ה' יראה (בראשית כ"ב), ומקודש מימי דוד שנאמר לבנות את בית ה' בירושלם בהר המוריה וגו' (דברי הימים ב' ג'), ומקודש מימי שלמה ע"י הענן והאש שירדה מן השמים שנאמר ולא יכלו הכהנים וגו' (מלכים א' ח' י"א) - בשביל הרעות האלה נקרא הספר הזה קינות. ועל מה הנייה נכתב הספר, אלא כדי שידעו כל הדורות צדקת הדין שבשמים שאינו נושא פנים לא לקטן ולא לגדול ולא לגוי ולא לישראל שנאמר כי ה' אלהיכם וגו' אשר לא ישא פנים ולא יקח שוחד (דברים י'). ד"א למה נכתב הספר הזה? אלא ללמד אותנו כשם שכל הקללות שדיבר המקום ביד הנביאים הראשונים באו על ישראל כך כל הטובות והנחמות שדיבר המקום ביד הנביאים הראשונים עתידין לבא על ישראל, שכן כתיב והיה כאשר שקדתי עליהם וגו' (ירמיה ל"א), והיה כאשר הייתם קללה וגו' כאשר זממתי להרע וגו'.

להבין את התפלה

(זכריה ח'). וכן בספר הזה כתיב טוב ה' לקויו, טוב ויחיל ודומם לתשועת ה', כי לא יזנח לעולם ה'.

The origin of the word קינה can be found in ספר דברי הימים:

דברי הימים ב' פרק לה'–ויקונן ירמיהו על יאשיהו ויאמרו כל השרים והשרות בקינותיהם על יאשיהו עד היום ויתנום לחק על ישראל והנם כתובים על הקינות.

The basis for arguing that מגילת איכה is the model for all קינות and פיוטים is that the first four chapters of מגילת איכה were written with lines that follow each other in alphabetical order. This style was taken a step further in chapter 3, when the נביא ירמיהו presents three lines for each letter of the alphabet. The style of the last chapter of מגילת איכה which is not written in alphabetical order is the model for the first פיוט that we recite after reading מגילת איכה; i.e. זכור ה' מה היה לנו in which the פייטן, אליעזר הקליר, borrows the first words of each line of the last chapter of מגילת איכה in order to build his קינה.

Why was מגילת איכה written primarily in lines that follow each other in alphabetical order?

♦ איכה רבה (וילנא) פרשה א ד"ה כ שרתי במדינות–ומפני מה נאמר מגילת קינות אלפא ביתא, ר' יהודה ור' נחמיה ורבנן, ר' יהודה אומר לפי שכתוב (דניאל ט') וכל ישראל עברו את תורתך וגו', שהיא כתובה מאל"ף ועד תי"ו, לפיכך נכתבה המגלה הזאת אלפא ביתין זו כנגד זו.

♦ איכה רבה (בובר) פרשה א ד"ה [א] איכה ישבה–למה נאמרה מגילת קינות באל"ף בי"ת, כדי שיהיו נגרסין בפי המקוננים. ד"א אני אמרתי לברכם מאל"ף ועד תי"ו, דכתיב אם בחקותי תלכו (ויקרא כו ג), עד קוממיות (שם שם /ויקרא כ"ו/ יג), והם סרחו ולקו מאל"ף ועד תי"ו.

♦ מדרש זוטא – איכה (בובר) פרשה א ד"ה [א] איכה ישבה–למה נכתבה [קינות] בא"ב, [רבי אליעזר אומר] שעברו ישראל על כל התורה כולה, שנאמר וכל ישראל עברו [את] תורתך וסור לבלתי שמוע בקולך (דניאל ט' י"א). רבי יהושע אומר [מפני שעברו ישראל כ"ב עבירות, כנגד כ"ב /כ"ב/ אותיות שבתורה].

♦ אוצר המדרשים (אייזנשטיין) עמוד תעד ד"ה איכה ישבה – איכה ישבה בדר, למה בקינות כל האלפא ביתין פותחין באיכה? לפי שעברו ישראל על מה שהזהירם המקום על ענין ע"ז שנאמר השמר לך וגו' ופן תדרוש לאלהיהם לאמר איכה וגו' (דברים י"ב), דרישת האיכה

היא גרמה כל הרעות של איכה: איכה ישבה, איכה יעיב באפו, איכה יועם זהב.

♦ אוצר המדרשים (אייזנשטיין) עמוד תעד ד"ה איכה ישבה – ולמה נכתב כל הספר הזה כסידור כ"ב אותיות שבא"ב? בשביל שיהא הספר הזה מוכן ורגיל לכל ישראל בפיהם כשם שנאמר על השירה הגדולה, ועתה כתבו לכם את השירה וגו' (דברים ל"א). ד"א למה נכתב הספר הזה כסידור כ"ב אותיות אלא כך אתה מוצא מנין כל בריות שבעולם כ"ב הן, ועוד כך אתה מוצא מאדם הראשון עד שבא יעקב אבינו כ"ב דורות הן, בשביל כך אמר הנביא יבואו כל הדורות וכל האותיות וכל הבריות שבעולם עליונים ותחתונים ויעמדו על הצרות ועל הרעות שהגיעו לישראל. כל הספר נכתב בששה אלפא ביתא ופרשה אחת באחרונה זכור ה' מה היה לנו וגו'. ולמה כך כנגד ז' גליות שנעשו בישראל, ג' שנעשו בעשרת השבטים וג' בירושלם ואחת במצרים. ועוד ששה א"ב כנגד ששת ימי בראשית, ועוד ששה עם הפרשה זכור ה' הרי ז' כנגד ז' פרשיות שבויקרא: ואם לא תשמעו לי, ואם בחקותי תמאסו, ואם את משפטי תגעל נפשכם, ואם עד אלה לא תשמעו לי, ואם תלכו עמי קרי, ואם באלה לא תוסרו לי, ואם בזאת לא תשמעו לי (ויקרא כ"ו) – ז' כנגד ז'. – ועוד בשבעה מקומות כרת המקום ברית לישראל: ויאמר אם שמוע תשמעו בקולי, אם בחקותי תלכו, והיה עקב תשמעון, והיה אם שמוע תשמעו אל מצותי, והיה אם שמוע תשמע בקול ה' אלהיך, כי אם שמור תשמרון את כל המצוה הזאת, כי תשמע בקול ה' אלהיך לשמור מצותיו וחקותיו וגו'. – ז' כנגד ז' – ועוד ז' פסוקים אתה מוצא בשירה הגדולה, בשירה שאמר משה החסיד סמוך למיתתו. למה ד' א"ב נכתבו בספר הזה ואחד מהם ג' (א"ב משולש)? אלא כנגד ד' מלכיות שגזר הדיין הצדיק להעביד את ישראל בהן. ואלו הן ד' מלכיות: בבל מדי פרס מלכות אדום, ומלכות אדום שקולה כנגד שלשתן. ארבע פרשיות הן בספר הזה ויש בהן קנ"ד פסוקים, ולמה כך? אלא אתה מוצא שנשתעבדו מלכי ישראל ומלכי יהודה למלך אשור מימי אחז ותגלת פלאסר עד שחרב הבית בראשונה קנ"ד שנים. בכל הספר הזה של קינות אי אתה מוצא כתוב בו אלקים אלא הוי"ה בלבד. בששת ימי בראשית אי אתה מוצא הוי"ה אלא אלקים בלבד. בכל פרשה של קין אי אתה מוצא כתוב בה אלקים אלא הויה, שכן כתיב וירא ה' וינחם ה' ויאמר ה'. בכל פרשה של דור הפלגה אי אתה מוצא אלא ה' שכן כתיב ויהי כל הארץ שפה אחת וגו' וירד ה'. בכל פרשה של סדום אי אתה מוצא כתוב אלקים אלא ה' שכן כתיב ויאמר ה' זעקת סדום וגו'. בכל הקללות הכתובות על שונאיהם של ישראל בתורה לא תמצא שני שמות של הקב"ה כתובים הוי"ה אלקים כי אם באדם הראשון דכתיב ויקרא הוי"ה אלקים אל האדם.

The קינות that are generally recited in the Ashkenazic tradition concern four historical periods:

להבין את התפלה

1. The destruction of the **בית המקדש**;
2. The **עשרה הרוגי מלכות**;
3. The Crusades;
4. The burning of the Talmud in Paris on June 17, 1242.

There is a fifth category of **קינות** in which the **קינות** begin with the word: **ציון**. The first **קינה** to be authored in this fashion is the **ציון הלא שאל-קינה** which was authored by **רבי יהודה הלוי**.

The basis for including **קינות** that were authored to commemorate historical events other than the destruction of the **בית המקדש** within the **קינות** of **תשעה באב** is provided by **רש"י** who lived at the time of the Crusades:

דברי הימים ב' פרק לה' פסוק כה' – וַיִּקְוֶינָה יִרְמְיָהוּ עַל־יֹאשִׁיָּהוּ וַיֹּאמְרוּ כָּל־הַשָּׂרִים וְהַשָּׂרוֹת בְּקִינֹתֵיהֶם עַל־יֹאשִׁיָּהוּ עַד־הַיּוֹם וַיִּתְּנוּם לְחֶק עַל־יִשְׂרָאֵל וְהֵנָּה פְתוּבִים עַל־הַקִּינֹת. **רש"י** – ויתנם לחוק – כשמזדמן להם שום צער ובכיה שהם מקוננים ובוכים על המאורע, הם מזכירים זה הצער עמו. דוגמא בתשעה באב שמזכירים קינות על ההרוגים בגזירות שאירעו בימינו, כן יבכיון על מות יאשיהו. דוגמא (שופטים י"א) ותהי חק בישראל וגו' (שם) לתנות לבת יפתח הגלעדי ארבעה ימים בשנה.

The rule that was enunciated by **רש"י** caused a controversy sixty years ago when discussions began concerning establishing a day of memory for the **שואה**. There were strong arguments made to simply include **קינות** about the **שואה** within the **קינות** that are recited on **תשעה באב**. The fact that we do have a **יום הזיכרון** for the **שואה** demonstrates which side won out. However, out of respect for **רש"י**'s position, it is customary to recite a **קינה** commemorating the **שואה** on **תשעה באב**.

One of the challenges we face in reciting the **קינות** is the difficult Hebrew language that was used by the **פייטנים**. This problem was anticipated by **חז"ל** and a solution was suggested in **מסכת סופרים**:

מסכת סופרים פרק יח' הלכה ד' – בתשעה באב, ארבעה פסוקים משל ירמיה, המאוס מאסת את יהודה, עד כי אתה עשית את כל אלה, ושני מזמורים הללו: אלקים באו גוים בנחלתך, ועל נהרות בבל; ואף על פי שבכל מקום דברי קדושה מקדימין לדברי קבלה, בזה דברי קבלה מקדימין לדברי קדושה. הלכה ד' – יש שקורין ספר קינות בערב, ויש שמאחרין עד הבקר לאחר קריאת התורה, שלאחר קריאת התורה עומד אחד, וראשו מתפלש באפר,

ובגדיו משולשין, וקורא בבכיה וביללה. אם יודע הוא לתרגמו מוטב, ואם לאו נותנו למי שיודע לתרגמו בטוב, ומתרגם לפי שיבינו בו שאר העם והנשים והתינוקות.

קינות is suggesting a simple solution to understanding the words of the **מסכת סופרים**. Read each **קינה** line by line alternatively in Hebrew and then in the common language of the congregation. This is such a simple and effective idea because it is not the concepts that are contained in the **קינות** that are difficult to understand. It is the language of the **קינות** that are difficult to understand. Reading the translations of the **קינות** out loud for the congregation is all that is required in order to make the reading of the **קינות** a much more meaningful experience.

One last thought. What makes the **קינות** and **פיוטים** unique is that the authors of the poems often wove their names within the words of the poems. Thanks to that practice, scholars have been able to identify the authors of many **פיוטים**. The question one may ask about this practice is: why did the **פייטנים** follow that practice? Many of them were **גדולי הדור**, certainly vanity was not their driving force. Yaakov Weingarten in his **סדר: ספר** **קינות המפורש** provides a source that answers that question:

ספר קב הישר פרק פו': הכלל העולה, כי כל העדה עדת ה' כולם קדושים גדולי הדור תקנו הפיוטים. לכן, טוב לכונן אל הרמז שם מחבר הפיוט או הסליחה, ויכוין שתעמד זכותו שיעלה לרצון אמירת שבח המחבר. כי יש נחת רוח לאותו המחבר, כשאומרים פיוט או סליחה שלו בכונה. ופרט בשבת ויום טוב, שאז הנשמות עולים עם תפילתן של ישראל, והקב"ה מאזין תפלתן של ישראל.

The **ספר קב הישר** teaches us the need to keep in mind the identity of the author of the **פיוט** that we are reciting because as we recite the **פיוט** with **כונה**, the author is benefitting in the next world. The same reason is given as to why one should mention the name of the author of any **דבר תורה** when we repeat that **דבר תורה**.

Let us hope and pray that this is the last year that we need to recite **קינות**.

קריאת שמע ציצית WHILE RECITING THE CUSTOM TO KISS ONE'S

We did not previously review the origin of the custom to kiss one's **ציצית** while reciting the **פרשה** of **ויאמר** because none of the ancient **סידורים** provide for such a custom.

The **רמ"א** in his comments to the **שולחן ערוך** is one of the first to make any reference to kissing **ציצית** while reciting **שמע קריאת**:

שולחן ערוך אורח חיים סימן כד' סעיף ב' – מצוה לאחוז הציצית ביד שמאלית כנגד לבו בשעת קריאת שמע, רמז לדבר: והיו הדברים האלה וגו' על לבבך. סעיף ד' – יש נוהגין להסתכל בציצית כשמגיעים לוראיתם אותה וליתן אותם על העינים, ומנהג יפה הוא וחיובי מצוה. **דגל**: גם נוהגים קצת, לנשק הציצית בשעה שרואה בה, והכל הוא חיוב מצוה (ב"י).

The **מגן אברהם** adds:

מגן אברהם אורח חיים סימן כד' ס"ק א' – לאחוז הציצית – בין קמיצה לזרת (ברכות רמ"מ). כשיגיע לפ' ציצית יקחם גם ביד ימין ויביט בהם ויהיו בידו עד שיגיע לנאמנים ונחמדים לעד ואז ינשק הציצית ויסירם מידו (כתבי האר"י):

The **משנה ברורה** provides a reason to do so:

משנה ברורה סימן כד' ס"ק ה' – על לבבך – והלב הוא בשמאל. ומצוה זו מציל האדם מן החטא דכתיב ולא תתורו וגו' למען תזכרו וגו' והייתם קדושים. ואף דכל שאר המצות אין בהם זאת הסגולה להצילו מיצר הרע, ציצית עדיף וכדאיתא בעובדא דמנחות (מ"ד ע"א) מעשה באדם אחד וכו'. סימן כד' ס"ק ז' – על העינים – נמצא בשם הקדמונים שכל המעביר ציצית על עיניו כשקורא פרשת ציצית יהא מובטח שלא יבא לידי סמוי עינים.

What is the source for the **שולחן ערוך** that one should hold the **ציצית** in one's hand while reciting **שמע קריאת**? The earliest source is the following statement by the **מרדכי**:

מרדכי – מסכת סוכה תשסג – קטן היוודע לנענע חייב בלולב – תני בירושלמי דפירקין: יודע לנענע חייב בלולב; לא סוף דבר לנענע אלא מוליך ומביא מעלה ומוריד כשורה ומנענע. יודע להתעטף בציצית, אביו לוקח לו טלית; לא סוף דבר להתעטף אלא להשליך שתי כנפות לאחוריו ושתי כנפות לפניו ואוחז בציצית כשורה בשעת קריאת שמע.

The **מרדכי** was the son-in-law of Rav Yechiel of Paris and lived in Germany in the latter half of the 13th century. He attests that in his era children were trained in the **מצוה** of **ציצית** by holding two **כנפות** while reciting **שמע קריאת**. This is not the first time that we witnessed how a custom that began as a means of educating children became an accepted practice for adults. We encountered the same development when we studied the origin of **קדיש יתום**. We learned that in **רש"י**'s time, minors recited the final **קדיש** as part of their

קדיש. That practice led to orphans who were minors reciting the final חינוך. Later that practice was adopted for adults who did not have the training to act as שליח ציבור.

A further source for holding one's ציצית while reciting שמע קריאת is the הגהות מימוניות: רמב"ם הלכות ציצית פר' ג' הלכה יא' –אע"פ שאין אדם מחוייב לקנות לו טלית ולהתעמף בה כדי שיעשה בה ציצית אין ראוי לאדם חסיד שיפטור עצמו ממצוה זו. אלא לעולם ישתדל להיות עטוף בכסות המחוייבת כציצית כדי שיקיים מצוה זו. ובשעת התפלה צריך להזהר ביותר. גנאי גדול הוא לתלמידי חכמים שיתפללו והם אינם עטופים. הגהות מימוניות –במדרש שוחר טוב כל עצמותי תאמרנה –אמר דוד לפני הקב"ה: אני אשבחך כל איברי ומקיים בהם מצוה. עד בחזה אני משים הציצית כנגד הלב כל זמן שאני קורא ק"ש שנאמר והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך. על יד שמאלית בה אני קושר תפילין של יד ובה אני אוחו ציצית בזמן ק"ש. הרי שהמצוה לאחוז הציצית בידו השמאלית כנגד לבו בזמן ק"ש.

Despite these sources, we find that רב נטרונאי גאון opposed the practice of holding one's קריאת שמע while reciting ציצית.

ספר האשכול הלכות תפילה דף לח' עמ' ב' –ואמר רב נטרונאי האוחז ציציותיו כשהוא קורא קריאת שמע יהירותא היא. ספר כלבו סימן כב' ד"ה וכן נשים –ואמר רב נטרונאי גאון ז"ל האוחז ציציותיו בידו כשהוא קורא את שמע יהירותא הוא. ולפי שמצות ציצית שקולה כנגד כל המצות צריך אדם להיות זהיר בה שנאמר וראיתם אותו וזכרתם את כל מצותי.

The position of רב נטרונאי is discussed by the בית יוסף in אורח חיים סימן כד'. What supports תפילין, מזוזה: מצוות שמע, *inter alia*, speaks of three מצוות. ציצית. If one has the custom to touch one's תפילין and one's ציצית while reciting שמע קריאת then one should also touch a מזוזה. The בית יוסף responds that תפילין and ציצית are different than מזוזה because they are both items that are worn. He therefore approves of the practice to hold one's ציצית against his heart while reciting שמע קריאת.

רב נטרונאי's position explains why we do not find a reference to the custom to hold one's ציצית while reciting שמע קריאת in ancient סידורים. What moved the tide totally away from the position of רב נטרונאי was that the אר"י followed the practice to hold the קריאת שמע in his hand while reciting ציצית.

Two items remain without a clear origin; the practice to kiss one's ציצית while reciting the word קימת and the habit of most שליחי ציבור to make a stop after the words: ציצית. Those whose practice it is to hold one's ציצית while reciting שמע קריאת state that one should hold the ציצית until the words: ונחמדים לעד. Arguably, that is the point where the שליח ציבור should stop and not at קימת לעד.

TRANSLATION OF SOURCES

שולחן ערוך אורה חיים סימן כד' סעיף ב' -It is a Mitzvah to hold one's Tzitzit in one's left hand and on top of one's heart while reciting Kriyat Shema. We find a hint for this practice in the words of the verse: V'Hayu Ha'Divarim H'Ailah etc. Al Livavecha (on your heart). There are those whose practice it is to look at one's Tzitzit when they recite the words: Oo'Rieetem Oto and to then touch the Tzitzit over one's eyes. This is a nice custom and a demonstration of a love for Mitzvot. Ramah: Some have the custom to kiss their Tzitzit after looking at them. All these practices are demonstrations of a love for Mitzvot.

מגן אברהם אורה חיים סימן כד' ס"ק א' -Hold the Tzitzit between the fourth finger and the pinky. When one reaches the Parsha of Tzitzit one should take the Tzitzit in one's right hand, look at them, hold them until one reaches the words: Ne'Emanim V'Nechmadim La'Ad. Then one should kiss the Tzitzit and let go of them.

משנה ברורה סימן כד' ס"ק ה' -Al Li'Vavecha-The heart is on the left side. The Mitzvah of Tzitzit saves a person from committing sin as the verse states: V'Lo Sa'Sooroo etc., LI'Maan Tizkiroo etc., V'Hiyeesem Kidoshim. None of the other Mitzvot have the same power to save a person from the Evil Inclination but the Mitzvah of Tzitzit is unique as we studied in Masechet Minachot concerning a story about one man. Al Ha'Ainayim-We find in early writings that anyone who places his Tzitzit over his eyes while reciting the Parsha of Tzitzit is certain not be inflicted with blindness.

מרדכי-מסכת סוכה תשסג -We learned in the Jerusalem Talmud: If a minor knows how to shake a Lulav, he is required to shake a Lulav. The purpose is not so that he may fulfill the Mitzvah of Lulav but instead he moves the Lulav in all the correct directions and then shakes it. If a minor knows how to put on a Talis, his father should buy him a Talis; the purpose is not to fulfill the Mitzvah of Tzitzit but instead it is so that the boy can throw two Kanfot to his back and keep two Kanfot in front of him and hold the Tzitzit in the proper way while reciting Kriyat Shema.

רמב"ם הלכות ציצית פר' ג' הלכה יא' -Although a person has no obligation to buy a garment that requires Tzitzit and to wear it in order to fulfill the Mitzvah of Tzitzit, it is not proper for a pious person to avoid fulfilling the Mitzvah of Tzitzit. Instead, a pious person should try to be covered by a garment that requires Tzitzit so that he can fulfill this Mitzvah. It is especially important to do so while praying. It is a great dishonor for a learned person to pray without wearing a garment that requires Tzitzit.

הנהגות מימוניות-In the Midrash Schochar Tov on the words: Kol Atzmosiy To'Marna: King David said to G-d: I will praise you with all my bones and I will use my body to help me fulfill a Mitzvah. I will put my Tzitzit on my chest opposite my heart while reciting Kriyat Shema as the verse says: V'Hayu Ha'Divarim H'Ailah Asher Anochi Mitzvcha Al Livavecha. On my left hand, I tie my Tephilin and in that hand I hold my Tzitzit while reciting Kriyat Shema. This demonstrates that the Mitzvah is fulfilled by holding the Tzitzit in one's left hand opposite one's heart while reciting Kriyat Shema.

ספר האשכול הלכות תפילה דף לח' עמ' ב'-Rav Notrani held: One who holds his Tzitzit while reciting Kriyat Shema is displaying haughtiness.

ספר האשכול הלכות תפילה דף לח' עמ' ב'- Rav Notrani Gaon said: One who holds his Tzitzit while reciting Kriyat Shema is displaying haughtiness. Because the Mitzvah of Tzitzit is considered equal to all the other Mitzvot, a person should be careful while fulfilling it as it is written: Oo'R'Eetem Oto Oo'Zichartem Et Kol Mitzvoti.

SUPPLEMENT

More תשעה באב ISSUES

- 1) What is the proper way to mourn over the destruction over the בית המקדש?

מסכת בבא בתרא דף ס' עמ' ב'

ת"ר כשחרב הבית בשניה רבו פרושין בישראל שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין נטפל להן ר' יהושע אמר להן בני מפני מה אי אתם אוכלין בשר ואין אתם שותין יין אמרו לו נאכל בשר שממנו מקריבין על גבי מזבח ועכשיו בטל נשתה יין שמנסכין על גבי המזבח ועכשיו בטל אמר להם א"כ לחם לא נאכל שכבר בטלו מנחות אפשר בפירות פירות לא נאכל שכבר בטלו בכורים אפשר בפירות אחרים מים לא נשתה שכבר בטל ניסוך המים שתקו אמר להן בני בואו ואומר לכם שלא להתאבל כל עיקר אי אפשר שכבר נגזרה גזרה ולהתאבל יותר מדאי אי אפשר שאין גוזרין גזירה על הצבור אא"כ רוב צבור יכולין לעמוד בה דכתיב במארה אתם נארים ואותי אתם קובעים הגוי כולו אלא כך אמרו חכמים ז' סד אדם את ביתו בסיד ומשייר בו דבר מועט וכמה אמר רב יוסף ח' אמה על אמה אמר רב חסדא ט' כנגד הפתח עושה אדם כל צרכי סעודה ומשייר דבר מועט מאי היא אמר רב פפא כסא דהרסנא עושה אשה כל תכשיטיה ומשיירת דבר מועט מאי היא אמר רב בת צדעא שנאמר אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני תדבק לשוני לחכי וגו' מאי על ראש שמחתי אמר רב יצחק זה אפר מקלה שבראש חתנים א"ל רב פפא לאביי היכא מנח לה במקום תפילין שנאמר לשום לאבלי ציון לתת להם פאר תחת אפר וכל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה שנאמר שמחו את ירושלים וגו' תניא אמר ר' ישמעאל בן אלישע מיום שחרב בית המקדש דין הוא שנגזור על עצמנו שלא לאכול בשר ולא לשתות יין אלא אין גוזרין גזרה על הצבור אא"כ רוב צבור יכולין לעמוד בה ומיום שפשטה מלכות הרשעה שגזרת עלינו גזירות רעות וקשות ומבטלת ממנו תורה ומצות ואין מנחת אותנו ליכנס לשובע הבן ואמרי לה לישוע הבן דין הוא שנגזור על עצמנו שלא לישא אשה ולהוליד בנים ונמצא זרעו של אברהם אבינו כלה מאליו אלא הנח להם לישראל מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין

Our Rabbis taught: When the Temple was destroyed for the second time,¹⁰ large numbers in Israel became ascetics, binding themselves neither to eat meat nor to drink wine. R. Joshua got into conversation with them and said to them: My sons, why do you not eat meat nor drink wine? They replied: Shall we eat flesh which used to be brought as an offering on the altar, now that this altar is in abeyance? Shall we drink wine which used to

be poured as a libation on the altar, but now no longer? He said to them: If that is so, we should not eat bread either, because the meal offerings have ceased. They said: [That is so, and] we can manage with fruit. We should not eat fruit either, [he said,] because there is no longer an offering of firstfruits. Then we can manage with other fruits [they said]. But, [he said,] we should not drink water, because there is no longer any ceremony of the pouring of water.¹¹ To this they could find no answer, so he said to them: My sons, come and listen to me. Not to mourn at all is impossible, because the blow has fallen. To mourn overmuch is also impossible, because we do not impose on the community a hardship which the majority cannot endure, as it is written, Ye are cursed with a curse,¹² yet ye rob me [of the tithe], even this whole nation.¹³ The Sages therefore have ordained thus. A man may stucco his house, but he should leave a little bare. (How much should this be? R. Joseph says, A cubit square; to which R. Hisda adds that it must be by the door.)¹⁴ A man can prepare a full-course banquet, but he should leave out an item or two. (What should this be? R. Papa says: The hors d'oeuvre of salted fish.) A woman can put on all her ornaments, but leave off one or two. (What should this be? Rab said: [Not to remove] the hair on the temple.)¹⁵ For so it says, If I forget thee, O Jerusalem, let my right hand forget, let my tongue cleave to the roof of my mouth if I remember thee not, if I prefer not Jerusalem above my chief joy.¹⁶ What is meant by 'my chief joy'?¹⁷ R. Isaac said: This is symbolised by the burnt ashes¹⁸ which we place on the head of a bridegroom. R. Papa asked Abaye: Where should they be placed? [He replied]: Just where the phylactery is worn, as it says, 'To appoint unto them that mourn in Zion, to give them a garland [pe'er] for ashes [epher].'¹⁹ Whoever mourns for Zion will be privileged to behold her joy, as it says, Rejoice ye with Jerusalem etc.²⁰ It has been taught: R. Ishmael ben Elisha said: Since the day of the destruction of the Temple we should by rights bind ourselves not to eat meat nor drink wine, only we do not lay a hardship on the community unless the majority can endure it. And from the day that a Government has come into power which issues cruel decrees against us and forbids to us the observance of the Torah and the precepts²¹ and does not allow us to enter into the 'week of the son'²² (according to another version, 'the salvation of the son'),²³ we ought by rights to bind ourselves not to marry and beget children, and the seed of Abraham our father would come to an end of itself. However, let Israel go their way: it is better that they should err in ignorance than presumptuously.²⁴

Footnotes:

(10) In 70 C.E.

(11) On the Feast of Tabernacles. v. Suk. IV.

(12) This is taken to mean: 'You have laid on yourselves an adjuration (to bring the tithe).' (13) Malachi, III, 9. It is assumed that the adjuration would not have been effective unless the whole nation had taken part in it; which is taken to show that we do not impose a hardship unless we are sure that the majority can stand it.

(14) V. supra p. 219, no. 5.

(15) Which was usually removed as a mark of elegance.

להבין את התפלה

(16) Ps. CXXXVII, 5.6.

(17) Lit., 'Head of my joy'.

(18) Lit., 'ashes from the hearth'.

(19) Isa. LXI, 3. The word pe'er is supposed to refer to the phylacteries on the basis of the verse, Bind thy headtire (pe'erka) upon thee. (Ezek. XXIV, 17.)

(20) Isa. LXI, 10.

(21) The reference is to the persecution instituted by the Emperor Hadrian after the revolt of Bar Kochba, 135 C.E.

(22) I.e., the rite of circumcision. [So Rashb. and Rashi, Sanh. 32b. This term is said to have been adopted by the Jews as a disguise during the Hadrianic persecutions when the rite was prohibited in order to remove any suspicion that they were engaged in a religious observance. Others explain the term as denoting the seven days festivities that followed the birth of a child. V. Bergmann. J., M.G.W.J. 1932, 465ff; and cf. Krauss, op. cit. II, 438. The expression 'the week of the daughter'

(23) 'The redemption of the son' (Rashi): or, 'The birth of a son' (R. Tam); Tosaf. B.K.80a, s.v

(24) And therefore we do not tell them this, since in any case they would go on marrying and begetting children.

Translation Reproduced from the Davka Soncino Talmud CD-ROM

2) Should we continue to recite קינות even though we have established the State of Israel?

Rabbi Chaim Dovid Ha-Levi, Chief Rabbi of Tel-Aviv

עשה לך רב ח"ד לד.

לד. אמירת קינות בט"ב בימינו

בתשובה למכתבך מיום י"א תמוז דנא, הריני להשיבך בקיצור רב מאפס הפנאי, רק מה שנוגע הלכה למעשה.

קינות תשעה באב אינן מתארות את המצב בהווה, אלא את מצבה של האומה באותם ימים קשים של החרבן והגלות המרה אשר באה בעקבותיו. ולכן כל זמן שלא נבנה בית-המקדש שהוא סוף גאולת ישראל השלימה, וכל זמן שרובו של העם נמצא בגלות אין שום הצדקה הגיונית לבטל אמירת הקינות, ויש ערך רב לזכור ביום החרבן, את עצם החרבן ותוצאותיו וגורמיו, משום שהם הם שהביאו בסופו של דבר לתחלת גאולתנו (עיין מה שכתבתי בספרי "מקור חיים השלם" חלק ד' עמוד 81). אבל ודאי שעתה שזכינו בחסדי ה' לראשית צמיחת גאולתנו, אפשר למעט קצת באמירת קינות, ולהסתפק בחלק מהן, ביחוד אלה המתארות את עצם החרבן ופזור האומה בין הגויים. וכך נהגתי בעצמי בבית-הכנסת שאני מתפלל בו בט"ב באב למעט באמירת קינות מאז הקמת מדינת ישראל.

and על הראשונים ועל האחרונים, אמת ויציב THE WORDS WITHIN עזרת אבותינו

1. The Three Eternal Truths

Much can be learned by carefully reading the words in the paragraphs which begin: **אמת** and **עזרת אבותינו** על הראשונים ועל האחרונים; ויציב. Among what is found are three statements containing three eternal truths:

1. **אמת אלקי עולם מלפנו, צור יעקב, מגן ישענו, לדר ודר הוא קים, ושמו קים, וכסאו נכון, ומלכותו ואמונתו לעד קימת.**

That the **עולם של רבנו** has always existed and will always exist.

2. **ודבריו חיים וקיימים, נאמנים ונחמדים לעד ולעולמי עולמים. על אבותינו ועלינו, על בנינו ועל דורותינו, ועל כל דורות זרע ישראל עבדיך.**

That the way of the **תורה** is forever timely.

3. **על הראשונים ועל האחרונים, דבר טוב וקים לעולם ועד, אמת ואמונה חק ולא יעבר. אמת שאתה הוא ה' אלקינו ואלקי אבותינו, מלפנו מלך אבותינו, גאלנו גאל אבותינו, יוצרנו צור ישועתנו, פורנו ומצילנו מעולם שמד, אין אלקים זולתך.**

That the **עולם של רבנו** will always come to the aid of the Jewish people.

Each paragraph corresponds to a **פרשה** of **קריאת שמע**. The first paragraph corresponds to **פרשת והיה עם**. The second paragraph corresponds to **קבלת עול שמים-פרשת שמע**. The third paragraph corresponds to **זכירת יציאת-פרשת ויאמר**. Together they create a formula: when **כלל ישראל** accepts the eternal truth that the **עולם של רבנו** is, was and will always exist and the eternal truth that the **תורה** will always be the proper way of life, then the third eternal truth will follow; that the **עולם של רבנו** will always come to our rescue and will bring the ultimate redemption.

This formula sets the stage for what follows **קריאת שמע** which is **לתפלה**.

When we study the rule of **לתפלה**, we will learn several sources for the rule. The following is one of the more difficult to comprehend:

תלמוד ירושלמי מסכת ברכות פרק א' דף ב' טור ד' /ה"א-א"ר אמי כל מי שאינו תוכף לגאולה תפילה למה הוא דומה? לאוהבו של מלך שבא והרתיק על פתחו של מלך; יצא לידע מה הוא מבקש ומצאו שהפליג, עוד הוא הפליג.

One can ask a question concerning **רב אמי**'s statement: at what point in **תפלת שחרית**

are we knocking on the **עולם של רבוננו**'s door? The answer appears to be: after we utter with conviction the three eternal truths. When we interrupt the flow by being distracted or by changing the subject in any manner, the door closes before we have the opportunity to make our personal requests.

2. The phrase: **חַק וְלֹא יַעֲבֹר**.

Contained within this section is a phrase that should not be missed: **חַק וְלֹא יַעֲבֹר**. It is not unusual to see this phrase used in Responsa literature to mean a rule that no one disputes. One can presume that Rabbinic literature borrowed the phrase from the **סידור**.

3. The **ה' ימלוך לעולם ועד**: פסוק

The **ה' ימלוך לעולם ועד** פסוק is recited three times in **תפלת שחרית**; in the **שירה**; just before **שמונה עשרה** and in **קדושה דסדרה** (**ובא לציון**). Why does it appear just before **שמונה עשרה** and in **קדושה דסדרה**?

The following statement by **רבינו יהודה ב"ר יקר** in his **פירוש התפילות והברכות** concerning **קדושה** may provide a clue:

וצריך לומר ימלוך ה' לעולם אלקיך ציון וגו' שכך אמר דוד. ומן הדין היה לנו לומר ה' ימלוך לעולם ועד שהוא של תורה. אלא בשביל הזכרת ציון אנו אומרים אותו ימלוך שאמר דוד על שם אעלה את ירושלים לראש שמחתי. ובכל התפלות אנו מזכירין את ציון או ירושלים.

ה' ימלוך לעולם ועד: פסוק that was taught us that the **ה' ימלוך לעולם ועד** פסוק of **קדושה דסדרה** and it is translated into Aramaic. That is further why it is included in the **ברכות קריאת שמע** as the third פסוק of the **קדושה דיוצר**. **רש"י** provides supports for this concept:

רש"י שמות פרק טו', פסוק ב' – זה א-לי – בכבודו נגלה עליהם, והיו מראין אותו באצבע. ראתה שפחה על הים מה שלא ראו נביאים.

רש"י illustrates that the **בני ישראל** at the time of **סוף קריעת ים סוף** saw a greater **נבואה** than the **נביאים**. It can be argued that **רש"י** is referring to the **מעשה מרכבה** which both **קדוש**, **יחזקאל הנביא** and **ישעיהו הנביא** saw when they witnessed the angels reciting: **קדוש, קדוש, קדוש**. **רש"י** is teaching that the **נבואה** that **בני ישראל** witnessed at **סוף קריעת ים סוף** was greater than the **נבואה** seen by **ישעיהו** and **יחזקאל**. That inspired **בני ישראל** to exclaim: **ה' ימלוך לעולם ועד**. Since all three פסוקים originate from **נבואות** that involve **מעשה מרכבה**, they could be joined together. They are not combined in **קדושה** because **קדושה** as an independent **תפלה** must have a request for the return of **ציון**. The פסוק of **ה' ימלוך** was substituted because it serves both purposes.

TRANSLATION OF SOURCES

א"ה טור ד /ה"א Rav Ami said: Whoever does not immediately recite Shmona Esrei after reciting the Bracha of Geula, what is he like? Like the favorite subject of a king who came and knocked on the door of the king's house. When the king went to see what the subject wanted, he found that the subject had departed so the king departed as well.

רבינו יהודה ב"ר יקר -It is necessary to recite in Kedushah: Yimloch Hashem L'Olam E'Lohaiyich Tzion, etc. which Dovid HaMelech authored. Rightfully, we should be reciting the verse: Hashem Yimloch L'Olam V'A'Ed in Kedushah because it is a verse that is found in the Torah. However in order that we may recall Tzion we recite the verse: Yimloch that Dovid Hamelech authored in conjunction with the verse: A'Aleh Et Yerushalayim L'Rosh Simchasi. In all our prayers it is required to recall Tzion or Yerushalayim.

רש"י שמות פרק טו', פסוק ב' -זה א-לי G-d appeared to them in all His glory and they pointed their fingers towards G-d. A maidservant saw a greater revelation at the Splitting of the Sea than any prophets ever saw.

סמיכת גאולה לתפלה INTRODUCTION TO

We previously learned that in the **בית המקדש** they would recite the three **פרשיות** of **אמת ויציב** and **קריאת שמע** each morning. Were the words that were recited within **אמת ויציב** in the **בית המקדש** the same words that we recite today? Since that part of **אמת ויציב** that begins with the words **על הראשונים ועל האחרונים** is a statement of the eternal truth that the **כלל ישראל** will always come to the rescue of **כלל ישראל**, it is not likely that those words were recited while the **בית המקדש** stood since the Jews were not in need of a redemption at that time. That fact provides some historical perspective to the **תפילות**. We can conclude that the following were composed at about the same time: **שמונה עשרה**; the balance of the **ברכה** of **אמת ויציב** until **גאל ישראל** and the rule of **סמיכת גאולה לתפלה**.

We are about to learn that the rule of **סמיכת גאולה לתפלה** took on great significance in Halacha. Why did it become so important? The answer is as follows: The destruction of the **בית שני** was a devastating event, much more overwhelming than the destruction of the **בית ראשון**. Before the destruction of the **בית ראשון**, **נביא ירמיהו** prophesized that **כלל ישראל** would return to **ארץ ישראל** in 70 years. Neither before nor after the destruction of the **בית שני** was there any prediction of when **כלל ישראל** would return. **חז"ל** were then faced with several challenges. First, they needed to replace the **עבודה** that took place in the **בית המקדש**. **חז"ל** met that challenge by replacing the **עבודה** with **שמונה עשרה**. Next **חז"ל** needed to convince **כלל ישראל** to accept **שמונה עשרה** as a substitute for the **עבודה**. **חז"ל** met that challenge by expanding **אמת ויציב** to include a **ברכה** which contained the eternal truth that the **כלל ישראל** would come to the rescue of **כלל ישראל**. That was a message that **כלל ישראל** needed to hear and wanted to believe. By then establishing the rule of **סמיכת גאולה לתפלה**, **חז"ל** joined together the promise of a **גאולה** which **כלל ישראל** enjoyed reciting because it gave them comfort with **שמונה עשרה**, which was the prayer that **חז"ל** wanted **כלל ישראל** to recite as a substitute for the **עבודה** in the **בית המקדש**.

The rule of **סמיכת גאולה לתפלה** then produced an additional result. In order to create the flow from **גאולה** to **שמונה עשרה**, **חז"ל** needed to advance forward the preferred time for reciting **קריאת שמע**. Had **חז"ל** left the recitation of **קריאת שמע** to its original

starting time, there would have been a break between the time that קריאת שמע was recited and when שמונה עשרה was recited. This resulted in the rule of סמיכת גאולה becoming the first step by חז"ל to create an order within the תפילות. In other words, the סידור was born when the rule of סמיכת גאולה לתפלה was instituted.

How did חז"ל explain the need for the rule of סמיכת גאולה לתפלה?

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ד' ע"ב ב' – אמר ר' קורא קריאת שמע ומתפלל. מסייע ליה לרבי יוחנן, דאמר רבי יוחנן: איזהו בן העולם הבא? – זה הסומך גאולה לתפלה של ערבית.

תלמוד ירושלמי מסכת ברכות פרק א' דף ב' טור ד' /ה"א – והא תני אין אומר דברים אחר אמת ויציב פתר לה באמת ויציב של שחרית דמר ר' זעירא בשם ר' אבא בר ירמיה שלש תכיפות הן; תכף לסמיכה שחיטה; תכף לנטילת ידים ברכה; תכף לגאולה תפילה. תכף לסמיכה שחיטה, וסמך ושחט. תכף לנטילת ידים ברכה, שאו ידיכם קדש וברכו את ה'. תכף לגאולה תפילה, יהיו לרצון אמרי פי, מה כתיב בתריה? יענך ה' ביום צרה. אמר רבי יוסי בי רבי בון כל מי שהוא תוכף סמיכה לשחיטה אין פסול נוגע באותו קרבן; וכל מי שהוא תוכף לנטילת ידים ברכה אין השטן מקטרג באותה סעודה; וכל מי שהוא תוכף גאולה לתפילה אין השטן מקטרג באותו היום.

שמות רבה (וילנא) פרשה כב' ד"ה וייראו העם את ה' – ולמה צריך להזכיר קריעת ים סוף באמת ויציב? לפי שכיון שקרע להם את הים האמינו בו שנאמר ויאמינו בה' ובמשה עבדו. ובזכות האמנה שהאמינו זכו לומר שירה ושרתה עליהם שכינה, שכן כתיב אחריו אז ישיר משה. לכך צריך אדם לסמוך גאולה לתפלה כשם שהם הסמיכו שירה אחר האמנה והקריעה, וכשם שהן טהרו לבם ואמרו שירה שכן כתיב וייראו העם את ה' ויאמינו ואח"כ אז ישיר כך צריך אדם לטהר לבו קודם שיתפלל.

ילקוט שמעוני תהילים רמז' תרעח – וכל מי שאינו סומך גאולה לתפלה למה הדבר דומה לאוהבו של מלך שבא ודפק על פתחו של מלך. יצא המלך לידע מה עסקו. מצאו שהפליג. אף הוא הפליג. כך אדם מקרבו להקב"ה אליו ומרצהו בשבחות וקלוסין של יציאת מצרים והוא מתקרב אליו ובעודו קרוב אליו יש לתבוע צרכיו.

סידור רש"י סימן כא' – ואף חזקיה מלך יהודה הזכירה לפני הקב"ה, דכתיב זכור נא את אשר התהלכתי לפניך באמת ובלבב שלם והטוב בעיניך עשיתי (מלכים ב', כ', ג'). ואמרינן מאי והטוב בעיניך עשיתי? אמר רב יהודה אמר רב שסמך גאולה לתפילה. העיד ר' יוסי בן אליקים משום קהילא קדישא שבירושלים: כל הסומך גאולה לתפילה אינו ניזוק כל אותו היום כלו.

1. explains: מסכת ברכות דף ד' ע"ב ב' in רש"י.

וסמיכת גאולה לתפלה רמזה דוד בספר תהלים, דכתיב ה' צורי וגואלי (תהלים י"ט), וסמך ליה יענך ה' ביום צרה (תהלים כ'),

TRANSLATION OF SOURCES

ב' תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ד' ע"ב Mar said: During Maariv, one should first recite Kriyat Shema and then recite Shmona Esrei. Mar's statement supports the position of Rebi Yochanon who said: who is worthy to enter the Next World? One who affirms his belief in redemption just before reciting Shmona Esrei of Maariv.

א' תלמוד ירושלמי מסכת ברכות פרק א' דף ב' מור ד' /ה"א He who stated that one should not speak after reciting Emes V'Yatziv was referring to the paragraph of Emes V'Yatziv that is recited in the morning. He was following the position of Mar Rav Zi'Aira in the name of Rav Abba son of Yirmiya: There are three instances in Halacha when acts have to be follow each other. As soon after one puts one's hands on an animal that is to be sacrificed, he must slaughter the animal; as soon after one finishes washing one's hands, one must recite the Bracha of Netilat Yadayim and as soon as one finishes affirming one's belief in redemption, one must recite Shmona Esrei. We know the source for the rule that as soon after a person puts his hand on an animal that is to be sacrificed, he must slaughter the animal from the verse: (Va'Yikra 3) V'Somach V'Shochat. We know that as soon after one finishes washing one's hands, one must recite the Bracha of Netilat Yadayim from the verse: Si'Oo Yidaichem Kodesh Oo'Varchu Et Hashem. We know that as soon as one finishes affirming one's belief in redemption, one must recite Shmona Esrei from the fact that Dovid Hamelech juxtaposed two verses: Yi'Hiyu Li'Ratzon Imrai Phi with the verse: Ya'Ancha Hashem B'Eit Tzara. Rebbi Yosi of the House of Rebbi Boon said: He who slaughters his sacrifice right after putting his hands upon it will not suffer a defect to occur upon his sacrifice; He who recites a Bracha immediately after washing his hands will not have the Satan argue against him during that meal; He who recites Shmona Esrei immediately after affirming his belief in redemption will not have the Satan argue against him the whole day.

ה' שמות רבה (וילנא) פרשה כב' ד"ה וייראו העם את ה' Why is it necessary to refer to the Splitting of the Sea in the Bracha of Emes V'Yatziv? It was because of the splitting of the Sea that the Jews believed in G-d as the verse states: V'Yaaminu B'Hashem Oo'Bi'Moshe Avdo. It was in honor of their believing that they were deemed worthy of reciting the Shira and the Schechinah rested upon them. This is known because it is written afterwards: Oz Yashir Moshe. That is why it is necessary to affirm one's belief in redemption just before reciting Shmona Esrei. Just as the Jews who crossed the Sea recited their Song right after affirming their belief in G-d and after experiencing the Splitting of the Sea and just as they cleansed their hearts and recited the Song as the verse states: And the nation feared G-d and believed in G-d and then recited the Song so too we must cleanse our hearts just before reciting Shmona Esrei.

יִלְקוּט שְׁמֵעוֹנֵי תְהִלִּים רְמוֹז תְּרַעַח'-One who does proceed to recite Shmona Esrei after affirming his belief that G-d will bring redemption, what is he like? Like the close friend of a King who comes and knocks on the King's door. The King comes out to find out what the person wants and finds that the one who knocked fled. So the King flees as well. So too in Tefila. A man reaches the point when he feels close to G-d by recalling G-d's praises and memories of the Exodus from Egypt and brings G-d close to him. While G-d is close, a person should ask his needs from G-d.

סִידוֹר רִשׁ"י סִימָן כ"א'-Even Chizkiyahu the King practiced the rule of Semichat Geula L'Tefila. As the verse states: Zichor Nah Et Asher Hit'Halachti LiPhanecha B'Emes Oo'Vilavav Shalem V'HaTov B'Einecha Aseetee (Milachim 2, 20, 3). It is said: what did Chizkiyahu mean when he said: V'HaTov B'Einecha Aseetee? Rav Yehuda in the name of Rav said: He would affirm his belief in redemption just before reciting Shmona Esrei. Rav Yossi son of Elyakim affirmed in the name of the Holy Congregation of Yerushalayim that he who affirms his belief in the redemption just before reciting Shmona Esrei is not harmed that whole day.

SUPPLEMENT

סמיכת גאולה לתפילה A Discussion Concerning the Rule of

Rabbi Eliyahu Bakshe-Doron

בנין אב – ח"ד סמיכות גאולה לתפילה

מצות קריאת שמע ומצות התפילה שתי מצוות נפרדות הן, וזמניהם שונים, וחכמים הסמיכו אותם כאחד כדי לסמוך גאולה לתפילה. מסיבה זו אסרו להפסיק בדיבור בין גאולה לתפילה, ואפילו אמן דגאל ישראל אין לענות לדעת מרן כמבואר בשו"ע או"ח סימן ס"ו סעיף ז', ולא לענות קדיש וקדושה בין גאל ישראל לתחילת התפילה, כמבואר בשולחן ערוך שם סעיף ז'.

ויש להבין מה חשיבות סמיכות זו ומהו מקורה.

א. מקורות ההלכה

המקור להלכה שיש לסמוך גאולה לתפילה מבואר בגמרא ברכות ד': "אמר ר' יוחנן איזהו בן עולם הבא, זה הסומך גאולה לתפילה של ערבית". ופרש"י "וסמיכת גאולה לתפילה רמזה דוד בספר תהילים דכתיב ה' צורי וגואלי וסמך ליה יענך ה' ביום צרה, ואמרינן בברכות ירושלמי מי שאינו סומך גאולה לתפילה למה הוא דומה לאוהבו של מלך שבא ודפק על פתחו של מלך, יצא המלך ומצאו שהפליג, אף הוא הפליג, אלא יהיה אדם מקרב להקב"ה אליו ומרצהו בתשבחות וקלוסין של יציאת מצרים והוא מתקרב אליו, ובעודו קרוב אליו יש לו לתבוע צרכיו", עכ"ל. רש"י הביא לא רק את המקור לסמיכות גאולה לתפילה מפסוק, אלא הוסיף את הסבר הירושלמי המבאר בסברא את הענין בסמיכות גאולה לתפילה משום שיש בה התקרבות לקב"ה לפני התפילה, משום שיש נפק"מ להלכה במקור לסמיכות גאולה לתפילה כפי שנבאר, ועיין בצל"ח ברכות שם מה שכתב בזה.

הבית יוסף באו"ח סימן קי"א הביא דברי הגהות אשר"י שבשבת אין צריך לסמוך גאולה לתפילה משום שנפקא לן מיענך ה' ביום צרה, דכתיב בתרי יהיו לרצון אמרי פי, ובשבת שאינו יום צרה אין צורך לסמוך גאולה לתפילה. הבית יוסף חלק עליו בזה, וכתב שאין דבריו נראין לפי שהכתוב אינו אלא אסמכתא בעלמא, ובלאו ההוא קרא צריך לסמוך גאולה לתפילה, וכוונתו לסברא שהביא הירושלמי במשל למלך ואוהבו, ועוד כתב שם שתפילת שבת במקום תפילת חול דענייה בעת צרה היא. ונראה שהבית יוסף בתירוץ

ראשון למד סברת הירושלמי שיש לסמוך גאולה לתפילה משום חשיבות התפילה שתהיה בקירבה לה' יתברך, ולכל תפילה יש להסמך הגאולה, ולא דווקא בתפילה שמתפלל ביום צרה, ונזקק לתירוץ שני, משום שאפשר לבאר גם המשל בירושלמי שסיבת הסמיכות לתפילה בכדי שהתפילה תענה, ואם כן הוא רק בתפילה של בקשה, ועל כך השיב שגם תפילת שבת יש בה ענייה בעת צרה.

ויש להעיר שרש"י שם הוסיף הסבר על דברי הירושלמי, וז"ל "אלא יהיה אדם מקרב לקב"ה אליו ומרצהו בתשבחות וקלוסין של יציאת מצרים והוא מתקרב אליו, ובעודו קרוב אליו יש לו לתבוע צרכיו". ונראה שרש"י בא להדגיש שגם סברת הירושלמי היא שהסמיכות היא בכדי לתבוע צרכיו ולא בגלל עצם התפילה. ועל כך הוסיף הבית יוסף שגם לסברא זו, שבת יש בה גם בקשת צרכיו, לפי שהיא במקום תפילת חול, ועיין בשולחן ערוך או"ח סימן קי"א שפסק שבכל תפילה יש לסמוך גאולה לתפילה, והרמ"א שם הביא "ויש אומרים שצריך לסמוך גאולה לתפילה דווקא בחול או ביום טוב, אבל בשבת אין צריך", וסיים שם "וטוב להחמיר אם לא במקום שצריך לכך". וכתבו האחרונים שנפק"מ אם לענות קדיש וקדושה בין גאל ישראל לתפילה בשבת, שלדעת הרמ"א כיון שמעיקר הדין אין לסמוך גאולה לתפילה, בשבת צריך לענות קדיש וקדושה, ואילו לדעת מרן תפילת שבת כתפילת החול שאין להפסיק בה בין גאולה לתפילה.

ועיין בשאגת אריה סימן ט"ו שכתב להוכיח שהעיקר כסברת מרן שהפסוק הוא אסמכתא בעלמא, והעיקר הוא הסברא שיש לסמוך גאולה לתפילה.

ב. הסומך גאולה לתפילה בן העולם הבא

דין סמיכות גאולה לתפילה נזכר בגמרא ברכות ד': "איזהו בן העולם הבא, זה הסומך גאולה לתפילה של ערבית", ובגמ' שם ט: נאמר, "כל הסומך גאולה לתפילה אינו ניזוק כל היום". ועיין שם בתוס' ד"ה כל הסומך שכתבו שהכוונה לא רק לסומך גאולה לתפילה בלבד, אלא לסומך גאולה לתפילה כוונתיקין, שהיו גומרין אותה עם הנץ החמה, ועל כך נאמר אינו ניזוק כל היום. אולם ברור שדין סמיכות גאולה לתפילה נאמר לא רק בתפילת ותיקין, אלא בכל תפילה גם אם מאחר להתפלל, וגם בתפילת ערבית.

ויש להבין אם הלימוד הוא מהכתוב "יענך ה' ביום צרה" בסמיכות ל"ה צורי וגואלי", ועיקר הטעם הוא שתפילתו תתקבל ברצון, מובנת המעלה שלא יהא ניזוק כל היום, לפי שתתקבל תפילתו, אולם מה המעלה והחשיבות שבכך הרי הוא בן עולם הבא. מהגדרה זו משמע שעצם התפילה והמתפלל חשובים, ואין זו רק עצה שתתקבל תפילתו.

להבין את התפילה

על מעלה זו של סמיכות גאולה לתפילה עמד רבינו יונה בברכות (דף ב' ע"ב מדפי הרי"ף), וז"ל "איזהו בן העולם הבא, זה הסומך גאולה לתפילה, וכי מפני שסומך גאולה לתפילה יש לו שכר כל כך שיהא בן העולם הבא". רבינו יונה מביא בזה שני הסברים, כשנעיין בדבריו נמצא שיש בהם לבאר את ענין סמיכות גאולה לתפילה, ויש בהם כדי לבאר מה מהות התפילה ומעלתה כעבודה שבלב, וז"ל "ואומר מורי הרב שהטעם שזוכה לשכר גדול בזה מפני שהקב"ה כשגאלנו והוציאנו ממצרים היה להיותנו לו לעבדים, שנאמר כי עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים, ובברכת גאל ישראל מזכיר בה החסד שעשה עמנו הבורא, והתפילה היא עבודה כדאמרינן ועבדתם את ה' אלוקיכם זו היא תפילה, וכשהוא מזכיר יציאת מצרים ומתפלל מיד, מראה שכמו שהעבד שקונה אותו רבו חייב לעשות מצות רבו, כן הוא מכיר הטובה והגאולה שגאל אותו הבורא ושהוא עבדו ועובד אותו, וכיון שהוא מכיר שהוא עבדו מפני שגאלו ועושה רצונו ומצוותיו, נמצא שבעבור זה זוכה לחיי העולם הבא. ועוד אמר מורי נר"ו טעם אחר מפני שכשזכיר גאולת מצרים ומתפלל מיד, הוא מראה שהוא בוטח בה' בתפילה כיון שמבקש ממנו צרכיו, שמי שאינו בוטח בו לא יבקש ממנו כלום, וכן נראה באלה שמות רבה וכו', וייראו העם את ה' ויאמינו בה' וכו', וכיון שמזכיר עכשיו אותה גאולה שבטחו אבותינו בה' והצילם ומתפלל מיד, נמצא שגם הוא בוטח בו שיענה אותו כמו שענה לישראל בעבור שבטחו בו, ומפני זה מזכיר אותה הגאולה ומתפלל מיד, והבטחון הוא עיקר היראה והאמונה, לפיכך זוכה בסיבתו לחיי העולם הבא", עכ"ל.

רבינו יונה מבאר שהמעלה שהרי הוא כבן עולם הבא, משום שהסמיכות של הגאולה לתפילה יש בה בכדי להביא את המתפלל לתפילה שלימה שיש בה עבודת ה' בעצם העבודה, ולא רק בקבלת השכר שאינו ניוזק כל היום, על כן יש לו חלק לעולם הבא לפי שעבד את ה' בשלימות.

בשני הטעמים של רבינו יונה יש להבין היטב מה הוא גדר העבודה שבתפילה, ומה המצוה בעצם התפילה מלבד הבקשות.

ג. התפילה כעבודה וסמיכות הגאולה מורה על עבדות הרמב"ם בספר המצוות מ"ע ה' ובפ"א מהל' תפילה מבאר שהתפילה היא מצות עשה מן התורה על יסוד הפסוק "ועבדתם את ה' אלוקיכם", איזו היא עבודה שבלב, זו תפילה. הרמב"ן בהשגותיו לספר המצוות, משיג על הרמב"ם וסובר שתפילה מדרבנן, ומביא ראיות לכך מהגמרא, וחולק גם על סברת הרמב"ם וכותב שתפילה במהותה היא בקשת צרכיו, ואם כן לא מסתבר שתהא מצוה וחובה, וז"ל "אלא ודאי כל ענין התפילה אינו חובה כלל,

אבל הוא ממידת חסד הבורא יתברך עלינו ששומע ועונה בכל קוראינו אליו, ועיקר הכתוב ולעובדו בכל לבבכם מצות עשה שתהא כל עבודתנו לאל יתעלה בכל לבבנו, כלומר בכוונה רצויה שלימה לשמו". ויש להבין בזה סברת הרמב"ם הרי עצם התפילה היא בקשת צרכיו של אדם לטובתו, ואף על פי כן חובה היא בכל יום ולא זכות, ומצוותה בכל יום ולא רק בעת צרה ובשעת צרכו של האדם.

הרמב"ם בפרק א' מהלכות תפילה הל' ב' מגדיר מה היא המצוה שבתפילה, וז"ל "אלא חיוב מצוה זו כך הוא שיהא אדם מתחנן ומתפלל בכל יום ומגיד שבחו של הקב"ה ואח"כ שואל צרכיו שהוא צריך להם בבקשה ובתחינה ואח"כ נותן שבח והודיה לה' על הטובה שהשפיע לו כל אחד לפי כוחו". מבואר ברמב"ם שלהגיד שבחו של הקב"ה לפני הבקשות ולאחריהן, אינו לצורך הבקשות, אלא מעיקר מצות התפילה, וזוהי העבודה שבלב בבחינת "חובת כל היצורים להודות, להלל, לשבח ולפאר".

רבינו יונה מבאר שחובה זו של העבודה שבלב מהכתוב "ועבדתם את ה' אלוהיכם", היא העבדות לה' יתברך, לפי שזו חובתו של האדם ותכליתו, ככתוב "עם זו יצרתי לי תהילתי יספרו", שכשם שקבלת עול מלכות שמים מתגשמת בעשיית מצוותיו, כך גם העבדות מתבטאת בעבודה שבלב, שהיא התפילה לפני ה' יתברך לשבחו ולפארו בכל יום. והגאולה שלפני התפילה שיש בה סיפור גאולת מצרים באה להזכיר ולהכיר את העבדות לה' יתברך, כדברי רבינו יונה "שהקב"ה גאלנו והוציאנו ממצרים להיות לו לעבדים שנאמר כי עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים", ועם הכרה בעבדותו יתברך בסיפור הגאולה מקיימים את העבדות בפועל ע"י התפילה שהיא העבודה שבלב, כלשון רבינו יונה "וכשהוא מזכיר יציאת מצרים ומתפלל מיד, מראה שכמו שהעבד שקונה אותו רבו חייב לעשות מצות רבו, כן הוא מכיר הטובה שגאל אותו הבורא, ושהוא עבדו" וכו'. לפי זה הסמיכות של הגאולה לתפילה מלמדת על קבלת העבדות לה' יתברך ע"י עבודת התפילה, וכשהעבד נאמן ומקבל העבדות באהבה וברצון, הרי הוא בן העולם הבא.

ויש להוסיף בביאור דברי רבינו יונה שהתפילה עבודה היא שבה מקבלים עבדותו יתברך לא רק באמירת שבחו של מקום לפני ואחרי הבקשות, גם הבקשות עצמם עבודת העבד היא וזו המצוה שבתפילה. בפועל העבד עובד את רבו בעשיית רצונו, בלב עובד העבד את רבו במשאלותיו. הגדרת עבד היא שאין לו מגרמיה כלום, וכולו שייך לרבו, וכך גם במשאלותיו תלוי הוא רק ברבו, ועצם הבקשות כולם מה' יתברך יש בהם עבודת הלב שענינו כעיני עבדים אל יד אדוניהם, כן ענינו אל הקב"ה שימלא משאלותי, וזו העבודה שבתפילה, "ועבדתם את ה' אלוהיכם", וסמיכת הגאולה מזכירה את חובת העבדות לה', ועל כן הסומך

להבין את התפילה

גאולה לתפילה הרי הוא בן עולם הבא, לפי שעם הגאולה והתפילה עובד את רבו כעבד נאמן.

ד. סמיכת גאולה לתפילה שתהא מתוך בטחון גמור בה' בטעם השני מבאר רבינו יונה שסמיכות הגאולה לתפילה מביאה לידי בטחון גמור בה', ובכך התפילה מושלמת, "ולפי שהבטחון הוא עיקר היראה והאמונה זוכה לחיי העולם הבא". גם בביאור זה יש להבין מה העבודה שבתפילה, ומה שלימותה ע"י סמיכות הגאולה. רבינו יונה מסתמך בביאור זה על דברי המדרש בשמות רבה. והנה המדרש בשמות רבה פכ"ב סי' ג' מבאר את ענין סמיכות גאולת מצרים לתפילה, ומביא מקור נוסף השופך אור על ענין סמיכות זו. וז"ל "ולמה צריך להזכיר קריעת ים סוף באמת ויציב, לפי שכיוון שקרע להם את הים האמינו בו, שנאמר ויאמינו בה' ובמשה עבדו, ובזכות האמונה שהאמינו זכו לומר שירה ושרתה עליהם שכינה וכו' לכך צריך אדם לסמוך גאולה לתפילה כשם שהם הסמיכו שירה אחר האמונה והקריעה, וכשם שהם טיהרו את ליבם ואמרו שירה וכו' כך צריך אדם לטהר ליבו קודם שיתפלל", עכ"ל.

מבואר בדברי המדרש בדברי רבינו יונה, שסמיכות גאולה לתפילה יש בה לחזק הבטחון בקב"ה לקראת התפילה, דוגמת השירה שבאה לאחר שהאמינו בה' ובמשה עבדו בקריעת ים סוף.

רבינו יונה מבאר מהי העבודה שבתפילה, שהתפילה אינה רק בקשות ומשאלות, התפילה נאמרת מתוך בטחון גמור בה' יתברך שבידו הכל, לצורך זה מסמיכים גאולת קריעת ים סוף לתפילה, לחזק הבטחון שהוא כדבריו "עיקר היראה והאמונה". לפי זה אם הבקשה לרפואה, לפרנסה וכדומה, אינה מצוה אלא חסד וזכות כדברי הרמב"ן, המצוה והחובה היא להגיד בכל הלב "ברוך אתה רופא חולי עמו ישראל" ו"מברך השנים" וכדומה, וזו העבודה שבלב להביע את הבטחון הגמור בה' יתברך בכל יום, שהוא עיקר האמונה והיראה, ובכך זוכה לחיי העולם הבא. ויש לדייק לשון המדרש "כשם שאבותינו הסמיכו שירה אחר האמונה והקריעה, כך יש להסמיך גאולה לתפילה", מבואר שתפילה הנאמרת מתוך בטחון גמור בכוחו וחסדו יתברך שירה היא, ולא רק תפילה ותחנונים.

דברי רבינו יונה המבאר את סמיכות הגאולה לתפילה בכך שהתפילה נאמרת בבטחון גמור או בעבדות נאמנה, נראים כחולקים על המקור שהביא רש"י מהירושלמי, שהטעם הוא מסמיכות הכתובים בתהילים "ה' צורי וגואלי" וסמך ליה "יענך ה' ביום צרה", שהטעם הוא מצד שהתפילה נשמעת יותר בסמיכות לגאולה. אולם כשנתבונן גם במקור זה, נראה שטעם

אחד הם, והן הן הדברים.

ה. סמיכות הפסוקים בתהילים

דברי הירושלמי בביאור הסמיכות גאולה לתפילה אומרים דרשני, לכאורה יש כאן רק סמיכות המילים "ה' צורי וגואלי" שבסוף פרק י"ט, ל"ענך ה' ביום צרה" בפרק כ', ומהיכן כל חשיבות הענין. הב"ח מקשה על מקור זה שהרי דווקא בפסוק עצמו משמע שיש להקדים תפילה לגאולה, שהרי הכתוב אומר תחילה "יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך" והכוונה לתפילה, ורק אח"כ "ה' צורי וגואלי". ועוד הקשה הב"ח שבגמ' ברכות ט: מבואר שמזכירים פסוק זה לאחר כל התפילה כולה, ולמה תקנו לאומרו אחר תפילת שמונה עשרה, לפי שדוד המלך אמר פסוק זה אחר שמונה עשרה פרקים, מבואר שיש לסמוך תפילה לגאולה ולא גאולה לתפילה, ועיין מה שביאר בזה הב"ח שם.

ונראה שהסמיכות נלמדת לא רק מהמילים האחרונות הסמוכות לתפילה, אלא בכל הפרק שם יש כדי ללמד על ברכות קריאת שמע ועל סדר העבודה בבוקר, הפרק המסתיים ב"ה' צורי וגואלי", פותח ב"השמים מספרים כבוד אל ומעשה ידיו" וכו', כשהפרק בתחילתו מבאר את גדלותו יתברך ע"י התבוננות בשמים, בשמש ובירח שבכל הארץ יצא קוים וכו', באמצע הפרק לאחר התבוננות בגדלותו יתברך במעשה בראשית, ממשיך הפרק בפסוקים בגדלות התורה, "תורת ה' תמימה משיבת נפש", "פקודי ה' ישרים משמחי לב", ועמדו המפרשים על הקשר בין הדברים, ועיין במלבי"ם ובאלשיך הקדוש שביארו ששני חלקי הפרק מדברים בהשגת גדלותו יתברך, בתחילת הפרק ע"י ההתבוננות בבריאה, ובחלק השני ע"י לימוד התורה המלמדת על גדלות הבורא, והנה שני אלה יש בהם בכדי לעורר את האהבה והיראה לעבודת ה'.

הרמב"ם בהלכות יסודי התורה מונה את מצות אהבת ה' ויראתו, כמצוות יסוד של העבודה, וזאת על יסוד הפסוק "מה ה' אלוקיך שואל מעמך כי אם ליראה את ה' אלוקיך", וז"ל בפרק שני מהל' יסודי התורה "האל הנכבד והנורא הזה מצוה לאהבה וליראה אותו שנאמר ואהבת את ה' אלוקיך, ונאמר את ה' אלוקיך תירא", ומוסיף הרמב"ם שם בהלכה ב', "והיאך היא הדרך לאהבתו וליראתו בשעה שיתבונן האדם במעשיו וברואיו הנפלאים הגדולים ויראה מהם חכמתו שאין לה ערך ולא קץ, מיד הוא אוהב ומשבח ומפאר" וכו'.

ומבואר שההתבוננות בנפלאות הבריאה וחכמת הבורא שבה, מביאה לאהבתו יתברך, ואהבה מביאה לשבח ולפאר, והן הן דברי הפרק בתהילים "השמים מספרים כבוד אל ומעשה ידיו מגיד הרקיע" וכו'.

להבין את התפלה

הרמב"ם בספר המצוות מונה את מצות אהבת ה' במצוה ג', וגם שם עומד הרמב"ם על הדרך לאהבה אותנו, וז"ל "לפי שנאמר ואהבת את ה' אלוך, איני יודע כיצד אוהב את המקום, תלמוד לומר והיו הדברים האלה, שמתוך כך אתה מכיר את מי שאמר והיה העולם". ומבואר שהדרך לאהבה את ה' להכיר גדלותו ע"י לימוד התורה. ועיין בלב שמה ונושאי כלי הרמב"ם שעמדו על שינוי הדברים בין ספר המצוות ליד החזקה, ותירצו שאין סתירה בין הדברים שע"י שניהם מגיע לאהבה וליראה ע"י התבוננות בבריאה וע"י לימוד התורה, והרי גם השורש אחד לפי ש"אסתכל באורייתא וברא עלמא".

ולפי זה ברור הקשר בין שני חלקי הפרק, בין "השמים מספרים כבוד אל", והפסוקים "תורת ה' תמימה" ושאר מעלות התורה, לפי שהפרק עוסק בהשגת כבוד ה' יתברך, אהבתו ויראתו, וזאת ע"י התבוננות בבריאה ובלמוד התורה. ועיין במלבי"ם שביאר את ההבדלים, ואת חשיבות הדרך של לימוד תורה יותר מהתבוננות בבריאה על פי הפסוקים. ונראה שגם החמשך "יהיו לרצון אמרי פי" שבסוף הפרק, יש לו קשר עם שני עניינים אלה המביאים לאהבה וליראה, שרק ע"י אהבה ויראה ה' יתברך אפשר לעבוד אותו בתפילה, וכפי שהקדים הכתוב "מה ה' אלוך שואל מעמך כי אם ליראה וכו' ולאהבה אותו" ורק אח"כ "ולעבוד את ה'" (דברים י'), כך גם לפני התפילה יש לעורר את האהבה והיראה ואז התפילה נשמעת, וזה כוונת הכתוב "יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך" בסוף הפרק העוסק בדרכים לאהבה וליראה.

ו. ברכות קריאת שמע

הגאולה היא מסדר ברכות קריאת שמע, כשלפניה מברכים שתי ברכות, ולאחריה בשחר מברך אחת גאל ישראל, ובערב שתיים. נתבונן בברכות שתקנו חז"ל לאומרם עם קריאת שמע, ומכאן נלמד על סמיכות הגאולה לתפילה הנלמדת מסמיכות "ה' צורי וגואלי" ל"יענך ה' ביום צרה" בפסוק שלאחריו.

נחלקו המפרשים מה הם ברכות קריאת שמע שתקנו לאומרם, אם הם ברכות המצוות שתקנו לאומרם על מצות קריאת שמע או שברכות השבח הם. הבית יוסף או"ח סי' מ"ו וכן בס"ס הביא תשובת הרשב"א שכתב שברכות קריאת שמע אינם ברכות של קריאת שמע ממש כברכת התורה וכברכת המצוות, שאם כן היה לברך לקרוא את שמע, אלא הברכות נתקנו בפני עצמם, אלא שתקנו לאומרם לפני קריאת שמע ואחריה, וכן הסכימו הגאונים, ולפיכך מי שקרא ק"ש בלא ברכותיה חוזר ואומר ברכותיה בפני עצמם ואין בכך כלום. ועיין בשו"ת פרי יצחק חלק א' סי' א' שהאריך בזה שיש ראשונים החולקים בדבר וס"ל שעיקרם ברכות ק"ש בלבד.

ויש לברר תוכן הברכות ושייכותם לק"ש. אפשר להבין שברכת יוצר אור בבוקר והמעריב ערבים בערב הן ברכות על זמן הקריאה, שיש להזכיר בברכה את יצירת המאורות לקראת הזריחה, והמעריב ערבים עם השקיעה, שאלו הם זמני קריאת שמע "בשכבך ובקומך", משום כך גם מזכירים מידת בוקר בערב, ולכן גם נקראות ברכות אלו ברכות קריאת שמע, וזוהי גם סברת הרשב"א שגם מבלי קריאת שמע יש לומר הברכות בפני עצמן, מצד זמן הבוקר שיש לברך בו יוצר המאורות. הברכה השניה אהבת עולם היא ברכת התורה, ויש לפרשה כברכה מקדימה לק"ש, משום שבעצם קריאת שמע יש לימוד תורה בבחינת "והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך" וכו', ובק"ש יוצאים בדיעבד ידי חובת "והגית בו יומם ולילה" כמבואר בגמרא במנחות צט:, על כן מצד החלק של קריאת שמע כקורא בתורה, בנוסף לקבלת עול מלכות שמים תיקנו את ברכת אהבה רבה, ועיין בגמ' ברכות יא: שהקורא קריאת שמע עם ברכותיה לפני שברך ברכת התורה יצא בברכת אהבה רבה שתוכנה ברכת התורה.

והנה בפרי יצחק כתב להוכיח שסברת הרשב"א שכתב להוכיח שברכות ק"ש ברכות הם בפני עצמם, לא שייכת לדעת כמה ראשונים על ברכת אהבה רבה שהיא סמוכה ממש לק"ש כברכת המצוות, ואם קרא קריאת שמע בלא ברכותיה היה מקום לומר שאינו צריך לומר אהבה רבה, אם לא שסדר הברכות מעכב, ולכן צריך לומר גם אהבה רבה.

הברכה שאחריה היא ברכת הגאולה שמזכירין בה קריעת ים סוף וגאל ישראל, ומקורה מהכתוב "להגיד בבוקר חסדך ואמונתך בלילות", ואמרו על כך בגמרא ברכות יב. "כל שלא אמר אמת ויציב בשחרית ואמת ואמונה בערבית לא יצא ידי חובתו", וביאר הטור או"ח סי' ס"ו שאין הכוונה שלא יצא ידי ק"ש, שהרי הברכות אינם מעכבות, אלא שלא יצא המצווה כתיקונה. מבואר בדבריו שאת מצות קריאת שמע לא יצא כתיקונה, ולא רק שהפסיד הברכה, דאם לא כן מאי קמ"ל, ודאי שאם לא אמר הברכה לא יצא ידי חובת הברכה, אלא הכוונה למצות קריאת שמע כתיקונה, שלא אמרה בברכותיה.

ופירש רש"י בברכות שם שהברכה בבוקר הנלמדת מ"להגיד בבוקר חסדך" היא על גאולת העבר, והברכה בערב הנלמדת מ"ואמונתך בלילות" היא על גאולת העתיד, ובתוס' שם ד"ה להגיד הביא ביאור שהכוונה לנשמה המופקדת בלילה, כמו שנאמר "חדשים לבקרים רבה אמונתך", לפי הסבר זה אין קשר ישיר בין הברכות, אחת עוסקת בברכת המאורות, אחת בברכת התורה, ואחת הודאה על חסדי ה' בבוקר ובערב, רק שתיקנו לאומרם בסמוך לקריאת שמע ובסמוך לתפילה. אולם הלימוד מפרק י"ט בתהילים וסמיכותו לתפילה, יש בו כדי ללמד ששלושת הברכות מקשה אחת הן, ולא בכדי נתקנו בסמוך לקריאת שמע

להבין את התפילה

והוסמכו לתפילה.

פרק י"ט כפי שביארנו עוסק בהוראת הדרך כיצד לאהוב את ה' וליראה אותו, בתפילה דרך "השמים מספרים כבוד אל" שהדרך לאהבה אותו היא בהתבוננות בבריאה וספור תהילתה, והדרך האחרת בלימוד תורה, ובסיום נזכרה התפילה "יהיו לרצון אמרי פי" הסמוכה ל"ה' צורי וגואלי" המזכירה את הגאולה, ומכאן הסמיכות לתפילה בבקשה ובתחינה ש"יענך ה' ביום צרה". לפי שקריאת שמע עיקרה קבלת עול מלכות שמים וקבלת מצוות, הקדימו חז"ל ברכות המעוררות את האדם לאהבה וליראה את ה', כדי לקבל עול מלכותו ביראה ואהבה, שהרי "מה ה' אלוך שואל מעמך כי אם ליראה את ה' אלוך וכו' ולאהבה אותו", ורק אח"כ "ולעבוד את ה' אלוך".

ואלו הן הברכות, פותח בברכת יוצר המאורות היא הברכה בהתבוננות והודאה לקב"ה על נפלאותיו בבריאה, מידי בוקר על זריחת החמה ובערב על שקיעה, ולאחריה ברכת "אהבה רבה" שיש בה התבוננות וברכה על גדולת התורה, המביאה לאהבה ויראת הבורא. לאחר ההתבוננות וקבלת עול מלכות שמים, באה ברכת הגאולה שיש בה קריעת ים סוף ומכת בכורות, לפי שעם קבלת עול מלכות שמים יש לזכור את הסיבה לעבודתו יתברך, ולקיים בפועל את "להגיד בבוקר חסדך ואמונתך בלילות", שזה עיקר עבודת האדם בהודאה לקב"ה, וכך נאמר בפסוק שלפני "להגיד בבוקר חסדך", "טוב להודות לה' ולזמר לשמך עליון", ושלושת יסודות העבודה שבברכות קריאת שמע לפניך ואחריה הם תמצית פרק י"ט בתהילים, ההתבוננות בבריאה, במעלות התורה, והגאולה שלאחר העבודה של "יהיו לרצון אמרי פי". לפי זה הלימוד המסמיך גאולה לתפילה אינו רק מסמיכות המילים "צורי וגואלי" ו"יענך ה' ביום צרה", אלא כל סדר הברכות וסדר העבודה, אהבה ויראה, קבלת עול מלכות שמים, והודאה בגאולה וכמלכותו יתברך, הם הסמוכים ל"יענך ה' ביום צרה", ומכאן סמיכות גאולה לתפילה.

רבינו יונה מדגיש שהתפילה המושלמת היא שהבקשות יהיו מתוך בטחון גמור בחדסי הבורא, ולצורך כך יש לסמוך גאולה לתפילה, לשאוב בטחון מקריעת ים סוף. ויש להתבונן שגם הפרק "יענך ה' ביום צרה" אע"פ שבא כתפילה על צרה, נאמר כ"מזמור לדוד", ואם כי פותח בתפילה בעת צרה. בהמשך המזמור מדגיש את הבטחון בקב"ה שישלח עזרו מקודש ונרננה בישועתך ובשם אלוך נדגול, לפי שזה עיקר התפילה להתפלל מתוך בטחון גמור בקב"ה, ועל כן השירה נקראת תפילה, וסמיכות הגאולה לתפילה נלמדת מהשירה ששרו בני ישראל לאחר האמונה במעמד קריעת ים סוף, לפי ששרו לא רק על העבר "אז ישיר משה", אלא בטחו בקב"ה עד ששרו על הגאולה העתידה, על כניסתם לארץ, ועל מקדש ה'

שכוננו ידיו, ועיקר קריעת ים סוף הוא שמלכותו ברצון קבלו עליהם, ויחד כולם הודו והמליכו ואמרו, וזה גם סיום הגאולה שלפני התפילה, שמלכותו ברצון קבלו עליהם, וכבר עתה מודים בגאול ישראל על גאולת העבר וגאולת העתיד. ובאירה זו עומדים בתפילה, כדברי רבינו יונה "שהבטחון הוא עיקר היראה והאמונה".

Reproduced from the Davka Corp. CD-Rom Otzar HaHalacha V'Haminhag

סמיכת גאולה לתפלה ISSUES WITH THE RULE OF

The rule of סמיכת גאולה לתפלה took on such Halachic significance that disagreements developed as to the application of the rule. The most well known issue is whether one is permitted to answer אמן after the ברכה of גאל ישראל. Out of concern for those who hold that one should not answer אמן, the practice began for the שליח ציבור to recite all or part of the ברכה silently. This is how the disagreement appears in the שולחן ערוך: שולחן ערוך אורח חיים סימן קיא' סעיף א' – צריך לסמוך גאולה לתפלה. ולא יפסיק ביניהם, אפילו באמן אחר גאל ישראל ולא בשום פסוק, חוץ מה' שפתי תפתח (תהילים נא, יז). *הגה:* ויש אומרים שמותר לענות אמן על גאל ישראל, וכן נוהגין (טור).

Here are other views on the issue:

- ♦ ספר המנהגות (ר' אשר מלוניל) דף ד' עמוד א' – צריך לענות אמן בין ישתבח ליוצר אור בברכות דפסוקי דזימרא דרבנן, דקריית שמע דאורייתא. וכן צריך לענות אמן בין גואל ישראל לתפלה של שמנה עשרה לתפלה דרבנן, כדין בין בונה ירושלים לברכת הטוב והמטיב. כך שמעתי בשם הרב ר' יוסף אבן פלג זצ"ל. והרב רבי משה אבן מימון ז"ל אומר שאין לענות אמן בין גאולה לתפלה.
- ♦ בית יוסף אורח חיים סימן קיא' אות א' ד"ה ויסמוך גאולה – אבל אמן אחר גאל ישראל לא הוא הפסק ומצוה לענותו וכו'. נתבאר בסימן ס"ו (סוד"ה וגומר) שפשט המנהג על פי הזוהר שלא לענות אמן בין גאולה לתפלה.

One source for the rule of סמיכת גאולה לתפלה that we examined last week was based on the juxtaposition of the following פסוקים: יהיו לרצון אמרי פי and יענך ה' ביום צרה: פסוקים. This source led to a further disagreement:

- ♦ שולחן ערוך אורח חיים סימן קיא' סעיף א' – *הגה:* ויש אומרים: הא דצריך לסמוך גאולה לתפלה, היינו דוקא בחול או ביום טוב, אבל בשבת אין צריך. פירוש: דטעמא דבעינן למסמך גאולה לתפלה, משום דכתיב יענך ה' ביום צרה (תהילים כ, א) וסמיך ליה יהיו לרצון אמרי פי (תהילים יט, טו), ושבת לאו זמן צרה; ולענית דעתי, נראה דמה שאין כן ביום טוב הוא משום שהם ימי הדין כדתנן במשנה ב' פ"ק דר"ה: בפסח, על התבואה וכו'; וטוב להחמיר אם לא במקום שצריך לכך (טור).

- ♦ בית יוסף אורח חיים סימן קיא' אות א' ד"ה ויסמוך גאולה – ירושלמי תיכף לגאולה וכו'. בפרק קמא דברכות (ה"א ו.): וכתוב בהגהות אשיר"י פרק קמא דברכות (סי' י) דבשבת

אין צריך לסמוך גאולה לתפילה הואיל דנפקא לן מיענך ה' ביום צרה דכתיב בתריה יהיו לרצון אמרי פי ובשבת לאו יום צרה הוא על כרחך. ואין דבריו נראין דהוא קרא סמך בעלמא, ובלאו ההוא קרא צריך לסמוך גאולה לתפילה. ועוד דתפילת שבת במקום תפילת חול דענייה בעת צרה היא.

Are women obligated to fulfill the rule of **תפלה גאולה**?

משנה ברורה סימן ע' ס"ק ב' – מק"ש – ופטורות גם כן מברכות ק"ש דיש להם ג"כ זמן קבוע כדלעיל בסימן נ"ה ס"ו. אבל ברכת אמת ויציב דניתקן על ענין זכירת יציאת מצרים וכן הברכות שלאחריה דערבית מחוייבות לאמרם דמצות זכירת יציאת מצרים נוגת ביום ובלילה ואם כן ממילא צריכים לסמוך גאולה לתפלה דבתפלה חייבות כדלקמן סימן ק"ו ס"ב. כן כתב המ"א ועיי' בפמ"ג שכתב דלמאן דסובר זכירת יציאת מצרים בלילה הוא רק מדרבנן ואסמכתא אקרא א"כ ממילא הוא מצות עשה שהזמן גרמא ופטורות מן התורה רק מדרבנן חייבות. וכך כתב בספר ישועות יעקב עי"ש. ואפילו אם נימא דהוא מצוה מן התורה ביום ובלילה מצדד בספר שאגת ארי' סי' י"ג דהנשים פטורות מטעם דהזכרה דיום היא מצוה בפני עצמה, ואם לא הזכיר ביום אין צריך להזכיר הזכרה זו בלילה. ומה שמזכיר בלילה היא מצוה בפני עצמה עי"ש. ופסקי דזמרה עיין לעיל בסימן נ"ב בחידושי רע"א דמוכח שם מדבריו דהעיקר ניתקנו בשביל התפלה אם כן ממילא חייבות. ולענין ברכת השחר לכאורה תלוי זה אם נימא דהברכות האלו יש להם זמן, עיין לעיל בסוף סימן נ"ב במשנה ברורה ובבה"ל, וצריך עיון ומסתימת לשון המוש"ע בסימן מ"ו ס"ד ובפרט מהלבוש שם עי"ש משמע דמברכות ברכות השחר כמו אנשים. ואולם כל זה כתבנו לענין חיוב אבל פשיטא דיכולות להמשיך חיוב על עצמן ולברך אפילו ברכות ק"ש.

If one comes late to shul and the congregation is about to recite **עשרה**, should one be concerned with fulfilling **תפלה גאולה** or **תפלה בציבור**? The **שולחן ערוך** rules one way concerning **תפלה גאולה** and another way concerning **תפלה מעריב**.

תפלת שחרית – שולחן ערוך אורח חיים סימן קיא' סעיף ג' – אם עד שלא קרא ק"ש מצא ציבור מתפלל, לא יתפלל עמהם, אלא קורא ק"ש ואח"כ יתפלל, דמסמך גאולה לתפלה עדיף.

תפלת מעריב – שולחן ערוך אורח חיים סימן רלו' סעיף ג' – מצא צבור שקראו ק"ש ורוצים לעמוד בתפלה, יתפלל עמהם ואחר כך יקרא ק"ש עם ברכותיה.

Why is the rule different for **תפלת שחרית** and **תפלת מעריב**? Because there is a disagreement as to whether it is necessary to fulfill the rule of **תפלה גאולה** in **תפלת מעריב**. More on that when we study **תפלת מעריב**.

TRANSLATION OF SOURCES

'שולחן ערוך אורח חיים סימן קיא' סעיף א'-One should not interrupt between reciting the Bracha of Ga'Al Yisroel and Shmona Esrei even to answer Amen to the Bracha of Ga'Al Yisroel and not for any other reason except to recite the words: Adonai Sifasai Tiptach. Ramah: There are those who hold that it is permissible to answer Amen to the Bracha of Ga'Al Yisroel and that is our custom.

'ספר המנהגות (ר' אשר מלוניל) דף ד' עמוד א'-It is necessary to say Amen to one's own Bracha after reciting Yishtabach and before reciting the Bracha of Yotzair Ohr in order to distinguish between the need to recite Pseukei D'Zimra which is a Rabbinical requirement and Kriyat Shema which is a Biblical requirement. Likewise it is necessary to say Amen after one's own Bracha of Ga'Al Yisroel in order to distinguish between Kriyat Shema which is a Biblical requirement and Shmona Esrei which is a Rabbinical requirement. This practice is similar to the custom in Birchat Hamazon of reciting Amen to one's own Bracha after reciting the Bracha of Boneh Yerushalayim and before reciting the Bracha of Ha'Tov V'Ha'Maitiv. So I heard in the name of Rav Yosef Ibn Peles, tz'l. But Rav Moshe Ibn Maimon held that one should not recite Amen between reciting the Bracha of Ga'Al Yisroel and Shmona Esrei.

'בית יוסף אורח חיים סימן קיא' אות א' ד"ה ויסמוך גאולה'-We will explain in Siman 66 that the practice began not to recite Amen between the Bracha of Ga'Al Yisroel and Shmona Esrei based on a statement in the Zohar.

'שולחן ערוך אורח חיים סימן קיא' סעיף א'-Ramah: There are those who say that it is necessary to immediately recite Shmona Esrei after the Bracha of Ga'Al Yisroel only on a weekday or a Yom Tov but not on Shabbat. This is based on the following: The reason to recite Shmona Esrei immediately after the Bracha of Ga'Al Yisroel is based on the juxtaposition of two verses: Ya'Ancha Hashem B'Eis Tzara near the verse: Yi'Hiyu L'Ratzon Imrai Phi. Shabbat is not a day to worry about troubles. It further appears to me that the reason that Yom Tov is put into the same category as a weekday is that each Yom Tov is a day of judgment for something; On Pesach, for grain etc. It is better to be strict and to recite Shmona Esrei without delay immediately after the Bracha of Ga'Al Yisroel even on Shabbat unless something out of the ordinary occurs.

'בית יוסף אורח חיים סימן קיא' אות א' ד"ה ויסמוך גאולה'-It is written in the glosses of the Ashri that on Shabbat one need not concern himself with the requirement to immediately recite Shmona Esrei after the Bracha of Ga'Al Yisroel since the source for the practice is the verse: Ya'Ancha Hashem B'Eis Tzara which comes near the verse: Yi'Hiyu L'Ratzon Imrai Phi and Shabbat is not a day to be thinking about one's troubles. This position by the Ashri does not appear to be correct because this verse is used only as a support and not as a source. Even without these verses there are other bases for the rule. Also one should remember that the Shmona Esrei of Shabbat is modelled after the Shmona Esrei of the weekday and on weekdays, the purpose of Shmona Esrei is to plead for help with one's needs.

משנה ברורה סימן ע"ק ב-מק"ש - Women are exempt from reciting the Brachot of Kriyat Shema because the Brachot have a set time when they must be recited. But the Bracha of Emes V'Yatziv which was composed in order to fulfill the obligation of remembering the Exodus from Egypt and the two Brachot that were composed to be recited after Kriyat Shema in Maariv must be recited by women because the requirement to remember the Exodus from Egypt is a requirement both in the day and at night. As a result women must be obligated to immediately recite Shmona Esrei after reciting the Bracha of G'aAl Yisroel because women are obligated to fulfill the requirement to recite Shmona Esrei (Tefila). So wrote the Magen Avrohom. The Pri Migadim wrote that according to those who hold that remembering the Exodus from Egypt at night is only a Rabbinical decree and is hinted at by a verse also hold that the requirement to remember the Exodus from Egypt is a timebound rule. Women are therefore exempt from fulfilling it as a Biblical rule but are obligated to do so as a Rabbinical rule. So it is written in the Sefer Yishuot Yaakov. The Sha'Agat Aryeh explains that even if we were to say that remembering the Exodus from Egypt is a Biblical obligation both in the day and at night, women may still be exempt from the obligation because remembering the Exodus during the day is its own Biblical obligation and if one does not fulfill his obligation to remember it during the day he cannot make up for it by remembering the Exodus in the evening. The fact that he remembers the Exodus at night is not tied to his remembering the Exodus during the day. Remembering the Exodus at night is also an independent obligation. Concerning the obligation to recite Pseukei D'Zimra note what is written in Siman 52 in the glosses of Rabbi Akiva Aiger. It appears from his words that Pseukei D'Zimra were composed primarily to prepare for reciting Shmona Esrei in which case women would be obligated to recite Pseukei D'Zimra since they too have to prepare to recite Shmona Esrei. Concerning Birchot Haschachar the question is whether those Brachot have a time deadline. It is an issue that requires further analysis. But it appears from the simple understanding of the words of the Tur and the Livush that women are obligated to recite Birchot Haschachar just like men. Let us keep in mind that we have been dealing with the question as to whether women are obligated to recite these prayers. It goes without saying that women can on their own continue to take on the responsibility to recite these prayers and in particular the Brachot of Kriyat Shema.

שולחן ערוך אורח חיים סימן קיא' סעיף ג' - Concerning Tephilat Schacharit, if before one recites Kriyat Shema, the congregation is about to recite Shmona Esrei, one should not recite Shmona Esrei with the congregation but should recite Kriyat Shema and then Shmona Esrei because it is preferable to precede the recitation of Shmona Esrei with the recitation of Geula.

שולחן ערוך אורח חיים סימן רלו' סעיף ג' - Concerning Tephilat Maariv, if one enters shul and finds that the congregation has completed its recitation of Kriyat Shema and is about to recite Shmona Esrei, one should recite Shmona Esrei with the congregation and then recite Kriyat Shema with its Brachot.

SUPPLEMENT

פיוט לקידוש ראש חודש אלול מאת רב פינחס הכהן

This is the eighth in a series of 14 פיוטים that רב פינחס הכהן composed to be read after announcing the New Moon. This material is being reproduced from the book written by Professor Shulamit Elizur of Hebrew University on the פיוטים of רב פינחס הכהן.

אוֹבְדִים תָּבִיא בְּתַקַּע בָּלוּל

You will return the lost ones by way of the full sound of the Shofar

בְּקֶרֶן יְמִנִית בְּתַקְעוּ בְּהַלּוּלוֹ

Use the Shofar that was blown from the right side at Mount Sinai

אֶלּוּל / גִּיל קְדוּשׁוֹ יְהִי בָּלוּל

There will happiness in the Mikdash from the many celebrations

דִּי מַעֲשֵׂר בְּהֶמָּה בְּאֶלּוּל

Animals born after the first of Elul are part of a new count towards Maaser

הָעֲשִׂירִי יִהְיֶה קוֹדֵשׁ תְּהִילָה

Each tenth animal is set aside to be Maaser

וְעוֹבְרֵי תַּחַת שֶׁבֶט לְחֵתְלָהּ

They pass under the rod and are set aside

אֶלּוּל / זָכָה בְּאַלָּה לְהַתְהַלָּלָהּ

They merited to glorify G-d in this way

חוֹמָה לְחֻדֵּשׁ לְאוֹם בְּתוֹלָהּ

It was also the month in which the wall around Yerushalayim was completed in the days of Nehemiya

טַעַם תִּיקַע בּוֹ יוֹבִילוֹן

It is customary to blow the Shofar in the month of Elul

יְלִיץ יוֹשְׁרָם לְבַל יִזְחִילוֹן

The Shofar will bring them merit so that they need not fear

אֶלּוּל / כָּל שְׁלוֹשִׁים בְּיָבוֹב יִגִּילוֹן

They will be happy all thirty days of the month from the sound of the Shofar

לְהַבְטִיחַ בְּיָמוֹ גַּם זְבוּלוֹן

To merit the blessing that Zevulun recieved: Smach Zevulun B'Tzaisecha

מְקַדֵּשׁ הַחֹדֶשׁ בְּרוֹדְפֵי שְׁלוֹם

The Month is announced by those who shun the commission of evil, perform the positive commandments and who fear G-d

נִתְקַדֵּשׁ בְּנֵינִי לֵן וַיַּחְלוֹם

Sanctified by the children of he who lay down and had a dream (Yaakov Aveinu)

אֵלּוּל / סֵפֶר יִסְפּוּר לְהַחִישׁ וַיָּגֵלוֹם

G-d is also counting the days towards the final redemption when Eliyahu HaNavi will come

עָלוּז נַעְלוּז בְּמֵאֵז בִּיהֲלוֹם

We will rejoice again as we did when the Mikdash stood and we could see the Yahalom stone on the Choshen

פָּחַדְתִּי בְּנִהְרָגוֹ יְדִידִי בּוֹ

I became fearful when my close friends were murdered

צוֹם צְדִיקִים שְׁנַיִם רַבֵּן שִׁמְעוֹן וְרַבֵּן יִשְׁמָעֵאל בְּחֻמֵּישָׁה בּוֹ

The fast that is memory of Rabbi Shimon and Rabbi Yishmael falls on the fifth of Elul

אֵלּוּל / קִבַּעְתִּי לְחֻבְרֵי צוֹם בּוֹ

I established a fast day for my friends within the month

רָם עַד מְתִימָן יָבוֹא

I will keep these fast days until the redemption comes

שׁוֹפָר אֶתְקַע חֹדֶשׁ בְּקֻדְשִׁי

I will sound the Shofar this month to lend it holiness

שׁוֹב תִּתְקַע לְקַבְּצֵי קְדוּשִׁי

May G-d sound the Shofar once again to gather together all the Jews

אֵלּוּל / תִּסְכְּבִים שׁוֹפְרוֹתַי לְהַבִּיאִי לְמִקְדָּשִׁי

Listen to the prayer that is made by the sound of the Shofar and return me to the Mikdash

תִּהְיֶה לִי לְחוֹמָה כְּשֶׁלְמָה בְּשִׁישִׁי

Be for me a wall similar to the wall that was completed by Nehemiya in the 6th month

ככתוב: ותשלם החומה בעשרים וחמשה לאלול לחמשים ושנים יום (נחמיה פרק ו' פסוק טו')

As it is written: And the wall was completed on the 25th of Elul, after 52 days

ונאמר: וכל מעשר בקר וצאן כל אשר יעבר תחת השבט העשירי יהיה קדש לה'.

(ויקרא פרק כז פסוק לב)

And it is written: And concerning the tithe of the herd, or of the flock, of whatever passes under the rod, the tenth shall be holy to the Lord.

SUPPLEMENT 2

THE DEVELOPMENT OF THE סידור

Last week we noted that the rule of סמיכת גאולה לתפלה may have been the first step that שמונה took towards creating a סדר התפילות. Before we begin our study of עשרה, it may be useful to review the sources that we studied from the גמרא which explain the introduction of other parts of תפלת שחרית.

Let us begin by reviewing the prayers that were recited in the בית המקדש:

משנה מסכת תמיד פרק ה' משנה א' – אמר להם הממונה: ברכו ברכה אחת; והן ברכו. קראו עשרת הדברים, שמע, והיה אם שמוע, ויאמר. ברכו את העם שלש ברכות אמת ויציב, ועבודה, וברכות כהנים. ובשבת מוסיפין ברכה אחת למשמר היוצא.

What was the ברכה that was recited before קריאת שמע in the בית המקדש?

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף יא' עמוד ב' – תנן התם, אמר להם הממונה: ברכו ברכה אחת! והם ברכו, וקראו עשרת הדברות, שמע, והיה אם שמוע, ויאמר, וברכו את העם שלש ברכות: אמת ויציב, ועבודה, וברכת כהנים, ובשבת מוסיפין ברכה אחת למשמר היוצא. מאי ברכה אחת? כי הא דרבי אבא ורבי יוסי בר אבא אקלעו להווא אתרא, בעו מנייהו: מאי ברכה אחת? לא הוה בידיהו. ואתו שיילוהו לרב מתנה, לא הוה בידיה. אתו שיילוהו לרב יהודה, אמר להו: הכי אמר שמואל אהבה רבה. ואמר רבי זריקא אמר רבי אמי אמר רבי שמעון בן לקיש: יוצר אור. כי אתא רב יצחק בר יוסף אמר: הא דרבי זריקא לאו בפירוש אתמר אלא מכללא אתמר, דאמר רבי זריקא אמר רבי אמי אמר רבי שמעון בן לקיש: זאת אומרת – ברכות אין מעכבות זו את זו. אי אמרת בשלמא יוצר אור, הווא אמרי – היינו דברכות אין מעכבות זו את זו, דלא קא אמרי אהבה רבה. דף יב' עמוד א' – אלא אי אמרת אהבה רבה הווא אמרי – מאי ברכות אין מעכבות זו את זו? דלמא האי דלא אמרי יוצר אור – משום דלא מטא זמן יוצר אור, וכי מטא זמן יוצר אור – הווא אמרי! – ואי מכללא מאי? – דאי מכללא, לעולם אהבה רבה הווא אמרי, וכי מטא זמן יוצר אור – הווא אמרי ליה, ומאי ברכות אין מעכבות זו את זו? – סדר ברכות.

Why was the ברכה of יוצר אור introduced?

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף יא' עמוד א' – משנה. בשחר מברך שתים לפניו ואחת לאחריה, ובערב מברך שתים לפניו ושתים לאחריה, אחת ארוכה ואחת קצרה. מקום שאמרו להאריך – אינו רשאי לקצר, לקצר – אינו רשאי להאריך, לחתום – אינו רשאי שלא

לחתום, שלא לחתום – אינו רשאי לחתום. גמרא. מאי מברך? – אמר רבי יעקב אמר רבי אושעיא – דף יא' עמוד ב' – (ישעיהו מ"ה) יוצר אור ובורא חשך. לימא: יוצר אור ובורא נוגה! כדכתיב קאמרינן. – אלא מעתה: (ישעיהו מ"ה) עשה שלום ובורא רע, מי קא אמרינן כדכתיב? אלא, כתיב רע וקרינן הכל. לישנא מעליא, הכא נמי – לימא נוגה לישנא מעליא! – אלא אמר רבא: כדי להזכיר מדת יום בלילה ומדת לילה ביום. בשלמא מדת לילה ביום – כדאמרינן: יוצר אור ובורא חשך, אלא מדת יום בלילה היכי משכחת לה? – אמר אביי: גולל אור מפני חשך וחשך מפני אור.

We know that the עשרת הדברות were recited in the המקדש. Why was the recital of the עשרת הדברות before שמע קריאת discontinued?

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף יב' עמוד א' – וקורין עשרת הדברות שמע והיה אם שמוע ויאמר אמת ויציב ועבודה וברכת כהנים. אמר רב יהודה אמר שמואל: אף בגבולין בקשו לקרות כן, אלא שכבר בטלום מפני תרעומת המינין. תניא נמי הכי, רבי נתן אומר: בגבולין בקשו לקרות כן, אלא שכבר בטלום מפני תרעומת המינין. רבה בר בר חנה סבר למקבעינהו בסורא, אמר ליה רב חסדא: כבר בטלום מפני תרעומת המינין. אמימר סבר למקבעינהו בנהרדעא, אמר ליה רב אשי: כבר בטלום מפני תרעומת המינין.

Once the בית המקדש was destroyed, what was the basis to recite וברכותיה שמע וברכותיה just before עשרה? In other words, what was the basis for the rule of סמיכת גאולה לתפלה?

◊ תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ד' עמ' ב' – אמר מר: קורא קריאת שמע ומתפלל. מסייע ליה לרבי יוחנן, דאמר רבי יוחנן: איזהו בן העולם הבא? – זה הסומך גאולה לתפלה של ערבית.

◊ תלמוד ירושלמי מסכת ברכות פרק א' דף ב' טור ד' /ה"א' – והא תני אין אומר דברים אחר אמת ויציב פתר לה באמת ויציב של שחרית דמר ר' זעירא בשם ר' אבא בר ירמיה שלש תכיפות הן; תכף לסמיכה שחיטה; תכף לנטילת ידים ברכה; תכף לגאולה תפילה. תכף לסמיכה שחיטה, וסמך ושחט. תכף לנטילת ידים ברכה, שאו ידיכם קדש וברכו את ה'. תכף לגאולה תפילה, יהיו לרצון אמרי פי, מה כתיב בתריה? יענך ה' ביום צרה. אמר רבי יוסי בי רבי בון כל מי שהוא תוכף סמיכה לשחיטה אין פסול נוגע באותו קרבן; וכל מי שהוא תוכף לנטילת ידים ברכה אין השטן מקטרג באותה סעודה; וכל מי שהוא תוכף גאולה לתפילה אין השטן מקטרג באותו היום.

It is easy to trace when חז"ל instituted the rule of סמיכת גאולה לתפלה. It is much harder

להבין את התפלה

to determine when the other parts of תפלת שחרית were added to the recitation of קריאת שמע and שמונה עשרה. Let us review how חז"ל explain the introduction of the other parts of שחרית תפלת:

The introduction of ברכות השחר:

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ס' עמוד ב'- כי מתער, אומר: אלקי, נשמה שנתת בי טהורה, אתה יצרתה בי, אתה נפתחתה בי, ואתה משמרה בקרבי, ואתה עתיד ליטלה ממני ולהחזירה בי לעתיד לבא, כל זמן שהנשמה בקרבי מודה אני לפניך ה' אלקי ואלקי אבותי רבון כל העולמים אדון כל הנשמות, ברוך אתה ה' המחזיר נשמות לפגרים מתים. כי שמע קול תרנגולא, לימא: ברוך אשר נתן לשכוי בינה להבחין בין יום ובין לילה. כי פתח עיניה, לימא: ברוך פוקח עורים. כי תריץ ויתיב, לימא: ברוך מתיר אסורים. כי לביש, לימא: ברוך מלביש ערומים. כי זקיף, לימא: ברוך זוקף כפופים. כי נחית לארעא, לימא: ברוך רוקע הארץ על המים. כי מסגי, לימא: ברוך המכין מצעדי גבר. כי סיים מסאניה, לימא: ברוך שעשה לי כל צרכי. כי אסר המייניה, לימא: ברוך אוזר ישראל בגבורה. כי פרים סודרא על רישיה, לימא: ברוך עוטר ישראל בתפארה. כי מעטף בציצית, לימא: ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו להתעטף בציצית. כי מנח תפילין אדרעיה, לימא: ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו להניח תפילין. ארישיה, לימא: ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו על מצות תפילין. כי משי ידיה, לימא: ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו על נטילת ידים. כי משי אפיה, לימא: ברוך המעביר חבלי שינה מעיני ותנומה מעפעפי, ויהי רצון מלפניך ה' אלהי שתרגילני בתורתך ודבקני במצותיך, ואל תביאני לא לידי חטא ולא לידי עון ולא לידי נסיון ולא לידי בזיון, וכוף את יצרי להשתעבד לך, ורחקני מאדם רע ומחבר רע, ודבקני ביצר טוב ובחבר טוב בעולמך, ותנני היום ובכל יום לחן ולחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואי, ותגמלני חסדים טובים, ברוך אתה ה' גומל חסדים טובים לעמו ישראל.

From the manner in which חז"ל explain the circumstances under which the ברכות השחר are recited, it is obvious that these ברכות were initially established to be recited as each activity was done and not as part of a התפילות סדר.

What about the recital of קרבנות? This is how חז"ל explain its recital:

◊ תלמוד בבלי מסכת תענית דף כז' עמוד ב'- וישראל שבאותו משמר מתכנסין בעריהן וקורין במעשה בראשית. מנהני מילי? אמר רבי יעקב בר אחא אמר רב אסי: אלמלא מעמדות לא נתקיימו שמים וארץ, שנאמר (בראשית ט"ו) ויאמר ה' אלהים במה אדע כי אירשנה, אמר אברהם: רבוננו של עולם! שמא ישראל חוטאין לפניך אתה עושה להם כדור המבול וכדור הפלגה? אמר ליה: לאו. אמר לפניו: רבוננו של עולם, הודיעני, במה אירשנה? אמר ליה: (בראשית ט"ו) קחה לי עגלה משלשת ועז משלשת וגו'. אמר לפניו: רבוננו של

עולם, תינח בזמן שבית המקדש קיים, בזמן שאין בית המקדש קיים מה תהא עליהם? – אמר לו: כבר תקנתי להם סדר קרבנות, בזמן שקוראין בהן לפני – מעלה אני עליהם כאילו הקריבום לפני, ואני מוחל להם על כל עונותיהם.

◊ תלמוד בבלי מסכת מנחות דף קי' עמוד א' – אמר רבי יצחק, מאי דכתיב: (ויקרא ו') זאת תורת החטאת וזאת תורת האשם? כל העוסק בתורת חטאת כאילו הקריב חטאת, וכל העוסק בתורת אשם כאילו הקריב אשם.

In the case of קרבנות the reason given for reciting קרבנות indicates that the recital of קרבנות was probably instituted soon after the בית המקדש was destroyed.

When were פסוקי דזמרה introduced?

◊ תלמוד בבלי מסכת ברכות דף לב' עמוד ב' – דרש רבי שמלאי: לעולם יסדר אדם שבחו של הקדוש ברוך הוא ואחר כך יתפלל. מנלן? ממשנה דכתיב (דברים ג') ואתחנן אל ה' בעת ההיא; וכתיב ה' אלקים אתה החלת להראות את עבדך את גדלך ואת ירך החזקה אשר מי א-ל בשמים ובארץ אשר יעשה כמעשיך וכגבורותיך; וכתיב בתריה אעברה נא ואראה את הארץ הטובה וגו'.

◊ תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ד' עמוד ב' – אמר רבי אלעזר אמר רבי אבינא: כל האומר (תהלים קמ"ה) תהלה לדוד בכל יום שלש פעמים – מובטח לו שהוא בן העולם הבא. מאי טעמא? אילימא משום דאיתא באל"ף ב"ת – נימא (תהלים קי"ט) אשרי תמימי דרך דאיתא בתמניא אפינן! אלא משום דאית ביה (תהלים קמ"ה) פותח את ירך – נימא הלל הגדול דכתיב ביה: (תהלים קל"ו) נתן לחם לכל בשר! – אלא: משום דאית ביה תרתי.

◊ תלמוד בבלי מסכת שבת דף קיח' עמוד ב' – אמר רבי יוסי: יהא חלקי מגומרי הלל בכל יום. איני? והאמר מר: הקורא הלל בכל יום הרי זה מחרף ומגדף! כי קאמרינן בפסוקי דזמרה.

Unfortunately because the גמרא was compiled over several hundred years, it is hard to determine when פסוקי דזמרה became a part of the סדר תפילות חז"ל. חז"ל did not provide us with any historical clues. The failure of חז"ל to provide historical benchmarks has led scholars to ask: was the גמרא explaining what spurred the introduction of these prayers or did these prayers develop over time and the גמרא was providing justifications for these practices in order to encourage all Jews to add these prayers.